

UN OM ÎNTRE ROMÂNI

ALEXANDRU BUICAN

UN OM ÎNTRE ROMÂNI

O CRONICĂ A DECENIULUI 7

ROMAN

Cu o postfață a autorului

LIVINGSTONE

Tehnoredactare: MIHAELA ȘTEFAN

Design copertă: MIHAELA ȘTEFAN

Foto copertă: AGERPRES

Redactor de carte: DANIELA SITAR-TĂUT

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BUICAN, ALEXANDRU

Un om între români : o cronică a deceniului 7 /
Alexandru Buican. - București : Livingstone, 2012
ISBN 978-606-93062-2-2

821.135.1-31

Cât de străin sunt de țara mea...

Bacovia, *Dies irae*, 1936

CARTEA ÎNTÂI

1

Emil părăsi clasa și coborî în curtea școlii printre ultimii. Profesoara de limba română, diriginta clasei, îl reținuse să-i atragă atenția că, dacă nu se va pregăti pentru corigențele din toamnă, va rămâne repetent.

Puțin îi păsa de aceste amenințări. La matematică era slab, găsea că profesorul era îndreptățit să-l silească să mai învețe, deși mulți alți colegi aflați în aceeași situație se bucuraseră de mai multă indulgență. Corigența la limba română însă, îi părea o nedreptate enormă. Nimeni din clasă nu avea o dragoste mai mare pentru literatură decât el și nimeni nu citise atât. Însă profesoara, care îl ura, îl hărțuise mereu în ultima vreme, cu intenția de a-l umili, apoi îl lăsase corigent.

Ceea ce-l provocase de data asta, fusese zâmbetul ei răutăcios de satisfacție. Adolescent, avid de demnitate, simțise ca pe un lucru nelalocul lui confruntarea de la egal a acestei doamne cu un elev. Întrebuse, în sfârșit: „Mai aveți ceva să-mi spuneți ?” Apoi întorsese spatele și plecase.

Ajuns în careul dintre aripile clădirii își făcu loc cu greutate prin mulțimea de elevi și părinți ce ocupau locul în

după-amiaza caldă de iunie, în acest an 1972, și ieși în stradă. Soarele strălucea spre asfințit. Ziua se incendia la orizont.

În dreptul porților larg deschise, întâlni grupuri de elevi și eleve înconjurați de părinți. Peste tot răsunau strigăte, râsete, cuvinte de felicitare. Fetele, gălăgioase, împodobite cu panglici albe, acum înnegrite de semnături, se mișcau în atitudini de balet. Emil găsea toate acestea puerile: panglici, semnături, veselie. Voi să se depărteze, când cineva îl reținu apucându-i mâna.

— Nu mă iei în seamă? Laura, cu părul blond, unduind în luciri stinse, îi zâmbea toată numai bucurie.

Cum el tăcea privind la grupul din care ea tocmai se desprinsese, fata continuă:

— Nu vrei să rămâi să facem cu toții o fotografie?

Lui, chiar invitația aceasta îi păru lipsită de seriozitate. Dar fata continua să râdă frumos, cu părul blond în soare.

— Ori poate că-ți pare rău că ești corigent? îi zâmbi ea cu o ușoară ironie.

Îi părea c-o înțelege. Se simțea și ea liberă. Era, mai ales, atât de schimbată! Destul de înaltă, slabă, cu mâinile și picioarele lungi, când se mișca dădea cu adevărat impresia unei trestii agitate de vânt. Numai mușchii lungi și subțiri adăugau forță acestei zvelteți incredibile. Fața, frumoasă, impunea mai întâi prin delicatețea trăsăturilor. Ascunsă în spatele ochelarelor cu rame groase, părea și mai slabă. Laura evita însă pe cât posibil să poarte acești ochelari ce-i dădeau, de altminteri, un plus de farmec, prin seriozitatea pe care o sugerau.

Erau colegi — pe timpul liceului — și ea fusese iubirea lui ascunsă în toți acești ani. O singură dată i-o spusese. Ea îi răspunsese cu cinica formulă care circula în generația proaspătă, mereu mai rece, în aparență, decât celelalte:

— Și de ce-mi spui mie asta?

Totuși, amândoi știau că nu-și erau indiferenți și se urmăriseră de la distanță cu atenție, studiindu-și reciproc fiecare gest, fiecare cuvânt. De câteva ori, de fapt poate numai o dată, se plimbaseră pe malul Lacului Herăstrău, vorbind despre lucruri neutre. Sufletele lor nu se ridicaseră niciodată până acolo de unde s-ar fi putut destăinui cu sinceritate.

Însemnat pentru Emil fusese faptul că Laura unificase toate aspirațiile lui secrete. Visele sale o aveau în centrul lor și, pe datele fizicului ei, pe cele ale reacțiilor ei, își construise o virtualitate ideală, mai puternică decât orice legătură reală.

Acum fata îi vorbea diferit, deși n-ar fi putut spune în ce fel anume. Dar în formularea acestei invitații curente, era o precizie în intenție, ce făcea din ea aproape o ființă nouă.

— Dacă vrei, Laura, îi răspunse după o scurtă ezitare, putem face o fotografie numai noi doi.

Ea refuză:

— Noi mai putem s-o facem și altă dată, însă, pentru o fotografie cu întreaga clasă, asta e unica ocazie.

Aerul de maturitate din judecata ei îl irită mai mult chiar ca altădată.

— Nu se știe, răspunse, eu poate că voi mai face și anul viitor o fotografie cu clasa a XI-a.

Ea râse scurt:

— Vii deseară la banchet?

Emil se gândise la asta încă dinainte și știa acum că nu va veni.

— Sunt dintre cei care nu participă.

Ea era acum sincer contrariată:

— Păcat, aș fi dansat cu tine.

Apoi, cum el nu spunea nimic, după ce-i mai aruncă o privire întrebătoare, se întoarse brusc și reintră în grupul de care se desprinsese mai înainte.

Se depărtă și el.

Mergea acum desprins de Laura și de toate, privind atent casele vechi cu zidurile și balcoanele înecate în iederă, de pe această stradă retrasă pe care numai rareori mai umblase. În curțile tăcute, împrejmuite de garduri de fier forjat, stăruia o tăcere nemișcată, o pace ciudată, asemenea fantomei unei epoci trecute. Zidurile se scorjiseră și purtau amprenta ploilor ca urme de lacrimi pe un fard vechi. Era prezentă, în încremenirea aerului, o melancolie grea ce-l făcea de fiecare dată să-și simtă bătăile inimii undeva în gât.

Parcurea acum ultimii metri din această stradă ce nu era în drumul său obișnuit și pe care, de fiecare dată când trecea, avea senzația că se scufundă într-o lume numai pe jumătate apusă. Se trezi apoi brusc din toropeală când ajunse la intersecția bulevardului 1 Mai, cu blocurile de locuințe moderne, lipsite de orice stil.

Îl recunoscuse, de departe, pe Sorin care venea spre el. Fu mirat să-și întâlnească prietenul aici, la această oră.

— Nu trebuia să te duci la serviciu?

— Trebuia, dar de dimineață.

Fusese mutat din schimbul său de după-amiază și sculatul devreme fusese o problemă. Citea târziu, noaptea, iar dimineața, când maică-sa îl trezea, era bolnav. Rezistase câteva zile. Astăzi însă, deși plecase de acasă la ora obișnuită, nu se dusesese la serviciu.

— Am avut pornirea să plec prin parc, prin Herăstrău. Am simțit din nou acea libertate de a nu trebui să merg nicăieri,

de a nu trebui să fac nimic. Dacă n-aș fi știut că ești la ceremonia de închidere a cursurilor, aș fi venit să te iau.

Sorin era mai înalt decât Emil, slab și el, și, deși avea o înfățișare plăcută, repede remarcată de fete, părea mereu chinuit de gânduri, impresie dată de o cută a frunții mai totdeauna încruntate.

Fuseseră colegi. Dar se împrieteniseră împrumutându-și discurile Beatles-ilor. Se plimbaseră, se destăinuiseră. Fuseseră uimiți de câte gânduri comune aveau. Cunoscuseră bucuria de a se descoperi la fel. Și, destăinuindu-se, își împărtășiseră disprețul față de tot ce-i înconjură. Voiau amândoi să facă din viață ceva deosebit. Amândoi credeau că prețuiesc mai mult decât ceilalți. Deși Sorin abandonase liceul și, de la un timp, schimba tot felul de servicii, care mai de care mai fără viitor, se vedeau aproape la fel de des ca și înainte. Aveau nevoie unul de celălalt, în critica și protestul lor împotriva unei societăți care-i împiedica să trăiască așa cum ar fi vrut ei.

Acum, discursul lui Sorin, radical, urmă datele obișnuite.

Emil fu, de data asta, mai rezervat. Pășea numai, îngândurat, cu privirile ațintite undeva departe, deasupra caselor, parcă fascinat de roșul unui soare ca o inimă ce sângera pe acoperișuri, prin crengile copacilor. Era de altminteri obișnuit cu ieșirile prietenului său. Știa că sunt mai mult răbufniri ale frustărilor sale, provocate de cine știe de ce insucces momentan. Aproape întotdeauna erau semnul lipsei de bani. Gândindu-se la Laura, abia îl mai auzea pe Sorin, care-i spunea că ar vrea să fugă undeva, într-o insulă tropicală poate, departe de oameni, pentru totdeauna. Așa sfârșeau mereu crizele astea.

Ajunseră pe malul lacului. Stăruia împrejur o nemișcare încă fierbinte a după-amiezii. Lacul se întindea fără nici o

cută de val între malurile înverzite. Grupuri de tineri, mulți colegi de-ai lor, ocupaseră covorul de iarbă dintre sălcii. Din când în când vreo pereche, ținându-se de după umeri și după talie, trecea plimbându-se tăcută cu priviri pierdute între malurile ce se îngustau undeva la orizont.

Cei doi prieteni păseau gânditori urmărind perechile de îndrăgostiți, fără să-și vorbească. Emil, după izbucnirea lui Sorin, se simțea puțin abătut, dar totuși plin de viață ca de o sevă groasă ce-i circula prin artere făcându-l să freamăte de dorințe încă nu îndeajuns lămurite. Imaginea Laurei îi revenea mereu în minte, cu spatele ei nervos, cu pielea gâtului nespus de fină. Privind cu atenție perechile din jur își spunea că pentru nimic în lume n-ar putea fi satisfăcut cu o legătură banală. Iubita lui va trebui să aibă mai ales capacitatea de a trăi stările grave. Dar tot ea ar fi trebuit să fie o bacantă, dornică de împliniri trupești excesive. Și, ca de fiecare dată când se gândea intens la iubire, privirea i se întunecase și-i devenise fixă ca într-un proces de hipnoză.

— Ce-ar fi să facem „o baie”? întrebă Sorin.

Ajunși la „locul lor”, unde se scăldau de obicei, se dezbrăcară în tăcere și-și aruncară hainele la rădăcina unei sălcii.

Cum lacul îi primi cu răceala lui, înotară nebunește, împruscând cu brațele apa până înlăturară senzația de frig. Razele soarelui de după-amiază deveniseră și mai piezișe.

Întins pe spate, Emil privea cerul și contururile norilor albi de vată ce se destrămau undeva la orizontul spre care erau mânați de vânt. Trăia o stare de libertate. Bine că se terminase coșmarul școlii. Îngrijorarea aceea surdă, care-l apăsase mereu, se atenua acum ca o febră potolită în răceala undelor ce-i cuprindeau trupul. De azi înainte, chiar dacă va trebui să învețe în continuare, oricum nu va mai trebui să-și

piardă timpul cu atâtea materii cu care n-avea nici o afinitate. Știa clar că va scrie literatură, o literatură adevărată, nici vorbă, fără nici un compromis.

Se scufundă să regăsească răceala care-i calmase gândurile. Începu să coboare prin pâcla tulbure, verzuie. Cobora mereu, ascultând tăcerea din jur, punctată de loviturile sângelui ce-i pulsa în timpane. Ajuns la fundul lacului, înaintă încet mângâind mâlul rece care se mișca odată cu undele agitate de el. Simți că aerul din plămâni era pe terminate, dar mai voi să-și prelungească șederea acolo cu câteva momente, și-i dădu ușor drumul printre dinți. Golit, trupul i se îngreună. Înotă cu greu ca să revină la suprafață. „Dacă m-aș îneca acum?“, se întreabă. Stratul greu de apă îl apăsa, dar, despicate de mișcările lui puternice, se lumina treptat. Aproape amețit, sorbi aerul după-amiezii cu nesaț și se întinse pe spate să-și recupereze puterile.

Se depărtase simțitor de la mal. Îl căută cu privirea pe Sorin și-l descoperi, în apă încă, discutând cu cineva a cărui siluetă era ascunsă în umbra salciei. Se apropie înotând încet. Laura, la câțiva pași de mal, îl asculta pe Sorin și, din când în când, pufnea în hohote de râs.

2

— **I**n bine, în rău, nu pot să spun, dar pari schimbat în orice caz, îi spunea Laura. Era îmbrăcată pentru seară într-o rochie de culoarea vișinei, strânsă pe corp, care îi accentua slăbiciunea. Părul și-l strânsese la spate într-un coc bogat.

— Poate ar fi fost bine, Sorine, reluă ea, să-l fi schimbat puțin și pe Emil. Având în vedere prietenia voastră strânsă...

— Pe Emil nu-l schimbă nimeni, n-ai înțeles încă asta? Poate vrei să încerci tu... Uite-l singur acolo, înecându-se în mijlocul lacului. Știi ceva, Laura, îl invidiez că are privilegiul să te vadă în fiecare zi.

— Nimic nu te-ar fi împiedicat nici pe tine s-o faci, dacă ai fi vrut cu adevărat. Ai fi putut, de pildă, să-mi trimiți o felicitare, ori poate chiar o amintire, de ziua mea. Dar, desigur, tu nu poți face asemenea gesturi... convenționale.

Sorin ezită o clipă, apoi se scufundă pentru două secunde și când reapăru la suprafața apei își avea în mână slipul. I-l aruncă Laurei pe mal:

— Ai să-l păstrezi printre suvenirele cele mai de preț?

Fata, surprinsă pentru o clipă, își reveni și, cu gesturi foarte firești, ridică slipul și, ferindu-și rochia și pantofii, îl storsese de apă cu grijă.

— Am să-l port.

Cum Emil se apropiase, Laura i se adresă:

— Credeam că n-o să mai ieși din apă. Mă gândeam chiar să vin după tine. Apoi, cu alt ton: Sorin mi-a dat ca suvenir slipul și am de gând să-l păstrez.

Acesta era de o veselie arogantă:

— Dacă-ți închipui, Laura, că în felul acesta mă împiedici să ies, ești naivă. De altminteri, chiar trebuie să vin pe mal, m-a cuprins frigul până în oase. Scuză-mă, așadar. Și, fără să ezite, păși cu oarecare greutate pe taluza acoperită de mușchiul verde, alunecos, abia ținându-și echilibrul. Așa gol, pe malul cuprins de înserare, părea o arătare.

Din apropiere izbucniră râsete și chiote:

— Hau! ... Hau!...

Laura, după ce-l privi câteva clipe cu un zâmbet nepăsător parcă desenat pe față, dar cu o scurtă lucire în ochi, se întoarse cu spatele.

— Ai fi putut, Emil, să-i împrumuți slipul tău. Cu tine gol, m-aș fi simțit poate mai confortabil. Ar fi fost mai amuzant.

Sorin râse silit:

— În ce mă privește, mă simt perfect confortabil... și în privința goliciunii, și cu remarca ta răutăcioasă. M-am consolât cu preferința ta pentru Emil.

Laura îi așteptă până se îmbrăcară, apoi porniră toți trei spre ieșire. Traversară micul pod de lemn vechi trecut de ei de mii de ori și care desigur că îi auzise vorbind tot de atâtea ori despre aceleași lucruri. Când ajunseră la șoseaua largă ce șerpuia pe malul Lacului Herăstrău o briză rece îi învălui.

Laura își strângea umerii goi în palme și degetele subțiri, răsfirate își accentuaseră nervozitatea. Rupse prima tăcerea.

— Nu spuneți nici unul nimic?

Sorin, căruia Laura îi era relativ indiferentă, se simțea mai în largul lui.

— Eu aș spune multe, dar știu că nu ce spun eu te interesează. Și-și punctă vorbele cu un râs scurt, nervos. Cum Laura și Emil tăceau acum în continuare, vorbi puțin iritat:

— Ce-ar fi să intrăm la Bordei, să celebrăm terminarea școlii? Pentru voi, desigur... în ce mă privește, am terminat-o demult.

Restaurantul Bordei se zărea luminat, pe o platformă, chiar pe malul lacului. Luminile și zgomotul orchestrei se strecurau prin desișul arborilor ce ascundeau mișcarea de la mese de privirile trecătorilor de pe șosea. Coborără cele câteva trepte spre terasă și căutară o masă neocupată. Găsiră una aproape de apă, puțin retrasă, rămasă liberă, desigur, din cauză că, de acolo, orchestra rămânea ascunsă privirilor.

Laura rupse tăcerea din nou:

— Ce naiba e cu voi? Vreți să mă faceți să regret că nu m-am dus la banchet? Emil, ce e cu tine? Muțenia ta a început să fie stupidă. Înțeleg că te intimidez, dar nici chiar atât!

Emil simțea că ar fi trebuit să spună ceva, tăcerea lui se prelungise stăruiitor, dar nu găsea nimic potrivit. O privise de câteva ori în cursul plimbării și o vedea acum într-o lumină nouă. Avea un aer precis, urmărea parcă ceva, era, în sfârșit, femeie. Chiar și gesturile, puse într-o nouă lumină de către rochia de seară, creau o sugestie erotică.

Chelnerul, un bătrân pe care-l cunoșteau de mult, îl scoase din impas. Mândria acestuia — fusese chelner la Capșa cu

ani în urmă — era că-i servise pe mulți dintre scriitorii de dinainte de război: George Călinescu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu. Adeseori, așezându-se la masă cu Emil și Sorin, în loc să-și facă serviciul, le istorisise anecdote, majoritatea desigur apocrife. Apoi, de câte ori treceau pe acolo, se grăbea să-i salute. Acum, apropiindu-se, deschise brațele larg:

— „Ce urmă lasă peștii-n zbor?”

Sorin intră imediat în joc, cu fața roșie de veselie:

— „Ce urmă, păsările-n apă?”

Veselia începu. Veteranul de la Capșa le aduse bere rece, cu care nu-și servea — firește! —, decât clienții cunoscuți. Cu șervetul petrecut peste antebraț, recita. Sorin îi ținea isonul. Dar Laura se plictisea.

— Hai să dansăm, și-l trase după ea pe Emil.

Muzica era jalnică. Câteva șlagăre la modă interpretate îngrozitor. Dar Laura părea mulțumită și se mișca languros. El se simțea umilit. „Cum naiba de poate fi atât de vulgară?!” Dar se simțea el însuși bine alături de ea. Părul ei, răvășit de briza lacului, îi atinge fața ca o mângâiere. Mirosul fin emanat de piele îl îmbăta. Dar dansa prost. Laura i-o spuse.

— Citești cam mult, râse ea.

Se mișca stângaci și pentru că nu putea fi el însuși în prezența ei. Nu putuse niciodată. Fără să fie timid, nu găsea niciodată ritmul interior care să fie potrivit caracterului Laurei. Cu ea, ca dintr-un viciu de voință, era mereu detașat de sine, de dorințele sale, ca un martor obiectiv al unei relații ce nu-l privea direct. Și de data asta nu putu decât să creeze dificultăți subliniind faptul că restaurantul, ca și muzica, aveau ceva vulgar. Laura își pierdu puțin din entuziasm.

— În seara asta ești chiar mai dificil decât de obicei. Și desprinzându-se din îmbrățișare merse să se așeze, puțin contrariată, lângă Sorin.

Acesta băuse deja o jumătate de duzină de sticle de bere și acum amesteca în bere votcă.

— Știi, Laura, pentru mine, ca prieten, cu ciudățeniile lui, Emil e perfect. Firește, când e de făcut ceva concret, nu mă gândesc niciodată la el. Dar, pentru tine, ca sex opus, mi-e teamă că e puțin plictisitor. Mai bine, hai, dansează cu mine!

Dar Laura nu mai voia:

— Tu nu-ți ții mâinile la locul lor.

Oricum Sorin urmărea deja de câțva timp o chelneriță drăguță care-i zâmbea profesional, făcându-l, firește, să se îndrăgostească de ea.

Plictisiți, Emil și Laura voiră să meargă să șadă pe malul lacului. Îl lăsară singur.

— Știam c-o să mă lăsați să plătesc consumația, strigă Sorin după ei. Nu uita, Laura, că sunt doar mecanic auto, iar tu fată de ministru!

Un zâmbet trecu pe chipul fetei:

— N-ai grijă, ne întoarcem.

Înserarea coborâse demult. Lacul se întindea nemișcat, din dreptul picioarele lor, ca o oglindă luminată vag de cele două luni, cea de pe cer și cea cufundată adânc în apă.

Laura îi căută privirea.

— Ce vei face acum? îl întrebă.

El răspunse doar:

— Știu eu?

Ea era nedumerită.

— Ar trebui să știi.

Îl privea cu o atenție concentrată, parcă voind să-i scruteze adâncurile cele mai ascunse ale sufletului. Continuă cu vocea mai caldă:

— Am crezut că vrei să fii un scriitor ori un filozof. Tu însuși mi-ai spus-o de câteva ori. Asta înseamnă ceva. Nu este chiar nimic.

Se opri. Așteptând o confirmare, privea oglinda pe care ar fi putut parcă să pășească.

Emil simțea sinceritatea ei și, din delicatețe, ar fi vrut să spună ceva. Neparticiparea la această criză de loialitate ar fi fost o insensibilitate. Când vorbi însă, fu doar „literatură”:

— Adevărat, dar toate astea sunt ceva așa de vag, că însemnă mai degrabă nimic. Și e îngrozitor să nu vrei nimic.

Ea nu-l putea lua în serios. Tonul ei era ușor ironic.

— E neserios să nu vrei nimic de la viață! Mie, urmărindu-te, ascultându-te, mi-ai făcut impresia unui om care vrea chiar prea mult de la ea. Ceva ce viața nici că-i poate da.

N-o contrazise.

Laura își așează încet mâna pe a lui și vocea îi suna acum cald.

— Tocmai lipsa aceasta de rezonabilitate e ceva măreț, ceva ce mă atrage.

Și aici făcu un gest vag cu mâna, subliniind un surâs visător, pe care, cu tot întunericul din jur, Emil îl observă.

S-o sărute fu un lucru atât de firesc, încât nici măcar nu se gândi la reacția ei. Buzele ei erau moi și respirația îi era ca o briză a sufletului pe care el o simți pe obraz. Pentru prima oară o îmbrățișa pe fata asta și subțirimea și fragilitatea trupului ei îi declanșară o mare duioșie.

Rămaseră tăcuți, fără să-și vorbească, privind undele mici care agitau mușchiul ce acoperea taluza de beton de la picioarele lor.

Fu din nou Laura cea care rupse tăcerea, urmărindu-și gândurile:

— Vreau să fiu fericită. Vreau să iubesc și să fiu iubită.
Apoi tăcură din nou, îndelung.

Se făcuse și puțin răcoare. Ramurile plângătoare ale sălciilor se înfiorau de atingerea aerului. Lacul se umpluse între maluri de liniște. Muzica din restaurant se auzea acum mai puțin distinct și mai puțin strident.

Deodată, în murmurul ce străbătea dinspre terasă, se desluși vocea lui Sorin.

— Parcă se ceartă cu cineva? Laura se ridicase în picioare.
Porniră înapoi.

Sorin se îmbătase și vocifera, în vreme ce bătrânul căuta să-l liniștească. Câțiva bărbați, de pe la mesele vecine, dădeau semne de enervare. Cel care-i provocase mânia era un tip cu ochelari și înfățișare distinsă. Încurajat acum de încercările chelnerilor de a-l potoli pe Sorin, îi striga:

— Nu mai poți să ieși nicăieri în orașul acesta fără a fi inoportunitat de indivizi de teapa ăstuia.

Sorin nici nu mai știa ce spune:

— Să ieși în orașul ăsta? Ce fel de vorbe sunt astea!? ăsta nu este un oraș adevărat, dacă vrei să știi! Cum nici berea pe care o bei nu-i bere adevărată și nici masa la care pretinzi că stai nu-i masă. Se uita împrejur plin de curiozitate ca și cum abia atunci ar fi descoperit un mare adevăr. Și nici grădina asta nu e cu adevărat o grădină. Eu însumi nu sunt eu, cum viața aceasta este numai o aparență de viață. În fine (aici ezită)... ce să mai... O lume de idioți. Sclavi idioți, într-o închisoare comunistă.

Se grăbiră să-l scoată afară, căci pe la mesele dimprejur câteva chipuri se împietriseră. Laura deschise mica poșetă roșie și numără repede câteva bancnote. Însă Sorin ținea cu

tot dinadinsul să iasă peste gard. Se uita cu disperare împrejur și nu vedea nici unul, grădina fiind plasată sub nivelul șoselei. Nu cu mult timp în urmă, aflat cu Emil în grădina unui restaurant din apropierea clădirii Consiliului de Miniștri, intrigați de atmosfera sobră a restaurantului, în care intraseră pentru întâia oară, hotărâseră, numai din spirit neconformist, să iasă peste gardul destul de înalt. Plătiseră consumația și, fără grabă, parcă îndeletnicindu-se cu un lucru firesc, escaladaseră gardul, la doi pași de poartă doar, și se treziseră în stradă. Numai că doi milițieni care patrolau prin preajmă, le stricaseră veselia. Urmase un moment penibil. Se prefăcuseră mai amețiți decât erau în realitate și milițienii, confuzi, neștiind dacă nu cumva erau fiii vreunui ștab din cartier, după ce insistaseră cu întrebări, îi lăsară să plece. Aventura aceasta le lăsase un gust mai degrabă amar.

Acum însă, după o scurtă comoție, se găsiră toți trei în calmul șoselei din fața grădinii restaurantului. Un vânt rece ce sufla dinspre lac îl mai calmă pe Sorin. Dar acum voia să intre la Restaurantul Pescăruș ale cărui lumini se distingeau, prin frunzișul copacilor, de cealaltă parte a șoselei. Laura însă, care voia să rămână cu Emil, insistă să se urce într-un taxi și să se ducă acasă. Fu tot ea, firește, cea care-i dădu banii.

Pe fereastra mașinii Sorin le mai strigă:

— Aveți grijă! Într-o seară ca asta încep nenorocirile dintr-o viață. Hei, Laura, nu încerca să mi-l iei pe băiețelul ăsta talentat să mi-l bagi în lumea ta de parveniți! Și era acum pe jumătate ieșit afară din mașină.

În depărtare, îl mai putură vedea cum, după ce oprise taxiul, vomita așezat pe bordura trotuarului.

3

*M*ergeau acum alături pe alea ce străbate Parcul Herăstrău dinspre Bulevardul Primăverii spre Arcul de Triumf.

Coroanele castanilor erau atât de bogate încât formau un adevărat tunel de verdeață foșnitoare. Întunericul era risipit ici și colo de lumina vreunui felinar ce dispărea în puzderia de stele când coroanele arborilor, la o adiere mai puternică de vânt, dezveleau vreun colț de cer. Pășeau așa, fără să-și vorbească, ascultând foșnetul din jur.

Într-un târziu, Laura rupse din nou cea dintâi tăcerea:

— Ce fel de viață și-a ales și Sorin? Unde o să ajungă cu atitudinea asta? Poate, pentru cei din jur, cum suntem și noi, să fie amuzantă pentru o clipă, dar ce-i poate aduce în viitor?

El ridică din umeri.

— Am impresia, continuă ea, că atitudinile tale excentrice din ultimul timp nu sunt străine de influența lui.

Se gândise și el la asta:

— Se întâmplă numai că suntem prieteni de mult timp și în prezența lui nu mai trebuie să-mi explic ciudățeniile. Ne-am

obișnuit unul cu celălalt, încât aproape că ne înțelegem fără cuvinte. Iar felul lui de a fi, boema lui cum o numești, este înțeleasă de mine ca un protest față de lumea aceasta înghețată într-un scenariu și o regie impuse. Acolo unde alții, lipsiți de instinctul libertății, acceptă dresajul de stat, el le opune o viață reală, fie ea și fără nici o perspectivă.

Surprinzător, Laura însăși era mai gravă ca altădată. Stăruia în dorința de a-i cunoaște planurile de viitor.

— Uite, eu, de pildă, vreau să fac o carieră... Ezită. Nu așa mi se spune de către toată lumea?... la școală, acasă?...

Emil își îndreptă doar privirile spre acoperișul de verdeață care se clătina deasupra lor.

Ea continuă:

— Știu, știu... Nu crezi în predestinarea femeii. Nu corespunde unei cerințe reale... Este o chestiune inventată, feminism... Dar crezi, firește, în cea a bărbatului și ai vrea ca și eu să cred... Și să-mi doresc doar să influențez destinul unui om mare...

Nuanța ei obișnuită de ironie îi revenise în glas.

Dar el, enervat de incapacitatea, în care se găsea momentan, de a emite idei clare, se străduia doar să nu facă figură de idiot. Îngână fără convingere:

— De fapt, aș vrea, desigur, să fac ceva din viața mea. Dar, încă înainte de a-mi clarifica acest ceva, s-a întâmplat că am văzut un alt aspect al vieții, încă mai important. Anume, necesitatea de a face ceva... orice, într-un anume fel și nu într-altul. Am înțeles că este mai important cum faci un lucru decât lucrul în sine. E ciudat, nu?

Ea nu părea convinsă.

— E puțin neobișnuit, adevărat. Dar nu e grav. Ciudățelele astea au... cum să spun?... un farmec care mă atrage.

În fond, sunt contrare firii mele și, de la un punct, mă irită. E ceva nesperios în ele. Nu fac parte din viața reală. Cu ele nici nu poți ajunge nicăieri...

Emil răspunse moale:

— Să ajung, desigur... Dar unde?!

Fata era nedumerită.

În noaptea aceea înmiresmată, pe aleile aproape pustii ale vastului parc, Emil simțea el însuși nevoia unei clarificări. Voise cu tot dinadinsul să evite ca discuția cu fata aceasta frumoasă, ce renunțase, doar pentru el, să meargă la banchetul școlii, să ia din nou cursul unei expuneri de principii. Și iată că iarăși, gândurile, neascultând de vreun control, se întuneau de la sine. Vorbi. Cuvintele, nesigure la început, urmau apoi, pe măsură ce-și preciza lui însuși ideile și motivele, din ce în ce mai impetuoase, cu impetuozitatea dată de tăria credințelor pe care le înăbușise în suflet. Da, își dorise, cândva, să fie scriitor. Însă, în procesul de cristalizare a ideilor sale despre realitatea din jur, cu timpul, se produsese o defecțiune neașteptată. Trebuia și ea să admită că în România, literatura adevărată ajunsese să se confrunte cu o activitate subversivă. Atitudinea din care se nutrește acea literatură adevărată era una riscantă, ce trebuia ascunsă cu grijă, ea nemaiprivind cultura, ci instituția Securității. Dar nu asta îl speriasc. Ci felul în care „scriitorii” respectau consemnul dat de Putere. Și atunci un lucru grav se întâmplase. Comparându-și mereu sufletul și mintea cu lumea dinafară, ajunsese să aibă pudoarea sentimentelor sale, decalajul dintre acestea și standardele societății făcându-l să se simtă penibil.

Laura tăcea acum, pășind alături, puțin contrariată, poate nu atât de cuvintele lui Emil, cât de convingerea pasionată pe care vocea sa, puțin sacadată, o trăda. Spuse cu o ușoară dezamăgire în glas:

— Eu credeam că ai să scrii despre iubire, despre natură, despre lucruri frumoase.

Emil simțea el însuși că vorbele lui, prin insolitul lor, prin nerezonabilul ideilor pe care le enunțau, erau nelalocul lor în prezența acestei fete pe care abia o sărutase și că stricau poezia și echilibrul peisajului din jur. Dar continuă, neputându-se opri dintr-o demonstrație ce se cerea împlinită logic:

— Nici eu nu mai știu ce anume m-a adus aici. Am încercat să-mi explic de nenumărate ori pornirea aceasta de a compara lumea din jur cu ceva din interiorul meu, obscur, pentru mine însumi chiar, dar atât de poruncitor. E o pornire căreia nu i-am găsit pereche în jur — poate cel mult în cărți, la câțiva oameni cu care m-am simțit înrudit. Desigur că au dreptate filozofii care cred în existența Ideilor, independente de noi, dar trăind totuși prin noi, cu care ne naștem și care, în cazuri extrem de rare, se dezvoltă în noi disproporționat, în detrimentul a orice altceva, făcându-ne jucăriile lor. Este ceea ce pare să se fi întâmplat cu mine. În orice caz, îmi dau seama, pe zi ce trece, că sunt incapabil acum, și voi deveni probabil și mai mult în viitor, să fac concesii de la aceste idei... credințe morale le poți numi, și că viitorul este destul de problematic pentru mine... Aș vrea ca tu să înțelegi... nici nu știu de ce... fiindcă, oricum, înțelegerea nu schimbă nimic din implacabilul situației.

Pășea oboșită de târziuul nopții sau poate de apăsarea provocată de vorbele lui. Într-un târziu, reluă moale, aproape fără convingere.

— Vezi tu, Emil, această intransigență morală este desigur un lucru deosebit de frumos și așa aș vrea să fie bărbatul pe care-l voi iubi. Dar... ezită aici puțin... mai există și altfel de frumusețe în a înfrunța viața. Cea a hotărârii. Pentru că

dincolo de ideile acestea oneste, viața se desfășoară în jurul nostru așa cum este în realitate, și nu cum am dori noi să fie. Muzica de la terasă era ridicolă, înțeleg și eu, dar asta nu m-a împiedicat să mă bucur de ea ca parte a acestei seri, ca parte a vieții acesteia imperfecte. Eu nu înțeleg să aștept, ca tine, să vină să-mi cânte John Lennon, Mick Jagger sau mai știu eu cine, ca să-mi trăiesc viața. Desigur că știu cum e la noi: toți se prefac, toți profită de pe urma unei situații... hm... nu mă face, te rog, să vorbesc politică... ceea ce vreau să spun este că, a fi capabil să iei mai mult decât ceilalți și încă e ceva. În bine sau în rău, să fii totdeauna în control. Asta înseamnă, de fapt, să fii bărbat cu adevărat. Capabil, în acest fel, să-ți aperi fericirea personală, supunând mediul acesta urât, frumosului pe care l-ai creat în miniatură în propria-ți viață.

El tăcu, parcă sângele i s-ar fi scurs din inimă undeva.

Ieșeau din parc și, în lărgimea nouă a bulevardelor ce porneau într-o direcție și într-alta a Arcului de Triumf, harta imaginară a gândurilor și motivelor de până atunci se desțamă. Laura fu cuprinsă de frig și-și strânse umerii în palme. Era târziu și circulația era rară. Câte un automobil îi cuprindea în conul de lumină al farurilor pentru o secundă, descoperindu-le parcă taina. Vila veche, încărcată de iederă, în care locuia ea, nu era departe. În dreptul porții de fier forjat se opriă.

Mai vorbiră un timp, dar vraja se destrămasese. Hotărâră să se revadă la ștrand, apoi, după o scurtă ezitare, se despărțiră.

Emil porni spre casă. Sub vântul rece care se stârnise încă de mai înainte, parcul cu frunzișul său uriaș părea un ocean agitat de furtună. Pășea repede prin pustietatea din jur, împins de energia produsă de răzvrătirea propriilor gânduri.

Străbătuse parcul în grabă și era aproape de ieșirea din partea opusă când zări, pe o bancă, vizibilă sub conul de lumină al unui felinar, întinsă, ca și cum ar dormi, o formă omenească. Nu-i fu greu, încă de departe, să-l recunoască pe Sorin. Acesta își revenise din beție, dar pe fața albă ca varul avea imprimate, în jurul ochilor, cearcăne vinete, adânci. Buna dispoziție nu-i era însă alterată decât foarte puțin.

— Ce-ai făcut cu Laura? fu prima întrebare după ce Emil se așezase pe capătul celălalt al băncii. Ai sărutat-o? Și?... Atât?

Nu-i răspunse și Sorin își aprinse o țigară. După ce trase cu poftă câteva fumuri, își iscodi din nou prietenul cu întrebări subliniate de priviri curioase și scrutatoare:

— Îmi închipui, numai uitându-mă la tine, c-ai plictisit-o de moarte cu chestiunile tale teoretice. Am dreptate? Și curiozitatea i se citea în linia umerilor. Tu nu știi ce fată e asta, și cred că te iubește! continuă el. Habar n-am de ce anume ați făcut de când n-am mai dat pe la școală, dar fata asta te iubește, e evident. Eu, dacă aș fi în locul tău, m-aș gândi bine. Pe lângă că e frumoasă de le taie pe toate celelalte, gândește-te la poziția lui taică-său. Ce zici? Și aștepta mereu.

Dar Emil, jignit de felul în care prietenul său vorbea despre Laura, tăcea. Niciodată nu se gândise la faptul că fata era fiica unui ministru (sau nomenclaturist important — nu știuse niciodată aceste amănunte), pentru el fusese numai o ființă deosebită de celelalte, frumoasă desigur, dar înainte de toate, nobilă.

Sorin trăgea din țigară cu un aer iritat, de parcă ar fi citit gândurile prietenului său și n-ar fi fost deloc convins:

— Înțeleg, înțeleg, idealismul tău de totdeauna. În fine, idealism, ce vrei? Dar, băiete, Laura e o ființă de carne și

oase... Și ce carne!... Și ar fi bine să ții cont de asta. În definitiv, nu ne dorim noi tocmai iubirea? Ei bine, Laura e iubirea despre care sporovăim mereu. Ei? Atunci de ce nu te-ai însura cu ea? Dacă tot am stabilit că ne trebuie o femeie în viață, de ce să nu fie Laura și să fie vreuna dintre gloabele celelalte? Ei, ei? Ce spui?

Emil era însă doar ușor iritat și amuzat totodată de felul (naiv credea el) în care prietenul său vedea căsătoria, ascensiunea socială și celelalte. Îl nedumerea numai asemănarea dintre intenția precisă pe care o deslușise în cuvintele Laurei și cea din vorbele prietenului său.

— Ciudat, și ea m-a întrebat despre ceea ce am de gând să fac în viitor...

— Aha! făcu Sorin cu înțeles și-și trecu limba peste buzele arse.

Emil își aminti scena dintre el și fată și zâmbi involuntar de umorul ideilor ce i se perindau prin minte:

— Îmi vine să râd când îmi dau seama ce am debitat. Când stau și mă gândesc, îmi vine să cred că sunt numai un impostor. Parcă aș fi jucat un teatru prost. I-am vorbit Laurei despre orice în afară de ceea ce, desigur, dorea să audă. Închipuie-ți că, la întrebarea ei despre ce vreau de la viață, eu i-am răspuns că nu vreau nimic.

Sorin, cu ținuta atârându-i între buze, cu fața trasă, învăluită în fum, îl privea acru:

— Și ce e amuzant în prostia asta?

Emil avea și el desenat pe față un zâmbet schimonosit de oboseala provocată de întâmplările de peste zi și de ora târzie.

— Ceea ce e amuzant este că i-am spus adevărul. Căci, în definitiv, ce vreau eu?

Sorin se sculă să plece. Emil îl urmă.

— Ba ai face mai bine, băiete, să vrei. Pentru că nu știi ce vrei acum, cât de curând vei fi nevoit să iei ce-ți vor da alții, fără să te întrebe măcar. Vezi bine că ești corigent și deci nu mai poți să te prezinți la examenul de bacalaureat și, în consecință, nici la cel de admitere în facultate. Și ai să pleci binișor în armată, adică te vor lua ei, n-o s-o faci de bună voie. Iar atunci, ai să vezi tu pe dracu'! Dacă te-ai gândi mai serios la Laura, ai vedea că ea ți-ar putea aranja ușor aceste probleme. Și încă multe altele în viitor. Nu ea, desigur, dar taică-său care, fie vorba între noi, este și el tot un nemernic din noua clasă a partidului. Dar asta n-ar trebui să te privească pe tine, Laura fiind ceea ce este tocmai datorită parvenitului de taică-său care i-a creat, el, parvenitul, condițiile să fie așa. Adică, în loc să se gândească la bani și ascensiune socială ea însăși — pentru că le are deja —, cum se gândesc toate celelalte, are capul plin de fumuri și vrea să trăiască romane cu literați, oameni predestinați și celelalte.

Discuția mai continuă până când, ajunși acasă, trebuia să se despartă.

Întins în pat, îmbrăcat, cu privirile ațintite prin fereastra deschisă în întunericul devenit acum puțin albicios de afară, Emil încă nu putea adormi. Se gândea la Laura, la întrebările ei precise. Se gândea la Sorin și la sfaturile lui, care sunau ca un răspuns dat direct fetei, ca și cum el nici n-ar fi existat decât ca spectator. Ei aveau contur clar, aveau fiecare ceea ce se cheamă caracter. Însă cât de neclarificat asupra propriei existențe era el! Dar se va clarifica oare cândva? Va fi, vreodată, capabil să devină o persoană cu statut social, bun sau rău,

sau nu se va închea niciodată din aburii lipsiți de densitate ai sufletului său?

Adormi tocmai când afară se deschisese o geană de lumină. Visă. Laura îi cerea să scrie o carte în care să glorifice viața comunistă. El refuza. Apoi, își dădu seama că deja comisese acest compromis. Un sentiment oribil pusesese stăpânire pe sufletul său. Se liniști când văzu în josul ultimei pagini semnătura Laurei.

4

Nu mai putea dormi din pricina soarelui puternic ce-și trimitea razele prin fereastra odăii scaldând în lumină tot patul.

Teiul de afară își întinsese și el crengile prin perdelele subțiri umplând odaia cu o mireasmă îmbătătoare. Se răsuci de câteva ori în așternut, trăgându-și perna peste față, dar cum, sub ploaia de lumină, mai mult se chinuia, hotărî să se scoale. Deși dormise puțin, se simțea odihnit.

Spre surprinderea sa își auzi părinții discutând în odaia alăturată. Rămase o clipă nedumerit, căci îi știa plecați la serviciu la acea oră. Apoi realizează că era Duminică și că pierduse noțiunea timpului. Renunță să se mai dea jos din pat, gândindu-se cu neplăcere că va trebui să le spună despre cele două corigențe. Îl plictisea mai ales faptul că vor face oarecare caz deși, în fond, îi știa indiferenți.

Această răceală îl duruse pe Emil vreme îndelungată, mai în urmă însă, se resemnase, cu atât mai mult cu cât ea servea pornirilor lui spre libertate și independență.

În această familie existase mereu o distanță a fiecăruia față de ceilalți. Poate de aceea, Emil însuși, atât de prins în lumea fictivă a cărților, își dezvoltase un suflet, pe cât de vibrant la ideile generale, pe atât de orb la emoția concretă a celor din jur.

Tatăl său, fiu de țărani, plecase din sat la București unde intrase ucenic să învețe o meserie. Nu mult după aceasta venise războiul și plecase pe front. Ajunsese în primele linii, fusese rănit, umblase pe la Budapesta. Războiul se terminase și el rămăsese în serviciu în cadrul armatei, ca civil. Douăzeci și cinci de ani trecuseră ca o zi.

Mama sa era fiica unui mic funcționar căruia îi plăcuse să ducă o viață aventuroasă. Își lăsase soția tânără și se recăsătorise apoi de câteva ori. Chefurile se ținuseră lanț și, după ce ocupase diferite funcții mărunte prin administrație, fusese scos la pensie de către comuniști. Pensia fusese mereu redusă în anii următori. Fata crescuse fără tată și mai apoi, cum maică-sa murise nu mult după divorț, de-a dreptul ca o orfană, ajutată de o mătușă. Cum războiul și evenimentele ce urmaseră nivelaseră totul, după ce absolvise un liceu prestigios, fusese nevoită să facă față vieții grele și-și abandonase unul după altul, visele. Își cunoscuse viitorul soț, pe atunci un tânăr slăbuț, cu o alură nu de țăran, ci de aristocrat, și se măritase. Viața lor nu fusese nici mai grea, nici mai ușoară decât a oricărei familii de proletari din deceniul cinci.

Deși lucra pentru noul regim, tatăl lui Emil avusese mereu rezerve față de comuniști și, deși oportunitățile nu lipsiseră, dat fiind originea sa „sănătoasă”, nu arătase entuziasm în a parveni. Îi lipsise ambiția, fiind un caracter dispus la toate renunțările. Pe el îl auzise Emil, copil fiind, înjurându-și stăpânii, și nu din vreun resentiment pentru condiția sa, ci din-

tr-un sentiment de dreptate care, ciudat pentru un țăran, se răzvrătea mereu în sufletul său. Această coardă suflotească o moștenise Emil.

De la maică-sa îi venise dragostea pentru citit. Ea încă ținea, adunate într-un colț de casă, o mulțime de cărți de care nu se despărțise niciodată, deși nu le mai răsfoia demult. Faptul că fusese nevoită în tinerețe să-și abandoneze visele și să nu-și poată urma chemările intime, o făcuse o ființă tăcută și rezervată mai întâi, apoi, cu trecerea anilor, apatică. Își considerase poate viața stricată și de aici lipsa acelei participări afective care creează o familie.

Totuși, niciodată nu avusese curiozitatea să-și cunoască părinții cu adevărat. Nu-i întrebese vreodată despre trecutul lor. Nu le făcea o vină din condiția lor modestă, faptul era mai mult un lucru clasat: nu aștepta nimic de la ei, era singur pe lume.

Mai ales în ultimul timp, în cursul plimbărilor sale solitare, din ce în ce mai dese, prin locuri din ce în ce mai liniștite, își adâncise și mai mult o psihologie de însingurat. Căci era un tânăr cu probleme.

Din primele clase încă, i se reproșase spiritul independent și gustul pentru libertate. Dar rezultatele obținute la învățătură îl ajutaseră să treacă drept un copil bun. Niciodată școala nu avusese câștig de cauză înaintea dorinței de joacă, dar ușurința cu care înțelegea lecțiile îl ajutase să nu rămână mai prejos de frunțașii clasei. De ei râdea adesea, văzându-i cum își memorau lecțiile, pe care apoi le recitau caraghios ca niște mici roboți emotivi, fără dicție, semn că nu înțeleseseră nimic din ceea ce rosteau.

Deși era printre cei mărunți din clasă, în încăierările dintre colegi nu dădea niciodată înapoi. Din agitația sufletului său

mic i se ridica atunci în privire o lumină atât de ciudată, încât copiii mult mai mari se retrăgeau intimidați din fața lui.

Când mai apoi, fără veste, începu să-i placă să citească, se cufundă zile în șir în lectura unor cărți care-l făceau să uite de lecții. Umblă mai întâi după niște vechituri ce circulau printre băieții mai mari și se cufundă în lectura unor romane polițiste, dintr-o colecție veche, a „celor cincisprezece lei”. După care, plictisit, le abandona în favoarea cărților de călătorii și aventuri și nu mai vorbea decât de Căpitanul Nemo și de Conte de Monte Cristo. Nu împlinise însă patrusprezece ani când făcu o pasiune mortală pentru Mihai Eminescu. Dintr-o ediție populară desprinsese diferite secțiuni, le făcuse coperti din hârtie și le purta prin toate buzunarele. Începu să însăileze versuri. În orele de curs, așezat în ultima bancă, lucra la compunerile sale, absent la tot ce se petrecea în jur. Cum, paralel cu noua pasiune, începuseră să apară și notele proaste în catalog, fusese muștrat și i declarase că din astfel de lecturi n-are nimic bun de învățat. Asta îl revoltase. Din spirit de contradicție, începuse să disprețuiască tot ceea ce era silit să citească pentru școală.

Învățase să înoate singur, în desele preumblări pe malul Lacului Floreasca și, prinzând gustul de a fi în preajma apei, sub soare, pleca deseori de la școală, în apropierea vacanțelor de vară, și-și petrecea, adesea alături de Sorin, diminețile întins pe taluza de beton, fierbinte. Absențele îi produceau o stare de vinovăție, dar cum acasă nu era nimeni să-l pedepsească, mama și tatăl său interesându-se doar rar de situația lui școlară, în suflet i se strecurase o surdă neliniște. Trebuind să împartă lectura cu înotul, neglijă de tot școala. Însă conflictul său cu cei din jur urma încă să se declanșeze.

Până atunci nu fusese preocupat decât de visul interior al imaginației sale. Din frânturi de idei, culese de ici de colo, își formase un suflet pe care-l opunea lumii, găsindu-se într-o înfrigurată așteptare a ceva ce nu înțelegea prea bine, dar a cărui lipsă o resimțea cu stăruință.

Primise cel de-al doilea șoc cultural din viața sa sufletească și intelectuală — după Eminescu —, relativ devreme, pe la vârsta de patrusprezece ani. Totul se petrecuse într-o zi — și-o aducea perfect aminte și azi — în care, întorcându-se de la școală, târând după el servieta de elev în ultima clasă primară, se așezase, contrar obiceiului de a merge direct în camera lui, pe un scaun în sufragerie și-și aruncase ochii pe televizor. Câțiva oameni discutau doar, într-un decor îmbăcșit, ce părea chiar și mai cenușiu pe sticla televizorului „alb-negru”. Asta înțelegea el atunci. Ceva îl făcuse totuși să rămână. Și avea să trăiască, în următoarea oră, cea mai severă, cea mai tulburătoare, cea mai neașteptată (oare?) experiență intelectuală din viața sa, experiență ce avea să-l împingă apoi, în gândurile sale, pe niște căi dintre cele mai paradoxale. Acolo, în cutia televizorului „alb-negru”, care televizor se afla într-o locuință modestă, care locuință modestă se afla într-un oraș și el cenușiu, și care oraș se afla într-o țară cenușie, acei oameni indiferenți lui, se confruntau cu vehemență în numele a ceva ce nu avea nimic de-a face cu existența imediată a celor din jurul său, a ceva ce nu înțelegea prea bine atunci, dar de care întreaga lui ființă fusese însetată fără să știe. Acei oameni se înfruntau în numele „ideilor absolute”. Iar grija lor, care-i sugruma, era de a nu abdica cumva de la ele. Și asta pentru un motiv ciudat, de neînțeles: ca să nu-și piardă „onoarea”! Acea confruntare era... o piesă de teatru. Iar ea se numea *Suflete tari*. Își aducea aminte încă febra cu

care urmărise ce se întâmpla între acei oameni. Dar își aducea cu și mai pregnantă putere aminte de totala lui uimire când văzuse, la sfârșit, în cadrul „genericului”, că acel lucru excepțional, superior, incredibil, fusese făcut de... un om cu nume românesc: Camil Petrescu!

Terminase clasele primare și, prezentându-se la examenul de admitere în liceu, reuși, nesperat, printre ultimii, cu o medie la limită. Corigențele se ținură lanț. Dar cu totul altceva începuse să-l preocupe insistent.

Că ceea ce se petrecea în acea vreme și în acea țară cenușie (doar atunci! avea să creadă el, cu naivitate, pentru încă un deceniu), nu era „în regulă”, aflase deja el cumva. Asta pentru că, după ce, a doua zi, își procurase un volum de *Teatru* de Camil Petrescu, numai cuvântul „tovarășe” care apărea într-o altă piesă, îl alienase imediat de întregul volum. Tăiase deci, cu grijă, doar fascicolul ce conținea piesa ce-l zguduise, îi confecționase o copertă și o purtase cu el, în buzunare, multe luni de atunci înainte. Dar nu avea să se piardă, la rândul său, total, iremediabil, în „lumea ideilor”, decât cam la un an după aceea când — în primul an de liceu —, lăsând suspiciunile la o parte citise, în fine, *Jocul ielelor*.

Atunci, ca ceva firesc, înăuntrul ființei sale cele mai intime, ca o statuie ce se dezvelește, descoperi Onoarea! Fusese acolo mereu, se născuse cu el, dar nu-i cunoscuse existența până atunci. Revelația aceasta îl tulbură și-l neliniști. Acea fereastră spre absolut, care se deschisese pentru el și care-i dăduse acces la o lume pe care avea s-o descopere treptat, cu entuziasm și care pentru ceilalți nici nu exista, îi dăduse o mândrie și o încredere... și ele absolute! Simțea totodată, doar vag, că semeția de a purta în sine ceva de preț, un instrument măreț, capabil să ordoneze întreaga lume înconjurătoare,

era cenzurată de responsabilități. Și, pe lângă aceste simțăminte, un altul creștea odată cu ele: o teamă obscură, ca de o primejdie despre natura căreia nu-și dădea încă lămurit seama.

De atunci încolo, ochiul său se întoarse în afară să scruteze lumea din jur. Și ea îi apărui inacceptabilă. Apăruse pe lume într-o închisoare posomorâtă, ce purta numele generic România.

Dar ce era mai nefiresc și mai inacceptabil, era atitudinea bizară a acestei societăți care parcă voia cu tot dinadinsul să-și ascundă sieși o realitate ce lui i se înfățișa la tot pasul în toată nuditatea ei urâtă. Ziarele, posturile de radio și de televiziune construiau o irealitate în totală contradicție cu ceea ce ochiul său tânăr și neplictisit vedea.

Hotărî să respingă această închisoare în care se chircea o societate bolnavă!

Se născuse în el animalul politic.

De atunci, școala fu o povară. Profesorii care veneau dinaintea sa la catedră și-l mințeau îi arătau imaginea unui viitor inacceptabil pentru conștiința sa de cincisprezece ani. Pe măsură ce creștea, gândurile acestea se cristalizau și, în scurt timp, între el și profesori începu o vrăjmășie repede declarată și de o parte, și de alta. Își spunea că nimic nu poate fi mai condamnabil decât faptul că acești oameni, care aveau datoria să educe tinerele generații în spiritul adevărului, dădeau dovadă de o josnică lașitate și, făcându-și din minciună un mijloc de existență, siluiau sufletele acelea tinere. Pe de altă parte, cu mândria sa de a nu accepta minciunile lor, el apărea profesorilor săi drept o probă vie că se poate și altfel și, implicit, ca o condamnare a lașității lor. După câteva contradicții deschise, în fața clasei, între el și profesori, ce se soldaseră cu o

eliminare de o săptămână, înțelesese că lașitatea lor era iremediabilă și că aceștia se scufundaseră în ticăloșie definitiv. Atunci școala începu să-i apară într-o lumină îndoielnică. La ce bun să mai promovezi examene, de vreme ce știi că niciodată nu vei putea să minți la rândul tău așa cum ești mințit tu însuși? Cum conștiința sa neîntinată nu voia să facă vreun compromis de la ceea ce iubea cu ardoare în cărțile pe care le lua atât de în serios, ideea că va trebui să trăiască tăcut și retras, pentru a nu fi nevoit să participe la mascarada din jur, se adâncea în mintea sa cu fiecare zi. Se declasa.

Se târî dintr-o clasă într-alta, umplându-se, mereu mai mult, de un dispreț absolut față de tot ce-l înconjură. Nu-l mai interesa nici o „carieră”. Nu mai avea, nu mai putea să aibă, în România, viitor. De atunci: poziție socială, bani, notorietate, oricare dintre criteriile care fac complexul existenței în societate — această convenție așa de pe chipul și asemănarea oamenilor de nimic alcătuită! —, încetaseră pentru el. Nici o „mărime”, nici o „celebritate”, nici un „prestigiu”, care nu se baza pe lumea superioară la care el avusese acces, nu-i mai putea impune. După ce se pierduse „în lumea ideilor”, le avea pe toate! De atunci, singura sa preocupare, devenise grija de a-și păstra nealterată conștiința. Cu orice preț!

Devenise, total, iremediabil, cu orice risc, un anarhist față de regimul comunist din România, dar mai ales față de... toți cei care-l acceptau într-un fel sau altul, într-o măsură sau alta. Ca ins social, era deci, în consecință, pierdut.

Câteodată se revolta contra lui însuși. Când cei din jur se împăcau atât de ușor cu situația lor de ostatici, când trăiau fără să-și pună prea multe probleme de conștiință, nerevoltându-se împotriva uriașei minciuni în care erau învăluiți, nedorindu-și nici unul dintre lucrurile acelea care lui îi păreau

că dau un sens vieții, de ce oare, tocmai el, purta în suflet pornirile rebele ce-l puneau în conflict cu societatea și-i închiudeau toate căile vieții? De unde acest avânt nerezonabil către o subjugare voluntară în fața ficțiunilor ciudate, ce nu aveau nici un curs pentru cei din jur? Ce proces psihologic dusesse la acea descoperire interioară de fantome abstracte și ce pornire masochistă îl împinsese să le crească, nutrindu-le din ființa sa, tocmai pentru a fi chinuit neîncetat de ele? De câte ori, în urma frustrărilor de tot felul, ori la sfârșitul lungilor zile ce se scurgeau fără ca el să participe la viața ce-l înconjură, încolțit de regrete grele, nu căutase să se convingă singur că n-are dreptate?! Dar cum ar fi putut greși? Nu trebuia decât să-i privească pe cei din jurul său care, lipsiți de libertate pierduseră instinctul ei, încetând să și-o mai revendice, își urmau viața lor cenușie. Și după fiecare dintre crizele sale de slăbiciune, sfârșea dându-și cu îndârjire, dreptate.

Acum, pentru că luase, în pragul vieții, prea în serios ideile acelea atât de puțin profitabile, se trezea în situația celor rătați de convoi, sortiți să moară undeva în disperarea izolării. Alternările de încredere și deznădejde în ultimii ani îi oboșiseră sufletul.

Interesul pe care i-l arăta Laura îi mărea chinul interior. Fata, care nu-i era indiferentă sufletului său însetat de iubire, îi părea ca un paradis pierdut. Aparținea lumii reale, lumii așa cum e ea, deci tocmai lumii pe care el o ura de moarte. Și o ura pentru că își dădea seama că ea, tocmai fiind așa cum era, îi fura ceva ce i se cuvenea: dreptul la viața superioară.

Liceul mai înseamnă pentru el și nemeroase lecturi din scrierile clasice ale literaturii universale. Îi citi pe Poe, Villiers de L'Isle-Adam, Flaubert, Zola, Maupassant, Ibsen, Strindberg, Cehov, Esenin. Și, sub influența lecturilor care despicau

întunericul minții sale cu jerbe de lumină ce-l umpleau de entuziasm, viața din jur i se părea mereu mai cenușie, mai nefirească.

În acest ultim an nu făcuse decât să reziste cât de cât pentru a sfârși. Lipsea cât putea și nu mai motiva în nici un fel. Și zilele păreau că nu mai trec. Acum, în sfârșit, se terminase. Nici nu-i păsa de cele două corigențe. Cu optimismul tinereții își spunea că scăpase de umilința de a se prezenta zilnic în fața unor oameni pe care-i disprețuia.

Și, în dimineața aceasta, după o noapte nedormită, sub năvala neașteptată a gândurilor și amintirilor, își simți din nou sleite orice puteri sufletești. Odată cu trezirea la realitate, i se ridicau din nou în față cei doi termeni al dilemei: tentația imperioasă a vieții și pornirile reci pe care le lăsase cu atâta imprudență să i se dezvolte nestingherit în suflet.

Amăgindu-se că poate ai săi vor ieși undeva, hotărî să-și prelungească șederea în pat. Întinse mâna și apucă o mapă cu însemnări, pe care le făcea zilnic, în vederea unei piese de teatru.

Prin ușa întredeschisă, maică-sa îl întrebă dacă s-a trezit.

5

— **C**u două corigențe! răspunse Emil, ca despre un fapt de mare mândrie, la clasica întrebare: „cum se terminase școala?”

La cealaltă — inevitabilă — întrebare, răspunse printre înghițituri, cu privirile în ceașca cu lapte pe care i-o adusese maică-sa.

— Ce-aș putea să fac?

Nu știa. Viitorul trebuia să răspundă.

Era pentru a treia oară, în ultimele douăsprezece ore, când i se cerea un răspuns. După Laura urmase Sorin, apoi, acum, tatăl său.

Și nici acesta nu era mulțumit.

— Ba ar trebui să faci ce face toată lumea.

Emil îi privi cu ochii aprinși. Tocmai ce face toată lumea nu voia el să facă. Nu voia să facă ce făcuse tatăl său: să trăiască în lașitate și minciună. Nu voia ca, la rândul său, într-o bună zi, să fie constrâns și el să-și sfătuiască fiul să fie atent la ceea ce vorbește la școală. Să-l silească, ani de zile, să crească în atmosfera aceasta de disimulație, în care una puteai

spune acasă — dar chiar și acolo ferindu-te să fii auzit de vecini — și alta în societate. Pentru ca apoi, în urma duplicității continue, să devină și acesta ceea ce el, Emil, era acum: un tânăr îngrozit de lumea din jur și dezgustat de sine.

Tatăl său vorbea, dar el nu-l asculta direct, ci auzea, doar vag, aceleași sfaturi deja ordonate și catalogate:

Trebuia să lase de acum copilăriile și să dea dovadă de maturitate. Nu putea fi mereu un adolescent neînțeleș. Sigur că, acum, la vârsta asta, credea că va schimba lumea. Așa au crezut și alții, cu mai multă putere și în alte timpuri, mai bune. Dar n-au schimbat-o. Tatăl său — Dumnezeu să-l ierte —, pe care el, Emil, nu-l cunoscuse, pentru că nu-i plăcuse niciodată să-l însoțească la țară, crezuse până la moarte, la aproape nouăzeci de ani, că va apuca ziua în care regimul de azi va „cădea”. Orb aproape, cu greu își mai recunoștea fiul, când acesta îl vizita, rar, găsimdu-l mereu așezat pe un scaun pe prispa casei. Deși octogenarul nu prea mai înțelegea ce se întâmplă cu el, niciodată nu uita să-i spună: „ai răbdare, ăștia or să se ducă”. El, care oricum nu pierduse nimic odată cu venirea comuniștilor, nu se mai anina de viață decât în speranța că-i va vedea căzând. Spunea cu încredere: „N-ai grijă, băiete, vin ei, americanii!” Apoi murise și americanii tot nu veniseră.

Discursul din dimineața asta mai ajungea la Emil doar ca un zgomot de fond greu inteligibil:

„Eu îți vorbesc din experiență: să te ferească Dumnezeu să vină americanii! Ori de câte ori au venit, au venit cu avioanele, au bombardat și apoi au plecat.” Cât despre regimul comunist, avea să mai treacă multă vreme până când va cădea. „Așa că tu, băiete... — adică el, Emil — să iei aminte!” Să se adapteze la lumea asta, așa cum e, căci alta mai bună,

nu există. Cu cât o va face mai repede, cu atât suferința lui va fi mai scurtă. Să nu uite că toată lumea suferă, dar toți tac și rabdă. Să nu se creadă mai bun decât ceilalți, să nu facă altfel decât ei, dacă nu vrea să fie izolat. Cât despre el și maică-sa, să-i judece cum vrea. Dar să nu uite că din compromisul și din umilința lor a avut el mâncare pe masă și un pat în care să se trezească la ora prânzului.

Soarele de afară care inunda ferestrele într-o lumină ireală, îl opri pe Emil să răspundă, cum făcea de obicei. Cunoștea filozofia de viață a părinților lui, o auzise de atâtea ori: fă ca toată lumea dacă vrei să treci puntea mișeliei. Așa trecuseră părinții săi prin viață. Știa, deja, că filozofia întregii societăți românești era disimulația: nu minți, nu trăiești. Toți bombăneau în cadrul familiei apoi, odată ieșiți pe ușa casei, îmbrăcau uniforma lașității și conformismului. De atâta timp urmărise cu uimire farsa colosală care se juca în jurul său! Dacă ar mai fi trebuit să-l mire ceva, era doar faptul, de neînțeles, că nu ajunsese să se obișnuiască cu spectacolul ăsta.

Simțea nevoia să fie singur, să se gândească la Laura.

Mergea pe malul Lacului Floreasca, sub umbra ocrotitoare a copacilor. Se pomeni zâmbind de neseriozitatea argumentelor tatălui său. Să-și fi sacrificat într-adevăr vreo mare vocație de martir pentru adevăr, numai ca să-l ocrotească pe el? Dar dacă, din vreun accident biologic, n-ar fi putut avea copii, ar fi fost oare tatăl său un răzvrătit, un opozant politic al regimului? Ar fi fost oare măcar un neîmpăcat cu lașitatea din jur, cum este el, Emil, acum? Zâmbetul inițial îi rămase zugrăvit pe chip, apoi se transformă într-o grimasă. Apartinea unei generații, prima generație născută și crescută sub comunism, care nu-și putea respecta părinții, necum să-i admire.

Situația era aceeași în școală, în artă, în literatură. Nicăieri, nici un om adevărat, care să-și merite cu adevărat calitatea de părinte spiritual.

Își scutură capul să alunge aceste gânduri.

Astăzi era într-o altă stare de spirit. Se simțea încrezător și puternic.

Laura îl aștepta în dreptul intrării în ștrand, cum conveniseră. Era îmbrăcată în pantaloni scurți și o bluză subțire care-i dădeau un aer de vacanță.

Înținși pe nisipul fierbinte, vorbiră numai despre lucruri indiferente: vreme, colegi, câteva pasiuni comune. Emil înțelegea că nu mai poate reface atmosfera din ajun. Sărutarea din seara precedentă rămânea un fapt împlinit, dar se temu să facă vreo referire la ea și Laura păstră și ea tăcerea. Urmăreau doar, gânditori, trupurile ce defilau prin dreptul lor, curioși să se compare cu cei din jur.

Când fierbințeala soarelui deveni de nesuportat, intrară în apă. Înotară de-a lungul malului. Laura se mișca suplu, schimbând mereu direcția. Rosteau doar câte un cuvânt din când în când.

Numai o singură dată fata lăsa să erupă în afară preocuparea constantă a sufletului ei.

— Emil, sunt nefericită! Mă uit înainte și văd încă ani și ani de școală. O închisoare în care îmi voi petrece zile, săptămâni, ani... clipele cele mai frumoase ale vieții, poate. Sunt înnebunită de imposibilitatea de a fi cu adevărat liberă. Mereu sub supravegherea cuiva, mereu constrânsă să ascult de sfaturile cuiva, mă înăbuș. Îmi dau seama că sunt, de pildă, infinit mai sofisticată decât mama. Am o dorință nebună de ceva deosebit! Aș vrea să fac gesturi bune! Vreau să intru

în viață, să mă bucur de lucruri pe care nu le-am avut până acum. Aș vrea să fiu fericită.

Emil o găsea matură, cu o formulă sufletească rotunjită, în vreme ce el se știa ros de toate îndoielile, pradă tuturor incertitudinilor. I-o spuse.

Nu asta aștepta ea de la el. Întinsă pe spate, sprijinită în coate, își agita cu nervozitate degetele de la picioare.

— Sunt nemulțumită de tot ce mă înconjoară, incluzându-te pe tine. Există în tine o energie care mă atrage, dar ea nu se adună în acte mari de viață. E numai un fel de rătăcire fără scop.

Se întoarse și își lipi fața de nisipul fierbinte. Întinse brațele ca și cum ar fi vrut să înoate pe uscat.

— Poate că noi, femeile, suntem mai repede pregătite pentru viață decât voi.

Oftă, aproape comic.

Dar el pricepea. Totul era atât de simplu! Avea iubirea acestei fete frumoase.

Se gândi la seara precedentă. Laura fusese acolo, pentru el. Ochii ei străluciseră, buzele ei umede fremătaseră pentru el. Nici despre muzica de la terasă nu-și mai amintea să fi fost vulgară. Fusese doar sentimentală.

Iubirea aceasta rară era de ajuns să justifice orice. Indeciziile de până acum ale sufletului său se topeau cu repeziune. Să sacrifice o morală îndoielnică părea un lucru de nimic față de o asemenea fericire.

În lumina orbitoare se și simțea alt om. Viitorul, promițător, se deslușea clar, așa cum apare o câmpie, la poalele unui munte, ieșită din negurile nopții odată cu primele raze ale soarelui.

Dar era delicat.

Se întinse pe spate, alături de ea, și-și petrecu brațul în jurul mijlocului ei. Și rămase așa privind jocurile capricioase ale norilor ce se adunau și se destrămau pe cerul sidefiu.

În zilele următoare continuă să-și exploreze incertitudinile adolescenței. Se simțeau bine împreună. Dar acea pornire sufletească pe care o avuseseră pentru o zi, pentru câteva ore, nu mai reveni. O anume răceală, poate a generației lor, poate datorată propriei lor mediocrități sufletești, îi făcea să-și înfrâneze pornirile inimii, să lase loc minții să intervină cu rațiunii și motive.

Nu mult după aceea, Laura plecă să-și petreacă o parte din vacanță la Paris.

— Tata mi-a promis această călătorie.

Emil era îngândurat. Fata păru că-i pricepe gândurile:

— Știu... Parisul, Sena, bulevardele, parcurile, muzeele! Dar mereu în același program al tatei, niciodată libertatea adevărată.

6

Rămas singur, Emil reîncepu lungile plimbări și discuții cu Sorin, pe care-l neglijase în cursul ultimelor zile. Acesta era mai ales afectat de călătoria fetei la Paris.

— Privilegiile astea m-au făcut pe mine revoltatul care sunt. De ce numai unii să-și permită anumite lucruri, în vreme ce ceilalți să fie prinși într-un program al muncii, al sclaviei?

Emil pășea cufundat în visare, auzind doar vag protestele și nemulțumirile prietenului său. Le cunoștea de altfel prea bine.

Sorin se săturase de țara asta: o țară falsă, cu o economie falsă, cu o viață politică falsă, cu un sistem de învățământ fals, cu bani falși — cu care nu poți cumpăra nimic, de cum ai trecut granița; în fine, cu oameni falși — bărbați ce mimează bărbăția, dar care nu sunt cu adevărat, pentru că sunt numai niște manechine scoase la manifestații și dresați să scandeze și să aplaude și cu femei care nu sunt femei adevărate, pentru că nu se pot raporta la bărbați adevărați.

Avea un temperament de anarhist.

Asta favorizase prietenia lor.

Încă din primele zile căzuseră de acord că oamenii care-i înconjurau și dădeau dovadă de o inacceptabilă lașitate în fața unei dictaturi stupide erau lipsiți de orice onoare.

În consecință, aveau să-și clădească idealurile în totală abstracție de „ceilalți”.

Doreau mai întâi să călătorească. Marea lor pasiune era să-și imagineze ceasuri întregi trecerea prin marile orașe ale lumii. Londra, Berlin, Paris, dar mai ales New York, îi obsedau. Pe câtă vreme Emil disprețuia banii, dorindu-și gloria adusă de scrieri literare, Sorin își dorea bogăția pur și simplu și-i amintea de fiecare dată prietenului său că fără bani nu se poate face nimic în lume. Dar ceea ce-și doreau cu ardoare deopotrivă era iubirea. Construiau cele mai excentrice scenarii în care stârneau admirația unor femei frumoase, pentru ca apoi să treacă pe lângă ele neacordându-le atenție, frământați de vaste responsabilități. Mai ales îi chinuia dorința de a se înfrupta din dragostea trupească, și ea le răpea somnul trimițându-i pe străzi în căutarea unei aventuri. Și-o închipuiau mereu cu o femeie matură care le-ar fi dezvăluit toate misterele iubirii. Discuțiile durau zile și nopți și nu-și dădeau seama că-și alimentau, neobosiți, o obsesie. Apoi, într-o zi, Sorin dispăruse de la școală. Cunoscută o studentă de la arte plastice și petrecuse cu ea două săptămâni la munte undeva. Când reveni, îmbătat de amintiri, nu mai vorbi decât despre iubirea sa. Și Emil trebui să asculte de nenumărate ori cele mai intime detalii ale escapadei prietenului său. Când tocmai părea că entuziasmul trecuse, Sorin dispăru din nou, pentru a nu mai reapărea la școală deloc. Încercările dirigintei, care luă legătura cu familia, se dovediră infructuoase.

Sorin renunțase la școală pur și simplu și-și găsisese un serviciu undeva. Emil rămase și mai surprins când află că prietenul său părăsise apartamentul părinților. Nu mai știu nimic de el câteva luni, până când, trecând într-o zi din întâmplare prin cartierul Vatra Luminoasă, îl găsi, sub un automobil, murdar de ulei, reparând la motor. Avea nevoie de bani. Iubita sa, care stătuse inițial la căminul facultății, tot pierzând zilele cu el, rămăsese repentină și i se luase privilegiul de a mai beneficia de cazare. Sorin trebuise să facă pe dracu-n patru să plătească chiria unei camere mobilate, situată prin apropierea Gării de Nord. Prietenia lor fu reluată, se văzură cu intermitențe și într-o zi îi cunoscuseră iubita. O fată cu ochi verzi, cu o privire și un zâmbet nedefinite. Îi vizitase chiar de vreo două ori în strâmta lor locuință de pe Calea Griviței. Apoi, nu mult după aceasta, se pomeni cu Sorin așteptându-l la ieșirea din clasă. Fata fusese eliminată din facultate, plecase înapoi acasă, undeva într-un oraș de provincie. Se reîntorsese și el acasă la părinți. Nevoia presantă de bani înlăturată, își lăsase serviciul.

Momentul coincidea cu dezgustul lui Emil pentru școală care, adeseori, dimineața, plecând de acasă, prefera să se îndrepte spre locuința lui Sorin. Îl găsea în fața unui șevalet, înconjurat de o mulțime de pânze, așternând pete de culoare, învăluit în fum de țigară. Căci — urmare a legăturii sale cu „artista” —, se apucase de pictură. Părinții îl priveau în tăcere, clătinând din cap, încercând să afle cam ce avea de gând. La întrebările lor primiseră numai răspunsuri evazive. Viața asta durase câteva luni apoi, după ce colorase din abundență nenumărate pânze, își găsisese un nou serviciu la un atelier de reparat automobile. În această primăvară Emil îl căutase

acolo și-l găsisese îmbrăcat într-o salopetă, toată murdară de ulei, cu o căciulă în cap, desfăcând motoare de camioane.

În dimineața asta, Sorin — și puțin gelos din cauza preferințelor Laurei —, era nervos că prietenul său nu participa la revolta sa. Asta îi făcu să se despartă rece.

Răceala nu dură nici măcar o zi!

La o săptămână după plecarea Laurei, Emil primi o carte poștală cu câteva cuvinte. Cuvintele nu însemnau nimic. Ilustrata fu cea care captă imaginația celor doi tineri.

Vara trecu pe nesimțite cu aceleași lungi plimbări prin orașul părăsit sub căldurile caniculare, în cursul cărora, cei doi prieteni își alimentau vechile frustrări.

Se apropia data examenelor de corigență.

Emil deschise cărțile în silă să revadă ecuații matematice, lucruri care nu-i atingeau sufletul direct. În luna august, în vreme ce copacii începuseră să bată ușor în galben, susținu examenele și își trecu corigențele. Examenul de bacalaureat care urmă nu fu o problemă. Dar locuri libere la facultățile care l-ar fi interesat nu mai erau. Se obișnuiră chiar și cu ideea plecării în armată. Dorea o schimbare, oricare.

Laura se întoarse pe la sfârșitul lunii. Când Emil o revăzu, fu uimit de schimbarea pe care această călătorie o produsese asupra ei. Melancolia și ușoara îngândurare de dinainte dispăruseră și lăsaseră locul unei siguranțe în vorbe și în gesturi care o făceau parcă mai fermecătoare decât înainte. Dar, nu-și putu ascunde gândul, că o prefera pe cea dinainte care, cu ușoara ei neliniște, semăna mai mult cu el.

Când Laura împlini nouăsprezece ani, la petrecerea pe care ai ei o organizară, îl invită și pe el.

În saloanele largi, cu oglinzi și coarne de cerb, se simți stingher. Nu-și putu înfrâna gândul că aceste case, cu tot ce

era acum în ele, fuseseră odată ale vechii burghezii și erau astăzi ale noii burghezii comuniste. Se schimbaseră numai oamenii.

Laura, în delicatețea ei, îi înțelese gândurile și-i acordă aproape numai lui atenție. Asta îl făcu pe tatăl ei să-i pună tot felul de întrebări privitoare mai puțin la el, cât la părinții săi.

Sub apăsarea candelabrelor, răspunse doar vag. Se simți umilit câteva zile după aceea.

Apoi, la Sala Floreasca, la piscină, întinși pe lungile tribune de stinghii din jurul bazinului olimpic, Laura mai reluă discuția asupra viitorului. Iar el se refugie iarăși în „ideile generale”.

— Îmi este teamă, Laura, că întreaga mea personalitate este asemenea mecanismelor complicate în care neîndeplinirea unei condiții duce la funcționarea eronată a întregului. Simt că, în contact cu mediul și din cauza lui, nu pot să funcționez normal, mi s-a afectat deja una dintre condițiile sufletești. Și îmi dau seama că, fără aceasta, toate celelalte sunt compromise. Și iarăși, poate că totuși, deși dau vina pe mediu, să fie numai un viciu de voință.

De data asta fata zâmbi doar, cu privirea plecată peste acoperișurile din vecinătate.

Venise toamna. Coroanele copacilor ruginseră și, una câte una, frunze răzlete se desprindeau de pe ramuri și pluteau rotindu-se în drumul lor spre pământ. Vântul le aduna de-a lungul trotuarelor sau le plimba pe străzi în vârtejuri. Serile deveniseră reci, iar la strand încetaseră de mult să mai meargă.

Într-o zi, pe când citea singur acasă, auzi soneria de la intrare. Merse să deschidă. În prag aștepta un soldat. Îi

adusese ordinul de încorporare. „Recrutase” cu câteva zile înainte, iar acum trebuia să se prezinte la Comisariatul Militar al Sectorului I pentru vizita medicală.

— Ce noroc pe mine, exclamă Sorin care, suferind de mic de o afecțiune a inimii, fusese scutit de armată.

Într-o sală cu gratii la ferestre, vreo douăzeci de tineri se dezbrăcau la ordin, rămânând complet goi. Intrau apoi într-o cămăruță scundă unde o soră medicală îi urca pe un cântar. Treceau prin dreptul unei comisii formate din doi medici și o doctoriță tânără care-i consulta la repezeală. Impresia fu penibilă. Turma aceea de trupuri goale, mai mult sau mai puțin armonios dezvoltate, făcea un spectacol care pe Emil îl umili profund. Înțelese că va trebui să înfrunte de acum încolo situații cu care nu se mai confruntase înainte.

Fu doar o întunecare, ca o amenințare abia formulată.

Ieșind de acolo, pe străzile tăcute, în ziua frumoasă de septembrie, impresia neplăcută pieri cu desăvârșire.

Dar, peste câteva zile, urma să se prezinte la Comisariat „cu valiza”. Pleca în armată.

CARTEA A DOUA

7

De mai bine de o săptămână ploaia nu mai conținea. O umezeală de octombrie pătrunsese casele, străzile, întreaga natură. Copacii erau dezgoliți aproape complet, iar frunzele, umflate, se întindeau de-a lungul trotuarelor ca un covor ud, zdrențuit de pași. Orașul își ducea viața sub o perdea lichidă ce se cernea neîntrerupt. Bălțile se întindeau până în mijlocul bulevardelor centrale și autobuzele de călători ridicau pânze de apă, împrășcând pietonii ce treceau grăbiți sub umbrele. De două zile se pornise și vântul, apoi ploaia, care nu conținea deloc, răcită de un val de frig, împrăștia miresme de iarnă.

Într-o astfel de zi, Emil, însoțit de tatăl său și de Sorin, plecă spre Comisariatul Militar. Voise să-și ia cu el o valiză de călătorie, dar fusese asigurat din toate părțile că-i va fi furată din prima zi chiar. Se resemnase deci să-și îndese într-un cufăr de lemn câteva flanele groase de corp și alte câteva rufe de aceeași natură. Aruncase acolo și câteva cărți, sperând că va avea timp să citească.

În dreptul mării clădiri, străină și amenințătoare, fură întâmpinați de o mulțime de oameni, rude și prieteni ai celor ce plecau asemeni lui Emil. În fața porții de fier forjat, ce se deschidea în gardul ce împrejmua curtea, în care așteptau trei camioane acoperite cu prelate cenușii, doi ostași îi opreau pe însoțitorii ce trebuiau să rămână afară, înăuntru neputând intra decât tinerii recruți. Aceștia, pentru că odată trecuți de poartă nu mai puteau ieși, amânau clipa cât puteau de mult. După repetate îmbrățișări ale mamelor și strângeri de mână ale taților intrau într-un târziu în curte și apoi în clădirea roșie. Despărțirea celor conduși de soții dura mai mult, sub privirile celor doi soldați de la intrare care surâdeau privirilor sfioase ale celor ce abia urmau să pătrundă într-o lume necunoscută, în care cei doi erau deja inițiați.

Emil tocmai își luase rămas bun de la tatăl său și de la Sorin și se pregătea să intre în curte când, prin perdeaua de ploaie ce părea că se întetește, i se păru că distinge, oprită la oarecare distanță, o siluetă cunoscută. Se apropie. Simți doar o bucurie scurtă, atât de mare îi era crisparea sufletească.

— Am trecut să-mi iau rămas bun, îi spuse simplu Laura, ascunsă toată într-o pelerină largă de ploaie. Ai să-mi telefonezi, nu? Sau poate-mi scrii?

Tăceau amândoi, așteptând, fără să știe ce. Când situația devenise stânjenitoare, Emil îi întinse mâna. Dar Laura nu o luă în seamă și, apropiindu-se, îl îmbrățișă scurt, apoi se întoarse și se depărtă repede, fără să mai privească în urmă. O urmări cu privirea un timp, cum pășea repede prin ploaie. Vântul îi umfla uneori pelerina pe care cu greu și-o strângea în jurul trupului. Apoi, silueta dispăru în noianul celorlalte. Emil porni încet înapoi și, cum nu-și mai zări tatăl și prietenul

care, poate crezându-l intrat în clădire, plecaseră, pătrunse în curtea împrejmuită cu gard de fier forjat și de acolo în clădire.

Încăperea largă în care intra, după ce arătase unui soldat hârtiile sale, era aproape plină cu cei ce veniseră înaintea sa. Ședeau pe bănci lungi de lemn așteptând să apară cineva să le lămurească situația. Privirile se îndreptau din când în când către o tribună de la care, desigur, urma să li se vorbească. Între timp citeau lozincile de pe pereți sau răsfoiau cele câteva numere din revista *Apărarea Patriei* împrăștiate pe mesele ce străjuiau cele patru colțuri ale sălii. Alții, plictisindu-se, fumau pe ascuns sau se hârjoneau deranjându-i pe cei din jur. Emil văzu că majoritatea recruților aveau vârsta sa, ici-colo doar câte unul părea mai vârstnic. Tineri, muncitori sau elevi, ce abia terminaseră școala, uniți prin situația lor comună, așteptau, neliniștiți, ca cineva să pună capăt incertitudinii.

Când aproape că-și pierduse de tot răbdarea, gălăgia fu curmată de intrarea a doi militari. Merseră la tribună și așteptară câteva momente să se liniștească și cei care, neobservându-i, continuau hârjoana. Atenționați de liniștea subită din jur, se reculeseră și se așezară în bănci.

Emil observă pe epoleții celui care intrase primul, trei stele mari, în vreme ce pe ai celui de al doilea, aliniate, trei table argintii de grosimi egale. Înfățișarea celui dintâi era posomorâtă. Chipul celui de al doilea avea un aer mai degrabă comic sub masca, forțată, de furibundă severitate. Cel cu stele luă loc pe unicul scaun aflat în dreptul micii tribune, în vreme ce celălalt rămase în picioare, dar ușor aplecat, ca și cum n-ar fi voit să piardă nici un cuvânt din cele ce avea să

spună superiorul său. Și, într-adevăr, cât timp acesta vorbi, se îndoi tot mai mult, de parcă cuvintele celuiilalt i s-ar fi adunat încet pe spate.

— Tovarăși, începu cel de pe scaun, vă aflați aici în cadrul armatei, nu? și aștepta de parcă cineva ar fi avut îndrăzneala să-l contrazică. Continuă: am crezut, în primul moment că am intrat într-un balamuc. Ce este indisciplina asta, tovarăși? De unde veniți dumneavoastră? Din pădure sau din unități socialiste? De acum încolo, aici, în cadrul armatei, cuvântul de ordine va fi: disciplină! Ați înțeles?

Și iarăși aștepta un răspuns care nu venea.

— Din momentul în care ați intrat pe poarta acestui comisarariat și, luați aminte, până la moarte, sunteți considerați ostași ai Republicii Socialiste România. Chiar și după ce vă veți satisface scurtul stagiul militar de un an și patru luni, dumneavoastră tot militari veți rămâne — militari în rezervă.

Continuă apoi să vorbească despre datoria fiecărui cetățean de a-și apăra patria, despre secretul militar, cu referiri tot timpul la disciplină. Se vedea că ținuse discursul acesta de nenumărate ori și că se repeta, așa cum profesorii își repetă lecțiile cu fiecare clasă în parte, în fiecare an. O singură dată fu întrerupt de un glas șovăitor care întrebă: „În ce oraș ne duceți?”, căruia nu-i dădu atenție. Abia mai târziu atinse problema:

— În privința familiilor nu trebuie să fiți îngrijorați. Veți merge fiecare la regimente și, după primele zile, veți putea scrie acasă. Până atunci, locul unde veți ajunge va fi ținut secret.

Se ridică. Ordonă tuturor să-și ia lucrurile personale și să se alinieze în dreptul camioanelor ce așteptau afară. Părăsi apoi încăperea, nu înainte de a cere recruților, care erau

numai ochi și urechi, să păstreze liniștea și disciplina, să nu strige la cei de afară, pentru că nu urmau să fie duși la moarte, ci numai să-și îndeplinească datoria sfântă față de Patrie. Cel cu table pe umăr, care între timp se transformase într-un unghi viu de nouăzeci de grade, revenit la poziția verticală, îl urmă.

Emil ajunsese în curte, când ceilalți se aliniaseră deja. Îi veni rândul, se urcă și el în ultimul camion și nimeri tocmai în partea din urmă a platformei, lângă cabina șoferului. Norocul făcu să găsească în dreptul său o spărtură în prelată, prin care, ghemuit pe valiză, putea privi afară.

Camioanele, la ieșirea pe poartă, trebuiră să-și facă drum cu greu prin mulțimea ce bloca trotuarele. Mâinile, fluturând în semn de rămas bun, rămaseră iute în urmă.

Nu fu greu nimănui să-și dea seama că se îndreptau spre Gara de Nord, pe care însă o lăsară în urmă, spre a se opri numai pe peronul Gării Basarab. Era tixită de mulțimi de tineri care, sosiți înainte, se aliniau cu greu în dreptul vagoanelor în care urmau să plece. Veniseră din toate cartierele Bucureștilor.

Emil rămase printre cei cu care călătorise în camion. Tot cu ei urcă într-un vagon în care ocupară un compartiment. Făcură loc la ferestre celor ce aveau rude pe peron. Apoi, pe nesimțite, trenul se puse în mișcare și fâșia de asfalt, plină de gropi în care se formaseră bălți, înțesată de lume, rămase și ea în urmă.

Cu puțin înainte de plecare, ploaia, care contenise puțin, reîncepuse să cadă în rafale, iar vântul, pornindu-se parcă mai puternic, o arunca în geamurile aburite ale trenului. De-a lungul vagoanelor se scurgeau șuvoaie. Blocurile de locuințe ale cartierului Grivița prinseră să defileze mereu mai

repede prin pânza udă. Lăsară apoi locul unor case scunde, prăpădite, ce se mai înșirară un timp în dreapta căii ferate, împingându-se una pe alta înapoi în zare.

În afară de Emil, se mai aflau în compartiment: un tip slab, foarte înalt, care se prezentă drept membru al echipei de baschet a Clubului Steaua — al Armatei —, motiv pentru care, spunea el, fusese amânat de la încorporare de câteva ori; un strungar de la Uzina „23 August”; un absolvent al liceului de muzică, ce nu reușise la admiterea în Conservator; un frizer și, cel mai vârstnic dintre toți, un tehnician dentar care își amânase, numai el știa cum, de mai multe ori încorporarea.

Făcură cunoștință fără vreo ceremonie. Cum tuturor li se făcuse foame, scoaseră mâncarea din valizele dolidora de alimente și o împărțiră între ei. Emil se simțea ușor stingherit de familiaritatea aceasta, acceptă însă camaraderia pe care n-o putea ocoli.

Trenul continua să alerge în seara udă și tulbure și, cum ploaia se prelingea pe ferestre, singurele imagini pe care călătorii le primeau de afară, erau siluete de case răzlețe aliniat de-a lungul căii ferate. Din când în când trenul trecea prin vreo gară mică, ori numai o haltă, dar își păstra viteza și cei din compartiment încercau să identifice ruta pe care se deplasau. Câțiva credeau că recunosc locuri, însă incertitudinea rămânea. Puteau doar să presupună orașul necunoscut către care se îndreptau în noapte. Îi întrebaseră pe ostașii însoțitori, însă aceștia, ori nu știau nici ei, ori, având ordin să păstreze secretul, tăcuseră.

Sticle cu țuică și vin circulasera prin tren toată seara, iar mulți dintre recruți se îmbătaseră între timp, dacă nu

plecaseră la drum deja beți. Spre miezul nopții unii dormeau, horcăind, pe culoare. Alții vomitau prin colțuri.

În compartimentul în care se afla Emil se bău mai cu măsură. El însuși trebui să accepte să guste puțin. Se cunoscuseră mai bine și discuția se animase. Mai întâi hotărâseră ca, odată ajunși la regiment, să ceară să intre împreună în aceeași companie. Tehnicianul dentar le declarase, de la început, că fusese „secretar de bază” al „organizației de partid” din poli-clinica unde lucra și începuse chiar să ceară, cu voce pițigăiată, „disciplină” ori de câte ori vreun ofițer se întâmpla să treacă prin dreptul ușii.

— Eu sunt de părere să ne respectăm de la început, căci nu se știe ce ajunge fiecare în armată, îi avertizase el. Dorea puterea.

Privindu-l, Emil se gândi cu uimire că dentistul își făcea planuri pe termen lung, în timp ce el se considera intrat doar într-o paranteză de timp ce trebuia închisă cât mai curând. Îl detestase de la început, instinctiv. Să fi avut vreo douăzeci și șapte, douăzeci și opt de ani, semănând cu o pasăre, cu fața sa îngustă, turtită parcă pe laturi. Chiar și vocea-i sugera un croncănit. „Cu câtă autoritate trebuie să-ți scoată o măsea, dacă încapi pe mâna lui!” gândi.

După miezul nopții trenul intră în gara din Pitești. Se repeziră la ferestre și priviră peroanele pustii pe care erau coborâți, cu valize cu tot, un număr relativ mic dintre cei din tren. Aceștia, încolonați, se îndreptau spre ieșirea prin care se zăreau, prin perdeaua de ploaie, câteva camioane. Trenul se puse din nou, încet, în mișcare. Fu clar pentru toți că, încărcat cu acest tineret al țării, ce dormea cufundat în beție prin colțurile compartimentelor, se îndrepta spre Craiova, poate chiar mai departe.

Spre dimineață agitația se potolise. Oboseala pusese stăpânire pe toată lumea. Bețivii dormeau în poziții nefirești, ceilalți, rezemați de valize.

Când trenul pătrunse printre primele rânduri de case ale Craiovei, era aproape ora cinci spre dimineață. Cu fețe livide de oboseala călătoriei, adunați în dreptul ferestrelor, priveau acum, cu ochii înroșiți de nesomn, pustiul gării orașului, în care intrau nefiresc de încet. Când trenul opri în sfârșit, se dădu semnalul de coborâre pentru toată lumea. Pe peroane, ofițerii luptau să alinieze recruții, apoi îi scoteau afară din gară. Bețivii erau purtați pe brațe.

Emil coborî împreună cu camarazii săi și ieși în stradă printre ultimii. De-a lungul trotuarului, pustiu la ora aceasta, aștepta și aici o coloană de camioane. Orașul era cufundat încă în somn. Lămpile de stradă sclipeau stins sub perdeaua de ploaie ce se cernuse neînterupt încă din București. Ferestrele blocurilor de locuințe erau careuri de întuneric. Emil gândi că în spatele lor oameni dormeau încă la acea oră.

Urcă în tăcere alături de tovarășii săi într-unul dintre camioane și, după câteva minute de așteptare, zgomotul motoarelor tulbură liniștea pieței, iar farurile brăzdară întunericul ud cu fascicole de lumină. Coloana se puse în mișcare. În curând, ținștele ascuțite ale locomotivelor și celelalte zgomote ale gării rămaseră în urmă.

Înaintau încet, pe străzi prost pavate, lăturalnice, probabil departe de centru. Emil nu fusese niciodată în Craiova și căuta să-și facă o impresie asupra orașului. Dar defilarea nocturnă nu ținu mult. De la un timp coloana se înșirase de-a lungul unui gard lung de zid, dincolo de care, de la înălțimea caroseriilor, puteau să deslușească, în mici conuri de lumină, siluete zgribulite de militari ce se plimbau cu armele la

spate. Erau santinele. Apoi, Emil putu să vadă cum primele camioane luau drumul înapoi, de data asta de cealaltă parte a zidului regimentului. Farurile luminau niște corpuri de clădiri cu un sigur etaj, cu o arhitectură veche, de cazarmă, cu geamuri înalte și înguste. După câteva momente camionul în care se afla pătrunse de asemenea prin poarta largă și înaltă, străjuită de o parte și de alta de santinele. Privind înapoi, putu desluși literele mari, de culoare roșie, din interiorul arcadei: „Bine ați venit!” Mai înaintară un timp în interiorul regimentului — ceea ce-l făcu pe Emil să și-l imagineze foarte mare — apoi se opriră în dreptul unei clădiri mai largi, dar mai scunde, în spatele căreia se zărea, la aceea oră de dimineață, un gard ce o despărțea de o hală industrială. Toată lumea trebui să coboare.

Emil află din discuții că sala mai mare era „Clubul” regimentului, unde se țineau festivitățile sau ședințele corpului ofițeresc. Aici trebui să intre împreună cu micul lui grup. Călătoria se terminase. Ajunsese, în sfârșit, la locul de unde nu avea să mai plece timp de un an și patru luni.

Clubul era doar o sală mare, pardosită cu ciment și mobilată cu băncuțe lungi și scunde, din stînghii de brad, așezate acum de-a lungul pereților pentru a face loc unor saltele aduse și întinse în mijloc. În fund, se ridica un soi de scenă, avînd ca fundal un decor pictat, înfățișînd dealuri și sonde, desigur o transpunere a peisajului din interiorul stemei țării, dar care părea mai degrabă o caricatură. Saltele fuseseră așternute și pe scenă, iar cei norocoși, le ocupaseră deja. Alții se întinseră pe cele aflate pe cimentul podelei. Cei mai mulți trebuiră să se mulțumească cu băncuțele de lemn. Atenția lui Emil fu atrasă de niște recipiente de metal, un fel de bidoane mari vopsite în verde, așezate în mijlocul sălii. Din ele cei

sosiți își luau apă de băut în căni de tablă, potolindu-și setea. Află că se numeau „marmite”.

Urmau să-și petreacă aici ceea ce mai rămăsese din noapte.

Așezat pe una dintre băncuțe, într-un colț al sălii, în apropierea unei îngrămădiri de cuiere de lemn, Emil contempla spectacolul. Mulți dintre cei ce nu băuseră în tren, se puseseră pe băutură acum, iar cei ce se treziseră din beție o luaseră de la capăt. Larma era punctată de horcăiturile celor ce, învinși de oboseală, căzuseră în somn.

Se gândea că va fi greu să se familiarizeze cu această nouă experiență. Fusesse obișnuit cu un oarecare confort, cu nopți de lectură, urmate de somn până a doua zi spre prânz. Iar acum... Încet, cu toată zarva nebună din jur, se simți cuprins de o moleșeală dulce. Întins pe spate, învins de oboseală, i se lăsă în voie.

Și, în vreme ce în urechi îi ajungea zgomotul făcut de vreo sticlă ce se spărgea de ciment, ori scrijelitul vreunei băncuțe frecate de perete, rechemă în minte imaginea Laurei. Însă aceasta se desfăcu repede și se pierdu în mulțimea de pe strada udă, înfășurată în mantia largă de ploaie, pe care cu greu și-o strângea de-a lungul trupului sub rafalele de vânt. Mulțimea însăși se pierdu în toamna rece și udă ce învăluia orașul. Apoi totul se scufundă în noaptea neagră în care doar un tren înainta orb.

8

Se trezi când cineva îl zgâlțâia de umăr. Era dentistul care luase inițiativa deșteptării celor ce mai dormeau încă. Privi prin geamurile „Clubului” afară. Era lumină. Se ridică, își întinse membrele amorțite în urma somnului în poziția incomodă, apoi, cum mulți își luaseră deja valizele și ieșiseră, îi urmă.

Ziua era posomorâtă. Ploaia încetase spre dimineață, dar totul rămăsese ud și se lăsase frigul. Privi în jur și impresia pe care o avusese în ajun se schimbă. Regimentul nu-i mai păru atât de vast și observă că, dincolo de gardul care-i atrăsese atenția la sosire, se desfășura viața orașului. De cealaltă parte a străzii se înșirau blocuri de locuințe, acum animate, iar hala industrială ce-și ridica zidurile în spatele Clubului, se dovedi într-adevăr a fi o instituție civilă de care regimentul era despărțit de un gard înalt.

La această oră aleile erau pline de ofițeri, subofițeri și soldați care mișunau în toate direcțiile salutându-se când drumurile li se intersectau. Câțiva se ocupau de noii veniți. Dădeau ordine unor sergenți și caporali care-i aliniau.

Apăru un ofițer, cam de cincizeci de ani, cu o figură preocupată și autoritară, căruia ceilalți îi acordară imediat un deosebit respect. Ceru ca ieșirea recruților să se zorească și, cum mulți dintre aceștia își aduseseră cu ei lucrurile ce le aparțineau, ordonă să fie duse degrabă înapoi. În câteva minute în marea sală nu mai rămaseră decât plantoanele ce păzeau valizele și câțiva care nu putuseră fi treziți din beție. Afară se formase o coloană de câteva sute de recruți. Toți așteptau curioși și temători să li se hotărască soarta.

Urmară ordine, se strigară comenzi. În sfârșit, coloana porni. Era o turmă de tineri, unii mai înalți, alții mai scunzi, unii mai grași, alții mai slabi, unii purtând plete, alții rași în cap, fiecare îmbrăcat diferit. Mergeau dezordonat, privind curioși în jur. Treceau prin dreptul unor clădiri asemănătoare între ele, nu prea înalte, cu aspect posomorât ce păreau pustii. Ici-colo, prin dreptul intrărilor, câte un soldat privea zâmbind coloana pestriță. Un subofițer gras, căruia probabil că înfățișarea acestei turme umane nu-i plăcea, strigă râzând:

— Să vedeți ce frumoși o să-i facem noi, curând!

Străbăteau acum un platou vast, străjuit într-o latură de o clădire scundă și lungă prin geamurile căreia se zăriră lungi mese aliniate. Era „sala de mese”. Apoi, coloana, ce părea că nu se mai termină, trebui să treacă prin spărtura unui gard de sârmă, făcută desigur intenționat pentru a nu mai fi nevoie de un ocol, și se opri pe un teren viran. Aici aștepta un autobuz care se dovedi a fi o caravană medicală.

Urmară iarăși ordine. Fură nevoiți să se dezbrace până la brâu, rămânând astfel cu piepturile dezvelite în bătaia vântului care se pornise. Ploaia reîncepuse și ea să se cearnă subțire. După ce înaintau, cu răbdare, în șir, urcând o scăriță de metal, intrau pe rând în caravană unde erau luați în primire

de un medic militar tânăr, purtând peste uniformă un halat alb. Treceau prin dreptul unui aparat, li se făcea radiografia pulmonară, coborau apoi prin celălalt capăt al caravanei și, în sfârșit, se puteau îmbrăca. Când și ultimul recrutar trecu prin fața medicului, coloana, care se aliniase, porni să parcurgă drumul înapoi. Vizita medicală ținuse cam două ore.

Lui Emil atenția îi fu atrasă de un tânăr care mergea deosebit de caraghios. Cu capul disproporționat de mare față de trup, cu mersul împiedicat, stârnea râsete. Cineva îl întrebă:

— Tu în locul cui faci armata, căposule?

„Căposul” răspundea cu nevinovăție la diferite întrebări, iar vorbirea sa peltică întetea râsetele.

Coloana ajunsese în sfârșit din nou în fața Clubului, în care, după o scurtă oprire, în răstimpul căreia răsunară noi ordine, reintrară cu toții. Avură surpriza să-și vadă lucrurile îngrămadite într-un colț. Cei care rămăseseră dormind, treziți, în fine, din beție, fuseseră puși să curețe sala, să aranjeze câteva mese în formă de careu, să alinieze băncuțele.

Vreo doisprezece ofițeri, așezați la mesele de pe tribună, răsfoiau dosare aflate dinaintea lor pe fețele de mese roșii. Erau comandanții de companii. Recruții erau strigați pe nume. Cel ce-și auzea numele, se scula de pe băncuță și se prezenta dinaintea acestui juriu de uniforme. Nu era întrebat nimic, era privit doar cu atenție, urmărindu-se parcă să se stabilească dacă persoana sa mulțumea datele de la dosar. După acest examen, câte unul dintre cei de la masă spunea:

— Îl iau eu pe ăsta!

Câteodată, vreun ofițer se arăta nemulțumit:

— Vrei să-i iei dumneata pe toți! Mai dă-mi și mie unul cu liceu!

Recruții, curioși, încetaseră să-și mai caute din ochi valizele și erau atenți numai la ceea ce se petrecea pe tribună. Soldații aflați de față făceau câte o remarcă:

— Vai de cei care or să cadă la ăla din mijloc, spuneau de pildă. E comandantul școlii de gradați! Or să mănânce o armată! Instrucție toată ziua... un an și patru luni!

Dar lui Emil, dintre cei de la mese, mai ales unul îi fu antipatic numaidecât: un lungan slab, adus de spate, cu părul blond, spălăcit, cu ochi albaștri, reci, vorbind puțin afectat, în contrast oarecum cu firescul celorlalți. Îi intrase în cap că trebuie să-l ia pe el și nu ceda deloc în disputa cu comandantul „școlii de gradați”. Când Emil, cu un soi de panică, pornise deja către grupul celor aleși de acesta din urmă, lunganul îl opri cu vocea albă:

— Soldatele, n-am terminat cu tine! Ai să pleci când o să-ți ordonăm noi! Ai înțeles? Și-i aruncă o privire severă.

Comandantul școlii de gradați, cu grad de căpitan, rămase ferm și lunganul, care avea grad de locotenent major, trebui să cedeze. Totuși, Emil îi remarcă privirea care spunea că disputa nu este încă încheiată.

— Te-ai nenorocit și tu, îl întâmpină soldatul care avea în grijă grupul ce se constituia. Emil răsuflase ușurat că lucrurile se aranjaseră astfel. Soldatul nu era deloc convins.

— Nu-ți dai seama ce ai pierdut. Locotenentul este secretarul U.T.C.-ului pe regiment. Dacă te lua la el ai fi scăpat de armată. Ai fi petrecut toată ziua la Club organizând activitățile U.T.C.-ului. Apoi, învoiri zilnice și permisiile acasă mai mereu.

Abia atunci Emil înțelesese cu adevărat din ce scăpase. Aici, între zidurile acestei cazărmi, între uniforme care dădeau ordine, unde oare l-ar fi dus, date în vileag, gândurile

și sentimentele sale? Se retrase cât putu din raza vederii și se neliniști când observă că politrucul îl căuta din când în când cu privirea.

Căpitanul nu-i dis plăcea. Era trecut de patruzeci de ani, părând însă mai tânăr dacă făceai abstracție de părul încărunțit. Era ofițer de infanterie, dar avea o eleganță în ținută ce s-ar fi potrivit mai bine piloților sau ofițerilor de marină. Expresia feței, serioasă, deschisă totuși, inspira încredere. Află că se numea Ion Dincă.

Repartiția dură mai bine de patru ore. Ofițerii se retraseră și îi lăsară pe recruți în grija sergenților și caporalilor. Ora prânzului trecuse demult. Tuturor le era foame. Cum, în acea zi, nu erau „trecuți în porție”, continuă să-și consume propriile alimente. Sergenții și caporalii se ospătară și ei fără multe mofturi, iar de băut se bău pe ascuns.

După masă, grupurile constituite în urma repartiției se împrăștiară pe la companiilor lor. Emil, rămas în efectivul școlii de gradați, avu surpriza să constate că, începând din acea zi, avea să-și desfășoare viața tocmai în clădirea din fața Clubului, pe care o contemplase curios până atunci. Fără să difere de celelalte, părea mai luminoasă, din pricina curățeniei.

Un caporal cu mustață îi conduse înăuntru. Spre surprinderea lor, în afara „spălătoarelor”, a „cancelariei” și a unei magazii, aflate la etaj, clădirea, care adăpostea compania, conținea numai două largi dormitoare, la parter și la etaj. Urcară plini de curiozitate scările înalte de ciment. În dormitoare, paturi de fier, suprapuse, se înșirau pe două rânduri, lăsând la mijloc un culoar nu mai larg de patru metri. Celelalte piese de mobilier erau câteva dulapuri mari, de fier, vopsite în verde, despre care aflară că se numesc rastele. Adăposteau armamentul cu care urma să fie dotați.

Fură întâmpinați de către căpitanul Dincă și larma lăasă locul unui murmur sfios. Prin ușa deschisă a magaziei lungi și înguste zăriră rafturi ce se ridicau până la tavan. Pe ele, aranjate cu grijă, stăteau uniforme, centuri, bocanci, căști, chiar și armament. Înăuntru, un omuleț gras și scund, cu doi ochi bulbucați și nas roșu — se numea Gică Subțirelu și era plutonier —, vădit preocupat de prezența căpitanului Dincă, sorta „efectele” cu gesturi caraghioase. Căpitanul Dincă îi dădu el însuși o mână de ajutor și, în curând, fiecare primi o pereche de pantaloni, o tunică, o pereche de bocanci, centură și ru-fărie de corp.

După mai bine de o jumătate de oră de așteptare în rând și după ce semnă într-un registru, Emil își primi și el efectele și intră în dormitor. Își alese un pat la întâmplare, împinse valiza sub el și încercă să-și îmbrace noile haine. Tunica era prea strâmtă, bocancii prea mari. Căpitanul Dincă îi sfătuisese să și le schimbe între ei. Se uită în jur. Se așează pe pat și așteaptă. Pe culoar, în fața magaziei, un tânăr delicat, cu un puf de mustață sub nas și câteva tuleie în barbă, purtând o șapcă de pictor pe o ureche, nepărând că își înțelege poziția acolo și fără nici o considerație față de căpitan, spunea supărat:

— Ce-mi dai mie dom’le, boneta asta, nu vezi că-mi intră și umerii în ea?

Cu amabilitate, căpitanul Dincă, spre surprinderea tuturor, se conformă și tânărul pictor fu satisfăcut.

După ce operația fu încheiată primiră ordin „să se alinieze jos în fața companiei”.

Căpitanul Dincă dispăruse. Plutonierul Subțirelu împărți ordine strigând disproporționat, cu o asprime bonomă ce nu putea fi luată în serios. În fine, aliniată cu greu, coloana se puse în mișcare.

Acum compania era dusă la baia regimentului, situată tocmai în cealaltă extremitate a vastei curți. Intrară într-un fel de vestiar, se dezbrăcară complet, apoi trecură într-o sală ale cărei extremități nu se distingeau prin valurile de aburi. Pe jos erau întinse grătare de lemn putrezit de expunere îndelungată la umezeală. Aspectul turmei de trupuri goale îl indispușe pe Emil, ca și mirosul greu de transpirație. Se zgâriase mai întâi în talpă, într-un cui ruginit. Voind să intre sub unul dintre dușuri, trebui să lupte puțin să-și facă loc. Nu apucă să se săpunească bine când un jet de apă clocotită îl făcu să sară la o parte. Când voi să se limpezească, altul, de apă rece, îl îngheță până la oase. Se gândi la cât de curat venise de acasă și cum se năclăise aici. Se îmbracă dezgustat, ascultând exclamațiile, pline de satisfacție, ale unora din jur.

Ajunseră înapoi la companie uzi și trebuiră să se usuce în dormitor. Se întunecase și se aprinseră luminile. Căpitanul Dincă, plutonierul Subțirelu și ceilalți ofițeri plecaseră demult. Unde? Acasă! Lui Emil i se păru foarte ciudat, dar trebui apoi să admită că era ceva cât se poate de firesc. Oamenii locuiau în oraș, unde își aveau familiile, viața lor. Nu veneau la regiment decât așa cum oricine altcineva venea la serviciu. Ora de încheiere a programului sosită, plecaseră acasă.

Caporalul care îi condusesese la baie îi alinie în dreptul băncuțelor din fața paturilor și le comunică programul de seară. Aveau să urmărească programul de televiziune. Își făcură iluzia că vor vedea poate un film. După ce însă televiziunea, care le aduse doar imagini despre vizitele de lucru ale secretarului general al P.C.R.-ului se încheie, caporalul închise televizorul și le ordonă să înceapă să-și schimbe efectele între ei. Emil cusă cu grijă petlițele pe reverele vestonului,

apoi gulerul subțire de plastic care împiedica postavul aspru și gros să-i rănească pielea.

Odată sosită ora nouă și un sfert, trebuiră să coboare în fața clădirii unde își lustruiră bocancii. Se grăbiră în ploaia ce se cernea rece pe spatele lor. Urcară înapoi în dormitor.

La ora nouă și jumătate caporalul „dădu stingerea” întorcând comutatorul.

Frizeria regimentului fiind desigur neîncăpătoare, problema tunsului trebuia rezolvată în cadrul companiei, drept care fiecare comandant își completase personalul și cu nelipsitul frizer. Acesta avea să-i tundă pe rând, trezindu-i din somn, în cursul nopții.

Rămaseră treji, în paturile metalice, cu ochii deschiși aținți în tavan, fiecare gândind la lucrurile pe care le lăsase în urmă și la cele noi ce-l întâmpinaseră aici.

Nu după mult timp, ușa dormitorului se deschise cu zgomot și lumina se reaprinse. Toți ridicară capetele curioși. Un sergent, clătînându-se pe picioare, se îndreptă spre unul dintre paturi și se adresă celui care-l privea speriat:

— Ce faci în patul ăsta, leatule! Și cum nu primea răspuns din partea celui ce se holba la el, continuă cu vocea hârâită de bețiv: ia-ți frumușel valiza și vestonul și șterge-o. Și ține minte, ăsta e patul meu, al sergentului Enache! Ai înțeles!?

— Da, răsună vocea moale a celui din pat.

— Am înțeles, se răspunde! Las' că vă învăț eu armată! Șterge-o!

Se lăsă să cadă greoi în patul rămas liber și se culcă. Nu înainte însă de a se mai adresa o dată zecilor de ochi care-l fixau curioși și temători:

— N-aveți somn? Să nu mă scol de aici să vă fac eu somn! mai amenință el.

— Nu-i speria, Enache, din prima zi, râse caporalul conciliant.

Sergentul — numele său era Victor Enache — mormăi ceva obscur apoi adormi și, curând, fu auzit sforăind.

Lumina fusese stinsă demult, dar nimeni nu avea măcar curajul să mai șoptească. Liniștea era punctată doar de respirația celor care vegheau cu ochii deschiși.

Emil, obosit după agitația acestei prime zile petrecute în regiment, și mai ales după noaptea petrecută în tren și în clădirea Clubului, nu putea adormi. Noile impresii îl țineau treaz. Se gândea la cât de greu îi va fi să treacă prin acest an și patru luni în care va trebui să ducă viața asta lipsită de orice intimitate. Fusese smuls din confortul lui pentru a fi aruncat la discreția unor rațiuni care nu erau ale lui. Până acum, în existența pe care o dusesse la adăpost de orice confruntare cu realitatea, nu fusese contrazis de nimic. În disprețul său egoist pentru tot ce-l înconjura i se păruse că se poate izola de lume, fugind mereu din fața realității deasupra căreia crezuse a se găsi. Ajunsese, acum, în contact cu lucruri pe care le ignorase, dar care nu-l ignoraseră pe el. Ce legătură era între lumea fictivă a imaginației sale, populată numai de lucruri frumoase și acești necunoscuți care năvăliseră în viața sa? Îi apărură în minte figura idiotului — numele „Căposului” — de care râseseră cu toții în dimineața zilei. Îl compătimi, dintr-o secretă asemănare între ei. Și el, în neaderența la lumea cu care se vedea confruntat, era un infirm.

Și simțea o ușoară panică.

9

Se trezi în larmă. Cineva striga: „Deșteptarea! Echiparea!” și întregul dormitor era pradă agitației. Se ridică iute în capul oaselor și privi afară. Era încă întuneric. Sergentul Enache, îmbrăcat deja, de câte ori striga „Deșteptarea!” lovea cu piciorul una din băncuțele de lemn ce stăteau în dreptul paturilor, împingând-o cu putere în ușa dublă a dormitorului. Izbită de lemnul sonor, băncuța producea un zgomot puternic, apoi, împinsă de balansul ușii, revenea în bocancul sergentului Enache, iar el o lovea iarăși. Surprins, nedezmeticit încă din somnul greu, cu trupul însă obosit, Emil sări din pat. În cădere, îl lovi pe cel ce ocupa patul de dedesubt. Se scuză. Începu să se „echipeze”. În jur, agitația era de nedescris. Tinerii, speriați, căutau cu disperare să se îmbrace, dar se încurcau unii pe alții, pierdeau secunde prețioase, iar strigățul sergentului Enache, „Echiparea!” se repeta strident.

Emil termină printre primii. Tocmai atunci, încetând să mai lovească băncuța, sergentul Enache, repezindu-se în mijlocul lor, răcni:

— La intervalul mare, adunarea!

Unii, înțelegând oarecum despre ce trebuie să fie vorba, se aliniază cum putură în fața paturilor, de o parte și de alta a culoarului ce traversa dormitorul. Alții, care nu reușiseră încă să se îmbrace, se mai agitau în „intervalele” dintre paturi. Sergentul Enache se repezi atunci la cei mai apropiați, îi apucă de piepturile cămășilor și-i smuci afară.

— Mă, tu n-ai auzit! Ori nu vrei să respecti ordinu’! Unde te crezi, soldatule, aici? La mă-ta acasă? Și, furios, le strigă în obraz: Culcat! Culcat! Culcat!

Cei în cauză, aiuriți de furia sergentului Enache, se aruncară la pământ. Auziseră desigur despre asta încă de acasă. Era „căprăria”, armata, în fine... Iar vocea sergentului Enache tuna înainte:

— Culcat! Drepti! Culcat! Drepti!...

După ce-i obligă să se întindă și să se ridice de câteva ori, le ordonă să-și continue echiparea și-i așteaptă să se alinieze lângă ceilalți. Când agitația se mai potoli, ținu un mic discurs:

— Soldaților, și tonul îi era amenințător, am impresia că nu prea vreți să faceți armată. Da’ cu mine, să știți, dați de dracu’! Cât timp vă trebuie să vă echipați?! Sau credeți cumva că dacă aveți cinci minute la dispoziție vă lăfăiți? Nu, soldaților, la mine vă echipați la bățu’ de chibrit!

Le ordonă apoi să facă paturile.

— Stai! strigă unuia care făcuse un pas înapoi. Unde te duci, soldatule? Am ordonat eu executarea? Apoi, cu voce puternică: „Executarea”!

Urmă altă agitație printre paturi. Caporalul, care îl asista pe sergent la executarea acestui program de dimineată, îi învăță să facă noduri la cearceaf în cele patru colțuri și să le petreacă apoi peste colțurile saltelei, ca cearceaful să rămână întins.

Emil aranjă totul cu deosebită grijă voind să preîntâmpine un reproș. După ce operația fu încheiată mai rămase un singur pat nefăcut, al sergentului Enache.

— Tu faci și patul meu, spuse el pe un ton mai potolit, unui soldat care se grăbi să execute ordinul. Ordonă apoi alinierea „la intervalul mare”.

Toți se grăbiră să execute, căutând să nu atragă atenția asupra lor.

Sergentul Enache se plimba acum prin fața celor două rânduri, privind pe fiecare în adâncul ochilor, ca pentru o recunoaștere psihologică. Ajuns în dreptul lui Emil ezită o clipă, nemulțumit probabil de expresia privirii acestuia. Îl întrebă de nume.

— Emil Orășanu.

— Emil Orășanu? se miră el luând cu privirea martori pe toți cei prezenți în dormitor. Ce ești tu? Și cum Emil, care simțise intenția de batjocură, nu răspundea, insistă: ești civil?

— Soldat Emil Orășanu.

Ușor descumpănit de accentele vocii lui Emil, fu nemulțumit:

— Mai tare.

— Soldat Emil Orășanu!

Îl privi cu atenție câteva clipe, apoi, cum privirea lui Emil nu exprima vreo stare cunoscută lui, spuse cu voce târăgănată:

— Ce, te crezi mai deștept decât ceilalți!?

Emil înțelegea că privirea îl demascase ca totdeauna și știa că orice ar spune, orice ar face, ceea ce trebuia să se întâmple se va întâmpla. Răspunse doar:

— N-am spus asta.

Sergentul Enache se întoarse către ceilalți și repetă, râzând ca de o glumă deosebit de hazlie: „n-am spus asta”! Ha,

ha! Mulți începură să râdă ca să-i facă pe plac, numai că el, posomorându-se, le tăie scurt veselia:

— Drepti!

Amuțiră toți.

— Bagă-ți bine mințile în cap, soldatule, se întoarse el iarăși spre Emil, aici cel mai mare în grad e totdeauna cel mai deștept.

Incidentul trecu fără urmări pentru că sergentul Enache avea pregătite alte pretexte de veselie. Se adresa tuturor:

— Mai e o jumătate de oră până la raportul de dimineață. V-aș mai fi lăsat să dormiți — caporalul prinsese deja să zâmbească, și odată cu el, timid, cei care-i oferiseră băutură peste noapte. De ce râdeți? se miră sergentul Enache măgulit. V-aș mai fi lăsat să dormiți, dar văd că în dimineața asta nu mai apar femeile de serviciu. Și, întorcându-se spre cel pe care-l pusese să-i facă patul: uită-te pe geam afară, soldatule. Nu cumva se văd venind?

Soldatul, naiv, merse să se uite. Reîncepu râsul. Iar când acesta se întoarse să raporteze că într-adevăr femeile de serviciu nu se zăreau, fu o ilaritate generală, pe care sergentul Enache, măgulit, o toleră câteva clipe. Dar, când cei din jur, ca să se remarce în ochii lui, începură să-l batjocorească ei înșiși pe bietul soldat, un ordin răspicat puse capăt veseliei care îngheță.

— Cred că astăzi femeile de serviciu n-or să mai vină. De data asta râse singur. Vom face noi curățenie.

Unii totuși nu pricepeau, zâmbeau doar la râsul celorlalți. Se lămuriră. Nu existau femei de serviciu. Curățenia clădirii ce adăpostea compania intra în sarcina lor și se făcea în fiecare dimineață, timp de douăzeci de minute, imediat după deșteptare. Urma să se împartă sectoarele, fiecare soldat răspunzând de al său:

— Așa cum decid acum, așa va rămâne în viitor. Veți avea în grijă sectoarele voastre până când veți trece în ciclul doi. Dar mai întâi vreau să știu cine rămâne aici, la școala de gradați. Pentru că unii dintre voi vor pleca să facă școala de șoferi. Întrebă: Cine vrea să meargă la școala de șoferi?

Câteva mâini se ridicară timid.

Sergentul Enache îi alinie la o parte.

Se mai adăugară și alții.

— Și eu! Și eu!

— Bine, și voi, se învoi el. Se adresă apoi caporalului care continua să zâmbească: le dai cârpe să șofeze pe sectoare.

Se făcu haz. Viitorii „șoferi” nu-și ascundeau dezamăgirea. Sarcina lor era să spele pe jos, în vreme ce ceilalți aveau munci mai ușoare: să șteargă geamurile, să alinieze paturile, să alinieze, sub ele, valizele, să curețe rastelele.

Sergentul Enache nu-l uitase pe Emil. Îl căută cu privirea și i se adresă:

— Tu nu vrei să te faci șofer? Și, cum Emil nu răspundea: lasă că te fac eu șofer și pe tine. Da’ te pun pe escavator. Ai ca sector W.C.-urile. Hai, ia-ți dupălăul și dă-i drumu’ la treabă!

„Dupălăul” era un par de lemn, având niște cârpe înfășurate la un capăt. Emil nu comentă și merse să-și facă munca.

Intrând în zona W.C.-urilor, aproape că-i veni rău. Un miros greu, extrem de neplăcut, stăruia în micile dependințe. Mizeria de pe jos era de nedescris și explicabilă: în cele cinci minute afectate „necesitaților fiziologice” treceau pe acolo peste o sută de persoane amețite de somn și de frigul dimineții. Lipsa becurilor din tavan explica restul.

Aruncă apă cu găleata și fu nevoit să folosească „dupălăul”, câteva W.C.-uri fiind înfundate. În mintea sa, pornită pe panta resemnării, nu-și putu înfrâna o oarecare mulțumire

la gândul că, trebuind să facă munca asta, va trece poate neobservat, scăpând de „norocul” de a fi implicat în vreo „activitate politică”.

Când termină, se spală cu grijă, cu apa rece ca gheața și coborî în fața clădirii. Ceilalți se aliniaseră deja. Urmară strigăte, îndemnuri, comenzi. Coloana porni.

Sala de mese, pe lângă care trecuseră în ziua precedentă, era o încăpere de peste o sută de metri în lungime și cinci-zece în lățime, mobilată cu mese lungi, de lemn, acoperite cu mușama verde, aliniată de o parte și de alta a sălii, în așa fel încât lăsau între ele un interval de trecere. Le corespundeau băncuțe din stinghii de lemn de aceeași lungime. În peretele din fund, prin niște ghișee, dincolo de care se zăreau cazane mari, se trecea mâncarea dinspre bucătărie.

Fiecare companie își avea spațiile sale, delimitate.

Recruții se aliniază în ordine, rămânând mai întâi în picioare, apoi, la comandă, se așezară. Un soldat, a cărui înălțime o depășea numai cu puțin pe cea a meselor, purtând o uniformă cu pete mari de grăsime, apăru cărând voinicește un teanc de farfurii de tablă pe care le lăsa la capătul meselor. Făcu același lucru cu o mulțime de câni pe care le scoase dintr-un dulap de metal ce străjuia într-un colț al sălii. Piticul era „veselarul” companiei.

Își împărțiră din mână în mână farfuriile și cânila în care veselarul turnă apoi, cu un polonic, dintr-un lighean de aluminiu — se numea „oval” —, ceaiul. Făcu apoi același lucru cu un ghiveci rău mirositor.

Pe măsură ce erau serviți, începeau să mănânce.

Cum ceaiul n-avea nici un gust, Emil îl dădu la o parte. Încercă ghiveciul, dar acesta era din cale afară de amar.

Renunță. Nici nu-i era foame de altfel. Privi în jur. Câțiva făcuseră ca el. Cei mai mulți însă mâncau cu poftă. Sergentul Enache, după ce-și căutase singur cu polonicul bucăți de carne din ovalul cu ghiveci, înfuleca de zor și, din când în când, arunca cu cocoloașe de pâine în direcția vreunuia care „vorbea la masă”.

Când terminară, dădură din mână în mână farfuriile și cănile la capătul mesei și, la ordin, se ridicară. Părăsiră sala în șir, unul câte unul. Compania se regrupă pe platoul din fața sălii. Celelalte făceau la fel.

Afară se luminase.

10

Ajunși pe platoul din fața clădirii companiei, nu mai urcară în dormitoare, ci rămaseră, aliniați în formă de „careu”, în așteptarea căpitanului Dincă. Aflaseră că ceilalți ofițeri, comandanții de plutoane, erau „detașați la munci agricole” împreună cu trupa, dar că urma să se întoarcă peste câteva zile. Începea noul ciclu de instrucție. Atunci trupa — adică cei din „ciclul doi” —, plecau acasă, lăsându-i pe ei, cei nou-veniți, să-și împlinească, la rândul lor, stagiul de șaisprezece luni.

Căpitanul Dincă, sosit deja, aruncă o privire de pe fereastra cancelariei, apoi, după câteva minute, coborî. Sergentul Enache, care așteptase înaintea „frontului”, făcu câțiva pași de defilare voind să dea raportul, dar fu concediat cu un gest ce trăda plictiseala:

— Sergent, ai să mă ajuți să organizez plutoanele. Vocea îi era moale, potolită, cordială. Trăsăturile feței întăreau această impresie.

Fură împărțiți în patru plutoane. Sergentul Enache îi alegea după înălțime și-i ducea la locul lor. Cei mai înalți treceau

în flancul drept, apoi ceilalți se aliniau în ordine descrescătoare. Procedul se aplică fiecărui pluton în parte. Emil nimeri în cel de-al IV-lea, care era plutonul „de mitraliere”, „de susținere a companiei de infanterie”. În cadrul plutoanelor, soldații fură împărțiți pe funcții și cei mai voinici fură numiți comandanți.

Plutonierul Subțirelu împărți armamentul: pistoale mitralieră, puști mitralieră, aruncătoare de grenade, mitraliere. Tot armamentul era de proveniență sovietică. Emil își primi mitraliera abia către sfârșitul întregii operații. Semnă pentru ea și trecu în front. Era o armă grea în comparație cu celelalte.

În fine, căpitanul Dincă putu alinia compania. Astfel constituită, adunătura aceea de oameni căpătase personalitate. Se trecu abia acum la înregistrarea „ordinii de bătaie”. Plutonierul Subțirelu, pășind în urma comandantului său, înscrisa cu grijă numele soldaților într-un carnet.

— Cum te cheamă?

Cel întrebat răspundea și Plutonierul Subțirelu nota.

Dar, nemulțumit de caligrafia lui, căpitanul Dincă își plimbă privirea pe chipurile soldaților care-i urmăreau mișcările. I se adresă lui Emil:

— Ai scris frumos, caligrafic?

Sergentul Enache crezu de cuviință să intervină:

— N-are, tovarășe căpitan.

Căpitanul Dincă nu-i dădu atenție și Emil începu să scrie.

Tocmai terminase de înscris primul pluton când absolventul liceului de muzică ce călătorise cu el în compartiment se desprinsese din front și se prezentă.

— Domnule căpitan...

Fu repede întrerupt de către sergent.

— Aici nu te adresezi cu „domnule”, ci cu „tovarășe”!

„Muzicianul” își luă seama:

— Tovarășe căpitan, tovarășul locotenent major — și dădu numele secretarului U.T.C — mi-a spus că mă va lua la clubul unității...

Dar căpitanul Dincă nu-l lăasă să continue, îngânându-l:

— Lasă-l tu pe locotenentul major în pace și fă ce-ți spun eu, soldatule. Treci la plutonul de mitraliere. Ai să faci școala de gradați.

— Dar mie nu-mi place să comand, încercă să parlamen-teze cântărețul.

Căpitanul Dincă nu era nici măcar amuzat.

— Dar ce crezi tu, că aici faci ce-ți place? Și apoi, când ai mai comandat ca să știi dacă-ți place sau nu? Treci în front și rămâi acolo. Dacă părăsești compania te aduc înapoi, dar după ce treci prin arest.

Mersese deja mai departe când i se prezentă tehnicianul dentar. Nemulțumit că fusese repartizat la infirmeria regimentului, revenise. Voia să facă școală de gradați.

— Câți ani ai? Îl întrebă căpitanul Dincă.

— Douăzeci și șapte !

— Treci în front.

Emil îl trecu în ordinea de bătaie și pe dentist, căruia îi străluceau ochii de satisfacție. Cântărețul voise să spună că de vreme ce altcineva venise de voie în locul său... Dar nu i se dădu atenție.

Căpitanul Dincă ținu un mic discurs:

— Vi s-a dat astăzi armamentul. După cum ați văzut, seria este înscrisă în dreptul numelui dumneavoastră. Armele nu le puteți trece de la unul la altul. Una dintre cele mai grave pedepse pe care le puteți căpăta în viața militară este cea pentru pierderea armei. Deosebit de serios veți fi pedepsiți și în cazul

deteriorării sau lipsei de grijă cu care veți păstra acest armament. Eu voi verifica, prin sondaj, felul în care vă întrețineți arma, dar comandanții dumneavoastră direcți o vor face în fiecare zi.

Se vedea că e plictisit. Vru să se întoarcă dar, amintindu-și ceva, reveni:

— Aveți obligația, decurgând din regulamentele militare, de a vă respecta comandanții și superiorii și de a executa, întocmai și la timp, ordinele date de aceștia. În lipsa ofițerilor și subofițerilor, în companie, comandant va fi sergentul Enache, care are funcția de încheietor de companie. Veți executa ordinele date de el. El va executa programul lăsat de mine pentru fiecare după amiază.

Înainte de a părăsi platoul, salută compania:

— Bună ziua, tovarăși!

I se răspunse pe mai multe voci, așa cum fiecare crezu de cuviință: „Bună ziua!”, „Să trăiți!”

— Sergent, să-i înveți mai întâi să răspundă la salut, apoi fă cu ei instrucție de front.

Operația împărțirii armamentului și constituirea ordinii de bătaie luase întreaga dimineață. Sosise ora mesei de prânz.

De data aceasta, Emil, căruia i se făcuse foame, avu surpriza să descopere viermi în macaroanele pe care „veselarul” le adusese de la bucătărie. În jur, și alții lăsară lingurile să cadă în farfurii. Mulți însă aleseră viermii la o parte și continuă să mănânce.

Reîntorși pe platoul din fața clădirii companiei rămaseră aliniați în formă de careu pentru raport. Sergentul Enache, „încheietorul companiei”, împărțea ordine cu exces de zel din dorința de a fi remarcat de căpitan, care și coborî de altfel după câteva minute. Nici nu se adresa companiei de data

aceasta și dădu numai ordine sergentului Enache pentru programul de după amiază. Porni apoi spre poarta regimentului urmat de acesta.

Când se întoarse, sergentul Enache restabili ordinea în formație și trecu la executarea instrucției de front. Mai bine de un sfert de oră trebuiră să strige în cor: „Să trăiți, tovarășe căpitan!” Sergentul Enache își oferî satisfacția de a se auzi salutat în același fel de mai multe ori.

Învățătură „mersul în cadență”, „poziția de drepți”, „întoarcerile la stînga, la dreapta, la stînga împrejur”, „salutul din mers” și altele. Emil observă cu uimire că majoritatea recruților nu puteau merge în cadență. Mișcau mîna stîngă odată cu piciorul stîng și pe cea dreaptă odată cu piciorul drept. Efectul era caraghios. Dintre toți, unul mai ales nu putea deloc să execute comenzile: Marin Dumitru, care nimerise și el în plutonul de mitraliere. Sergentul Enache, după cîteva încercări de a-l învăța, își ieși din sările și-l lovi cu bocancul. Compania amuți. Marin Dumitru, întunecat și amenințător, nu făcea decît să repete ca un ecou al gândurilor tuturor:

— De ce mă loviți!? De ce mă loviți!?

Avea spate lat și brațe vîltoase, era țăran și venea din Maramureș.

Deși continuă instruirea recruților cu aceeași severitate, sergentul Enache nu mai fu în largul său. Toată compania era posomorâtă, preocupată.

La masa de seară nu vorbi nimeni.

Când, după „apelul de seară”, sergentul Enache îl numi pe Marin Dumitru „planton numărul doi”, acesta nu spuse nimic, dar își păstră expresia întunecată. Emil fu numit „planton numărul unu”. Veghea sa ținea până la ora doisprezece noaptea, când trebuia schimbat de Marin Dumitru.

După „stingere”, rămase singur pe culoarul din fața dormitorului. Nu-i era somn. Lăsase ușa întredeschisă și privea din când în când înăuntru la cei ce dormeau răsturnați. Horcăiau și bolboroseau cuvinte neînțelese. Se întorceau apoi de pe o parte pe alta și se linișteau. Se plimbă gândindu-se la această a doua zi de militărie. Ajunsese în conflict cu sergentul Enache. Comportamentul acestuia va duce desigur, cât de curând, la o criză. Întâmplarea cu Marin Dumitru îi îngrijorase pe toți. Nimeni nu spunea nimic, temându-se de toate lucrurile necunoscute, pe care ciclul de instrucție avea să le aducă. În ce-l privea, știa că nu va putea accepta nici o umilință din partea sergentului Enache, cum n-ar accepta din partea nimănui. Și gândul i se reîntoarse în Bucureștii pe care-i lăsase, în urma sa, înecați în ploaie; la Laura, pe care cine știe când o va revedea; la Sorin; la cărțile sale...

A treia oră a plantonului trecu însă greu. Trebui să lupte cu somnul. La miezul nopții merse să-l scoale pe maramureșan. Acesta nu dormise deloc. Se îmbracă repede. Îi spuse lui Emil:

— Eu sunt bun. Pentru cine e bun cu mine îmi dau și cămașa, dar cine e rău, îl strâng de gât cu mâinile astea. Și-i arată brațele vânjoase de lucrător al pământului.

Emil, îngândurat, se întinse pe pat. Cel ce dormea în patul de dedesupt părea că plânge.

11

In dimineața următoare lucrurile se petrecură întocmai ca în cea precedentă și cum aveau să se petreacă de atunci înainte. Sergentul Enache ordonă „deșteptarea”, făcu un zgomot infernal cu băncuța, soldații săriră din paturi amețiți de somn și se „echipară” lovindu-se unii de alții. Cei mai lenți trebuiră să se dezbrace și îmbrace repetat, în vreme ce sergentul Enache ardea un chibrit. Îi puse să se întindă și să se ridice de câteva ori. Săreau ca niște păpuși automate, iar sergentul Enache îi apăsa cu bocancul pe spate până atingeau cu burțile cimentul rece.

La „curățenia pe sectoare” se insistă. Se spală pe jos, se șterse praful de pe rastele și valize, se aliniază paturile cu ajutorul unor sfori întinse de la un capăt la celălalt al dormitorului. Căpitanul Dincă însuși urma să vină în inspecție.

Emil își învinse dezgustul de a curăța W.C.-urile. Termină cu câteva minute mai devreme și privi prin fereastra spălătorului. Cei de afară măturau curtea, strângeau frunzele.

La masă băură doar ceaiul, ca să se încălzească. Apoi compania se adună cu tot armamentul pe platou unde căpitanul Dincă primi raportul sergentului Enache.

Se aștepta ceva.

Într-adevăr, după câteva minute se produse o mișcare simțită și în celelalte companii. Comandantul batalionului, cu grad de locotenent-colonel, primi raportul comandanților de companii și dădu ordine care, la plutoane, nu se auziră.

Întreg regimentul era în fierbere. Ofițerii alergau, prin aer se încrucișau ordine. Urmau să se deplaseze în poligon, la 10 kilometri de oraș, pentru o ședință demonstrativă de tragere cu toate tipurile de armament „din dotare”.

Ieșiră pe o poartă ce dădea direct în câmp. După un timp, drumul gloduros se pierdu în șosea. Regimentul, ca o uriașă omidă cenușie, se întindea printre dune de pământ negru. Ocoli bălți formate în urma ploilor, lăsă în urmă ultimele case ale orașului, traversă o cale ferată, despică în două un sat ce părea pustiu.

Poligonul se întindea între dealuri, izolat de sat prin liziere plantate anume și decupat în cealaltă latură de apele răsfirate printre pietre ale unui râu. În mijloc se ridica foișorul de observare. Încă de departe auziseră pocnetele armelor automate și zăriseră mogâldețe culcate, ce trăgeau în ținte a căror poziție se ghicea doar după praful pe care gloanțele îl ridicau la impact.

Regimentul se aliniasă pe linia de tragere. Se trase, pe rând, cu pistoale mitralieră, puști mitralieră, aruncătoare de grenade, mitraliere. Focul se executa asupra unor obstacole de diferite grosimi, așezate la diferite distanțe care, lovite de gloanțe, săreau în țândări.

Dar organizarea era defectuoasă. Focul trebuia întrerupt mereu. Ofițeri și subofițeri alergau de colo colo dând ordine, aliniind companiile. Suna apoi goarna. Focul reîncepea pentru a se opri din nou din alte motive. Se aștepta iarăși.

După câteva ore, dintr-un camion se coborâra marmite cu mâncare și veselă. După ce mâncară fasole cu bucăți mici de salam amestecate în ea, continuară tragerea.

Pe la ora patru după-amiaza se pregătiră de plecare. Lumina se micșorase. Soarele, care sclipise câteva minute, dispăruse și ploaia mărunță începuse să cearnă din nou. Toată lumea se grăbea.

Pe drumul șerpuitor, cei dinainte striveau pământul, iar cei care-i urmau alunecau într-o clisă groasă. Pătrunseră în regiment pe întuneric.

Compania depuse armele pe platoul din fața clădirii, merse la masă, apoi folosi întreaga seară să curețe armamentul udat de ploaie.

Înainte de „stingere” sergentul Enache avu chef să urmărească programul la televizor. Le ordonă, așa cum stăteau sălțați în coate și priveau, să bage capetele sub pături. Crezură că glumește. Și, cei care nu adormiseră, priviră așa, de sub pături, ferindu-se să fie văzuți. Marin Dumitru fu numit din nou planton, dar Emil scăpă și se odihni în acea noapte.

Trecuse o săptămână. Într-o noapte, după ora stingerii, Emil fu trezit de gălăgie în dormitor. Un grup de zece, doisprezece gradați, sergenți și caporali, îi trezeau pe unii, pentru a se culca în paturi alături de ei. Erau „comandanții de grupe” care se înapoiaseră „de la muncile agricole” — armata era scoasă la cules pe câmpuri. Pentru ei se apropia data „lăsării la vatră”.

Dimineața, la raport, regimentul întreg era într-o animație necunoscută până atunci. Peste tot mișunau ofițeri și subofițeri, iar în fața clădirilor, le geamuri sau în curte, adunați în grupuri, se găseau pretutindeni soldați. Ținuta lor era ciudată: îmbrăcați în uniforme murdare, încălțați cu bocanci scâlțiați, își lăsaseră părul lung și mulți purtau mustață. Povesteau, râdeau, se strigau pe nume. Vorbeau cu familiaritate cu ofițerii. La locurile unde munciseră domnise prea puțin disciplina. Acum se bucurau că scăpaseră de munca forțată.

Pe platou, așteptară mai mult decât de obicei coborârea căpitanului Dincă. Sergenții și caporalii care sosiseră noaptea luaseră loc în formație în rând cu soldații. Prin fereastra cancelariei, se vedea la intervale apărând în cadrul ferestrei câte un chip nou. Erau comandanții de plutoane. Curiozitatea era de ambele părți. Locotenenții priveau la rândul lor spre trupa adunată jos. Râdeau, făceau glume, strigau ceva sergentului Enache care răspundea cu un: „Am înțeles, tovarășe locotenent!”

Coborâra doi. Înalți, cam de aceeași vârstă, nu aveau mai mult douăzeci și șase de ani. Erau echipați de instrucție: bocanci ca ai trupei, centură „în diagonală”, pe piept, și, agățat de gât, un „porthart” pe care-l scoaseră repede dându-l câte unui caporal. Luară loc în dreptul plutoanelor. Sergentul Enache trecu la cel de mitraliere, nu departe de Emil.

Comandantul plutonului doi era locotenentul Rică Ventura. Blond, cu un ușor început de chelie, avea trăsături fine, dar expresia chipului îi păru lui Emil îngâmfată. Felul disprețuitor cu care spunea „soldatule”, părea să însemne „servitorule”.

Comandantul plutonului trei, brunet, cu ochi bulbucați, buze groase, vinete, părea țigan. Vorbea flegmatic și fonfăit

și-și rotea ochii amenințător legănându-se pe picioare. Se numea Radu Creangă. Avea reputația de neam prost.

Dar cel de-al treilea ofițer, comandantul plutonului unu, cel care stârnise cel mai mult curiozitatea, despre care se vorbea cel mai mult, nu coborâse încă. După spuse, trebuia să fie un căpcăun care-și însoțea ordinele cu lovituri de picior. Gradații se temeau de el. Soldații săi erau compătimiți prin zâmbete de cunosători. Câte un „veteran” întreba: „Ăștia sunt ai lui Rădulescu?” Apoi adăuga: „V-ați nenorocit, leatule!” Și, în imaginația noilor recruți, pentru care ceea ce avea să urmeze era încă de domeniul necunoscutului, acest Rădulescu trecea deja drept o bestie.

Coborî certându-se cu căpitanul Dincă. Aproape că se răstea:

— Nu se poate, tovarășe căpitan! Dați-mi voie să vă raportez că nu mă duc! Vorbea pe nas, încât abia se înțelegea ce spune.

Căpitanul Dincă, ca să încheie discuția, îi ordonă să treacă în front. Locotenentul Rădulescu se execută, nu fără să bombăne. Nici nu se uita la pluton. Sergenții și caporalii înlemniseră în poziție de drepti, iar soldații își țineau respirația evitând să-l privească. Deodată, tună către sergent:

— Sergent, ai uitat să dai raportul ? Sau ai deliberat tu că nu e cazul?

Primi raportul plutonului în timp ce, privind încruntat în pământ, căpitanul Dincă aștepta îl aștepta pe cel al companiei.

În fine, locotenentul Rădulescu alinie compania și raportează și el că aceasta se afla gata pentru plecarea la instrucție. Trecu înapoi în front.

Căpitanul Dincă ținu din nou un scurt discurs privitor la „ciclul” care începea. Datoria fiecăruia era să se instruiască,

temeinic, pentru ca, în orice moment, „să fie gata să răspundă la chemarea patriei și a partidului”. Vorbi despre îndatorirea pe care o vor avea, în calitate de viitori gradați, în procesul de instruire a celor ce vor veni în subordinea lor în ciclul următor. Le ură succes și urcă înapoi în cancelarie. Compania îl salutase: „Să trăiți, tovarășe căpitan!”

Până ca celelalte plutoane să se dezmeticească, se auziră comenzile locotenentului Rădulescu: „Pluton, drepți!”, „Pluton, la dreapta!”, „Pluton, înainte marș!”. Soldații săi se puseră în mișcare cu repeziciune și, curând, nu se mai auzi decât din ce în ce mai departe vocea tunătoare: „Unu, doi, trei, patru! Unu, doi, trei, patru!” Și sacadat: „Unu, unu, unu...”

Celelalte plutoane porniră unul în urma celui alt. Comenzile locotenentului Ventura erau stridente și seci, iar cele ale lui locotenentului Creangă erau bolborosite și parcă puse pe ceartă.

Plutonul de mitraliere plecă ultimul. Comanda sa trecuse asupra sergentului Enache. Armamentul era mai greu. Soldații puseră mitralierele pe umăr și „afeturile” — dispozitivele pe care se sprijineau acestea — în spate, ridicară cutiile cu benzi de cartușe și țințele de lemn, ce trebuiau să servească la „instrucția focului” și, astfel încărcăți, păreau mai mult a se târî.

Până ieșiră din regiment încercară să meargă în cadență.

12

Părăsind regimentul printr-o poartă dosnică porniră printre dealuri. Sergentul Enache comandă „pas alergător”. Cu armamentul greu pe umăr, alergau, se poticneau. Unii se opriră. Sergentul Enache se repezi la ei, furibund.

— V-ați speriat? Las', c-o să vedeți voi.... Să faceți doar cunoștință cu Valea plângerii...

Continuară alergarea. Ajunseră, cu greu, pe deal.

De cealaltă parte se întindea câmpul de instrucție, faimoasa „Vale a plângerii”. Mici machete, închipuind clădiri sau tancuri, se ridicau, caraghioase, din loc în loc. Pe câmp, împărștiate la oarecare distanță, se zăreau celelalte companii ale regimentului. Plutoanele doi și trei erau nu departe. Cel al locotenentului Rădulescu nu se zărea.

Instalară diferite „ateliere” pentru instrucție. Observară că sergentul Enache nu prea cunoștea problemele. Se poticnea mereu. În cele din urmă începu să citească din regulamente. Învățară câte ceva despre armament, despre tehnica de tragere. Văzură grenade și mine de exercițiu. Învățară

poziții de tragere, apoi sergentul Enache se refugie în instrucția de front.

La zece serviră o gustare: o felie de pâine neagră, uscată, și o bucată de brânză cât o brichetă. Aflaseră că „veselarul” micșora porțiile ca să mănânce, noaptea, împreună cu bucătarii, sanitarii, muzicanții, „furierii” — cei care lucrau în cancelarii —, poștașul...

Din când în când, câte un ofițer superior, din conducerea regimentului, trecea, plictisit, în inspecție. Comandanții dădeau raportul și prezentau atelierile. Ofițerul se depărta. Se lua o pauză. Apoi se făcu ora unu. Întâia zi de instrucție se consumase.

Sergentul Enache așteptase să-i vadă pe ceilalți comandanți ca să dea și el ordinul de plecare. La poalele micului deal le ordonă să pună „masca contra gazelor” pe figură.

Se sufocau. Nu mai auzeau comenzile. Trebuiră să alerge. Câțiva, nemalezistând, o scoaseră. Sergentul Enache încercă să le-o pună înapoi pe față cu forța. Livizi, cu ochi congestionați, plini de sudoare, refuzară. Îi târî prin noroiul de pe drum. Dar Emil observă că sergentul Enache se ferea să fie văzut de ceilalți comandanți.

Când ajunseră în fața clădirii companiei erau obosiți, iar uniformele erau murdare de noroi în întregime. Plutoanele doi și trei sosiseră înainte. Plutonul unu întârzia. Căpitanul Dincă, de la fereastra cancelariei, strigă:

— Ce-ai făcut cu ei, sergentule? Și, fără să aștepte răspunsul, dispăru înăuntru.

Sosi și plutonul unu. Îl văzură de departe. Înainta în pas alergător, strâns, soldat lângă soldat. Deodată se împrăștie. Soldații săreau, care încotro, lungindu-se la pământ după vreo dună de pământ, după vreun obstacol, în timp ce vocea locotenentului Rădulescu tuna: „Adăpostit!”

Luară loc în aripa dreaptă a careului. Fețele le erau descompuse. Se cunoștea că duseseră efortul până peste limita suportabilității. Și ceva trebuie să-i fi împins la asta. O putere căruia nu putuseră să i se împotrivească.

Cei din celelalte plutoane se uitau cu ochi plini de teamă la ei. Înțeleseseră, în fine, reputația locotenentului Rădulescu.

Căpitanul Dincă coborî să primească raportul. Tocmai vorbea despre programul de seară când, un soldat, din plotonul unu, se prăbuși undeva în spatele careului. Îl ridicară și-l duseră la infirmerie. Nimeni nu mișcă.

După masa de prânz, timp de o oră, se curăță armamentul. Căpitanul Dincă lăsase sergentului Enache programul de după-amiază: instrucție de front.

Acesta, încurajat de descumpănirea pe care o citea pe chipurile lor, întinse coarda. Îi extenuă. Cel care leșinase la raport revenise în formație. Îi batjocori, îi umili, îi înfurie. Toți îl urau acum, dar se temeau de el.

În cursul nopții nu-i lăsă să doarmă. Trebuiă să-și curețe vestoanele. Compania avea un fier de călcat. Plantonul îi scula pe rând și, până dimineată, își călcară pantalonii și vestoanele care, în ziua următoare, aveau să se murdărească din nou.

Pierdut în anonimatul companiei, Emil cunoscuse armata. Se obișnuise cu sculatul la ora cinci. Continua totuși să-și ceară încă scuze când, sărind din pat, îl lovea pe cel de dedesubt. Devenise un lucru firesc și spălatul W.C.-urilor. Se obișnuise cu mesele proaste, cu alergatul, cu noroiul, cu ploaia, cu frigul, chiar și cu lipsa libertății. Dar nu se putea obișnui cu ostilitatea absurdă ce domnea în companie. Și ceea ce-l mira mai mult era faptul că nu ofițerii erau cei mai brutali, ci ei înșiși, soldații. O tendință către putere și către hatâr îi făcea să-și declare conflicte unii altora, fără scop.

Sergentul Enache, ignorant și precar sufletește, nu se ocupa niciodată de individ în parte. Îi chinuia în grup, dând ordine de dimineață până seara, fără vreun scop anume. Preocuparea companiei nu mai era să se instruiască, ci să reziste. Dar rezistența îl înrăise pe sergent. Îi chinuia acum cu ură personală. Ceilalți gradați — caporalii — țărani, muncitori sau foști elevi, toți foarte tineri, făceau la fel, doar cu mai puțină consecvență. Neașteptat era faptul că și unii din ciclul lui Emil deveniseră intoleranți. Dentistul — cel cu care călătorește în compartiment la venire —, se băgase pe sub pielea sergentului Enache și începuse să dea ordine. Spre dezamăgirea lui, într-o zi, medicul unității îl luase înapoi la infirmerie. Acest ciclu, motivase, era sărac în recruți cu experiență sanitară. Scăpaseră de el. Scăpase și el de Marin Dumitru, care jurase că-l va bate groaznic.

Viața recruților era grea și din alte pricini. Ascundeau în suflet amintirile vieții de acasă cărora le zâmbeau adeseori rămași cu ochii ațintiți în gol. Mulți erau căsătoriți. Emil îi surprindea câteodată plângând ascunși în păтури. Alții scrâșneau de furie neputincioasă când erau batjocoriți. Și părea că toți așteaptă doar momentul când se vor putea întoarce acasă.

Venise în companie și un profesor de filozofie care-și făcea stagiul militar cu termen redus. Era un om liniștit, tăcut, veșnic privind în gol. Era grec de naționalitate și făcuse demersuri să emigreze în Grecia părinților săi. Cum era blajin, Emil se împrietenise cu el. Nu prea inteligent, era respectat de gradați, care, oameni fără carte, aveau o considerație religioasă pentru un om învățat. Făcea și el instrucție, dar, din cauza fizicului greoi și stângaci, mai mult decât din cea a celor treizeci și unu de ani ai săi, era caraghios. Refuzase un tratament

diferențiat crezând că el ar fi interpretat ca un indiciu de separatism. Căci trăia cu teama surdă că va fi zdrobit pentru dorința lui de a pleca din România. Țopăia și el toată ziua instrucție de front.

Într-o dimineață, privind pe fereastra de deasupra patului, văzu regimentul alb. Zăpada cădea întruna. Când ieșiră la raportul de dimineață, trebuiră să aștepte sub fulguiala nemiloasă. La câmpul de instrucție, zăpada, dusă de vânt, zbură în vârtejuri și se troienea în machetele meschine care, acoperite, păreau monștri împrăștiați pe câmp și zgribuliți de frig. O plapumă albă acoperea în întregime „Valea plângerii” și dealul învecinat. Totul părea un tablou frumos de iarnă. Cum comandanții de companii găsiseră diferite pretexte să rămână în regiment, locotenenții se adăposteau cu plutoanele în bielele machete, abandonând instrucția. Emil, retras și el împreună cu plutonul într-un adăpost, vedea, departe, soldații locotenentului Rădulescu răsfirându-se în trăgători prin viscolul ce se întetea mereu.

Începură zilele cu viscole ce șfichiuiău zăpada aruncându-ți-o în obraji învinețiți de frig.

Instrucția devenise anevoioasă. Sergentul Enache profita de timpul rău pentru a-și pedepsi soldații. Îi puneă să se târască prin zăpadă câteva ore până când hainele lor începeau să mustească de apă. Apoi îi ținea în frig nemișcați, citindu-le din vreun regulament, din adăpostul unde pusese să se facă focul. Într-o zi, când zăpada se înmuiașe, ordonă plutonului să meargă târâș. Soldații ezitau. Se repezi la ei. Fură nevoiți să se culce, dar se sprijineau în mâini gândindu-se la hainele pe care noaptea trebuiau să le curețe. Sergentul Enache le puse câtorva piciorul în spate și-i afundă în zloată. Se

tăvăliră atunci cu totul prin clisa de sub ei. Își băgară fața și părul în ea și începură să se rostogolească. Fu o sfidare. În regiment, la raportul companiei, sergentul Enache fu chemat de căpitan în cancelarie. Ieși de acolo indispus, posomorât. Își duse plutonul la baie, dar nu era apă caldă. Se întoarseră în dormitor și în după-amiaza aceea scăpară de instrucție, trebuind să își curețe și să-și usuce hainele. Din ziua aceea începură să cârtească în fața sergentului Enache care deveni furibund. Întrecea măsura și soldații începeau să ezite să-i mai execute ordinele.

De altfel, nu mai erau atât de speriați ca în primele zile. Mai mult decât ce le făcuse până acum, sergentul Enache, care depășise oricum măsura, nu avea ce le mai face. Compania începuse să acționeze ca un tot unitar, opunându-i o rezistență nedeclarată, dar puternică. Ritmul nu-l mai impunea el, ci masa soldaților. Ceea ce de asemenea îl uimea pe Emil era faptul că, deși înțeleseseră că n-avea dreptul să-i umilească în felul acesta, acceptau „căprăria” ca pe o tradiție a „cătăniei” împotriva căreia e inutil să lupți.

Veni și ziua când depuseră jurământul militar. Fu un moment lipsit de orice simbol. Căpitanul Dincă le spusese că pot refuza s-o facă, dar nimănui nu-i trecu prin cap așa ceva.

13

Prima aplicație, în gerul de ianuarie, îi familiariză deplin cu viața de ostaș. Se dădu alarma pe la ora două dimineața. Săriră din paturi și ieșiră în fața companiei după ce se îmbrăcară în fugă. Scosese armamentul, dar mulți nu-și puseseră bocancii. Ieșiseră în papuci crezând că era doar o alarmă de exercițiu, cu care se obișnuiseră în ultimul timp. Pregătirile durară mai puțin de o jumătate de oră. Se îmbarcară în mașini și părăsiră orașul. Ajunși în „poziții”, undeva în spatele unei liziere, începură să-și sape „locașurile”. Lumina dimineții trebuia să-i găsească „mascați”. Gerul mușca din fețe. Emil săpa greu, pământul fiind înghețat și dur ca piatra. Marin Dumitru îl ajută. Își terminase primul locașul și abia — spunea el — se încălzise. Îi ajută și pe alții. Băgați în gropile ca mormintele, scăpară de gerul cumplit și de vântul care mătura câmpia vastă. Aplicația constă apoi dintr-un marș ce lăsa în urmă mai mult de jumătate din soldați. Emil rezistă. Deși mitraliera atârna greu pe spate, continuă să înainteze clătinându-se. Se simulă o ofensivă, în care o artilerie inamică, anemică, fu marcată prin petarde ce, în vuietul

vântului, pocneau ca niște castane în foc. Când terminară își scoaseră conservele împărțite la plecare și mâncară. Veniră camioane să-i culeagă de pe drum. Mereu găseau grupuri rătăcite, ce se adăugau coloanei. Hainele le erau pline de noroi, aveau noroi și în cap. Armamentul era și el complet înfundat. Întorși în regiment spre seară, pierdură câteva ore ca să-l curețe. Ofițerii plecaseră acasă. Sergentul Enache își încredințase pistolul mitralieră unui soldat și sforăia. Caporalii făcură la fel curând. Dormitorul deveni peste noapte un atelier de călcat rufe. Dimineața fură din nou în formație la raport, puțin somnoroși, dar mai puțin înspăimântați de strigătele sergentului Enache.

Viața în regiment deveni mai diversificată. Se renunța uneori la programul de instrucție pentru a se merge la muncă în diferite locuri. La curățat cartofi, „la porci”, la gunoi. Dar cel mai mult se muncea la poligonul de tragere care abia fusese amenajat. Săpau șanțuri pentru ținte, pavau cu pietriș drumurile de acces, făceau garduri. Cei mai mulți, obișnuiți de acasă cu munca grea, se bucurau să scape de instrucție.

Mergeau câteodată să muncească la un depozit de mobilă din oraș. Asta le plăcea cel mai mult, pentru scurtul drum pe care trebuiau să-l parcurgă până acolo. Priveau cu jind după femei și-și doreau să termine stagiul mai repede. Animația orașului, un lucru interzis lor, li se părea de un farmec nespus. La depozit, încărcau timp de opt ore garnituri de mobilă. Așteptau cu nerăbdare plecarea înapoi. Se simțeau triști când treceau din nou pe poarta regimentului.

Din curte, priveau mereu siluetele clădirilor de peste drum. Erau atât de aproape și totuși atât de departe. După două luni de armată se simțeau atât de străini de viața de afară,

încât fiecare gest al trecătorilor era un prilej de încântare. Să stea pe gard duminica când ofițerii erau acasă, devenise o plăcere. Dar nu și-o puteau oferi decât cu greutate. Reușeau uneori să se sustragă programului duminical, atunci când erau trimiși de vreun caporal undeva. Când rămânea plan-ton și compania era plecată, Emil își petrecea și el cu bucurie timpul privind, de la fereastra dormitorului, strada cu animația ei.

Putură ieși în oraș cu bilete de voie. Chiar când erau vizitați de rude nu putuseră până atunci să părăsească regimentul. Stăteau doar de vorbă într-un țarc la poartă. Începu inechitatea primirii acestor învoiri.

După trei luni de zile, când Emil ieși pentru prima oară din regiment, avu impresia că nu se mai plimbase pe o stradă de ani de zile. Merse la întâmplare. Lumea trecea pe lângă el văzându-și de treburile, fără să-l bage în seamă. Chipuri posomorâte, haine de culori întunecate, peste tot acea atmosferă de loc unde nu se întâmplă nimic. Craiova apărea ca un oraș de provincie. Se întorsese în regiment cu un gol în suflet.

Nu mai puse mult preț pe ieșirile în oraș. Își cumpărase cărți și încerca să citească.

Începuse serviciul de gardă. De obicei, se făcea în regiment. Numai rar la depozitul de muniții, undeva în afară. Alteori, asigurau paza poligonului de tragere. Era o nouă ocazie pentru sergent să nu-i lase în pace. În clădirea corpului de gardă, îi pune mereu să curețe armamentul, fără să fie nevoie, ori dădea alarme false din oră în oră. Erau geruri grele și cele patru ore de post păreau nesfârșite. În locurile dinspre câmp bătea un vânt ascutit care făcea imposibilă rezistența. Atunci santinele se schimbau din oră în oră.

Era un prilej să-i prinzi pe soldații care săreau gardul prin spatele regimentului și se duceau să cumpere alcool. Ofițerii de serviciu inspectau des posturile în dorința să facă rost de băutură. Mai ales maiorul, comandantul batalionului lor, când intra ofițer de serviciu, aproape că făcea el însuși de pază la gard. Soldatul, cu brațele pline de băuturi — cumpăra întotdeauna pentru mai mulți —, sărea chiar în brațele lui.

Maiorul făcea pe severul și-l trimetea imediat la arest. Confisca băutura. Mai totdeauna din ciclul doi, „arestatul”, cunoscându-i pe sergenții din gardă, lenevea pe acolo. Dacă cel prins era însă dintre cei noi, spăla ore în șir, cu capul în jos, cimentul podelei. Iar când comandantul gărzii se plictisea și voia să facă mișcare, îl scotea în ger și-l puneă să facă instrucție de front.

Maiorul dispărea cu sticlele în camera ofițerilor de serviciu și nimeni nu-l mai vedea de atunci. Când captura întârzia însă — era în stare să aștepte ore în șir — era nervos, dădea alarmă gărzii, o alinia afară în frig — pe cei de veghe ca și pe cei ce dormeau — și le ținea discursuri patriotice. Evident, preocuparea celor din gardă era să facă neapărat o captură. Se linișteau când îl vedeau pe maior zâmbind bonom și strigând amenințări în care nu mai credea nimeni. Se știa atunci că totul era în ordine.

Ceea ce lui Emil îi era cu deosebire nesuferit, erau orele de așa-zisă „pregătire politică”, ce se țineau cu sfințenie de două ori pe săptămână. În privința lor, strictetea era extraordinară. Dacă de la instrucție se putea lipsi cu ușurință, ignorarea acestor „lecții politice” era însă de neconceput. Ele constituiau ceea ce se numea latura educării morale a soldatului. Pentru asta, armata se simțise datoră să tipărească niște broșuri, cu explicații ale unor date semnificative din istoria

națională, firește că atât de tendențios prezentate încât nu se mai dovedeau de nici un folos. Cușma lui Mihai Viteazul se găsea în vecinătatea celei a lui Tudor Vladimirescu și în cea a șepcii muncitorești de la 23 August 1944.

Broșurile nu erau citite vreodată. Preocuparea era ca soldații să se găsească, la orele programate, cu ele deschise în mâini. În după-amiezile de iarnă, când afară viscolul vuia, simțeau o bucurie și o ușurare să stea în dormitoare, aliniați pe băncuțe, cu fițuicile alea în mână și să moțăie. Când vreun ofițer își făcea apariția, sergentul Enache sau vreun caporal se pornea să citească „cu glas tare”, apoi se oprea și recădea pe gânduri. Dar, ca să fie pe deplin împăcat că și-a făcut datoria, ori de câte ori vreun cap se pleca pe brațe, toropit de somn, îl altoia cu o stinghie avută la îndemână. Se făcea un haz de cel care se îndrepta somnoros și își fixa, prostit, privirile în broșură.

De multe ori după cele patru ore de pregătire politică, ofițerii neavând chef să mai iasă la instrucție, le ordonau să continue și ei stăteau la taclale în cancelarie. Era o perfectă acoperire, fiind vorba de „pregătirea politică!”

Duminicile aveau „program de distracție” la Club. O distracție obligatorie. Deși s-ar fi putut odihni după o săptămână de instrucție, de data asta intervenea un responsabil cultural din organizația de partid și-i strângea pe toți în marea sală unde trântori de prin cancelariile regimentului ori din „brigada artistică” recitau versuri dedicate partidului. Pe scena meschină, întinzând gâtul mult înainte, cu privirile ațintite în vreun colț al sălii, debitau, cu un patos inexplicabil, cele mai prostești producții din recolta literaturii-propagandă. Pentru Emil era momentul cel mai neplăcut din cursul săptămânii.

14

Într-o noapte, nu mult după ora stingerii, Emil se trezi din somn. Nu se simțea deloc obosit. Tot mai des întârzia să adoarmă or, odată adormit, se întâmpla să se trezească, pentru a se lăsa pradă gândurilor. Obişnuit cu noua sa situație, mintea își reluase rostogolirea ei firească și problema vieții „de după armată” venea mereu să-l chinuiască.

O mișcare dinspre patul unde dormea sergentul Enache îi atrase atenția. I se păru că vorbea în somn. Nu era un lucru de mirare. În timpul nopții întreg dormitorul răsuna asemeni unei catedrale unde mulți credincioși se roagă în șoaptă. Câteodată murmurul era punctat de vreun strigăt de „Drepti” scos de cineva care dormea agitat și care apoi se întorcea pe partea cealaltă și, înghițind, se recufunda în somn.

Emil se ridică mai sus pe pernă. Auzi glasul sergentului Enache, care striga somnoros:

— Taxi!

Crezu că acesta visa. Poate se credea în oraș și voia să meargă cu taximetrul? La instrucție, poate?

Un soldat se dădu jos din pat, cu greutate, somnoros și el. Se îndreptă spre patul sergentului Enache, care ridicat în șezut, îl aștepta pe marginea patului. Se urcă în spatele soldatului:

— La W.C.

„Taximetrul” porni să-și care povara lipăind cu picioarele goale pe cimentul rece, oprindu-se din când în când pentru a-l sălta pe sergent mai sus în spate. Dispăru pe ușa dormitorului.

Lui Emil nu-i venea să creadă. Erau și unii care acceptau situația aceasta umilitoare fără să cârtească, ba poate bucurându-se că sunt ei preferați, luând lucrurile ca pe un fel de favoare? Și pentru ce? Pentru a face pe taximetrul, noaptea, pe culoare? Ceva mai josnic, i se păru lui Emil, nu se putea închipui. Această lașitate era izvorul tuturor relelor din companie. Nimeni nu îndrăznea să spună nimic în astfel de cazuri pentru a nu fi altfel decât ceilalți și așa, din lașitate în lașitate, ajunseseră să fie bătaia de joc a sergentului Enache și a caporalilor. Și-și dădea seama că era firesc într-un fel să fie așa. Pentru că nici unul dintre locotenenți n-ar fi admis nici un fel de plângere împotriva gradaților din partea unui soldat, în virtutea principiului regulamentar că ordinul trebuie executat necondiționat și că nu se permite nici o tendință de insubordonare față de superior.

Ușa dormitorului se deschise și „taximetrul” își făcu reparația ducându-și „clientul”. Pe Emil îl cuprinse o furie de nedescris împotriva sergentului Enache, ca și împotriva soldatului, încât îi veni să se repeadă la amândoi și dintr-o lovitură de picior să-i bage sub un pat. Rar i se întâmplase să mai fie cuprins de o astfel de revoltă. Cadrul acesta al armatei, îi inoculase și lui, încet, o teamă puternică de autoritate, care îl făcuse să-și stăpânească primele porniri.

De data asta sări jos din pat și se opri în fața celor doi. Dormitorul era luminat doar de becul roșu, care arunca raze de sânge pe paturi, pe pereți.

Se bâlbâi:

— Cum poți să faci asta?! Cum poți să fii atât de josnic?! Ai ajuns cal de povară, să-l cari pe nemernicul ăsta?

Sergentul Enache, lăsat jos, dezmeticit complet, vru mai întâi să-l lovească, dar întâlnindu-i privirea nu îndrăzni. Spunea doar:

— Ce e, Orașanule? Îndrăznești? Se bâlbâia și el. Crezi că s-a terminat armata ?

— Crezi că mi-e frică de tine, golanule? N-ai dreptul să faci asta! N-ai dreptul. Și-i striga în fața: Golanule! Golanule!

Toți se deșteptaseră și priveau, încremeniți, scena fără precedent. Nimeni nu îndrăznea să răsuflă.

Sergentul Enache îi ordonă:

— Culcat! Culcat, soldatule! Și i se înfîgea în față ca pentru a da o mai mare putere ordinului.

— Să mă culc în fața ta?! Nici n-ai dreptul să faci instrucție în dormitor. Ține minte! De acum încolo, sau eu voi fi la pușcărie, sau tu nu vei mai putea face niciodată cu noi ceea ce ai făcut până acum. Uită-te în jurul tău, nici unul dintre noi nu vom mai asculta de ordinele tale, decât dacă vor fi regulamentare. Și ordinele regulamentare implică și pentru tine efort, iar tu, cum ești un chiulangiu, nu cred că vei mai vrea să le dai.

Sergentul Enache repeta numai:

— Nu vrei să execuți ordinul?! Nu execuți ordinul?! Soldatule, te trimit în batalion disciplinar. Mă, soldatule, te bag în pușcărie, mă!

Emil nu se mai gândea la nimic. Îi vedea numai figura subțiată și prelungă, respingătoare. L-ar fi bătut pentru urâtenia

lui. Sergentul Enache era mai înalt, dar el se simțea de o ferocitate necunoscută până atunci și, dacă ar fi fost în situația să se bată, l-ar fi sfâșiat poate. De altfel, sergentul Enache înțelesese acest lucru din privirile lui, căci nu trecea la nici un fel de violență, mărginindu-se doar să repete mecanic:

— Nu execuți ordinul, soldatule?! Asta e insubordonare. În pușcărie te bag!

După primul moment de furie Emil se mai calmă. Tot dormitorul, care amuțise câteva momente, prinse viață. Trupurile se mișcau în așternut. Sergentul Enache se dezmetici și el.

— Echipează-te! îi ordonă. Te duc la arest.

Emil se gândi că n-ar mai avea nici un suport dacă n-ar executa acest ordin. Intră deci între paturi și se echipă. Când termină, sergentul Enache, care o făcuse deja, dădu să-l apuce de braț și-l îmbrânci. Emil se întoarse cu pumnii strânși, crispat. Sergentul Enache dădu înapoi.

— Da? Bine. Lasă că te țin eu minte. Nu te-am știut până acum. Dă-i drumu'!

Regimentul era cufundat în liniște și întuneric. Nimic nu mișca pe aleile pustii. Singurele zgomote veneau de dincolo de gard, unde orașul ofta parcă și el în somn. Dormitoarele, cu ferestrele mici, aliniat, negre, păreau niște uriașe colivii părăsite. Gerul făcea totul să sticlească în jur. Pietrișul suna distinct sub pașii lor. Sergentul Enache mergea înainte fără să spună nimic. Emil, liniștit, îl urma ascultând liniștea nopții și în suflet i se deșteptau nostalgii ale altor nopți, petrecute acasă, când pașii lui făcuseră să trosnească zăpada înghețată pe aleile Parcului Herăstrău.

Cotiră pe lângă sala de mese și zăriră lumină. Era de la corpul de gardă. O depășiră și ajunseră în fața clădirii

ofițerului de serviciu, care avea și ea o fereastră luminată. Înăuntru se zărea o siluetă.

Sergentul Enache își aranjă ținuta, își luă căciula în mână în mod regulamentar, bătu la ușă și intră. Emil, rămas afară, îi vedea silueta în spatele geamului. Explica ceva ofițerului de serviciu. Desigur că prezenta situația cât mai defavorabil pentru el. Dar era decis să-i vorbească deschis ofițerului, să-i explice de ce era în stare sergentul Enache. Cum își bătea joc de soldați, cum îi chinuia numai pentru plăcerea sa, cum îi umilea, cum îi înjura, cum îi lovea. Rămase descumpănit când îi auzi pe cei doi râzând.

Urmat de sergent, care avea pe față întipărită o expresie de satisfacție, ofițerul de serviciu ieși și rămase în prag privindu-l cu severitate. Emil îl știa. Cunoștea reaua faimă de care se bucura. În fața lui, acum, se simți cuprins de o descurajare care-l împiedica să mai rostească vreun cuvânt.

— Drepti, soldatule! îl auzi pe sergent.

Luă poziția.

— Ia te uită?! râse căpitanul. Asta e poziție de drepti? Sau tu ești civil? Nu răspunzi? Am auzit că nu execuți ordinele gradaților și m-am gândit că ești civil poate.

Emil voi să răspundă, dar căpitanul îl opri.

— Vorbești neîntrebat, soldatule? Apoi întorcându-se spre sergent. De unde e cârpa asta, sergent?

— Tovarășe căpitan, raportează: din București.

— A... e și șmecher de București? Păi atunci se schimbă situația. Înseamnă că trebuie să-l mai dezvățăm puțin de șmecherii.

— Ia poziția de drepti, soldatule, nu înțelegi? ordonă sergentul Enache, din nou ca să se gudure pe lângă căpitan.

— Lasă-l sergentule, nu vezi că e civil? Îl învăț eu ce înseamnă armata.

Emil, în poziție de drepti, se gândea că celui din fața lui i se dusesse vestea de bețiv.

— Și zi așa, soldatule, nu vrei să respecti ordinul sergentului Enache? De ce nu vrei? P'-al cui vrei tu să-l execuți? P-al mă-ti? Ai? Nu răspunzi? Ce făceai tu mă, când sergentul făcea instrucție? Erai acasă, da? În București? Și ce făceai? Te distrai? Ăăăă? Și acum te crezi mai deștept decât el, da? Las' că-ți scot eu deșteptăciunea din cap...

În spatele lui Emil era un mic șanț, în care mărăcini rezistaseră sub zăpadă. Pe neașteptate, căpitanul îl împinse în șanț. Emil se sprijini cu mâna de râpă și se redresă, apoi făcu un pas lateral.

Dar căpitanul voia să-i dea sergentului Enache o probă de autoritate. Nereușita acestei încercări îl nemulțumi. Începu să-i strige în obraz lui Emil:

— Drepti! Drepti! Și încerca cu tot dinadinsul să-l împingă în șanțul cu mărăcini. Emil se feri din nou.

— Drepti! Drepti! ordonă căpitanul, turbat. Și cum Emil se ferea: de ce miști, soldatule? Ei, lasă, că te învăț eu armată! Și întorcându-se spre sergent: Du-l în corpul de gardă! Ia-i centura de pe acum! Trimite-l la mine pe comandantul gărzii!

În corpul de gardă era căldură. Comandantul gărzii, un caporal, fost coleg cu sergentul Enache în școala de gradați, se plictisea.

— Ce e mă, nu te știe de frică? Lasă, că-l împlânzesc eu în noaptea asta.

— Auzi, să-l înnebuniți, nu altceva. Măine îl iau eu la instrucție. Să nu doarmă un minut.

— Ce să doarmă? Ce, aici e de dormit? O să curețe lună corpul de gardă.

Sergentul Enache nu era mulțumit.

— Ce curăţenie? Instrucţie toată noaptea, afară, în frig. Alege şi tu pe cei mai ai dracului dintre soldaţi şi dă-l pe mâna fiecăruia câte o jumătate de oră. Cu schimbul. Să prindă şi ei gustul de comandant. Uite-l pe ăsta, arată el spre un soldat care privea curios cu un rânjel zugrăvit pe gura strâmbă. Abia aşteaptă.

— Lăsaţi-l pe mâna mea, tovarăşe sergent, interveni şi un ȋigan bubos.

Emil se gândea că n-ar fi în fond cine ştie ce lucru nefiresc să apuce un pistol din rastelul de lângă el şi să-i împuşte pe toţi trei.

Sergentul Enache plecă. Comandantul gărzii se prezentă la ordin la ofiţerul de serviciu, lăsându-l pe Emil în frig. După zece minute se reîntoarse. Tremura şi el. Emil îşi dădu seama că ofiţerul de serviciu îi vorbise ținându-l afară. Nu-i mai ardea de instrucţie în ger.

Într-adevăr, caporalul îl chemă pe ȋigan şi-i dădu ordin să facă instrucţie de front cu Emil, dar chiar acolo, în dreptul ferestrei, ca să-i țină sub observaţie.

Emil, mişcându-se, se mai încălzi. Era pus pe toate generalizările cu putinţă:

„Da, oamenii sunt ostili. Le lipseşte doar posibilitatea să-şi manifeste ostilitatea. Şi, când au prilejul, nu-l pierd. Iar armata le încurajează perfect slăbiciunea pentru putere.”

Instrucţia nu ținuu mult însă, căci ȋiganul tremura ca varga.

După miezul nopţii urmă curăţenia în corpul de gardă. Spălă cu capul în jos, târându-se pe genunchi, cimentul din cele două încăperi.. Când termină, caporalul îi ordonă să reia totul de la capăt. Aştepta doar să treacă şi noaptea aceasta, așa cum trecuseră atâtea până atunci Spre dimineaţă, ochii

îi erau injectați de oboseală și mâinile roșii de apa rece în care stătuseră atâtea ore.

Odată cu primele semne de lumină ale dimineții ofițerii soseau rînd pe rînd în regiment. Caporalul îi dădu o mătură și mătură în fața corpului de gardă. În curînd se lumină deplin.

Emil crezu că va veni cineva după el spre a-l lua înapoi la companie. Îl văzuse pe căpitan trecînd, dar acesta, deși îl zărise, nu-i adresase nici un cuvînt. Locotenentul Rădulescu, văzîndu-l la arest, rîse:

— Ce ți s-a întîmplat, Orășanule?

Emil voi să răspundă, gata să dea drumul la tot ce măcinase în sinea lui toată noaptea, dar locotenentul Rădulescu trecu mai departe spre companie. Rămase deconcertat. Nu știa ce să mai creadă. În felul cum se purtasera față de situația lui era clar că nu va interesa pe nimeni de ce este la arest. Și deci nici de ce face sergentul Enache și ceilalți gradați.

Trecuse ora opt și i se aduse înăuntru, în corpul de gardă, un castron cu fasole. Abia înghiți, de supărare. De altminteri nu-i era foame. După noaptea petrecută în frig, ar fi dormit. Își simțea capul greu și o ușoară febră îi colora obraji.

Pentru că în corpul de gardă se făcea mereu murdar trebui să stea toată dimineața cu cărpa în mână și să frece pe jos. Când tocmai cureța zăpada din fața clădirii își văzu compania, echipată, cum pleca la instrucție.

Cînd aceasta se întorsese la prînz, el tot mai mătura în corpul de gardă. Dar acum totul nu mai era decît o batjocură.

Veni să-l ia plutonierul Subțirelu. Compania era adunată în careu pentru raport. Toate privirile soldaților erau îndreptate spre el.

Când căpitanul Dincă întrebă dacă are de spus ceva, în legătură cu arestul, făcu trei pași înainte și se auzi vorbind, atât de mult îl obsedaseră cuvintele pe care acum le rostea:

— Orice credeam că voi face în armată, numai pe „taximetru” nu. E adevărat că n-am executat ordinul...

Sergentul Enache sări cu gura:

— Ți-am dat eu ție ordinul ăsta?

— Nu, nu mie. Dar e ca și cum mi l-ați fi dat mie. Este același lucru. Oricine este om, nu poate privi lucrurile astea fără să se indigneze. Așa cum nu poate privi cum gradații ordonă soldaților să meargă târându-se în W.C.-uri sau să ștergă cu degetul pe jos și apoi să-l bage în gură ca să probeze că este cu adevărat curat. Nici să privească cum soldații urcă scările târându-se. Am înțeles că aici, în armată, nu instrucția este cea care se suportă cu greu, ci terfelirea demnității personale...

După ce trecu în front, multă vreme arterele îi mai zvâcniră. Apoi mânia îi fu înlocuită cu un sentiment de jenă. Nu spusese decât prostii, acuzațiile fuseseră meschine. Atitudinea sa, pe care o crezuse demnă, fusesse deplasată, ridicolă.

În timpul curățatului armamentului, observă că soldații îl ocolesc. Îi evitau privirile, șușotind între ei. Numai Marin Dumitru îi făcu un semn de încurajare. Sergentul Enache îl ignoră, dând ordine parcă doar pentru ceilalți. Fu lucrul care îl răni cel mai tare. Înțelese că, prin atitudinea sa insolită, violentase ordinea firească a lucrurilor și se exclusese din ea. Și, deși știa că făcuse bine ce făcuse, faptul că se găsea într-o poziție singulară îl umilea, neștiind nici el prea bine de ce.

După ce compania veni de la masă, observă că locotenentul Rădulescu nu plecase acasă. Ieșind din cancelarie, îl chemă

pe sergent și-i ordonă să anunțe gradații să se echipeze de război și să se alinieze în fața companiei pentru o convocare.

Când coborî, echipat el însuși de instrucție, sergentul Enache și caporalii, privindu-se mirați între ei, îl așteptau deja. Purtau căști, „pături în bandulieră”, întreg armamentul din dotare, încât abia se mai putea mișca sub greutatea echipamentului.

Compania înțelese.

Locotenentul Rădulescu comandă „gaze”. Caporalii, avându-l în frunte pe sergentul Enache, își puseră măștile. Mica trupă porni în pas alergător. Se mai auzi un timp comanda locotenentului:

— Unu, două, trei, patru. Unu! Unu!

Compania rămase sub comanda plutonierului Subțirelu care nici el nu plecase acasă. Emil observă că și acesta îl privea într-un mod ciudat. Soldații râdeau pe înfundate. Câte unul spunea: „I-a făcut elefanți”. Ceea ce însemna în limbajul lor că le-a pus măștile contra gazelor, a căror furtun putea într-adevăr sugera o trompă.

Li se ordonă să intre în clădire și să reia curățenia de dimineață.

După vreo două ore în fața companiei se auziră zgomote și comenzi. Trupa improvizată a gradaților se întorsese. În dormitor nimeni nu mai mișca. Toți erau în așteptare.

Ușa se deschise și unul câte unul gradații intrară în dormitor. Înfățișarea lor vorbea de la sine despre ce făcuseră la câmpul de instrucție. Fețele descompuse, părul leoarcă de sudoare, arătau că nici un moment de răgaz nu li se permisese. Hainele, care până atunci le fuseseră mereu impecabile, erau acum mânjite de noroi gros. Sergentul Enache, sfârșit, avea în dreptul nasului urme de sânge.

Înfățișarea lor îi înspăimântă pe cei din dormitor.

Ziua se scurse cu diferite „activități” atipice, iar la programul de seară, cum gradații tăceau, nimeni nu mai scoase vreo șoaptă măcar. Tăcerea asta fu ca o groaznică amenințare, nu numai pentru Emil. Pentru toată compania. Totuși, de atunci înainte, nimeni nu mai îndrăzni să facă „căprărie” și frica de sergent se micșoră mult. Emil însuși fu privit cu alți ochi. Învinsese.

În relațiile sergentului Enache cu el, acesta se arăta mereu amenințător, dar niciodată nu-și mai permise vreun gest de batjocură. Locotenentul Rădulescu pusese capăt umilinței la care soldații fuseseră supuși. Dar Emil nu-și putu ascunde un gând care-l umplu de melancolie. Folosise același mod de represiune. Era doar mai puternic.

15

Intro seară, în timpul programului, până nu începuse încă sergentul Enache „căprăria” prin dormitor, intră, pe neașteptate, căpitanul Dincă. Se plimbă printre paturi, asistă câteva minute la desfășurarea programului, apoi intră în cancelarie.

Sergentul Enache nu îndrăzni să se lege de nimeni. Supraveghe programul după regulament, apoi, la nouă și jumătate, „dădu stingerea”. De televizor nu mai putea fi vorba. Erau în paturi de câteva minute, când ușa dormitorului se deschise și căpitanul Dincă reîntră. Sergentul Enache nu apucase să se dezbrace. Se prezentă la ordin.

— Am pus un soldat să-mi scrie ordinea de bătaie în prima zi de instrucție... Un soldat de la mitraliere. Vezi dacă doar-me. Scoală-l și trimite-l la mine.

Emil nu intrase niciodată în cancelaria comandantului. Pentru soldați era un loc necunoscut, de unde venea ordinul să meargă la câmpul de instrucție, pe ploaie, pe ninsoare ori să curețe cartofi în magaziiile regimentului. Chiar când vreunul

din ofițeri chema un soldat și-i dădea cizmele să i le lustruiască, îl striga totdeauna din ușă. Era, în fine, un loc misterios — locul unde se hotăra viața lor.

Căpitanul Dincă stătea la o masă simplă de lemn și însemna ceva pe niște hârtii răvășite în fața lui.

— Așteaptă, spuse, și continuă să scrie.

Emil privi în jur. O mai mare simplitate nu-și putuse închipui. Se gândi la birourile confortabile din cabinetele secretarilor de partid din viața civilă. S-ar fi așteptat la covoare pe jos, perdele la ferestre, ustensile de birou. Un căpitan, comandant de companie, cu astfel de puteri asupra subordonaților, era, în imaginația lui de „răcan”, mai important decât un ministru. Dar masa aceea ordinară, cele patru scaune de lemn, șchioape și dulapul cu ușile descheiate, nu corespundeau imaginației sale. Un cuier, plin cu mantale, se ridica dintr-un morman de cizme și bocanci vechi, plini de noroi. Austeritatea asta îl impresiona.

— Așează-te, îi spuse căpitanul Dincă, arătându-i un scaun. Vezi hârtiile astea? Trebuie copiate până mâine dimineață. Eu am copiat și acasă, dar tot nu le pot termina. Ai să mă ajuți, iar eu îți voi da drumu' în permisie de revelion. Cred că ești băiat deștept... să nu greșești ceva?! Dar să știi, mai bine îmi spui de acum că nu poți, sau că nu vrei, și pun pe altcineva, decât să mă trezesc mâine dimineață cu ele necopiate. Te previn că nu vei avea timp să dormi.

Emil fu iarăși uimit când descoperi că birocrăția exista și în armată. Tabele nenumărate, lungi liste de nume, programul zilelor de instrucție, trebuiau copiate și recopiate cu mare grijă pentru caligrafie. Era numai o muncă de rutină pe care căpitanul Dincă o trecea veșnic unui soldat cu vreo clasă sau două mai mult decât ceilalți. Răspлата era permisia.

Rămas singur, se puse pe lucru. Voia să facă treaba cât mai bine. Și, când se dădu deșteptarea, mai scria încă.

În dormitor, sergentul Enache îi păru mai binevoitor. Dusesese bunăvoința până acolo că puse pe altcineva să curețe sectorul lui. Pe Marin Dumitru. Era obosit. Nu participă la program. Se întinse doar pe pat, așa cum rămăsese de cu seară.

Coborî cu compania la masă, își luă armamentul, trecu în formație pentru raportul de dimineață. Chiar când compania pornea spre câmpul de instrucție, căpitanul Dincă îl opri.

— Ai dormit ceva azi noapte? Lasă, nu-i nimic. La tine rețea ta... Vino, mai am ceva pentru tine. Abia îmi văd capu' de treabă.

Numai după-amiază reuși să doarmă o oră, în vreme ce compania era la „baza sportivă”.

Urmară zile în care împărți instrucția, obositoare, în frig, căci iarna se întetise, cu munca, și mai obositoare, în cancelaria companiei. Singurul câștig fu că sergentul Enache și ceilalți gradați îl lăsară în pace. Se temeau, chiar, de el. Iar ceilalți câștigară și ei din reținerea sergentului Enache de a face „căprărie” când era el de față.

Cunosc și viața ofițerilor. Îi păru meschină. Cultura lor se reducea la propaganda din manuale unde filozofia fusese marxismul și socialismul științific, iar istoria, cea a momentelor „Mircea”, „Mihai”, „Tudor” și a mișcării muncitorești. Nu bănuiau că ar mai exista și altceva. Dar nici nu i-ar fi interesat. Educați în spiritul ordinii și disciplinei, al supunerii oarbe față de regulamente și comandanți, izbânzile lor spirituale constau în a ridica piciorul cât mai sus când „băteau pasul de defilare”, cu ocazia vreunei inspecții de la București. Erau acaparați de cursa pentru grade și funcții. Armele

luptei erau ședințele de partid, unde trebuia să plusesse mereu mai mult decât ceilalți. Viața lor sentimentală se reducea la aventuri trecătoare cu vreo învățătoare de țară ori cu vreo încasatoare de la Întreprinderea de Transporturi. În rest, erau preocupați de băutură și de primit plocoane de la soldați. Le lipsea sentimentul onoarei. Oarecum conștienți de asta, la fiecare lucru meschin pe care-l făceau, deviza le era, în deriziune: „Armata populară!”

Emil știa că „noua armată”, încropită și ea pe bază de „origine sănătoasă”, era produsul acelei selecții inverse ce se inițiasse în deceniul 5 și se continua în prezent. Noii ofițeri, aduceau cu ei toate acele „calități reprobabile”, între care trona, desigur, lipsa de onoare și viclenia vechiului șerb. Erau rezultatul firesc al procesului de selecție ce opera de mai bine de exact trei decenii. Din ziua de 8 mai 1945 când, în chiar momentul capitulării Germaniei, se înființase în armata română „Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandei”, cu rol de a epura vechii ofițeri.

Locotenentul Creangă, țigan veritabil, avea apucături... țigănești. Pentru el soldații erau doar niște valeți. Îi puneă să-i tragă cizmele, îi înjura, le mai trăgea și câte o palmă. Îi amenința zilnic: „Astăzi vă bag în spital!”

Locotenentul Ventura, deși nu atât de vulgar, era chiar mai josnic. Căsătorit, nu povestea despre aventuri recente, ci numai despre cele din vremea școlii de ofițeri. Trăsătura principală de caracter îi era slugărnicia, ascunsă sub aparențe de demnitate. Discuta — numai aparent — de la egalitate cu superiorii, căci le dădea totdeauna dreptate, întărindu-le opiniile cu argumente proprii. Carierist, visa mereu avansarea, luându-și visele drept realitate. Lui Emil îi menționează o dată relațiile lui cu șapte generali și doisprezece colonei, cu care cinase

pe undeva, nu spunea unde. „Înțelegi, cu astfel de relații aș ajunge oriunde, dar nu apelez. Nu vreau.” De ce nu voia, nu era clar. Nu lăsase niciodată să se înțeleagă că ar avea scrupule în chestiile astea. Dimpotrivă, afirma cu convingere că nu poți avansa fără o proptea. Era, bineînțeles, secretarul U.T.C. al companiei.

De fapt, atât locotenentul Ventura, cât și locotenentul Creangă, lipsiți de personalitate, îl imitau, în tot ce făceau, pe locotenentul Rădulescu.

Într-una din nopți, când Emil lucra noaptea în cancelarie, acesta intră.

— Cine e sergentul de serviciu? Să vină la mine.

Ordonă sergentului Enache:

— Ia doi soldați și aduceți un pat în dormitor.

Locuise cu chirie. Așteptând să primească locuință de la regiment, eliberase odaia și, în seara aceea, nu avea unde dormi.

Emil voi să întrerupă lucrul.

— Rămâi.

Întrebat, Emil trebui să-i povestească, cu sfială, în câteva cuvinte, împejurările vieții sale. Se feri să vorbească despre gândurile și sentimentele sale. Locotenentul Rădulescu părea ultimul om căruia i te-ai fi destăinuit.

Dar acesta simțea nevoia unei confesiuni.

Era obosit... Se săturase de tot. Din tot ce făcea, nimic nu-i ieșea. În jur, toți, aveau case, mașini, iar el ajunsese să doarmă în regiment. Nu asta îl supăra, ci faptul că lumea era strâmbă. Niciodată un om valoros nu se poate afirma, nu se poate desprinde de ceilalți. Fiecare trebuie doar să-l apese cu un deget. Fiind atât de mulți... De patru ani, de când terminase Școala de ofițeri, se luptase cu viața, dar nimeni nu-i

întinsese o mână. Prin asta înțelegea că nimeni nu-i observase silința. Și nu doar eforturile — oricine putea să le facă —, ci rezultatele. Avea conștiința că era mai capabil decât toții comandanții de plutoane. Și totuși, uite!, stătea de patru ani fără ca cineva să-i fi verificat munca. Nimeni nu mai era interesat de nimic. În armată nu se mai ridicau, astăzi, valori, ci dimpotrivă, nulități. Cu cât erai mai puțin capabil, cu atât erai mai bine văzut. Pentru că nu se mai aprecia valoarea, ci loialitatea față de partid. Înțelegea prin valoare, acele calități fără de care un ofițer nu poate face față unor situații de luptă, adică nu poate fi un comandant real. Inteligența de a vedea o înlănțuire de cauze și efecte, care să-ți permită să înțelegi un câmp de luptă. Dar, ce mai bătea el câmpii! Pe cine interesează chestiile astea?! Se intra în armată, nu din conștiința unei demnități, înțelegând că poate vreodată, și nu vreodată, ci sigur odată, va trebui să lupți, ci din dorința de a avea un serviciu, ca oricare altul. Toți erau niște funcționari.

Era fiu de țărani. După clasele primare intrase în liceul militar, conștient că, rămas în viața civilă, n-ar fi putut să urmeze mai departe la școală. N-ar fi avut cine să-l susțină. Inteligent, cu suflet curat, dornic de învățătură, viața cazonă îi păruse un rai față de cea de acasă. Devenise un fel de copil de trupă, crescut și educat de armată. Fusesse printre frunțașii școlii, dar anumite apucături rebele îl puseseră în situația de a fi pedepsit des. Citise și altfel de cărți decât cele militare: de psihologie, uneori și de literatură. Prefera însă istoria. Dintre zidurile liceului militar trecu între cele ale școlii de ofițeri. Se obișnuise cu disciplina și nu-și putea imagina altfel de viață. Suferința lui se datorase lipsei legăturilor cu femeile, pe care nu le putea avea colege. Era un temperament nervos, sensibil.

Înțelesese câte ceva din inechitatea acestei societăți comuniste, abia mai târziu, când terminase școala și fusese repartizat în acest regiment ca proaspăt locotenent, comandant de pluton.

Încurajat și cucerit de gândurile rebele ale locotenentului Rădulescu, Emil își permise să spună:

— În țara asta a noastră, inteligența nu se mai poartă. Este declassată pe undeva, de unde nu mai poate scoate capul și nu se mai poate regăsi. Idealul ar fi ca, în vârful piramidei sociale, să existe o elită inteligentă. Tendința ei firească ar fi să se înconjoare de inteligență. Recrutarea inteligenței la diferite nivele ar transforma sistemul într-unul inteligent. Inteligența este singura care are vocația generozității. Ea permite totdeauna inteligenței să pătrundă spre ea pentru că se iubește pe sine. Când însă în vârful piramidei sociale se află, hm... Întregiți jocul logicii.

Discutară apoi despre multe alte lucruri, cu încântarea unor minți ce se găsesc.

Cât despre reputația locotenentului Rădulescu în rândul soldaților...

— Nu mă mir că este așa, spuse el. Eu nu le cer niciodată nimic, nu primesc plocoanele lor slugarnice, nu-i pun niciodată să-mi facă cizmele, într-un cuvânt nu-i umilesc. Însă le cer să se instruiască. Dar tocmai asta urăsc ei. Umilește-i oricât, îți vor ierta totul. Cu condiția să-i lași de capul lor, să-i lași să chiulească — scopul lor oriunde s-ar afla. Atunci ești și tu un chiulangiu, deci unul de-al lor. Te vor iubi.

Într-un târziu, locotenentul Rădulescu mărturisi:

— Nu-ți dai seama ce bine e să ai pe cineva căruia să-i poți spune ce gândești. În armată n-ai libertatea de care se bucură un civil. Civiliii trebuie și ei să se ferească, totuși au prieteni

cu care pot discuta. În armată, strictețea este mai mare. Aici niciodată nu poți ști cu cine vorbești. Nu știi cine este „securist” dintre cei cu care lucrezi zi de zi.

Emil află că, decât ofițerii de pe linie de comandă, mai puternici erau loțiitorii lor, cei de pe linie de partid. Între ei era un conflict nedeclarat, surd.

Rămase cu convingerea că locotenentul Rădulescu era o inteligență și un caracter.

16

*T*recuseră cinci luni de când începuse ciclul de instrucție. Sfârșitul iernii nu era departe. Viața în companie se desfășura automat. Nimic nu venea să întrerupă monotonia zilelor de instrucție. Nici măcar duminicile, ce nu erau așteptate cu bucurie.

Despărțirea de casă, de ființele dragi, devenise greu de suportat. Revederea era dorința tuturor. Dar singura speranță era concediul din vară, care părea atât de departe. Mai erau și permisiile, însă acestea nu se dădeau oricui. Nu exista nici un criteriu după care un soldat „pleca” sau nu. Rezultatele obținute la instrucție nu aveau greutate. De aceea nu se mira nimeni când vreunul era chemat de căpitan și anunțat că pleacă acasă. Toți înțelegeau: cineva, undeva, obținuse o permisie pentru el. Apoi fiecare știa că nu se poate întoarce cu „mâna goală”. Un plocon era obligatoriu. Nimeni nu refuza. De fapt, cel care primea era totdeauna căpitanul Dincă și locotenentul în plutonul căruia se găsea fericitul soldat. Singur, locotenentul Rădulescu nu primea niciodată nimic și nimeni nu îndrăznise să-i ofere ceva vreodată.

Odată cu venirea primăverii, viața deveni mai ușoară pentru toată lumea. Frigul se înmuiase și, deși iarna părea că se abținează, instrucția se executa cu mai multă plăcere. De altfel, „ciclul” se apropia de sfârșit și nu mai erau multe de învățat. Orele treceau cu discuții. Se bucurau de mișcările ce se făceau simțite în câmp. Chiar brazdele încă negre și pomii încă goi emanau o aromă vestitoare de primăvară.

La începutul lui martie se zvoni că regimentul urma să plece într-o tabără de munte, timp de o săptămână. Puțină variație în viața monotonă a companiei era dorită, chiar dacă presupunea aplicații și greutăți. În așteptare, orice alt subiect de discuție dispăruse. Și, în fine, într-o dimineață, echipați, se îmbarcară în camioane și, pe la opt dimineața, părăsiră regimentul.

Coloana uriașă se deplasa încet. În fiecare camion se găseau aproape treizeci de soldați. Cei ce stăteau în dreptul oblonului din spate puteau urmări șerpuirile șoselei. Ceilalți, căutând să privească și ei printre obloane, oboseau și renunțau.

Drumul fu totuși o reîmprospătare a sufletelor. Erau emoționați de moliciunea plaiurilor românești ce se întindeau spre orizont, mereu. Alternanța de șes cu dealuri le insinua în suflete fiori.

Drumul spre munte ducea prin Târgu Jiu. Comandantul regimentului voi ca toți să vadă grupul statuar al sculptorului de faimă mondială Constantin Brâncuși. Ordonă oprirea. Coborâră și-și dezmoțiră brațele și picioarele. Priviră în voie *Coloana fără sfârșit*. Chipurile tuturor erau întrebătoare.

Pătrunseră apoi, pe rând, aliniați, într-un mic parc unde, la capătul unei alei se găsea *Poarta sărutului*. Mai departe puțin, se zărea *Masa Tăcerii*. Se plimbau tăcuți în jurul masivelor construcții din piatră. Știau că acele obiecte erau ceva important, dar nu înțelegeau prea bine de ce anume.

Lui Emil, un sentiment de liniște și de veșnicie i se strecură în suflet. Formele simple, dar masive și aspre, păreau a fi parte din peisajul imediat și totodată dintr-unul al unei alte realități, curățită de contingent, esențială. Un mister de dincolo de lumea asta le înconjură. Parcă fuseseră aduse în acel loc de o rasă străină și neînțeleasă, o rasă ce ar fi putut tot atât de bine să fi sălășluit pe o altă planetă.

Plecă de acolo cu un sentiment de plinătate sufletească. Ar fi vrut să fie liber, să trăiască altfel decât până atunci. Multă vreme, din camion, privi *Coloana* care îl urma crescând mereu, cu cât șirul de mașini se depărta. Când, după un cot al șoselei, dispăru, se topi, ca prin farmec și sentimentul pe care îl încercase. Drumul deveni comun.

I se păru că emoția aceea se reдеșteptă când zări, la orizont, ridicându-se printre nori, munții. Se profilau pe cer parcă decupați din eterul albastru. Aplicați pe peisajul grandios, norii, deveniți firavi, păreau numai niște ornamente.

Coloana urca pe șoseaua ce șerpuia printre coaste de piatră abrupte. Mirosul caracteristic, îmbătător, stăruia în jur, emanat parcă de golurile dintre masivi.

Pe măsură ce urcau, muntele își dezvăluia splendorile. Povârnișuri repezi, brazi, înfipti în stâncă și avându-și rădăcinile pe jumătate ieșite, pâraie repezi, jucăușe. Încâlceala tufișurilor te făcea să bănuiești o viață ascunsă și intensă foșcând în umbra răcoroasă.

După două ore de înaintat din greu pe drumul șerpuitor, urcușul încetă. În mijlocul unui platou stătea cabana unde aveau să petreacă o săptămână: o clădire recent construită, cu tencuiala neisprăvită, acoperișul neterminat, ferestre ce nu se închideau. Materiale de construcție erau risipite pretutindeni.

Până seara abia își organizară traiul pentru zilele ce urmau. Își aleseră paturile în dormitor — sergentul Enache pe cel de lângă soba cu lemne —, locurile în sala de mese.

Înaintea programului de seară, se insistă — chiar și aici — să fie adunați în careu. Unii care, mai robuști, fericiți de a se regăsi într-un mediu familiar, spargeau lemne, fură lăsați în afară programului.

A doua zi, compania se opri pentru instrucție într-o poiană mărișoară. Echipamentul greu, ce le stânjenea mișcările, fu abandonat într-o latură. Se simțeau înprospătați în atmosfera înviorătoare. Ignorară ordinele și se risipiră pentru a trăi sentimentul de libertate pe care li-l dădeau spațiile imense dintre munți. Crestele acestora se ridicau într-un peisaj amețitor. Brazi goi străjuiau versantul. Soarele strălucea, iar zăpada se zărea numai pe ici-colo.

Emil se lăsă să alunece pe povârniș, stârnind și trimițând înaintea sa pietre, crengi înghețate ce se rostogoleau cu zgomot.

Nimeri într-o poieniță așezată pe un platou asemănător celui pe care rămăsese compania. Găsi o stână împrejmuită cu un garduleț, căzută în paragină. Aproape că nu se mai distingeau semne ale trecerii omului.

Singur, privind în zare munții, trăia un sentiment de libertate, de bucurie sufletească cum nu mai avusese de mult. Îi izbucniră în minte scene din trecut, pline de duioșie, de care uitase în mijlocul vieții pe care fusese silit s-o ducă de atâtea luni.

În liniștea absolută din jur, doar un pârau își rostogolea apele printre colții de piatră. Susurul acela era de o melodicitate unică. Ca un gând al muntelui uriaș.

Curând, soarele dispăru sub perdeaua unor nori. O ploaie mărunță prinse a se cerne. Trunchiurile brazilor se udară, stâncile din jur începură să lucească. Curenți reci se furișau

printre masivi. Atmosfera umedă îi umplu sufletul de melancolie. Ploua mărunț, iar el uită cu desăvârșire unde se află. Ar fi vrut ca Laura, fata frumoasă, inteligentă, să privească alături de el ploaia aceasta de la fereastra unei cabane.

Cuvântul cabană, rostit în gând, îl readuse la realitate. Se întoarse. Peisajul își pierduse puterea asupra sa. „Fără libertate, cel mai frumos peisaj nu are nici o valoare”, gândi el.

În zilele ce urmară, compania făcu instrucție în poieniță. Emil coborî din nou, împreună cu Marin Dumitru, până la mica stână, dar sentimentul acela de libertate, care-l vizitase în plimbarea sa singuratică, nu mai reveni.

Săptămâna trecu, iar realitatea fu veșnica instrucție. În penultima zi de tabără un fapt îngreună situația. Din dimineața zilei precedente prinsese să ningă. Ninsese apoi toată ziua. Seara, când merseră la culcare, un strat gros de zăpadă se întindea pe lume. Ninsese și toată noaptea. Când se deșteptară mai ningeă încă. Priviră pe fereastră. Zăpada ajunsese până la brâu. Nu mai era posibil să li se aducă mâncarea de jos, de la poalele muntelui. În dimineața aceea nu mâncară. Comandanții hotărâră să-și scurteze cu o zi statul pe munte.

Regimentul coborî, pe drumul pe unde urcaseră cu camioanele, în șir nesfârșit, pe o părtie nesfârșită. Descinderea dură aproape până la cinci după-amiaza. Pe măsură ce se apropiau de poalele muntelui, surprinderea lua loc nemulțumirii. Venise primăvara! Pâraiele se metamorfozaseră în râulețe umflate și curgeau printre maluri deja colorate într-un verde încă pal. Mugurii, grăbiți, plesniseră în copaci pe crengele ce se coloraseră într-o tentă lăptoasă. Uimirea crescuse când coloana străbătu drumul înapoi spre regiment. Pe câmpuri nu se mai zărea decât rar vreun petec de zăpadă. Totul își schimbase culorile și, când pătrunseră în regiment, priviră uimiți transformarea petrecută în lipsa lor.

Următoarele două luni trecură fără ca vreun incident să schimbe cursul monoton al vieții din regiment. Primăvara, cu zile frumoase, cu soare, când câmpul renaște sub mângâierile razelor, izbucnise. Văzduhul, la început timid, se umpluse de miresme. Instrucția nu mai era un chin. De altminteri, n-o mai lua în serios decât plutonul comandat de locotenentul Rădulescu. Ceilalți își petreceau zilele dezmoțindu-se la soare. Vântul, zbenguindu-se sub razele călduțe, îi mângâia în treacăt și pe ei. Se bucurau de natura frumoasă și de libertatea pe care le-o lăsaseră, treptat, gradații.

Aceștia, preocupați tot mai puțin de instrucție, de disciplină, sfârșiseră prin a se dezinteresa de toate. Nu se mai gândeau decât la plecarea apropiată. Pentru cei căsătoriți, despărțirea de familii devenise greu de suportat. Seara, adunați în dormitor, vorbeau până târziu despre clipa când vor ajunge acasă.

Iar soldații, nesupravegheați, făceau din ce în ce mai mult ce-i tăia capul. Nu se mai încadrau în program. Dădeau semne de insubordonare tot mai vădite. Singur, sergentul Enache mai căuta să-și impună autoritatea. Vedea și el că, la stadiul la care se ajunsese, nu mai era posibil. Dar faptul că soldații, în rândurile cărora altădată răspândise teroarea, nu-l mai ascultau, nu-i dădea pace. Căderea autorității sale se făcea prea de sus. Mai încerca să facă, rar, „căprărie”, dar „leatul” se mișca încet, nepăsător. Dintr-o reacție firească, cu atât mai puțin voiau să asculte de el, cu cât le apărea mai neputincios.

Într-o seară, intrând în spălător, Emil dădu peste Marin Dumitru care-l strângea de gât pe sergentul Enache. Îl prinsese cu mâinile sale puternice și-l îngenuchease. Acesta, cu ochii ieșiți din orbite, îi cerea iertare cu limba scoasă. Scena îl scârbi. Ieși repede de acolo. În noaptea aceea adormi târziu.

Exista deci o junglă ce se sustrăgea oricărei legalități și care se întindea până în dreptul fiecăruia.

Din ziua aceea sergentul Enache fu cu totul absent din companie. Cu toate că incidentul din spălător se aflase, nimeni nu îndrăznea totuși să se lege de el și, chiar așa, înfrânt, impunea respect. Cu amintirea încă recentă a ceea ce pățimiseră în trecutul nu prea îndepărtat, păstrau distanță.

De altfel și ei erau preocupați de concediul care trebuia să vină și care urma să-i trimită în mijlocul familiilor. Așteptarea lor nu se deosebea cu nimic de cea a celor ce plecau definitiv.

Primăvara, care-i dezmoțise, trecuse și lăsase acum locul verii. Iar aceasta aduse, în fine, și momentul în care căpitănelul Dincă le spuse că în ziua următoare plecau în concediu. Le înmână ordinele de drum și le atrase atenția că nu va pleca nimeni până ce nu va avea o ținută îngrijită. Toată noaptea lumina arse în dormitor. Își călcară hainele.

Dimineața, se deșteptară când afară era încă întuneric. Unii nu dormiseră deloc. Emil se gândea cu mirare că, în decursul celor opt luni, nu resimțise depărtarea de ai săi. O anume răceală părea să-l caracterizeze?

Plecară.

Când ieși din regiment — spre după-amaiază —, Emil parcurse cu încântare străzile Craiovei pe care o îndrăgise. Nu se grăbea să ajungă la gară. Așteptarea de pe peron, căci trenul spre București avea întârziere, nu-l supăra.

Dar lungul drum pe calea ferată îl plictisi. Când intră în Gara de Nord a Bucureștilor simți o ușoară emoție. Coborî și se amestecă printre călătorii de pe peron. Ieșind în fața gării, la „Coloane”, găsi după câteva minute un taxi și în mai puțin de jumătate de oră fu acasă.

17

Revederea cu părinții se făcu cu prea puține emoții din partea lui. Dar îl miră să vadă la ei o căldură la care nu se așteptase. Stătu la masă și, după mâncarea din regiment, cea de acasă îi păru chiar bună. Vorbi puțin cu taică-său dar, cum era plin de nerăbdare să-și regăsească obiectele personale și mai ales cărțile, se retrase în camera sa. Apoi se simți obosit, se culcă devreme. Patul, deosebit de cel din regiment, îi păru confortabil, dar îi fu greu să se acomodeze cu moliciunea lui. Își aminti cât de greu îi fusese să accepte duritatea saltelei din dormitorul regimentului. Acum adormi greu din cauza opusă.

Se trezi devreme din obișnuință. Nerăbdarea de a revedea împrejurimile îl făcu să sară din pat. Afară soarele abia răsărea. Se îndreptă spre lac.

Deși era încă devreme, pe îngusta fâșie de iarbă dintre apă și linia de tramvai, găsi câteva figuri ciudate care veniseră la „plajă”. Apa era parcă mai murdară decât în ceilalți ani. Brădiș, crengi, gunoaie de tot felul, pluteau la mal. Într-un loc,

cadavrele unui câine și al unei pisici împrăștiu un miros greu. Își țin respirația, grăbi pasul, trecu mai departe. Pe podul „de beton” se opri să privească întinderea de apă. Lacul era același.

Îl așteptase.

Își întoarse privirile înspre podul „de fier”, pe care trecea linia ferată, dar nu mai înaintă. Făcu drumul înapoi.

Nu mai știa nimic de Sorin care nu-i scrisese. Nici el n-o făcuse de altfel. Poate că acum era la serviciu. Se duse totuși să-l strige.

Nu primi nici un răspuns. Urcă cele șase etaje, sună la ușă, dar sunetul soneriei nu aduse nici un răspuns. Coborî. Era gata să dea colțul blocului când se auzi strigat de la un balcon.

Sorin, cu o căciulă de blană în cap, cu privirea somnoasă, îi deschise și, fără să spună nimic, se duse să se culce la loc.

— De ce nu răspunzi la ușă?

— Pentru că nu poți ști cine e. Se întoarse pe cealaltă parte. Dacă mă caută Miliția?

— ?

— Pentru serviciu... Ce, nu știi? A ieșit o lege care te obligă să muncești. Milițienii merg din casă în casă și cer informații despre locatari. Uf... M-am trezit. Tu când ai venit ?

Se miră:

— Extraordinar! Au și trecut opt luni. Ca ieri ai plecat. Se sculă din pat, deschise ușa de la balcon, își aprinse o țigară.

— Mă culc târziu. Nu pot să adorm. Nu știu ce-i cu mine. Am insomnie. Citesc până spre dimineață. Dacă nu mă sculai tu, nu mă trezeam până la prânz. Ce facem azi ?

Emil întrebă:

— De Laura ce mai știi ?

— O mai văd din când în când. O văd mereu cu un tip. Îl știi tu, a fost cu noi la școală.

Afară se încălzise și se anunța o zi fierbinte, excelentă pentru ștrand.

În vaporeșul care îi traversă lacul era înghesuială. Biata epavă abia mai plutea în zgomotul făcut de motorul ei de tractor. Își amintiră cum, cu trei ani în urmă, pe Lacul Tei, un astfel de barcăz se rupsese în două și provocase o catastrofă — zeci de înecați. Emil se bucură când, acostând, recunoscă locurile unde de atâtea ori își petrecuse zilele călduroase de vacanță, într-o libertate deplină cum numai adolescența ți-o oferă. Dar ceva lipsea. Erau aceleași vestiare cu cabine de lemn putrezit de ploi, cu găuri prin care privise de multe ori pentru a vedea vreo fată dezbrăcându-se; cu grătarele de lemn pe jos, de care mereu se ferise știind că mulți foloseau aceste cabine drept W.C.-uri. Regăsea vechea mizerie pe care o știa atât de bine, dar bucuria lipsea. De la un telefon public o sună pe Laura. Fata se bucura sincer să-i audă vocea. Își dădură întâlnire, în aceeași seară, la Arcul de Triumf.

Când ieși pe plajă, în slip, se jenă de albeață pielii sale, în mijlocul trupurilor bronzate.

N-o recunoscă dintr-o dată. Dar ea îl recunoscuse:

— Emil?! Și-l privea gata să izbucnească în râs. Cât de schimbat ești! Și râse cu gura frumoasă, cu buze desenate perfect. Era îmbrăcată în alb.

Se simți rușinat de felul în care era tuns. Era intimidat mai ales de schimbarea pe care o vedea la ea. Cât de mult însemnaseră opt luni pentru această fată! Cât de mult devenise femeie! Chipul îi era cu adevărat frumos. Ochii, puțin oblici,

depărtați de linia nasului, încadrați de gene lungi și sprâncene înalte, arcuite perfect, dădeau adâncime unei figuri perfect conturate. Era tot subțire, dar corpul ei degaja mai multă forță.

Laura îl observa și ea.

— Ești tare slab. Cu ce naiba vă hrănesc ăia acolo? Și râdea mereu, privindu-l.

— Cam cu puțin.

Afară începuse să se însereze. În întreaga natură plutea un miros plăcut care trezea emoții.

Aleile Parcului Herăstrău, pe care-l traversau, erau pline de îndrăgostiți așezați pe bănci. Dar ei nu se opreau.

Vorbiră.

Era îngrijorată. Anul trecut dăduse examen la Facultatea de Medicină, dar aproape picase. Taică-său, aflat în străinătate, dăduse telefoane, i se schimbase nota și fusese admisă. De atunci învățase și mai nu învățase. Acum, în ajun de examene, nu se simțea sigură pe ea. Emil înțelegea. Fata asta frumoasă, de douăzeci de ani, era mai mult însetată de viață, de dragoste, decât de învățătură.

El găsi de cuviință să-i explice, doar în câteva cuvinte, ce-i drept, la ce servește „dupălăul” și cum își formase dexterități în mânuirea lui.

Printr-un consens nemărturisit, se îndreptau spre „locul lor”, adică mica limbă de pământ, insula de lângă Restaurantul Bordei.

Traversară podețul de lemn.

În lumina scăzută a înserării mai mult se ghiceau câteva perechi tăcute care se sărutau.

Lângă apă, sub o salcie, Laura fu agitată de nervozitate.

— Emil, întâlnirea cu tine este un lucru... rarisim în programul meu. Învăț, învăț, învăț...

El o privea acum cu o emoție nouă. Când vorbea sau râdea își dezvelea dinții de un alb strălucitor care, bine aliniați, dădeau gurii maturitate. Dar îl fascinau buzele moi, perfect conturate în formă de inimă, puțin încrețite. Părul ei, care aluneca în valuri pe spatele gol și cu trăsături energice, îi atingea brațul. Coapsa o atingea pe a sa. Acolo, trupul îi era destul de împlinit, ceea ce era greu de bănuir din pricina impresiei de finețe a trupului.

Privirea i se opri pe sâni. Păreau tari sub pielea fină, perfect întinsă. Coborî apoi înspre genunchii pe care fata și-i ținea strânsi în brațele lungi și subțiri, cu mușchii bine conturați.

Se simțea puțin intimidat. Pierduse contactul cu această realitate de când plecase și îi venea greu să se reintegreze în ea. O cuprinse cu brațul stâng pe după umeri. Ea își întoarse capul spre el, așteptând. Se sărutară. Buzele ei erau ude. El își insinuă brațul drept și-i cuprinse în palmă sânul stâng. Era fierbinte și molatic. Îl mângâie câteva clipe strivind sfârcul devenit rigid, apoi mâna se insinuă pe sub rochia fetei cuprinzând în palmă spațiul care, prin chilot, se simțea aspru și fierbinte la pipăit. Fata se lăsă pe spate. Apoi, ridicându-se puțin în coate, se cabră, și, cu o mișcare incredibilă, cu degetele de la piciorul drept trase chilotul de-a lungul mușchilor subțiri și-l aruncă pe iarbă. Emil se descheie doar la pantalon.

Așezat deasupra ei, se găsea într-o poziție incomodă, terenul fiind ușor în pantă. Aluneca mereu și genunchii îl usturau. Fu o îmbrățișare grăbită, stângace, dar de o intensitate care-i lăsă nemișcați, în iarbă, minute în șir.

Într-un târziu se dezmeticiră. Cu ochii închiși Laura își trase rochia peste pântec, căută pipăind chilotul în iarbă. I-l dădu lui Emil.

— Păstrează-l.

Traversară micul pod de lemn strângându-se de după mijloc, cuprinși de o duioșie grea. Își țineau obrajii lipiți, deși această poziție le stânjenea mersul. Nu vorbeau.

Ieșiră din parc.

— Cât stai în București?

— Șapte zile.

— Și ce faci în acest timp?

Emil spuse:

— Ce pot face?... Încerc să revăd câteva locuri, câțiva oameni...

Asta fu tot.

Trebui să-i povestească și lui Sorin aventura sa cu Laura. Știa că oricum nu va putea păstra secretul. De altminteri, în generația lor, nici nu se cereau astfel de scrupule. Nici Laurei nu i-ar fi păsat prea mult.

Sorin rămase pe gânduri.

În zilele următoare ieșiră împreună prin oraș, el voind să revadă câteva locuri. Îi apăru la fel de anodin ca și înainte. Nimic nu se schimbase. Străzile, piețele, străjuite de clădiri cu tencuiala scorjită, erau neanimate, triste. Aceeași aglomerație în stațiile de autobuze, de troleibuze și de tramvaie, doar din cauza rarității vehiculelor. Aceleași lipsuri prin magazine. Oamenii, îmbrăcați în culori închise, aveau un aspect posomorât. Intrară prin librării. Cărți puține, nevândute, așteptau pline de praf pe rafturi. Într-un cuvânt, aceeași viață cenușie. Se întoarse cu un sentiment de apăsare pe suflet.

Merseră zilnic și la ștrand unde stătura mai mult pe plajă discutând și criticând mereu, orice. Serile se terminau, ca și înainte, cu obligatoria plimbare în parc. Sorin se ferea întruna de milițieni. Când zărea câte unul pe stradă, cotea imediat în cealaltă direcție, forțându-l și pe Emil să îl urmeze.

Pe Laura n-o mai văzu. La ștrand ea nu venea, rămânând acasă să învețe. Vorbiră doar de câteva ori la telefon, despre lucruri indiferente. Dar știau că amândoi se gândeau mereu la seara aceea.

Nici nu-și dădu seama când s-au scurs cele șapte zile de concediu. Sosi și seara în care urma să plece înapoi. Își luă rămas bun de la părinți, cu care nu vorbise măcar o dată mai serios. Spre gară îl însoți Sorin care arunca mereu priviri temătoare de-a lungul peronului, așteptându-se parcă să fie în mod iminent oprit și legitimat.

Când trenul se puse în mișcare, își îmbrățișă prietenul și se agăță de scara vagonului. Peronul rămase în urmă și, mult timp, zări silueta lui Sorin. Plecă de la fereastră și intră în compartiment.

18

*P*lătise diferența pentru un bilet la clasa I, dar acum locul era ocupat de un tip cu o figură de responsabil de aprozar, cu o pălărie gen vânătorească trasă pe ochi, care moțăia. Îi fu lehamite de mitocănia celui care, fără cea mai mică reținere, ocupase un loc ce nu era al lui. Rămase pe culoar și urmări drumul trenului în noapte. Reveni în compartiment într-un târziu. Noaptea trecu greu. Când se anunță Craiova, era obosit. Se hotărî să ia un taximetru până la regiment. Nu găsi și porni încet pe jos. După o oră zări gardul binecunoscut.

Regimentul era cufundat în întuneric. Se putea observa totuși o oarecare foială în interior. Se întorceau cei care, asemeni lui, fuseseră în concediu. Ofițerul de serviciu și subofițerul de la punctul de control le căutau prin bagaje să confişte sticlele de băutură. Dar soldații și le treceau mai întâi peste gard în mâinile colegilor și abia apoi intrau.

Când urcă scările, înalte, spre dormitor, se simți dintr-o dată stăpân pe el recunoscând locurile. Nelămurirea lăuntrică

care-l încercase tot timpul cât fusese acasă, se împrăștia. Parcă își recăpăta identitatea adevărată. Era ciudat acest sentiment de care nu se crezuse capabil până acum.

Cum mai era o oră până să se sune deșteptarea, se întinse în pat îmbrăcat și încercă să adoarmă. În jur, cei treziți de noii sosiți, se porniseră să bea.

Se dăduse deșteptarea de câteva minute, dar nu auzise goarna. Își simțea corpul obosit de nesomn. Se dădu jos din pat cu greutate și aranjă puțin așternutul. Curățenia se făcu de mântuială. Coborî în fața companiei la încolonarea pentru masă. Nimeni nu mănca de la bucătărie. Fiecare își avea mâncarea de acasă. Erau și câțiva care veniseră fără nimic. Nu duceau însă lipsă, ceilalți le dădeau din ce aveau ei. Gradații mâncau mai mult ca toți.

La raportul companiei locotenenții Ventura și Creangă amenințară că cel la care vor găsi băutură va merge la arest.

În câmp, programul de instrucție fu ignorat. Căldura îi făcu pe gradați — preocuparea lor era în exclusivitate apropiata plecare — să caute un loc de umbră unde să se adăpostească. Iar soldații beneficiază din plin de această dezinteresare. Dormiră tolăniți pe iarbă. Când se întoarseră, aflară că locotenenții scotociseră compania, căutând în rastele, pe sub saltele, prin valize. Găsiseră câteva sticle pe care le băuseră în cancelarie. Bineînțeles că nimeni nu îndrăzni să le revendice.

Astfel se scurse o perioadă de liniște de mai bine de o săptămână, în care armata păru tuturor ușoară. Chiuleau cât puteau. Se ajunsese în scurt timp ca pe sub paturi să domnească o mizerie de nedescris: chiștoace de țigară, ambalaje de alimente.

Circulau zvonuri de amenințări cu bătaia — la adresa sergentului Enache, mai ales.

Veni și clipa în care gradații fură aliniați în fața companiei și, după ce locotenentul Rădulescu le țină un mic discurs despre felul cum își îndepliniseră datoria față de patrie, urcară în dormitoare, predară armamentul la magazie și se îmbrăcară civil. Amenințările nu se materializaseră și, după ce își luară rămas bun de la ofițeri, cu care băură un pahar de coniac, plecară fără ca vreodată să se mai revadă.

După această plecare, viața noului „ciclu doi” se schimbă definitiv. Câteva zile umblară de capul lor sub comanda unuia dintre ei. Mergeau la masă, se întorceau la companie, petreceau ore cu regulamentele în mână și cu gândurile aiurea. Așteptau ziua când avea să aibă loc gradarea lor.

În ajun trebuia să-și calce efectele toată noaptea. Dimineața, îngrijit îmbrăcați, fură adunați pe platoul din fața companiei. Erau acolo locotenentii Rădulescu, Ventura, Creangă și căpitanul Dincă. Plutonierul Subțirelu se agita roșu la față. Mai venira colonelul, comandantul batalionului și maiorul, locțiitorul său politic.

Vreo oră stătura aliniați și așteptară terminarea pregătirilor. Când oboseala îi cuprinsese, reapăru colonelul, dispărut între timp la popotă, ținu o scurtă cuvântare și citi ordinul de zi prin care se decidea acordarea gradului de caporal elevilor școlii de gradați.

Festivitatea improvizată dură doar câteva minute. Cătrând, Plutonierul Subțirelu, fiert de căldură, cu cascheta dată pe ceafă, împărți tresele și insignele. Își puseră aceste cărpe pe umăr.

Emil simțea doar durere în picioare și ar fi vrut să stea jos. Mulți dintre colegi erau însă marcați de acordarea acestor grade mărunte ale armatei române. Mângâiau cu tandrețe însemnele micii lor puteri. Mai ales celor proveniți de la țară, unde cuvintele „caporal” sau „sergent” au o greutate deosebită, le flutura pe buze un zâmbet ce se transforma uneori într-un râs de satisfacție ce lărgea gurile. Cât de mult se zbatuseră unii pentru a ajunge aici! Insistaseră să intre în școala de gradați, apoi înduraseră totul cu gândul la clipa de azi. Erau și ei, acum, ceea ce fuseseră gradații lor. Și, nu peste mult timp, aveau să-și exercite atribuțiile de comandanți. Investirea era momentul în care simțea gustul puterii — oricât de mărunță — pentru întâia oară.

A doua zi, proaspeții comandanți de grupe fură distribuiți la companiile regimentului. Căpitanul Dincă îi adună în careu și le citi ordinul de mutare.

Ridicarea în grad le modificase, parcă, însăși personalitatea. Umblau importanți prin regiment, râzând de satisfacție când vreun ofițer, ca să-i trimită după cine știe ce comision, îi striga pe noul lor grad.

În companie rămăseseră numai unsprezece caporali care se lăfăiră două nopți singuri în dormitor. Își aleseră paturile predecesorilor lor. Seara, stăteau la televizor nestingheriți, făcând planton pe rând, spre a nu fi surprinși de către ofițerul de serviciu.

La câteva zile, când coborâra pentru raport, observară mișcare în „Club”. Înăuntru, o mulțime de tineri, îmbrăcați civil, stăteau pe saltele ori pe băncuțe. Noii gradați îi priveau curioși. Evident că majoritatea veneu de la țară. Câțiva purtau chiar costum național și-și aveau bagajul în traistă. Era „noul contingent”.

Emil și colegii săi trăiau un sentiment ciudat, în fața acestor nou-sosiți care, ca și ei altădată, veniseră să-și petreacă un an și patru luni în acest loc. Pentru ei, care scurtaseră acest termen la jumătate, părea ceva inacceptabil. Trăiau un sentiment de spaimă, gândind că ar fi puși în situația de a începe încă o dată același calvar.

Întorși de la masă trebuiră să se ocupe de noii veniți. Mulți dintre aceștia, fiind beți, nu puteau fi mișcați din locurile unde căzuseră. Ceilalți fură așezați pe băncuțe pentru reparație. Abia pe la prânz adunară deoparte pe cei ce urmau să rămână în școala de gradați.

Lucrurile se petrecură exact ca în urmă cu opt luni. Urmă confuzie. Noii veniți își căutau, prin magazie, efecte pe po-triva lor. Schimbau între ei tunici, pantaloni, bocanci. Își așe-zară valizele în dormitor, veșnicele valize de lemn — tradiție ce părea să vină de pe vremea războiului de la 1877, poate și dinainte. Se încolonară apoi în fața companiei pentru a merge la baie.

Unii se agitau, râdeau, vorbeau tare, îi ironizau pe cei mai tăcuți, îi flatau pe caporali, îi îndemneau să bea, fraternizau în sfârșit. Alții, mai tăcuți, mai rezervați, se supuneau fără discuție ordinelor.

Locotenentul Rădulescu coborî din cancelarie să vadă cum stau lucrurile. Câțiva îl salutară:

— Hai, noroc!

Zâmbi doar de sub caschetă.

Compania plecă la baie. Emil rămase. Își aducea aminte cu melancolie de momentul în care venise și el, cu opt luni în urmă și dormise o noapte în club. La fel, alții veneau să trăiască ceea ce el trăise atunci. Și probabil că încercau aceleași sentimente.

Dar colegilor săi, noii veniți le făceau o impresie proastă. Păreau nemulțumiți că aceștia credeau că-i pot trata de la egal, când le erau, de fapt, comandanți. Voiau să li se acorde respectul cuvenit. Își propuseră ca, prin atitudinea lor, distantă și corectă, să nu permită soldaților din grupă, nici un fel o apropiere care — își argumentau ei —, ar dăuna bunei desfășurări a procesului de instruire. Undeva, ascuns, se zvârcolea, nesocotit, instinctul puterii.

Urmară aceleași zile de incertitudine pentru toată lumea. Se repartizară soldații pe plutoane și grupe, se reglementară raporturile dintre caporali și noii veniți, se împărțiră sectoarele de curățenie. Recruții tremurau de teama caporalilor și de teama necunoscutului ce avea să urmeze. În timpul programului, cum nu începuse încă ciclul de instrucție, caporalii predară primele noțiuni de instrucție de front. Recruții se munceau să execute cât mai bine pentru a nu-i nemulțumi. Dar unii dădeau dovadă de lipsă de coordonare și nu reușeau să execute mișcărilor. Asta îi exaspera disproporționat pe proaspeții comandanți. De altfel, și aceștia acționau cuprinși de o febră, necunoscută până atunci — febra de a comanda și de a-și vedea comenzile ascultate fără împotrivire. Ordine dintre cele mai inutile se întretăiau până noaptea târziu în dormitor.

Emil era neliniștit în mijlocul atâtor conștiințe necunoscute ce se agitau, aveau dorințele lor, necesitățile lor, în sfârșit, existau.

19

O dată cu noul ciclu de instrucție, începu iarăși o perioadă grea pentru întreaga companie. Locotenenții împingeau instrucția până la limitele de epuizare, deopotrivă pentru caporali, ca și pentru recruți.

În căldura ajunsă insuportabilă, viața redevenise un chin. Lungile marșuri erau epuizante. Reîncepuse și iadul portului măștii contra gazelor. Era și cea mai drastică pedeapsă pentru cel ce ar fi dat dovadă de lene sau de insubordonare. Aproape că nu era zi în care, la raportul companiei, vreun soldat să nu se prăbușească leșinat în mijlocul careului.

Emil își comanda singur plutonul de mitraliere, compania neavând în ordinea de bătaie un ofițer aici. Puterile lui erau astfel mai mari decât ale caporalilor de la plutoanele de infanterie.

Soldații se fereau ca de foc să nemulțumească pe cineva. Cu toate astea, pedepsele plouau pe capul lor. Lui Emil, mișcarea haotică a proaspeților recruți îi deveni curând obositoare. Fusesse obișnuit cu un program perfect în care ei — „veteranii” — ajunseseră să se miște ca roțile unui mecanism

desăvârșit. Fiecare gest însă, făcut de vreunul dintre recruții neștiutori, care contrazicea disciplina, i se părea o impuritate. Descoperise și el voluptatea „ordinii și disciplinei”.

Nu-și înjosea soldații. Dar cel mai drastic în aplicare programului de instrucție, era el. De o inflexibilitate excesivă, nu atât instrucția și rezultatele îl preocupau, cât disciplina. Recruții care, inițial, avuseseră respect pentru el, acum îi știau de frică. Iar lui i se părea mereu că, pe măsură ce timpul trece, disciplina din cadrul plutonului slăbește. Și după un timp, ajunse să sufere de această degradare cum ar suferi poetul în fața trecerii implacabile a timpului ce alterează formele cele mai perfecte. Nu voia să accepte că relaxarea, după primele zile de spaimă în fața necunoscutului, era firească. O percepea ca pe o negare a autorității sale.

Tocmai se încheiau primele trei luni din noul ciclu de instrucție când fu avansat la gradul de sergent și numit încheietor de companie. Noua funcție presupunea asigurarea desfășurării programului în lipsa ofițerilor. Își extinse astfel tirania asupra întregii companii.

Ceilalți caporali nu se lăsaseră mai prejos în reprimarea soldaților, dar vehemența le era mai scăzută. Se mulțumiseră să-și satisfacă gustul pentru bătaia de joc pe seama recruților. Îi umiliseră, îi aserviseră. Conduita lor nu era însă, lucru ciudat, privită cu ură de subordonați, ci cu înțelegere, cu conștiința că va fi acolo, în armată, mereu.

Emil, simți însă curând că era urât. Chiar și de caporali, căci aplica, inflexibil, ordinele ofițerilor care interziceau vizionarea programului la televizor. Conflictul cu compania, ce începuse să reziste ca un bloc, nu putea să întârzie.

Într-o seară, după ce ordonă „stingerea”, trebui să meargă la ofițerul de serviciu pe regiment, să predea situația efectivului.

Când se întoarse, pentru prima oară de când fusese numit încheietor de companie, găsi televizorul mergând și pe caporali, așezați pe băncuțe, privind.

Vru să se ducă să stingă televizorul, dar se gândi să fie mai maleabil. Își dădu apoi seama că filmul, la care soldații, răsturnați în paturi, se uitau, se întâmpla să fie o ecranizare după piesa lui Lope de Vega, „Fântâna turmelor” — text clasic al unei revolte împotriva autorității. Gândi:

„Cum să nu manifeste tendințe de insubordonare, dacă sunt lăsați să vadă astfel de filme?”

Opri televizorul. Caporalii, după puțină gălăgie, se urcară în paturi. Când era să iasă din dormitor, auzi un glas:

— Nu vrea el să vedem noi filmu’!

Îngheță. Îl cunoștea pe soldat. Un recalcitrant care nu execută un singur ordin fără să se tocmească. Nu avusese încă, până acum, nici un conflict cu el. Se întoarse și ordonă.

— Soldatule, dă-te jos din pat și echipează-te!

— Uite că mă dau, și ce? veni răspunsul.

Emil era palid:

— Te duc la arest.

— De ce să mă duceți?! Ce-am făcut?! În vocea soldatului Emil sesiză o ezitare. Se temuse. Era un amănunt prețios pentru lupta ce urma. Înfruntarea era decisivă — credea el — pentru autoritatea sa în viitor.

Nimeni nu mai mișca în paturi. De felul cum se va termina conflictul depindea viitorul tuturor în companie.

Soldatul se echipa alene. Prin gesturi teatrale, voia să arate că deși execută ordinul, o face după un ritm al său.

Emil așteptă calm. Nu voia să piardă teren prin vreo acțiune riscată. Își spuse că nu trebuie să-l ducă direct la arest. Ci să-l uzeze înainte. Să-l țină sub tensiune, în așteptare. Să-i creeze teama, pe o perioadă cât mai îndelungată, că va urma

un lucru foarte grav. Gravitătea nu exista, ea trebuia „indusă” psihologic. Soldatul era dintre cei ce înțeleseră că ei, građații, n-aveau nici un mijloc de pedeapsă pe măsura amenințărilor pe care își clădiseră autoritatea.

Când coborî în fața companiei aleile regimentului erau asemeni unui parc foșnitor. „Ce bine ar fi fost să fie iarnă, cu ger!”, gândi Emil. Dar câțiva nori începuseră să întunece cerul și o eșarfă de vânt răcoros se răsuci printre clădiri. Picături de ploaie începură să cadă în intervalele dintre rafalele de vânt. Natura părea să țină cu el. În curând ploaia începu să se cearnă.

— Așteaptă aici, ordonă soldatului. Să nu te miști.

Acesta râse:

— Credeți că mi-e frică de ploaie?! De nimic nu mi-e frică. Mai bine ați lăsa-o mai moale cu mine că... nu se știe... până la urmă...

Emil se bucură când îl auzi. Ambiția soldatului se putea întoarce împotriva lui însuși. Urcă în clădirea companiei a opta, vecină cu clădirea companiei sale, lăsându-l în ploaia care tocmai se dezlanțuia. Vorbi mai bine de o jumătate de oră cu un fost coleg.

Când, în sfârșit, coborî, soldatul își pierduse, într-adevăr, răbdarea. Crezând că Emil va coborî repede, stătuse în ploaie pentru a-l impresiona, și, tot așteptând, era acum ca o statuie lichidă sub torentul ce se revărsa.

— Vino, îi spuse Emil.

Dar, după câțiva pași, îl lăsa din nou să aștepte. Urcă și în compania a șaptea unde stătu cam tot o jumătate de oră. De astă dată, când coborî, pe chipul soldatului se putea citi o umbră de descurajare.

Merse la ofițerul de serviciu. Întârzie înăuntru mai bine de o oră. Ofițerul îl reținuse fiindu-i urât să stea singur.

Când ieși de acolo era aproape miezul nopții. Se răcise și ploaia, deși se mai potolise, continua să se cearnă. Soldatul era abătut. Emil îl observase dinăuntru. Stătuse mult timp în poziție de dreptți, de teama ofițerului, apoi, obosind, se relaxase. Pe figură i se citea deslușit regretul că nu se poate odihni după ziua chinuitoare de instrucție.

Emil își spuse că e timpul să treacă la atac.

— Rămâi aici, până te cheamă tovarășu' maior. Mă duc la companie și mă întorc. Ori, se răzgândi el ipocrit, vino cu mine.

Soldatul îl urmă fără să comenteze, în speranța că, poate, sergentul se va răzgândi și-l va lăsa să se culce. Dar, odată ajuns în fața companiei, Emil îi ordonă să rămână acolo și urcă în cancelarie. Răsfoi o revistă. Din când în când privea prin fereastră. Zărea vag doar o siluetă, asemeni unei statui, în ploaie. După o jumătate de oră, în care el însuși își pierduse răbdarea, deschise fereastra și îl chemă în cancelarie.

Soldatul avea chipul scăldat în lacrimi de umilință. Tremura.

— Soldatule, te întreb numai: de ce nu vrei să te subordonezi?

Acesta tăcea și noi lacrimi, de furie, îi coborau pe obraji.

— De ce, soldatule? De ce nu vrei să te subordonezi? Nu vrei tu și pace! Ce ți-ai zis? Nu vreau să mă subordonez. Bine, bine, da' de ce nu vrei să te subordonezi: ăăăă... Și bătu cu pumnul în masă. Izbucni:

— Culcat! și răcnea ca să fie auzit în dormitor.

Soldatul se aruncă la pământ.

— Dreptți! Culcat! Dreptți! Culcat!

Nu mai făcuse niciodată „căprărie”. Dar acum uitase de considerațiile de până atunci. Era în joc autoritatea sa. Situația era clară: ori el, ori „adversarul”.

Acesta executa ordinul fără să se precipite, păstrând o urmă de demnitate. Când soldatul era jos, Emil se opri. Acesta, nedumerit, dădu să se ridice.

— Ți-am ordonat eu „drepti”?! îl opri. Apoi, lăsându-l culcat pe mâini, se așează și continuă să citească. Un timp omul chinuit de la picioarele sale stătu sprijinit prin forța brațelor, apoi se lăsă să atingă cu pieptul și obrazul cimentul rece. Lacrimile amestecate cu praf îi mângălisera chipul.

— Drepti! ordonă Emil.

Soldatul nu se clinti. Continua să plângă încet pe ciment.

— Drepti! Drepti! suna ordinul.

După ce acesta se sculă anevoie, Emil îi vorbea liniștit, aproape compătimitor:

— Te întreb încă o dată: de ce nu vrei să te subordonezi? Crezi că mie îmi place să fac ceea ce fac? Nu. Dar prin atitudinea ta mă silești. Crezi că dai dovadă de superioritate față de ceilalți dacă nu vrei să ții seama de disciplina pe care noi, gradații, ne străduim s-o impunem în companie? Singura personalitate a soldatului e să execute ordinele!

Cel din fața lui tăcea cu ochii în pământ. Vorbele liniștite îl relaxau după aceste aproape trei ore de zbucium. Atunci Emil ordonă plin de mânie prefăcută:

— Drepti! Drepti! Spune, de ce nu vrei să te subordonezi? De ce? De ce? De ce?

Soldatul, încremenit în poziție de drepti, nu răspundea. Atacul neașteptat îl buimăcise. Emil se ridică. Ordonă:

— Vino cu mine. Te duc la arest.

— Tovarășe sergent, scânci rugător soldatul, dar nu se opri, ci porni în urma lui Emil.

Afară reîncepuse furtuna. Ofițerul de serviciu era tocmai în ușă, privind, pe gânduri, undeva în nemișcarea regimentului. Emil se opri în fața sa în poziție regulamentară, salută și raportă:

— Tovarășe maior, raportează: acest soldat și-a permis să refuze să execute ordinul meu. Dintre toți cei din companie

numai el nu vrea să înțeleagă că ierarhia trebuie respectată. Cu regularitate nu se încadrează în program. Dă mereu dovadă de spirit de insubordonare. Pentru caporalii plutonului său el este o asemenea problemă încât au renunțat să mai lucreze cu el. L-am adus la dumneavoastră pentru a-l ține la arest până mâine, când voi raporta situația tovarășului căpitan.

Maiorul, care n-avea chef de astfel de scene, spuse doar:
— Du-l la arest.

Emil nu insistă. Intră în corpul de gardă. Comandantul gărzii era Marin Dumitru. Acesta, devenit și el un mic tiran, îl asigură că „va avea grijă” de arestat. Emil îi ceru să facă cu el ceea ce se face de obicei în astfel de situații.

Se întoarse la companie și mai apucă să doarmă o oră până se dădu deșteptarea.

20

La raport soldații se priveau între ei, fără vorbe. Se vedea că sunt preocupați de cele întâmplate în seara precedentă. În timpul programului de dimineață nimeni nu îndrăznise să cârtească măcar în fața lui Emil. Fără să fie mai excesiv decât de obicei, pretinsese o execuție ireproșabilă.

Raportă căpitanului Dincă cele petrecute în ajun. Acesta îl trimise pe plutonierul Subțirelu să aducă arestatul. Era expresia oboselii înseși. Se vedea că nu fusese lăsat o clipă să închidă ochii. În fața companiei, adunată în careu, căpitanul Dincă îl chemă pe Emil.

— Deci acest soldat nu vrea, sergent, să execute ordinele? Trebuie făcut să înțeleagă principiul autorității superiorului. Azi faci instrucție numai cu el.

În acea zi se întâmplă ca ofițerii să aibă o convocare și rămaseră în regiment. Cu compania nu merseră la instrucție decât căpitanul Dincă și caporalii.

Era o dimineață rece. După ploaia din ajun, pământul era reavăn, îmbibat cu apă, pe multe porțiuni clisos.

Emil simțise o bucurie în suflet auzind vorbele căpitanului Dincă. Era recunoașterea autorității sale și creau un nou cadru de acțiune de atunci înainte. Sub ochii speriați ai companiei, ordonase soldatului — care avea privirea resemnată — să se prezinte cu tot echipamentul din dotare.

În „Valea plângerii” îi puse el însuși masca pe figură. Ceva mai departe, căpitanul Dincă asista la instrucția companiei privind câteodată în direcția lor.

Din atitudinea soldatului pierise orice urmă de sfidare. Închis în el, nu mai lăsa să se vadă nimic din ce i se petrecea în suflet. Această cedare, această abandonare, îi dădea lui Emil satisfacție. I se părea că datorită personalității sale acest om, care „crease probleme” tuturor, se încovoiasse ca o bară asupra căreia apăsa o mare greutate. Voia să savureze satisfacția până la capăt. Tremura de dorința de a-l vedea pe cel din fața lui cedând complet, devenind de nerecunoscut, cerând iertare, târându-se la picioarele sale. Era însetat de perfecțiunea represiunii.

În timpul salturilor pe câmpia udă, de sub mască, îi auzea respirația sacadată și îi vedea, prin sticlele aburite, ochii măritați. Fiecare poticnire îl ațâța. Își întetea comenzile. Rezultatul represiunii nu părea destul de concludent. Voia să meargă „până la capăt”.

Soldatul ezita, se clătina, apoi executa în continuare oboselele ridicări și culcări.

Emil ordona cu un glas horcăit:

— Până la aliniamentul stâlpilor de înaltă tensiune, pas alergător!

Nenorocitul pornea. Înainta un timp. Apoi picioarele i se împleticeau și se prăbușea greoi pe brazda reavănă.

La oarecare depărtare, compania privea amuțită spectacolul. Căpitanul Dincă se uita în altă parte. Câteodată se încrunta. Nu spunea însă nimic.

— Drepti, soldatele! ordona Emil.

Cu mare greutate acesta se ridica. La ordin începea să se târască. Cu siguranță că nu mai vedea nimic, deoarece o lua cu totul în altă parte.

— Salt înainte! suna ordinul.

Soldatul nu mai putea decât să alerge câțiva metri, după care se prăbușea sleit, aiurit, la pământ. Executând mișcările grotești, părea o arătare pe câmpia netedă. Un fel de omidă uriașă ce înainta printr-o mișcare ce nu mai erau nici salt, nici târât.

Emil, care îl urma necruțător, ordonând cu vocea spartă — căci obosea și el, numai asistându-l —, avea sentimentul că se făcea dreptate. Nimeni de acum încolo nu va mai îndrăzni să mânjească albul imaculat al disciplinei absolute după care tânjea cu atâta fanatism. Sufletul îi era undeva la gât, de unde ieșea șuierător sub forma acustică de comenzi aproape ininteligibile. Numai că nu țopăia, cu figura schimonosită de satisfacția puterii sale.

Minutele se scurgeau. Apoi orele.

Omul de jos avea deja sânge la colțurile gurii și la nas. Mai făcu o efortare disperată să se scoale, nu reuși și se prăbuși lovindu-se cu capul de arma care-i scăpă din mână. Din masca asudată, pe care nu încerca s-o dea jos, ieșeau, odată cu aburii răsuflării, sughițuri și un plâns înăbușit, un fel de mârâit grotesc.

Scena îl enervă pe Emil la culme. Simțea nevoia să-l lovească, să-l omoare, să-l distrugă.

Dar, în acel moment, ca și cum sufletul său ar fi declanșat un proces de autoconservare — ce trebuia să fie al speciei înseși —, se trezi, brusc, din coșmar.

Câteva momente rămase rigid, privind trupul ce se zvârcolea la picioarele sale. Forma aceea era ceva cu desăvârșire respingător, înfricoșător. Era om? Părul i se adunase în șuvițe pe ceafă, iar pielea era fiartă pe gât și pe lângă urechi. Cagula măștii se sfâșiasse de frecarea de pământ și, prin spărtură, ființa își înfipsea dinții în smocurile de iarbă murdară. Acum se zvârcolea în noroi și, cu degete crispate, căuta să se sugrume.

Emil își trecu mâna peste față, pentru a risipi o vedenie. Gândi: „Eu am făcut asta?”

Privind, trăia o senzație de detașare de ceea ce vedea. Îi părea că nu fusese până atunci acolo, ci abia sosea de undeva de departe și îi era dat să vadă un spectacol îngrozitor, care-i umplea sufletul de oroare și milă. Repeta, mecanic, în gând: „Eu să fi făcut asta? De ce?” O răceală îi pătrundea în creier și în trup. Îl cuprinse un sentiment de panică.

În depărtare, compania se pregătea de plecare. Gândi: „Au trecut șase ore”.

Se simțea ostenit. Era răgușit de cât zbierase. Corpul de la picioarele sale se destinsese. Se auzi spunând:

— Drepti!

Soldatul se ridică cu greutate și luă poziția regulamentară. Dar gestul acesta i se păru lui Emil cu totul deplasat. Da, era ceva deplasat ca acest om chinuit, în această situație, să se mai preocupe de astfel de formalități, de astfel de gesturi ce apăreau în toată absurditatea lor.

Pe drum, se dezmetici complet. Nu-l mai mira teama cu care era privit de soldați. Nu mai merse la masă, urcă în dormitor și se întinse pe pat.

Un sentiment dureros îi usca sufletul. Chinuise într-un mod atât de barbar un om ce venise acolo, ca și el, să-și îndeplinească

o obligație contractată fără voia sa. Voise să reprime dorința, în fond nevinovată, a unui om de a vedea un film? Era doar ecranizarea unei capodopere, pe care el o cunoștea și pe care cât mai mulți ar fi trebuit s-o cunoască! Voise să reprime cuvințele, în fond inofensive, ale soldatului aceluia? De atâtea ori fusese infinit mai mult jignit în viața civilă!

Prețuia atât de mult acea disciplină absolută pe care voise s-o instaureze? Sau lăsase porniri tiranice, ce existau latent într-o margine a sufletului său, să iasă la suprafață? Cunoscut și el deci acea pornire ticăloasă a creierului redus, de a interzice, de a uniformiza, de a mecaniza viața!

Se sculă și merse să se spele pe față. Pasul îi era ușor șovăitor.

„Ce a reușit să facă armata din mine!” gândi. Se ridica în el un protest împotriva tuturor celor ce-l înconjurau, a armatei mai ales ce îi apărea acum un instrument absurd, o mașină în care individualitatea era anihilată prin transformarea într-o roțiță a mecanismului. Mașina avea o gândire mai presus de cea a fiecăreia dintre roțile sale. Fusese victima unei abstracții. Se simțea, în momentul trezirii, un om violentat, rănit. Ceva mai presus de el îl schimbaseră din omul iubitor de libertate, într-un fanatic al ordinii și disciplinei. Se gândi la absurditatea mediului în care trăise un an încheiat. Un timp, lung, în care nu fusese el însuși!

Rămase până seara în pat, fără să mai participe la programul companiei. Înțelegea că ceilalți îl cred bolnav și asta îi convenea. Gândi intens, cu mare voluptate. Îl asaltau tot felul de nostalgii. Trecutul, cu plimbările, cu discuțiile despre artă, despre politică, i se îmbulzea în minte și-n suflet. Se trezise dintr-un somn lung și regăsea lucruri pe care le uitase.

În acea după-amiază armata luă sfârșit pentru el. Se re-găsise. Nu mai aparținea regimentului decât fizicește.

— Tu ai vrea — îi spunea locotenentul Rădulescu, câteva săptămâni mai târziu, — ca soldatul să fie o personalitate, un fel de gânditor. Nu se poate. Personalitatea lui constă în a-și face datoria, fără să cârtească, acolo jos, la nivelul său. Când a primit ordin, trebuie să se arunce și-n foc. Fără să gândească! Pentru că au gândit alții pentru el, în prealabil. Cei care au o viziune de ansamblu asupra situației. Chiar dacă ar fi posibil să se democratizeze acest mecanism, la ce rezultat s-ar ajunge? Crezi că soldatul Trică, pogorât din munte, semi-analfabet, ar înțelege principiile de disciplină liber consimțită? Pur și simplu n-ar mai executa ordinul. Nu știu cum o fi în armatele țărilor democrate. Noi n-avem însă tradiție democratică. Aici, tot ce se face, se face prin constrângere.

Adăugă apoi:

— Iar tu, ia seama! În ultimele zile ai lăsat totul baltă. Căpitanul Dincă te va schimba. Și nu cred că-ți va fi bine. Ți-ai făcut o mulțime de dușmani. Ei te acceptă pentru că ai funcția pe care ți-am dat-o eu. Când n-o vei mai avea, să nu te miri dacă se vor repezi asupra ta.

Emil privea totul nepăsător. Nimic din ce-l înconjura nu i se mai părea important. Armata îi părea un lucru străin, depărtat. Toamna, care sosise, cu culorile și miresmele ei, îl melancoliză și mai mult.

Disciplina în companie nu mergea bine. Soldații făceau ce voiau. Ceilalți caporali, oarecum demobilizați de puterea pe care Emil o avusese înainte, nu mai aveau autoritate să intervină. Și-o cheltuiseră ca să-și facă viața comodă.

Într-o dimineață, la trezire, văzu Clubul plin de noi recruți. Sosiseră așa cum o făcuseră și ei, și cei dinaintea lor și cum aveau s-o facă și alții, cine știe până când! Totul se repeta. Dar Emil nu mai participa emotiv — „văzuse filmul”.

Continuă să-și îndeplinească atribuțiile, dar o făcea cu neplăcere. Asta se vedea după rezultate. Căpitanul Dincă era din ce în ce mai nemulțumit.

În ziua în care căzu prima zăpadă, imediat după 15 decembrie, se răspândi vestea că un soldat dintre cei abia sosiți se sinucisese, împușcându-se. Urmă confuzie. Ancheta dură trei zile. Între timp, în atelierul de tâmplărie, se confecționase un coșciug. În mormântarea urma să se facă în satul natal al victimei. Se constituie o gardă de onoare. Pe sicriu se desfășură un drapel. Apoi, incidentul fu uitat cu desăvârșire.

Regimentul era îmbrăcat în alb. Zăpada fusese dată la o parte de pe alei, dar albea acoperișurile, purificând peisajul. Gerul păstră neaua intactă mai bine de trei săptămâni. Instrucția devenise și mai grea.

Gândurile lui Emil se îndreptau din ce în ce mai des spre casă. Se gândea la viitor. Înainte de armată nu-și pusese nicio dată asemenea probleme. Acum, perioada aceasta de mai bine de un an, îi părea un timp irosit din viață. Se gândea mai ales la ceea ce credea că ar fi vocația sa: scrisul. Dar drumul acesta îi apărea plin de greutate, într-o dictatură comunistă.

Se gândea să se prezinte la examenul de admitere într-o facultate. Dar la care? O facultate de arte ar fi fost potrivită pentru el. Știa însă cât de greu se intră în asemenea locuri. Problema rămânea deschisă.

În noaptea de revelion, în companie, câțiva soldați, care acum nu se mai temeau de nimeni, se bătură între ei. Alții,

beți, săriseră gardul și plecaseră în oraș. Acolo se legaseră de femei, bruscaseră câțiva civili. Fuseseră arestați de o patrulă care îi dusese la comenduirea garnizoanei.

A doua zi, la raport, căpitanul Dincă, fără să se uite la Emil, anunță că l-a schimbat din funcția de încheietor de companie. El asculta indiferent. Auzi, în spatele său, câteva glasuri batjocoritoare. Nu le luă în seamă.

Apoi, luna ianuarie fu doar o scurtă hibernare. Nimeni nu se mai gândea la altceva în afară de „liberare”.

În februarie veni, în sfârșit, ordinul de „lăsare la vatră”.

La despărțire, locotenentul Rădulescu îl chemă în cancelarie și, cu vădită emoție, îi spuse:

— Mă îngrijorează viitorul tău. Nu pari pregătit pentru viață. Ești dezarmat. În lume trebuie să faci compromisuri, concesi. Nu poți trăi trăgând linii drepte. Trebuie să te dai după oameni și după împrejurări. Eu, care m-am „întinat”, cum spui tu, m-aș întina încă și mai mult în contul tău, dacă s-ar putea. Pentru că te-am îndrăgit. Te înțeleg. Vrei să spui lucruri care nu se pot spune. Ai sensibilitatea morală de a reacționa la mizeriile ce ne înconjoară și vrei să poți spune adevărul. Și ai vrea ca aceste adevăruri, scumpe sufletului tău, să fie cunoscute, să învingă.

Emil răspunse, zâmbind:

— Atunci m-ați înțeles greșit. Sunt mult mai modest. Doresc doar să-mi păstrez onoarea de a nu spune lucruri pe care nu vreau să le spun... pentru că nu cred în ele.

Se îmbrățișară, se despărțiră. Locotenentul Rădulescu avea ochii umezi.

Când porni pe aleile regimentului, spre poarta principală, soarele trimitea raze călduțe. Zăpada se topea și șuvoaie murdare curgeau de-a lungul răsadurilor de pe margini. Dar

văzduhul se umpluse de lumină. Se simțea pretutindeni în jur venirea primăverii.

Învălui pentru ultima oară regimentul într-o privire de adio. Apoi, plin de încredere în viitor, ieși pe poarta pe care intrase prima oară în urmă cu exact un an și patru luni. Deasupra capului său, inscripția „Bine ați venit” îi păru o ironie. Zâmbi și porni, pe jos, înspre gară.

Când ajunse acolo, inima i se umplu de nostalgie. Mișcarea călătorilor îi dezvăluia o lume pe care parcă n-ar fi cunoscut-o niciodată. Uimit și încântat își ocupă locul în compartiment.

Trenul se puse în mișcare, dar cu o lentoare care parcă lăsa înadins melancoliei timp să-i pătrundă sufletul. Și Emil privea străzile, apoi câmpurile și dealurile cunoscute, și ar fi vrut să-și umple ochii cu toate imaginile ce-i deveniseră familiare. Ar fi vrut ca nimic să nu scape interesului său, ca totul să i se întipărească bine în memorie.

Apoi trenul se lungi printre alte câmpii și alte dealuri, negre, necunoscute, dar pătate și ele ici-colo de pete albe și, în vreme ce soarele făcea să sclipească geamurile vagoanelor, Emil, cu privirile îndreptate înainte, își simțea inima tresălând de nădejdi.

CARTEA A TREIA

21

Emil se îmbracă atent la toate detaliile. Se simțea ciudat în hainele civile, atât de mult se dezobișnuise. Constata că îi rămăseseră și puțin mici, dar mai neplăcut era faptul că nu-l mai mulțumeau cu înfățișarea lor.

„Nu-i nimic, gândi, îmi fac altele. Dar acum trebuie să ies cu ele.”

Își dăduse întâlnire cu Sorin.

Se mai uită o dată pe geam să se convingă că cerul se lumina. Căci, a doua zi după sosire, în plin martie, vremea se stricase: se răcise brusc, văzduhul se preschimbase în plumb, apoi căzuse una din acele zăpezi târzii. Încercase o ieșire dar, după ce înghețase prin locurile familiare, trebuise să se întoarcă frustrat. În dimineața asta însă, soarele, reapărut, se ridicase strălucitor și era evident că atmosfera se încălzea.

Înainte să fi sfârșit, se auzi strigat. Nerăbdător, prietenul său venise să-l ia. Urma una din „plimbările lor”.

Porniră prin băltoacele ce făceau străzile aproape impracticabile. Contrar obiceiului, Emil voia să străbată cartiere

necunoscute. Sorin se miră de asemenea „gusturi prostești”, dar îl urmă.

Regăsea Bucureștiul murdar sub zăpada neașteptată ce începea să se topească. Casele apăreau cenușii de sub căciulile albe ce erau străpunse de razele unui soare de primăvară. Unde mai înainte pământul fusese acoperit de un strat alb, acum apăruseră pete întunecate. Pe lângă borduri se scurgeau pâraie murdare. Automobilele transformaseră zăpada în mocirlă. Străzile erau doar niște băltoace nesfârșite de apă amestecată cu pământ revărsat din șantierelor ce punctau peste tot orașul. Lucrările astea, începute peste tot și neterminate, erau o calamitate. Părăsite din toamnă, nemascate cu nimic, se întindeau ca niște răni. Mici dune de pământ se înălțau pe buza gropilor în care zăceau abandonate tuburi de beton. Era ceva firesc ca, la câteva luni după ce o lucrare fusese terminată, să vină o altă echipă de muncitori ca să spargă din nou. Și tot ceva obișnuit era și faptul că aceasta pleca după câteva zile, lăsând totul baltă, din lipsa cine știe cărui material. Bucureștiul arăta ca un șantier perpetuu, nu numai datorită faptului că peste tot se construia, dar pentru că se construia prost. O lucrare la un bloc de locuințe prelungea cu anii toată gama de mizerii pe care o implică: străzi desfundate de autobasculante, altele închise, apoi materiale întinse pe trotoare și până în mijlocul drumurilor.

Era neplăcut impresionat. Sorin însă era într-o stare de spirit de-a dreptul neagră. Nu mai contenea cu plângerile împotriva vieții din ce în ce mai cenușii. Se simțea mereu mai vulnerabil în urma legilor tot mai amenințătoare la adresa cetățeanului.

Cum Emil mergea tăcut, repeta:

— Tu nu știi, ai lipsit un an și jumătate, dar viața devine din ce în ce mai absurdă în țara asta.

Schimbară direcția de mers. După această „ieșire”, prin „cartiere democrate”, se întorceau abătuți, răniți.

Se însenină când constatără, râzând, că, deși nu-și propuseseră, pașii îi duceau acum în aceeași direcție în care de atâtea ori merseseră. Drumul până la Lacul Herăstrău și până la Restaurantul Bordei, devenise, prin repetare, un fel de cadru cu care se familiarizaseră atât de mult, încât străbătându-l, parcă puteau gândi mai clar, mai limpede. Când voiau să-și vorbească serios, acest drum le era o necesitate.

Din senin, Sorin spuse:

— Ce-ar fi fost să ne fi născut la țară? Aici, de bine de rău, am avut un oarecare orizont. Puteam să ne naștem negri, undeva în vreun trib din Africa. Astfel gândind, putem spune că am avut un oarecare noroc.

Emil tresări surprins. Prietenul săi îi ghicise parcă gândurile. Spuse:

— Vezi ce e curios?! Că în tot ce facem, în tot ce gândim, este mereu o constantă. Că în final trebuie să ajungem la ceva, să ajungem undeva. Dacă ne-am fi născut la țară, ar fi trebuit — obligatoriu, nu? — să ajungem la oraș. Acum, că ne-am născut aici, unde trebuie, oare, să ajungem?

Răspunsul nu-l surprinse. Nu era prima oară când Sorin își exprima o dorință vagă a sa:

— Poate în America.

„America” era, pentru ei, un tărâm depozitar al tuturor virtuților.

Legătura dintre ei se reluă de la sine, ca și cum n-ar fi fost întreruptă niciodată. Realitatea sufletelor lor, constând în imposibilitatea de a accepta ideea unei țări-lagăr, a unei țări-penitenciar, îi unea.

Grijile prietenului său îl indispușeră și pe Emil. Fu mai atent la ce se întâmpla în afara subiectivității sale. Rămânea

în fața televizorului, urmărind „buletine de știri” și-și cumpăra zilnic cele câteva cotidiene. Avea impresia că, sosit de undeva, din străinătate, descoperea o țară nouă, cu care urma să se familiarizeze.

Viața „civilă”, așa cum o regăsea, se prezenta, într-adevăr, penibilă. Era în totul o febrilitate și un amatorism delirant. Se promulgau legi care — evident pentru bunul simț — nu s-ar fi putut aplica. De pildă, în aprilie, se „dădu” legea sistematizării teritoriului care urmărea realizarea unor „centre civice”. Gospodăriile răzlețe ce nu se încadrau în ele urmau a se strămuta — ca așezările expedițiilor de început din Alaska!

Apoi, la nici o lună, la sfârșitul lui mai, se constitui un așa-numit Front al Unității Socialiste. Era un monstru instituțional alcătuit din: „Partidul Comunist Român; syndicate; uniuni cooperatiste; uniuni de tineret; uniuni studențești; uniuni de femei; uniuni de creatori; consilii ale oamenilor muncii de naționalitate maghiară, germană, sârbă, ucraineană; culte; alte organizații obștești sau profesionale”. Se urmărea, cu febrilitate, o imixtiune cât mai totală a Puterii în viața societății. Și totul pornea dintr-un punct central, care era persoana dictatorului, ce-și asociase și consoarta la conducerea statului.

Chiar în zilele când se întorsese din armată, Emil asistase la „alegerea” Elenei, soția lui Ceaușescu — o analfabetă — ca... „membru titular al Academiei Republicii Socialiste România”. Nu mult după aceea, Ceaușescu însuși fusese „ales” de Marea Adunare Națională în funcția — nou creată pentru el — de „președinte al Republicii Socialiste România”, ocazie cu care el introdusese „sceptrul prezidențial!”

Începea să se vadă, supărător, „cultul personalității” unui analfabet — viclean ce-i drept.

Acest rudimentar venea, pur și simplu, direct din armată. Dar nu din vechea armată română care, de bine de rău, se modelase după principiile onoarei și crease o cultură militară ce era cea a unei aristocrații, ci din „armata populară”, pe care Emil o cunoștea acum.

La numai cinci ani după acel nefast moment al înființării „Direcției Superioare a Culturii, Educației și Propagandei”, cu rol de a epura vechii ofițeri, Ceaușescu fusese numit șef cu gradul de general-maior. Ascensiunea acestui precar poli-truc — căruia acum i se inventa un trecut de revoluționar comunist —, era un exemplu viu al procesului de eliminare a elementelor ce făceau demnitatea militară și a substituirii celor care întrupau compromisul, oportunismul și birocratismul.

Pretențiile care justificau idolatria față de Ceaușescu, pe cât de nerezonabile în general, pe atât de caraghioase apăreau în acest caz. Dacă în sine cultul personalității era ceva rău, cel al „personalității” lui Ceaușescu era hilar.

Emil — tânărul ce se pierduse în „lumea ideilor” — nu putea privi decât cu dispreț cultul pentru acest caraghios și pe cei care se pretau la el. Și asta pentru că în reacția lui la mediu își făcea loc un sentiment al demnității personale, sentiment ce părea din ce în ce mai de neînțeles în cadrul „trăirii românești”.

Încerca să înțeleagă cum s-ar fi putut integra în această atmosferă nefirească, dar mai înainte de toate umilitoare. Trebuia să se gândească la viitor. Însă era ceva „în aer” care-l oprea de la orice hotărâre. Nu făcu deci nimic. Avu doar o discuție cu părinții pe tema asta, care nu duse la vreo decizie. Ei îl îndemnau să ia o hotărâre și, cum îl vedeau petrecându-și zilele în inactivitate, bombăneau câteodată.

Căută toată vara, prin revistele de cultură, prin cele literare, o voce cât de cât autentică, așa cum Diogene căutase odinioară, cu lumânarea în plină zi, un om. Dăduse doar de un climat ce ar fi sufocat, fără excepție, orice personalitate adevărată. Și zi de zi își întărea credința că afirmarea personalității este condiția creativității, fiind singura răsplată pentru cel ce-și încordează toate resursele spre a aduce un plus de lumină și căldură în lumea asta. A-i lua singura rațiune de existență, oprindu-l pe drumul creației de sine, însemna a-l disprețui în ființa sa intimă. Or tocmai asta se întâmpla în țara sa, ce devenea din ce în ce mai mult un tărâm în care delira un analfabet îmbătat mereu mai mult de putere.

Prin cultul personalității lui Ceaușescu se instala, într-un ritm spectaculos, o nouă religie, care nu mai avea nimic de-a face nici măcar cu marxismul. Se intra într-un mini-ev mediu românesc. Așa cum în Evul Mediu filozofia — adică de fapt gândirea umană și, până la urmă, demnitatea umană —, fusese redusă de capii bisericii numai la comentarea și autorizarea textelor religioase, tot astfel, nu numai gândirea, dar chiar esența omeniei, fusese redusă la justificarea existenței în fruntea „statului” român a unui bâlbâit analfabet.

Adeseori îi venea în minte fraza faimoasă a unui istoric: „ce scurtă este istoria!”, și o parafraza cu uimire: „de către cine se scrie istoria!”

Întreaga „trăire românească” părea o farsă, deși nu era.

Revoltat, renunță să mai cumpere ziarele. Se reîntoarse la cărțile lui de filozofie — vechi, uzate.

În privința „viitorului” nu se putuse hotărî la nimic. Cum „toată lumea” aștepta ca el să urmeze o facultate și cum examenele de admitere se apropiaseră, nu mai putea fi vorba de asta acum. Ai săi, considerând că fiul lor e oarecum îndreptățit

să se relaxeze după perioada grea care abia se sfârșise, nu mai insistară, și el se simți dezlegat, pe moment, de orice obligație. Se deschidea astfel în fața sa un an întreg de inactivitate și de meditație.

Vara trecu pe negândite. În tot acest timp se materializară doar câteva plimbări prin Herăstrău, câteva zile petrecute pe malul lacului și, desigur, lecturile.

Dar el își dorea o iubire!

Pe Laura n-o mai întâlnise. Vorbiseră doar de câteva ori la telefon. Fata își petrecuse din nou vara în străinătate. Viața îi despărțea. Și sentimentele lui pentru ea deveneau mereu mai confuze.

Nu-și dorea o femeie anume, își dorea Femeia. În jurul acestei abstracțiuni se ordonau visele lui nebune de bărbat tânăr dezmeticit din ceața unui idealism confecționat din cărți. Cu cât zilele treceau, cu atât dorința de a iubi și de a fi iubit devenea mai acută. Fiecare clipă pe care o trăia fără satisfacerea acestei nevoi i se părea o deposare dureroasă și ireversibilă. Îl chinuia și o dorință sexuală mereu mai puternică.

Culorile verii păleau și o melancolie se insinua în suflete. Emil ieșea mai rar.

Își reluase locul în dreptul aparatului de radio și în fiecare după-amiază asculta — până noaptea târziu — emisiunile „Europei Libere”. Devenise un ascultător al acestui post de radio, care transmitea de la München, în anul 1969, când Cornel Chiriac, prezentator de emisiuni muzicale la radio, „defectase” și fusese angajat acolo. De numele acestuia se legau începuturile pasiunii lui pentru grupurile muzicale britanice The Beatles și The Rolling Stones, des prezente cu muzică în emisiunea „Metronom” a lui Chiriac.

Ascultase și înainte programele politice, în special „Editorialul săptămânal” al directorului Departamentului românesc, Noël Bernard. Cu aceeași atenție urmărise și emisiunile culturale, produse la Paris, de cuplul Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Acum însă, în însingurarea sa, devenea, dintr-un ascultător ocazional, un adict al comentariilor politice, cu adevărat un „animal politic”.

Mai citea ziarele românești, ale căror pagini creau mereu o supraréalitate și mai privea emisiunile de televiziune, doar ca să-și satisfacă un viciu al deriziunii. Într-adevăr, febrilitatea amatorismului ce umplea neîntrerupt coloanele acestor buletine de propagandă — dar și programele de radio și de televiziune —, sfidau absurdul prin mișcarea lor în gol. În toată această viață cenușie, din ce în ce mai tragică, exista și o notă caragialescă. De pildă, spre sfârșitul lui august avu loc, la București... Conferința mondială a populației! Ca și cum România n-ar fi avut alte lucruri mai serioase de făcut. Fu inaugurată de Ceaușescu — revoluționarul cu sceptru!

Mai ales nota aceasta — de clasic „miticism” — îl pune pe gânduri pe Emil.

Și, din ce în ce mai înstrăinat de viața ce se desfășura dincolo de fereastra camerei sale, se întreba doar, tot mai des, cu mirare:

„Or fi existând oare, și în țara asta, «acei puțini», acei care să aibă cerința interioară de a nu accepta inacceptabilul?”

22

Odată cu venirea toamnei, melancolia din natură trezi în Emil dorința de a crea. În septembrie își revăzu vechile manuscrise. Era curios să știe dacă acele scrieri din adolescență aveau vreun potențial. Se găseau acolo, în sertarul unui birouaș la care-și scrisese lecțiile — atunci când și le scrisese! —, lungi poeme epice, confecționate sub influența lui Alexandru Macedonski; piese de teatru „romantice” — imitații după Vasile Alecsandri. Redescoperi și un scurt roman fantastic a cărui temă era — bineînțeles — „neînțelegerea celor din jur”.

Întâlnirea cu paginile scrise atunci, când mintea și sufletul său erau întrucâtva altele decât cele de acum, îl emoționează. Parcă din foile puțin îngălbenite îi râdea el, cel de altădată. Odată cu lectura, regăsea situații, gânduri, stări — era acolo și ceva matur, cum nu bănuise — care, în primul rând, readuceau lungile plimbări din Herăstrău, zilele de școală, cu absențe și note proaste, elanul sufletesc. Și mai ales, aveau paginile acelea, un fel de curaj ce provenea dintr-o încredere în puterile personale, care parcă se diminuase acum.

Câteva zile sufletul îi fu cuprins de o melancolie grea și de doruri nelămurite. Ieși din casă. Se plimbă prin locurile pe care i le deșteptaseră în suflet paginile de demult. Era ca o reîntâlnire cu o persoană mult iubită și pierdută din vedere pentru un timp.

Crescuse. Și trebuia să treacă mai departe.

Într-o dimineață cu cer clar, merse, însoțit de Sorin, într-un loc ferit de pe malul Lacului Floreasca și arse aceste mementouri ale adolescenței.

Prietenul său regreta:

— Eu le-aș fi păstrat... nu cereau de mâncare.

Emil se uita fără regret la colile ce se îngălbeneau, se răsuceau, se topeau și se transformau apoi într-un praf cenușiu, deja împrăștiat de un vântuleț ce șerpuia jucându-se printre copacii de pe mal.

Sosirea lunii octombrie puse practic capăt plimbărilor de orice fel.

Ieșea o dată la câteva zile spre o bibliotecă publică aflată la capătul străzii și-și făcea o provizie de cărți. Uneori ajungea și prin librării, dar mai des prin anticariate, unde răsfoia tot felul de „vechituri”. Stătea apoi treaz până târziu spre dimineață. Citea mai ales autori clasici din literaturile mari ale lumii.

Sosirea vremii rele îl găsi cu toate legăturile cu lumea din afară desfăcute.

Voise să cunoască literatura română contemporană. Alese câțiva autori și încercase să citească. Mulți urmau încă linia „realismului socialist”. Alții, aparent mai sofisticați, erau, în fond, mai perversi. Evitând discuția problemelor sociale — inoportună —, se retrăseseră în problematica intimă. Ochiul care se închisese în afară, părea a se fi redeschis în interior.

Nu făcuseră însă decât să elucubreze despre necesități interioare puerile, mereu altele decât nevoia de adevăr. Emil citea cu dezgust și și-i imagina: niște debili morali care, izolându-se în sanatoriul idealității lor, închideau ochii la orice nedreptate din jur și se credeau importanți și demni, pierzând doar din vedere că artistul care n-are de spus nici un cuvânt în treburile cetății, când aceasta e asediată, e un simplu măscărici.

Arunca deoparte acea maculatură și restabilea ordinea reală:

„Când viețile individuale au apucat-o pe un drum fără precedent din cauza violenței, e nerezonabil ca în locul unui strigăt de durere și, poate, de revoltă, să iasă din piepturile victimelor un cântec... evazionist. Și unii și alții înnegresc pagini, cu o pornire de iresponsabili, fără să bănuiască adevărul că sunt condamnați la ratare, din start, întrucât au a-și scrie «opera», într-un subsol valoric”.

Căci Emil, plin încă de iluzii, vedea în scriitor pe purtătorul de cuvânt al întregii societăți, nu un guraliv care vorbește în nume propriu. Credea cu putere că într-o societate unde valorile umanității erau cu cinism nesocotite și batjocorite, scriitorul n-avea dreptul să-și contemple rănilor intime. A nu te fi indignat de aceste stări de lucruri, înseamna a le accepta. Nu exista cale de mijloc. Numai „scriitorii” români mai căutau să fenteze realitatea, băgând capul, ca struțul, în nisip.

Se plimba prin cameră, agitat, cuprins de febră, vorbind și gestikulând:

„Cum cred ei că pot face artă? În abstragere completă de realitate? Și ce artă cred că fac? Își închipuie poate că tratamentul aplicat acelor puțini care se opun dictaturii nu e de

Negă atunci întreaga „producție” din ultimii treizeci de ani. Își spuse că numai de la acela care va avea curaj să spună o dată „NU” mascaradei, se poate aștepta o literatură adevărată:

„Cei care publică în această țară, strivită sub o dictatură totalitară, instaurată printr-o ocupație străină — fără legitimitate deci — nu pot fi scriitori autentici, așa cum nu poți concepe un escroc moral.”

Știu că, pentru un talent și o conștiință autentice, este imposibilă o carieră literară într-o țară comunistă. Încetă cu desăvârșire să mai citească „literatură” contemporană.

Într-o după-amiază, pe când stătea întins în pat, încălțat, cu privirile pironite în ferestrele în care ploaia bătea monoton de câteva ore, sună telefonul. Era Laura. Voia să-l vadă.

Fata sosi la locul întâlnirii îmbrăcată ca atunci când, cu aproape doi ani în urmă, venise să-și ia rămas bun în dreptul Comisariatului militar. Numai fața, cu o expresie ciudată zugrăvită pe ea, se vedea de sub pelerina largă.

Voia să știe ce mai gândește, ce mai face. Mai ales ce planuri de viitor are.

„Planuri de viitor” Emil nu avea. Dar de gândit...

Nu-l mira să fie împeună cu ea, pe străzile alea singuratiche, sub ploaie și în vântul rece, proaspeți amândoi, puternici de tinerețe.

— Ai mai scris literatură?, întrebă ea.

El zâmbi amar:

— „Literatură”, nu. Și nici nu intenționez. Ce aş vrea eu, ar fi să scriu literatură mare. Dar „acest” fel de literatură nu se poate scrie ușor într-o dictatură totalitară.

La aceste cuvinte Laura se uită cu atenție în jur. Dar erau singuri.

— Nu te-ai domesticit încă? râse ea.

Nu-i răspunse și ea îi luă brațul.

Îi simțea căldura trupului. Mirosul ei era același și, din nou, pentru un timp, se cufundă în trecut. Dar aerul tare, care vestea apropierea iernii, vântul care le înăsprea obrazii, picăturile de ploaie ce li se lipeau de gene îi făceau să crească, le sporeau simțurile până la încordare.

Emil se simți îmboldit să-i împărtășească fetei îndoielile sale, dar resemnat — „maturizat” — nu voia să strice frumusețea momentului.

Ea insistă:

— De ce nu scrii atunci despre iubire!? De ce nu te ridici deasupra mizeriilor ăstora?

El simți că tot sângele din inimă se grăbise înspre creier:

— O, știu, omului de rând îi repugnă angajarea în numele principiilor. Sufletului și inteligenței înguste îi surâde dintru început falsa chestiune a izolării de „măruntele” treburi ce se petrec dincolo de zidurile azilului idealității. De unde și tot soiuri de preocupări de amănunt estetic. Înțeleg eu foarte bine cât de mult această neangajare ar putea descuria atâtea goliciuni ce întârzie cu titlu de valori!

Nu voia să insiste. Laura dorise să-l vadă, pe el, omul din ce în ce mai însingurat. Își lăsase acum capul pe umărul lui și mersul ei se asemana cu al copiilor care se joacă.

Mai spuse, fără convingere:

— Principiile mele despre menirea scrisului nu sunt împărtășite de scriitorul român. Acesta încearcă să-și facă din diferite nimicuri o „cauză”... și iubirea este una dintre ele. Dar „cauza” adevărată e aici, mare cât un orizont: regimul totalitar. Nefiind deci un „dizident”, „scriitorul” român este, în mod fatal, de partea răului. Pentru că deasupra tuturor

considerentelor, rămâne faptul că el — regimul — este impus din afară, e nelegitim și orice colaborare este, nu doar compromițătoare, ci de-a dreptul anulatoare.

Laura nu-l mai asculta decât cu un interes destul de vag:

— Acorzi scriitorului și artistului prea multă importanță, spuse ea distrată.

— Frumusețea închide în sine mari responsabilități. Și apoi ei înșiși, nu eu, își arogă această importanță. Și-au făcut un cult din misiunea lor în slujba frumosului. Această poziție, cred ei, îi îndreptățește, la o înaltă demnitate, la un grad sporit de individualizare față de ceilalți oameni.

În cursul discuției, Laura îl trăsesese într-un loc mai izolat, adăpostit de ploaie și de vânt. Cu mâna delicată desprinsese o agrafă și lăsă pelerina să cadă descoperindu-și capul frumos, cu părul mătăsos strâns într-un coc. Chipul ei exprima acum încordare.

— Tata insistă să mă mărit, spuse brusc și-și înfipse privirile într-ale lui.

El fu luat prin surprindere și căută și el un răspuns în ochii ei. Tăcură amândoi îndelung.

Într-un târziu, Laura îi apucă din nou brațul și-l trase afară din adăpost. Porniră înapoi. Ploaia îi uda părul, îi lăsa dungi pe obraz. Părea o ființă necăjită.

— O să iau un taxi, spuse. Știi să te întorci acasă?

Peste câteva minute, singur, cu trupul îngreunat de o tristețe copleșitoare, Emil își târa picioarele prin bălțile trotuarului.

Înțelesese ce dorise să afle Laura. Dar nu mai aparținea lumii ei. În fața realității, pe care o pătrundea din zi în zi mai bine, înțelegea, că atunci, „demult”, la vârsta de patrusprezece ani, declarase un război personal întregii societăți. Și

astăzi se mira cum avusese curajul că creadă că poți avea dreptate împotriva unei colectivități de douăzeci de milioane. Pentru el, urma declasarea. Nu se temea. Lumea din jur îi apăruse goală, în toată „plenitudinea” puținătății ei morale. Încetase să mai aibă conașionali. Era, desigur, cu atât mai rău pentru el.

Spațiile largi pe care se plimbase cu Laura îi stimulaseră curajul renunțării. Acum, pe străzile înguste, printre clădirile fără personalitate, cu apartamente ca niște vizuini, simți doar o imensă descurajare.

Se trânti pe pat cu lacrimi pe obraz.

Și se gândi la vremea când deschisese și el — prea mic pentru o lașitate și o barbarie atât de mari — un ochi interior asupra lumii. Își aminti de primul șoc cultural primit în viața sa sufletească și intelectuală. Își spuse că în acea după-amiază se născuse în el, nu numai scriitorul, dar și anarhistul. Tot atunci începuse o lungă căutare a adevărului asupra locului pe care-l ocupa el în mijlocul poporului său, și locul acestuia în lume. Începea să întrezărească faptul că vocația lui era să investigheze meandrele năstrușnice la care era silită o conștiință neîntinată, la contactul cu ceea ce se numea, pompos, „trăirea românească”.

În săptămânile care urmară citi mult, fără vreun folos real.

Între timp, „societatea socialistă” duduia înainte. Ceaușescu era pus pe fapte mari. În octombrie ziarele anunțară începerea lucrului la elaborarea documentației tehnice pentru construirea unor linii de metrou în București.

Iar în ultimele zile ale lui noiembrie se desfășurară, cu mare fast și cu o mediatizare obositoare, „lucrările Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român”, prilej de a se adopta un proiect prin care se impuneau noi „norme ale

vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste”. Denumirea de „Comitet executiv al C.C. al P.C.R.” se schimba în aceea de „Comitet politic executiv al C.C. al P.C.R.”, potrivit obiceiului românesc de a se „reorganiza” și de a se „începe” mereu toate. Ceaușescu fu „ales” secretar general al P.C.R. Elena, nevastă-sa, fu „aleasă” membru al Comitetului politic executiv al C.C. al P.C.R.

Emil intuia, cu mintea lui tânără, că acapararea tot mai mare a puterii de către „cuplul prezidențial” nu putea duce decât la demoralizarea și mai adâncă a societății; că avea să aibă consecințe grave pentru națiune, care era mereu silită la abdicări. Pentru conștiințele pe care, din acest punct de vedere, le considera perfecționate, abdicarea însemna dramă și se făcea cu luptă, cu suferință, cu moarte. Era o înfrângere a adevărului. Ea afecta societatea însăși, pentru că aceste conștiințe perfecționate sunt de obicei cele care contribuie în modul cel mai substanțial la progresul umanității. Intransigența morală își are punctul de plecare în conștiința propriei valori. Or, nu se poate concepe decât cu greu un om a cărui conștiință a fost siluită în societate, care i-ar mai vrea binele, cu atât mai puțin care să lupte pentru ea.

Decembrie, cu sărbătorile de iarnă, trecu într-o atmosferă întunecată, apăsătoare.

23

In ianuarie următor, Emil aproape că nu mai ieși deloc din casă. Starea de libertate pe care o simțise în vară și în toamnă făcuse loc unei apăsări.

În jurul zilei de 26 — ziua de naștere a lui Ceaușescu — se stârni o furtună de elogii care mai de care mai delirante. Acest „cult al personalității” dictatorului începea să ia forme aberante. Emil, care urmărea cu silă presa, își spunea că în societățile democratice, fiecare cetățean trebuia să aibă oarecum conștiința că cel ales se afla, ca și el, la jumătatea drumului dintre bine și rău. Într-un regim de dictatură însă — mai ales cu coloratura orientală de pe malurile Dâmboviței —, cu cât „Conducătorul” era mai impus, cu atât se credea mai „ales”. Se asocia aici abuziv morala cu activitatea de exercitare a puterii. În persoana lui Ceaușescu se materializase tipul uman perfect din punct de vedere moral, posesor numai de calități. Recunoscându-i-se o integritate absolută, trecând drept depozitar al tuturor virtuților, el nu se afla acolo ca să garanteze un set de valori înscrise într-o constituție, ci unul ce se întrupa cu unicitate în el însuși. Și asta pentru că era

un „revoluționar”, care o rupea cu trecutul. Era asociat cu forțele viitorului. Din eliminarea posibilității ca acest geniu unic să greșească, rezulta și imposibilitatea existenței vreunei opoziții și, pe cale de consecință, se justifica represiunea ca act justițiar.

„Numai că, își spunea Emil, această forță — bâlbâită — a viitorului sosise, în fruntea statului de pe aici — în trecut fie spus —, pe tancurile sovietice.”

Dar ceea ce-l uluia și-l îngețoșa totodată, era incredibila lașitate de care dădeau dovadă conaționalii lui, lipsiți de orice demnitate.

O întrebare care nu-i dădea pace, era cum de se întâmplase ca el, un tinerel, fără vreo avere, fără vreun nume, fără vreun sprijin și mai ales fără vreo speranță, să respingă total, dar absolut total, orice compromis cu această societate bizară în lașitatea și josnicia ei.

Își spunea că s-ar putea ca totuși Platon — de care știa și el câte ceva, destul de vag — să aibă dreptate.

„Da, repeta el tulburat, în afara noastră există ideile, undeva acolo departe, sau chiar mai aproape, ca un prototip al materiei și al fenomenelor sufletești, dar în orice caz la fel de vii ca și noi, de vreme ce nu se dau învinse fără luptă. Tulburarea pe care un suflet, anume ales de ele ca purtător, o trăiește în fața nevoii de a împăca chemările nedesluite venite de la ele, cu contingentul, nu este oare tocmai rezistența surdă a acestor strigoi, în efortul lor de a se autoconserva?”

Descoperirea existenței unei lumi invizibile pentru cei mulți, îl umplea de entuziasm. Dar îl și îngrijora.

„Iubirea purtătorului pentru acești intruși, duce la sumbre consecințe, ideile nepărând deloc să țină cont, cu reciprocitate, de afectivitatea ce li se arată. În instinctul lor de

conservare, par a da dovadă de un egoism deosebit de îngust. Ce e drept, în purtătorul pe care și l-au ales — și care e omul —, nici n-au vreo viață prea lungă.”

În februarie se împlini un an de când revenise acasă. În ultimele săptămâni, în regiment, când așteptarea zilei în care va pleca de acolo devenise chinuitoare, își imaginase viața ce urma să înceapă, ca pe ceva cu totul deosebit. Parcă toate problemele aveau să se dezlege de la sine numai prin simpla reîntoarcere.

Și iată că, în mediul pe care-l regăsise în viața civilă, nimic nu mai părea posibil după standardele sale. Toate drumurile păreau că se închid în dreptul unor ziduri pe care ar fi trebuit să le străpungă cu prea slabe forțe.

Mai citea literatură, dar ea nu putea să-i alunge un sentiment apăsător de trecere inutilă a timpului. Nu-i dădea răspunsuri la întrebările, destul de imprecise, pe care și le puneă.

Astfel că, în zilele urâte, cu frig și ninsoare, începu să citească filozofie.

Încă din vremea când școlaritatea lui devenise problematică, prinsese gustul să bântuie prin anticariate și să cumpere orice carte de filozofie apărută înainte de război. La numai șaisprezece ani răsfoise cele patru volume ale *Destinului omenirii* a lui Petre P. Negulescu. Lor li se adăugaseră lucrări ca *Elemente de Psihologie*, *Vocația*, *Cultura română și politicianismul* ale lui Constantin Rădulescu-Motru. Dar și altele, toate trecute de mult la index de către cerberii marxist-leninismului responsabili cu gândirea românilor.

Acum le redescoperi în corpul de bibliotecă, subțire și înalt, aflat la capătul patului, așteptând în spatele volumelor de literatură ce astupau rafturile. Reluă lectura lor.

Prinse gustul gândirii abstarcte. Se cufundă deci în istoria sistemelor metafizice, citind cu pasiune din cele nouă volume ale *Istoriei filozofiei moderne* a lui P.P. Negulescu.

Apoi, muri bunica.

Fu trist. Dar mai ales se simți vinovat pentru că în ultimii ani o vizitase foarte rar pe bătrâna care-l iubise mult și-l așteptase, întrebând mereu de el.

În fața coșciugului modest, din lemn de brad, în care era așezată — mult împuștinată de cancerul ce o ajutase să plece din această lume, — fu năpădit de amintiri.

Nu-i fusese, de fapt, bunică. Era doar mătușa mamei sale. Bunica adevărată murise tânără în împrejurări asupra cărora, în familie, plutea un mister. Orfana — mama lui — fusese „crescută” atunci de această mătușă. Și el, auzind glasul preotului ca un murmur de neînțeles, se revedea în zilele copilăriei când „stătuse la bunica” și-și amintea de revenirile acolo, mai târziu, în timpul vacanțelor. Cele două odăi ale micii ei locuințe burgheze, îi păreau un palat niciodată descoperit în întregime, din cauza aglomerării de mobile bătrânești. Pe ele tronau borcane cu dulcețuri zaharisite. În timpul vacanțelor se juca în curtea îngustă și lungă, dar care pe atunci îi părea nesfârșită. Escalada pomul din fața intrării, aproape uscat acum. Îi plăcea să se așeze, în niște ghivece de ciment, monumentale, turnate în formă de cupă, care-i cuprindeau trupul mic, lăsând să-i atârne afară picioarele. Mânca așezat pe un scăunel miniatural, la o măsuță liliputană, ambele cocoțate pe masa mare, largă de grădină. Soțul bunicii, pe care Emil îl numea tot „bunicul”, ardelean, îl îndemna să mănânce „slană” și cum el se lăsa greu, i-o aranja, tăiată mărunt, pe bucăți de pâine cubice așezate în șir. Era „trenulețul”

pe care trebuia să-l înghită. Auzise, de la cei din jur, că fusese „mutilat” în primul război mondial, și termenul îl mirase. În lipsa unui picior, purta cârje. Într-o zi, fusese dus, de ai săi, cu figuri posomorâte și misterioase, la patul bunicului. Stând culcat, el îl mângâiase pe cap și-i spusese: „Să fii cuminte și cinstit.” Se revedea mergând, ținut de mână de celălalt bunic, cel adevărat, căruia îi spunea „Tata-mare”, în urma dricului impozant și majestuos, cu „vitrine” de cristal, împodobit cu falduri negre și tras de cai, îmbrăcați și ei în negru, și cu capete ornate cu pene. La câțiva ani după moartea lui, căutând cărți vechi în pod — alt domeniu des cercetat și nicio dată epuizat —, găsise piciorul de lemn și stătuse până seara acolo, lăcrămând printre pânzele de păianjen.

Își aminti cum, într-o zi, subit, văzuse că bunica îmbătrânise. Casa însăși îi păruse deodată veche. Totul căpătase brusc un aer bătrânicios, decrepit. Era poate doar el care creștea. În acea zi, ștersese praful de pe mobile cu lacrimi în ochi. Suflase cu putere chiar și peste multele tablouri, căutând să insufle, în felul acesta, o nouă forță de viață cadrului mic al copilăriei sale.

Acum murise și ea, era coborâtă, în aceeași groapă, lângă soțul ei. Iar el mai petrecea câteva minute, ultimele, în prezența ei în fața mormântului ce o înghițea.

Înainte de a părăsi cimitirul se pierdu, singur, pe aleile tăcute. Alte amintiri îl năpădiră.

După moartea bunicului, cum venea zilnic la mormântul lui să aprindă o lumânare, fu angajată s-o facă și pentru alții. Cimitirul — Ghencea-militar —, fiind în vecinătatea casei sale, deveni un loc familiar și lui. Fu repede adoptat ca loc de joacă. Împreună cu cele două fiice ale „intendentului”, se ascundea adeseori în spatele cavourilor sau după crucile și

monumentele impozante. Își amintea chiar cum, în pasiunea jocului, într-o seară, după căderea întinericului, se ascunsese în capela centrală unde, pe catafalc, un cadavru își aștepta înmormântarea de a doua zi; cum, pitit în spatele postamentului îndoliat, își ridicase capul, la nivelul coșciugului și, cu fața aproape de cea a mortului, luminată lugubru doar de lumânările pâlpâitoare, își spionase urmăritoarele. Ele însă, înfiorate, nu avuseseră curajul să pătrundă în capelă și se trezise singur, observând cu mirare nemișcarea stranie a chipului de ceară din fața sa.

Acum, odată cu dispariția bunicii, dispărea și copilăria sa.

Înserarea cobora deja deasupra cimitirului peste care începuse să se aștearnă o ninsoare ușoară. Ai săi, împreună cu cei ce mai participaseră la înmormântare, plecaseră demult. Numai el întârziase pe alei, încercând să revadă unele dintre monumentele acelea funerare ce altădată îi păruseră impunătoare, dar care se dovedeau acum modeste. Își mai roti o dată privirile încercând să redescopere un anume mormânt unde putrezise demult o fecioară care, în anii copilăriei sale, murind într-un accident rutier, fusese adusă și îngropată în rochie de mireasă. Nu-l găsi. Dar regăsi, în apropierea Capelei, nu departe de mormântul bunicii, peste care acum se depusesese deja un lințoliu alb, statuia familiară a băiețelului în căsuța sa de sticlă, nu mai înaltă de un stat de om.

Ieși pe bulevardul 13 Septembrie.

În jur ninsoarea se întetise și acum pe străzile pe care mergea agale se cernea o perdea albă, ce înfrumuseța întreg peisajul sărăcăcios, cu case într-o rână și garduri pe jumătate dărâmate. Fumurile coșurilor se ridicau ca niște urme ale unui incendiu stins.

24

Sosiră apoi zile însorite și, încet, înnegurarea din sufletul lui Emil se risipi.

Deși încă în martie, venea primăvara. În văzduh plutea o mireasmă de umezeală amestecată cu răsuflarea discretă a arborilor. Urmele de zăpadă dispăreau treptat și pământul părea umflat de apă. Apoi soarele desăvârși metamorfoza, uscând în câteva zile străzile și făcând să sclipească acoperișurile caselor.

Femeile începuseră a ieși pe stradă îmbrăcate din ce în ce mai subțire și fețele oamenilor deveneau mai relaxate.

Emil simțea, odată cu această transformare, cum în suflet i se deschide și lui un cer de primăvară. Și, treptat, se reîntoarseră și speranțele. Da, avea să se realizeze în orice condiții. Va lupta și va învinge.

Înainte de moarte, bunica își exprimase dorința ca vechea căsuță să-i rămână lui Emil. Făcuse chiar formalitățile legale. El, care ar fi vrut să se despartă de părinți, nu s-ar fi mutat totuși acolo. Iar vânzarea ei stătea sub semnul întrebării. Cum era deja încadrată între două șiruri de blocuri noi de locuințe,

părea condamnată. Avea, mai devreme sau mai târziu, să cadă sub buldozere, ca să facă loc noilor construcții. Nu era clar nici dacă statul avea să-l despăgubească pe proprietar. Părea puțin probabil în confuzia generală.

Totuși, după un timp, casa aceasta bătrână, cu un aer din alte vremi, spre surprinderea lui, atrase un cumpărător și îi aduse o sumă semnificativă.

Mobilele bătrânești se risipiră pe la rude. Emil păstră ca amintire doar o tavă de porțelan, cu o vechime de peste o sută de ani. Și tot el luă scrinul vechi, bătrânesc, înfundat cu acte, scrisori și fotografii îngălbenite.

Suma de bani de care dispunea acum și care i-ar fi asigurat independența patru-cinci ani, îl hotărî să se mute din apartamentul strâmt al părinților și să se susțină într-o viață independentă pe durata studiilor pe care se gândea că le va face totuși.

În aprilie găsi, puțin mai departe de Mănăstirea Cașin și de intrarea în Parcul Herăstrău, de care nu înțelegea să se despartă, chiar în spatele vechii Piețe „a Domeniilor”, adică într-o zonă destul de mulțumitoare după standardele Bucureștiului, o mică locuință care lui, cu ciudata sa psihologie de exilat în propria țară, i se păru potrivită. O închirie pe o perioadă de un an.

Nu era decât o cameră, cu câteva facilități. Se găsea la subsolul unui mic bloc, spoit într-un gri murdar, construit poate cândva prin anii '30. Clădirea avea, în afară de acest subsol și de parter, două etaje. Balcoanele, mici, rotunjite, îi dădeau un aer cochet. Intrarea se făcea prin spate. Până acolo trebuia să străbați curtea îngustă și nu mai lungă de zece-doisprezece pași, delimitată de stradă printr-o poartă de fier forjat. Imediat ce deschideai ușa de la intrare — intrare nu lipsită

de stil —, te aflai într-un minuscul hol. De aici, din stânga, pornea scara ce ducea la etajele superioare. Din dreapta însă se căsca — neașteptat — scara îngustă ce cobora la subsol și care, pe lângă faptul că era atât de strâmtă — încât nu permitea decât coborârea unei singure persoane —, mai era și amenințător de abruptă. Odată însă efectuată periculoasa descindere, te aflai din nou într-un hol de dimensiunile aproape ale unei camere. Drept în față se deschidea ușa de intrare în locuința propriu-zisă. Era compusă din camera de dimensiuni neașteptate, care — s-ar fi putut spune — era luminată de două ferestruici dreptunghiulare ce dădeau la nivelul trotuarului din fața clădirii, dacă prin aceste adevărate orificii ar fi putut pătrunde vreo lumină; dintr-o cămaruță de baie, cu cadă minusculă și duș, în care se pătrundea printr-o ușă îngustă aflată aproape de intrare; și, în sfârșit, dintr-un soi de nișă ce servea de bucătărie, în care se „intra” — dacă spațiul ar fi permis să se intre cu adevărat — printr-o altă ușă, la fel de îngustă, aflată tot în stânga, în apropierea uneia dintre „ferestre”.

Câteva săptămâni Emil nu se mai gândi la cenușiul vieții josnice ce se desfășura dincolo de cele două ferestruici ale odăii sale. Fu ocupat cu „instalarea”. Preluase de la proprietar doar un pat și un fotoliu. Își aduse birouașul de care nu voia să se despartă și scrinul, încărcat cu hârtii și fotografii îngălbenite, al bunicii. Și mai cumpără de la un magazinăș de antichități, descoperit pe una din străzile vecine Hanului lui Manuc, o noptieră din lemn sculptat și un corp de bibliotecă mai încăpător decât cel de la părinți. Cum amândouă trebuiră reparate, Sorin, încântat de „gospodăria” de tânăr singur al lui Emil, îl ajută. Căratul cărților, al vrafului de discuri

muzicale și a „garderobei” fu făcut cu un taxi ce se încovoie sub greutate.

O piesă deosebit de semnificativă în existența sa fu însă un aparat de radio de fabricație germană, Telefunken, achiziționat nu cu puțină greutate, dar care trebuia să-i asigure continuitatea recepționării Europei Libere.

Atmosfera intimă a noii sale locuințe, dar mai ales sentimentul de libertate dat de „independența” sa atât de mult dorită, îi schimbă semnificativ starea de spirit și îi procură câteva săptămâni încântătoare.

Sorin îl vizita des, uneori rămânând peste noapte, ocazii în care își improviza un culcuș din două pături.

Și discutau ore în șir, neobosiți, până îi apuca amețea. Subiectul era mizeria vieții românești.

Pentru că, pentru amândoi, „trăirea românească” — așa ajunsese Emil să numească, în deriziune, realitatea din jur — era în continuare inacceptabilă. Și asta pentru că în reacția lor la mediu se amesteca neconținut acel năstrușnic sentiment al demnității personale, sentiment ce — în vreme ce lor nu le dădea pace — nu se arăta nicăieri printre conaționali.

Emil se vedea din ce în ce mai prins într-o dilemă existențială, și ea „absolută”. Forțele elementare ale vieții îi impuneau un regim de... viață. Iar viața presupunea participarea, comunicarea, afirmarea etc. Noul aranjament al existenței sale materiale îl îndemna și el la acțiune. Pe de altă parte, demnitatea sa, decurgând din conștiința unei valori pe care și-o bănuia, îi indica soluția neparticipării. Era singura ce se impunea — în mijlocul compromisului general — omului cinstit. Dar ea închircea sufletul tânăr.

Dilema mai era complicată și de faptul că principiile care-l călăuzeau pe el, nu aveau, printre românii care exhibau

o atât de josnică lașitate și slugărnicie, nici un curs. Mai mult chiar, erau de neînțeles. Revelația pe care o avusese, tot în adolescență, la întâlnirea cu straniul poet Bacovia — a cărui neparticipare la „trăirea românească” rămăsese de neînțeles la adevărata ei semnificație, la peste un sfert de secol de la moartea sa —, făcea poziția neparticipării la mahalaua românească, una deznădăjduită dincolo de orice decență.

Câteodată își spunea că Sorin, cu modul său voluntar de a gândi, era mai aproape de adevăr decât el.

— Noi n-avem nici o șansă în țara asta, repeta acesta cu năduf.

Și Emil trebuia să admită, deși n-ar fi vrut, că prietenul său atingea fondul problemei.

Tocmai de aceea, un fapt relatat de Europa Liberă în aceste zile, îl aruncă într-o stare de neliniște.

În lupta de slăbire continuă a „lagărului comunist”, se inițiasse, în S.U.A., un așa-numit „Amendament Jackson-Vanik”, după numele sponsorilor lui — senatorul democrat Henry Jackson din Statul Washington și senatorul republican Charles Vanik din Statul Ohio. Devenit lege la 3 ianuarie 1975, când fusese semnat ca atare de către Președintele Gerald Ford, el asigura refuzul acordării așa-zisei „clauze a națiunii celei mai favorizate”, atât de râvnită de „țările în curs de dezvoltare”, acelor care nu respectau dreptul la libera circulație și la emigrare. România care, firește, se număra printre țările cu probleme, beneficiase numai printr-o procedură derogatorie ce consta în posibilitatea președintelui american de a acorda totuși clauza, doar pentru un an, țărilor ce nu îndeplineau, în întregime, condițiile acesteia. Ca urmare a acestui — foarte important — amendament, Ceaușescu se vedea acum nevoit să acorde unui oarecare număr de cetățeni

români — așa numita „Cotă”, deja devenită faimoasă — dreptul de a părăsi închisoarea care era România.

Se interesară mai de aproape și aflară că unii, sub diferite pretexte, făceau demersuri pentru a părăsi țara.

Se mai zvoni și că Ceaușescu se comportase, bineînțeles, ca cel mai josnic golan. Dăduse ordin să se elibereze pașapoarte în primul rând pușcăriașilor de drept comun ce umpleau închisorile — închisori în închisoare!

Dar și cei care aveau un oarecare curaj, dintre oamenii demni, cărora o cerință interioară nu le permitea să accepte să fie „deținuți” într-un penitenciar jalnic de la „porțile Orientului”, aveau acum posibilitatea să ceară autorităților „plecarea definitivă din țară”.

„Printre aceștia mă voi număra și eu?” fu gândul care îl aruncă pe Emil într-o stare de agitație ce ținu câteva zile și se termină cu o criză de depresie.

25

Luna mai aduse vremea frumoasă. Și Emil începu să iasă din nou, seara târziu.

Dar apropierea verii îi amintea că venea și data examenelor de admitere în facultăți. Aflase și că, între timp, pentru înscrierea la examenul de admitere într-o facultate cu profil umanistic, se cerea o „recomandare” din partea unei organizații de partid. Asta îl indignase mai întâi, întrucât pe el, care intenționa să urmeze cursuri de filozofie, măsura îl afecta direct. Îl scârbise apoi, iar în final, îl făcuse să renunțe, pentru moment, să se mai gândească la continuarea studiilor. Adevărul era că independența materială de care beneficia acum îi îndepărtase mult gândul de la chestiunile legate de „viitorul” său.

Deși ignora voit tot ce exista în afara ferestrelor locuinței sale, era încercat de un sentiment de vinovăție. Mai devreme sau mai târziu, probabil că mai devreme, banii lui — o sumă fixă — aveau să se termine. Atunci se va găsi descoperit. Situația îi amintea de cea a eroului lui Balzac din romanul *Pielea*

de sagri. Bucata de piele, magică, se micșora la fiecare cerere pe care i-o împlinea eroului. Dar, odată și odată, cu ultima dorință, ea avea să se topească cu totul și acel moment însemna și moartea lui. Emil nu era încă acolo dar, tot cheltuind, avea să ajungă. Înlătura gândul acesta scuturând capul și-și vedea mai departe de meditațiile sale.

Dacă până atunci, cei doi prieteni, arătându-se îngrijorați de panta, mereu mai abruptă, pe care regimul politic de constrângere împingea societatea, se puteau suspecta de nerezonabilitate, acum temerea nu mai putea fi pusă numai pe seama „sensibilității” lor de tineri „neadaptați”.

În urmă cu exact patru ani, pe vremea când, elevi încă, luaseră doar vag cunoștință de una dintre acele inițiative politice ale bâlbâitului ce nu părea decât tot „o minune românească care nu ține decât trei zile”, nu-i dăduseră atenție — prea preocupați să-și împrumute între ei ultimele discuri ale lui John Lennon! Ceaușescu, împreună cu consoarta, făcuse o „vizită de prietenie” în... China, Coreea de Nord, Vietnam și Mongolia. Și veniseră de acolo cu niște idei foarte năstrușnice. Anume să imite, pe plaiurile românești, „revoluția culturală” ce se desfășura atunci în Asia. Câteva săptămâni mai târziu, emisese un document — „Propuneri de măsuri”, căruia acum i se spunea „Tezele din iulie” —, care urma, spera el, să conștientizeze, prin această „minirevoluție culturală” autohtonă, mai bine pe conaționali lui asupra adevăratei „trăiri comuniste”.

Ordonase atunci creșterea „rolului de conducere” al Partidului în domeniul culturii spirituale; rigidizarea învățământului de partid; „scoaterea” tinerilor la „muncă patriotică” — eufemism pentru munca forțată —; intensificarea îndoctrinații politico-ideologice a studenților, elevilor și chiar a

copiilor; cruciada împotriva credințelor religioase. Mijloacele de implementare a „măsurilor” urmau să fie: transformarea radioului și televiziunii, precum și a editurilor, a teatrelor și cinematografelelor, a operei, a baletului, în mijloace propagandistice. În ura sa împotriva a tot ce era spirit, hotărâse ca artiștii profesioniști să fie marginalizați și înlocuiți cu amatori.

Pe Emil și pe Sorin îi supăraseră, la acea dată, doar o cenzurare și mai mare a muzicii pe care o îndrăgeau și o ascultau obsedant.

Acum însă, după patru ani de „implementare” a „minirevoluției culturale”, atmosfera spirituală era cea a unui suprealism integral. (Nu întâmplător — se zvonea — pictorul suprarealist Salvador Dali îl felicitase în derâdere pe Ceaușescu odată cu inaugurarea „sceptrului prezidențial”, trecându-l desigur în grupul său.)

Pe Emil însă, în urma acestor „Teze din iulie”, un alt aspect ajunsese să-l obsedeze. Își spunea că în ceea ce se întâmpla în mass-media, în plecăciunile scriitorilor, se manifesta o „originalitate” autohtonă. Colaborarea — prin josnicie — cu răul a „intelighenției”, și în special a scriitorilor care umileau cuvântul, trebuia, fără doar și poate, să fi fost mai deplină decât în oricare dintre țările ce sufereau și ele de nefericirea comunistă. Atinsese de-a dreptul delirul.

În pofida tinereții, Emil nu-și făcea iluzii în ce privea semnificația aceluia „cult al personalității” — de magnitudini asiatice. Pricepea că dincolo de realitatea că un om simplu se îmbătase de putere, el era expresia unor interese precise fiind, înainte de toate, un instrument al puterii și nu, cum putea să pară, un accident, o simplă manifestare a unei voințe personale. Știa că se urmărea, prin supralicitarea în mod forțat a unor închipuite calități personale, să se justifice menținerea

la putere în perpetuitate a dictatorului. Mai era și un infailibil instrument de selecție a asociaților, presupunând umilința celui care-l accepta. Era un jurământ de supunere, așa cum între gangsteri se declară absența ambiției pentru putere. Iar pentru societate în largul ei, era examenul de nedemnitate care asigura eliminarea tuturor celor care ar fi „suferit de onoare”.

Dar tocmai această nedemnitate la scară uriașă, pe Emil, pe lângă că-l demoraliza, ajunsese să-l fascineze. Își spunea mereu că acest fenomen nu putea fi produs numai de dictatură. Trebuia să fie mai întâi o realitate psihică a poporului român însuși.

Cum fusese posibilă o asemenea decădere? El credea că fusese o decădere! De câțva timp își făcuse o teorie asupra felului în care cedările repetate în istorie influențează negativ — iremediabil uneori — moralitatea unui popor.

Comunismul, pe care îl suferea împreună cu compatrioții lui, asemenea unei lovituri dure, care te face să țiți imediat, nu era, de fapt, decât prelungirea războiului. Dar și acesta nu fusese decât una dintr-o lungă înșiruire de drame istorice ce continua „pe aici” de veacuri și care imprimaseră un caracter aparte omului în general și românului în special. Câte cedări morale nu aduseseră ele!? Astfel de cedări se petrecuseră în chiar contemporanitatea imediată, odată cu cele două invazii asupra țării: cea ungurească, din 1940 și cea rusească, din 1944!

De când arsese vrafu de „încercări” literare din adolescență, luase obiceiul să-și facă, într-un carnet, scurte note. Erau idei ce-i veneau în cursul căutărilor sale febrile a unor răspunsuri asupra presiunilor realității inacceptabile.

Acum se hotărî ca, folosind notele, să închege, pe aceste linii de gândire, o piesă de teatru. Cum știa că lucrarea va

rămâne în sertarul scrinului său, nu urmărea decât să redacteze o demonstrație ideologică pe teme de moralitate, un fel de exercițiu pentru propria lui clarificare.

Voia să scrie deci o tragedie realistă, plasată în cadru istoric concret. În urma lecturilor din ultimul timp, nimic nu-i părea mai pueril, în literatură, decât acest soi de scrieri, înmulțite disproporționat, ce căutau să se apropie de adevăr pe calea parabolei. Realismul fusese abandonat, ca ceva perimat, și scriitorii — nu se gândea la cei români, desigur, ci la cei adevărați — aduceau în fața cititorilor numai niște situații fantastice ori absurde fără raportare spațială sau temporală, și din dorința de a spune astfel cât mai mult. Dar mai ales cu justificarea teoretică că lumea modernă, în gradul de detractare în care a ajuns, nu mai putea fi zugrăvită cu mijloacele realismului. El simțea însă că nici o generalitate nu putea avea un caracter mai general decât un caz particular. Era nevoie numai de capacitatea observatorului de a-i imprima suflul de credibilitate în sensul autenticității.

Pentru demonstrația sa dramatică avea nevoie de o situație de criză, de care istoria românească nu ducea lipsă. Situă deci „acțiunea” în Transilvania, în timpul ocupației ungurești din 1940. Locul și timpul răspundeau necesității ca „eroii” să se confrunte cu dilemea morală ridicată de una dintre nenumăratele invazii suferite de români.

Alegerea unui cadru atât de strict delimitat nu trebuia să fie deci întâmplătoare. Credea profund că „istorismul” acesta imediat era o fatalitate, cu care se confruntă scriitorul român — din nou acel ipotetic scriitor român adevărat —, pornind din blestemul apartenenței sale la o națiune ce nu și-a rezolvat încă problema națională. Dacă un Henrik Ibsen, de pildă, își putea ilustra obsesiile și revelațiile în deplină libertate față de cadrul politic, atingând, în treacăt cel mult,

probleme sociale, dramaturgul român — gândea Emil — era obligat să-și situeze drama intimă în termenii atât de presanți ai realității geopolitice care, la rândul ei, o determina pe cea etno-psihologică.

Dar problematica piesei, carnea cu care urma să umple scheletul delimitat în timp și spațiu, trebuia să rămână acea stare interioară, cu implicațiile ei morale, trăită de el însuși în cotidianul totalitarismului în variantă românească.

Cu această piesă avea și ambiția să se reîntorcă în literatura adevărată. Intenționa să reînnoade firul de acolo de unde fusese rupt imediat după război. Aducându-și personajele în împrejurările celui de-al doilea război mondial, voia să le facă rude bune, prin continuitate temporală, cu personajele clasice ale literaturii române, ale celei de dinainte de catastrofa comunistă.

Locul „acțiunii” — ce asigura continuitatea spațială — îl ajuta să rezolve și o problemă la care ținea mult: cea a limbii în care comunică personajele. Nu voia să joace rolul autorului translator — acceptat chiar și de ilustrul Rebreanu în *Pădurea spânzuraților*. Avea nevoie de eroi care să se înfrunte în aceeași limbă. Or, pe pământ românesc, ungurii se presupunea că vorbesc și ei tot românește. Dar, asmuțit încă din copilărie, de către idolul său Eminescu, împotriva „străinilor”, câteodată ofta:

„De fapt, datorită ireductibilității maghiarilor, românii înșiși au ajuns să vorbească ungurește.”

În fine, trebuia să aibă grijă să sublinieze clar caracterul secundar al împrejurărilor exterioare care, importante în sine, nu trebuiau să deturneze atenția de la intenția sa de a exprima, într-o adecvare concretă, reacțiile la mediu ale unui personaj ce evolua sub „zodia absolutului”.

Și, ca să se vadă cât de în treacăt conjuncturile istorice și politice atingeau datele problemei asupra căreia își propusese să se clarifice, trebuia să arate — într-o prefață eventual — că se gândise și să situeze „acțiunile” într-un alt mediu decât cel românesc. Însă această fugă din datele realităților autohtone, ar fi însemnat, prin purism excesiv, o și mai mare falsificare, chiar dacă în sens opus.

Se puse pe lucru și câteva zile nu mai ieși nici măcar să-și cumpere ziarele. Acum, că își găsisese un rost, citirea lor i se părea sub demnitatea sa. Uzând de notele pe care le făcuse fără să-și aplice nici un fel de cenzură interioară, termină o primă ciornă în mai puțin de două săptămâni. Dădu acestei discuții ideologice, un titlul explicativ, demonstrativ: *Încercarea*.

26

Luna iunie îl găsi cufundat în munca pasionantă la îmbunătățirea textului său.

În procesul de redactare, regăsise pasiunea pentru literatură. Dar mai mult prinsese gustul gândirii teoretice. Intra parcă pe o poartă pe care o căuta de mult. Notele, făcute cu intermitență, căpătaseră o altă valoare prin organizarea în această convenție care era piesa de teatru. Și, mai ales, se închegaseră într-o „doctrină” care-l ajuta acum să-și dea multe răspunsuri la întrebările ce-l chinuiau.

În acest text, pe de altă parte, urma să-și explice mecanismul ce dusesese la declasarea sa ca persoană socială. Existența lui, în acest subsol, care nu era decât expresia simbolică a catacombelor în care o atitudine intransigentă îl dusesese, fusese astfel, numai pentru că așa trebuise să fie. Zbaterea continuă avea un sens, avea un dramatism care trebuia intuit și explicat cu mijloacele artei.

În decursul anilor ce se scurseseră de când luase cunoștință de sine, nu făcuse decât să nege: minciuna, impostura, mediocritatea, falsitatea, lașitatea. O făcuse în numele unei

superiorități pe care și-o simțea față de cei din jur, dar pe care n-ar fi putut-o justifica. Acum, toată această negare trebuia să capete un sens, dat de o idee ordonatoare, fără de care nu rămânea decât o anarhie.

Noua și mai adâncă înțelegere, cuantificată în textul la care lucra, trebuia să fie justificarea atitudinii lui de până acum, cartea sa de vizită.

Simțea că niciodată nu va putea scrie altceva decât ceea ce el însuși trăise. Și, cum spiritul său, înclinat spre lupta de idei, avea nevoie de o demonstrație, ajunsese la această piesă de teatru.

Nu se mai putu împiedica să mediteze zi și noapte la lucrarea sa. Se trezea dimineața foarte devreme și primul lucru pe care-l făcea era să recitească paginile rescrise cu o zi înainte. Gândurile, la acea oră matinală, se activau ca salturile de lăcuste. Pierdut în muncă, uita uneori să mănânce până seara târziu, când genunchii începeau să-i tremure și să-l mai asculte doar cu greu.

Pentru că scria mereu sub impulsul și sub presiunea gândurilor ce izvorau ca dintr-o combustie, grafia sa devenea, a doua zi, ilizibilă. Se hotărî să-și cumpere o mașină de scris. Fu una portabilă, marca Olivetti.

Totuși, lucrul mergea greu. Nu voia să scrie o piesă oarecare. Avea nevoie de acea doctrină coerentă și asta presupunea înțelegerea unei multitudini de fenomene: istorice, politice, psihologice, etnice. Lipsa unei culturi adevărate îl stânjenea.

Era deseori dezamăgit de ceea ce făcuse.

Își spuse că trebuie să cunoască istoria. Și fu plăcut mirat de pasiunea cu care se aruncă în lecturi ce-i transformau nopțile în zile și zilele în nopți.

Cum luna iulie adusesese canicula, lucra și citea noaptea, în cursul zilei dormind chinuit.

Într-o dimineață, după o noapte nedormită, nesimțindu-se deloc obosit, ieși să rătăcească pe străzi. Pașii îl purtară spre aceeași zonă a Parcului Bordei.

Când trecu podulețul de lemn, privirile îi fură atrase de un bătrânel ce se deda la o activitate ce lui Emil i se păru mai întâi caraghioasă. Cu gesturile unui roboțel defect omul alerga de-a lungul aleii circulare — marcată de pași anteriori — ce urma conturul malurilor micii limbi de pământ. Mișcarea asta părea atât de insolită încât, după ce se așeză pe iarbă la umbra unei sălcii, nu se putea sustrage impulsului de a-l cerceta cu privirea pe cel ce o executa.

Alergătorul solitar părea desprins din realitate, în înaintarea lui mecanică. După un timp, fără să pară prea obosit în urma efortului, se așeză pe un bloc de beton ce fusese turnat în acel loc cine știe când și de ce.

— Mai dezmořesc membrele astea betege, mereu mai înțepenite pe drumul morții, spuse, oftând, fără să privească în jur.

Și Emil, din delicatețe, găsi de cuviință să răspundă cu un cuvânt indiferent.

Vorbiră apoi.

Bătrânul locuia nu departe, în acest cartier select și faptul i se păru lui Emil puternic discordant cu înfățișarea lui modestă. Nimic la el din acea animalitate a parveniților nomenclaturii comuniste, care-și îndesaseră trupurile țărănești în vilele confiscate în vremea naționalizării. Aerul general al acestei ființe rebegite era expresia cordialității, dar nu a uneia timide, ci a uneia superioare. Era, evident, încă unul din

acei supraviețuitori ai trecutului, care-i atrăseseră mereu atenția ori de câte ori avusese prilejul să întâlnească vreunul. Dar „alergătorul” avea ceva ce contrazicea sfiala obișnuită a tipului de întârziați într-o lume ce-i redusese la statutul de caricaturi vetuse.

Și Emil află că omul din fața lui era pensionar — desigur — dar că fusese odinioară „profesor, ziarist, diplomat și autor”. Trecutul acesta îl captivă imediat. Deși îi auzise numele întreg, el se metamorfozase, în mintea lui, care avea mereu probleme în a reține numele persoanelor ce i se recomandau, într-un apelativ: „Domnu’ Panait”.

Domnu’ Panait nu era, în pofida vârstei sale — trecuse bine peste șaptezeci de ani —, inactiv. El „gândea”. Nu mai scria — nimeni nu i-ar mai fi publicat ceva oricum — dar fusese odinioară elevul lui C. Rădulescu-Motru și a lui P. P. Negulescu, fapt simplu care îl așeza pe nivelul cel mai înalt în sfera sa de interes. Omul acesta, cu trup șubrezit, dar cu ochii vii, luminoși, cu zâmbetul său mereu cordial, făcea legătura cu „lumea de atunci”.

Din aluziile la diferite chestiuni istorice și filozofice, se vedea clar că Domnu’ Panait trebuia să fie, evident, un om foarte „citat”.

Și Emil, entuziast și inocent, i se dezvălui.

Îi vorbi, acestui străin care îi părea deja prieten, fără rezerve. De frustrările sale, de pasiunea pentru filozofie și literatură.

— Scriind piesa asta, am urmărit mereu să-mi explic, prin mijloacele dramaturgiei, acest straniu lucru, anume felul cum oamenii țării ăsteia și-au pierdut omenia. Felul cum au uitat să mai fie oameni, uitând să mai gândească și să mai simtă, uitând că și ei au drepturi pe acest pământ...

Domnu' Panait îl întrerupse moale, privindu-l de data asta fix:

— Nu puteau să uite ceva ce n-au știut niciodată...

Emil fu pentru câteva clipe deconcertat, dar ignoră întreruperea:

— ...uitând că și ei sunt oricând posibili beneficiari ai condiției de oameni. Dar că au uitat sau li s-a extirpat conștiința că drepturile omului, acea instituție ce s-a născut târziu, dar care a existat mereu, așa cum a existat legea gravitației universale, fără să fie cunoscută, îi privește pe ei, chiar pe ei, care acum sunt complet robiți în aceste mari închisori ale popoarelor.

Domnu' Panait îl contrazise zâmbind:

— N-au uitat, bieții șerbi, nimic.

Emil însă stăruia, mai mult ca să-și rotunjească ideea:

— Nepracticarea acestor drepturi a dus la situația paradoxală că ele au fost uitate deopotrivă de asupriți și de asupritori.

Domnu' Panait nu-l mai contrazise, continuă doar să zâmbescă binevoitor.

Lui Emil însă, propriile cuvintele îi sunaseră deodată fals, declamator, fără adâncime. Simțise că plutește într-o zonă de platitudine neconvingătoare. Și-i fu rușine să exhibiționeze, impudic, în fața acestui om pe care-l bănuia a fi cu adevărat cult, nivelul discuțiilor dintre el și Sorin. Roșise fără să știe precis de ce.

Rămase să-i aducă Domnului Panait câteva pagini din ce scrisese.

Iar a doua zi, când îi dădu bătrânului dactilograma cu colțurile îndoite de atâta răsfoire, se feri să mai facă expuneri de principii. Domnu' Panait, care-și terminase „alergarea”, era

mereu la fel de binevoitor și păru chiar că respectă rezerva tânărului.

Abia putu să se concentreze în noaptea aceea asupra lecturii în așteptarea verdictului bătrânului.

A doua zi însă, spre disperarea lui, plouă și Domnu' Panait nu veni în parc. Zgribulit, bătu drumul spre Bordei, sub umbrelă, două zile la rând. Nu era totuși îngrijorat de soarta dactilogramei. Ceva în ființa aceea depunea mărturie de calitatea omului.

Apoi, cum ploaia nu mai contenea, rămase și el în casă, având ca singură preocupare răsfoiitul ziarele pe care le cum-păra acum din nou în fiecare dimineață.

Un nou fenomen avea loc în „spectacolul Ceaușescu”.

Dictatorul devenea, în pofida faptului că populația era împiedicată să călătorească măcar în țările comuniste și ele, „primul călător al țării”.

Avid de Putere, având complexul originii și simplității sale — poate și pe cel al nelegitimității —, Ceaușescu, ca țăran sadea, simțea nevoia, compulsivă, de a fi băgat în seamă de „boieri”. La începutul lui aprilie făcuse o vizită în Japonia și fusese primit de împăratul Hirohito. Devenind deci primul „șef de stat român” care vizita Japonia, fusese, desigur, măgulit. Și de acum începu să facă vizite pe unde putea. La scurt timp după întoarcerea din Japonia mai „dădu” și prin Filipine, Iordania, Tunisia, Siria și Egipt.

„Țăranul numărul unu al țării”, la rândul său, „se simțea” să „primească”.

În mai venise în România... Vicepreședintele Comandamentului Revoluției din Irak, Saddam Hussein.

Și era trist că, datorită imaginii lui de „maverik” — imagine creată cu voie de la Putere — care era Moscova —, căci

rușii închideau ochii la fandoselile lui, mulțumiți că oaia răătăcită revenise la stalinism în interior — se găseau unii interesați să-l ia în seamă. Astfel că, tot în mai, venise în România în vizită Regina Iuliana a Olandei și se „deranjase” și primul ministru al Greciei, Konstantin Karamanlis.

Mass-media era cuprinsă de un tremur delirant în fața „succeselor” lui Ceaușescu. Acesta devenea, pe nesimțite, o personalitate de „importanță internațională”.

Emil răsfoia în silă ziarele, aceste buletine de „fun-club Ceaușescu”, apoi le arunca.

Și „succesele” dictatorului, demoralizante pentru el — „Poporul” nu mai conta, acesta își merita soarta —, continuau. Tot acum veni în România și primul ministru al Franței, Jacques Chirac!

Apoi, monotonia „suprarealității” regizate fu sfâșiată de mari inundații în țară. Ploile, torențiale, nesfârșite, care-l exasperaseră pe Emil și-l despărțiseră de Domnu’ Panait, făcuseră ca mai multe râuri să-și iasă din matcă și să inunde nenumărate sate și comune. Cu această ocazie se expuse, în tot adevărul ei hâd, mizeria greu de imaginat în care trăiau locuitorii lor.

Se institui starea de necesitate.

27

După nemaipomenita perioadă de ploi, văzduhul se luminează în sfârșit, soarele apără în întreaga lui splendoare și, aproape imediat, pământul se zvântă.

Emil alergă la „insuliță”.

În prima zi nu avu noroc. Locul rămase pustiu întreaga dimineață. În ziua următoare însă, de cum traversă podulețul de lemn — „al lor”, bineînțeles —, regăsi „urmele”. Domnu’ Panait își reluase „jogging”-ul.

Citise paginile încredințate. Zâmbea, le găsea poate ineptii ale tinereții. Emil aștepta.

Se așezară pe iarbă în apropierea apei, doar ușor încrețită de briza plăcută.

Domnu’ Panait vorbi rar, privindu-l în ochi:

— Sunt bătrân, am să mor curând. Dar poate că n-am să mor cu totul. Îmi voi continua, iarăși poate, existența prin dumneata. N-am crezut că voi avea privilegiul ca în cursul vieții mele să mai întâlnesc, după marea catastrofă comunistă, pe cineva care are, așa cum spune englezul, „what it takes”. Dumneata ești acela.

Apoi, după o scurtă pauză:

— Și o știi... pentru că cei care au „what it takes”, o știu. Altfel nu se poate.

Emil nu pătrundea decât vag înțelesul vorbelor acestora, dar era impresionat.

Domnu' Panait își exprimă dorința de a-l pregăti în domeniul filozofiei.

Emil, timid, acceptă imediat.

Urma să-l viziteze acasă. Și, după doar o zi, suna la ușa mare, întunecată, neprimitoare.

Domnu' Panait locuia într-un apartament plasat la demisolul uneia dintre vilele cele mai arătoase din Cartierul Primăverii. Casa fusese a sa. Dar, cu mai bine de două decenii în urmă, fusese naționalizată. I se permisesese atunci să ocupe acel spațiu modest și acolo rămăsese — lui Emil nu-i scăpă asemănarea acestui demisol cu propria-i locuință, mult mai modestă, desigur.

Avea o bibliotecă uriașă. Rafturile care o adăposteau ocupau deopotrivă living-ul și dormitorul, dar și holul de la intrare. Și se înălțau până la nivelul tavanului. Erau înfundate, în principal, cu cărți nemțești, englezești, franțuzești. Aproape toate de filozofie.

Domnu' Panait fuma mult. Într-o scrumieră monumentală din marmură roșie cu straturi, se afla un morman de mucuri de țigară. Aduse cafele.

— La Păltiniș, un bătrân autor, mărunț în teme mari, își pregătește elevii pentru viață... recrutându-i pentru Masonerie... eu te voi recruta pentru infinit mai mult: pentru nemurire.

Prima „lecție” avu însă loc câteva zile mai târziu:

— La vârsta asta cauți răspunsuri la toate problemele care se pun eu-lui dumitale în mediul înconjurător. Lucrul cel

mai important apare astfel a fi acel socratic „cunoaște-te pe tine”. Dar a te cunoaște pe tine, presupune, de asemenea, să cunoști și poporul în mijlocul căruia ai apărut. De ce? Pentru că omul este o ființă socială, născându-se în mijlocul unei comunități — numită de obicei popor — cu care însă nu se confundă. Se poate spune chiar că el se află în stare de inamiciție cu acesta. Pentru că, așa cum spiritul este în veci cenzurat de materie, individualismul este mereu cenzurat de comunitatea în mijlocul căruia a apărut. Sociologii au spus că individualismul este cenzurat de stat. Dar au spus prea puțin. Individul, care este un fenomen natural, este cenzurat de popor, care este de asemenea o creație a naturii. Relația dintre ei nu e una juridică, e o relație naturală.

Emil încerca să-l urmărească.

— O altă idee — continuă bătrânul — care trebuie să-ți devină un dat, este aceea că individul urmează legea poporului, că vrea sau nu. Chiar când el intră în conflict cu acesta, oriunde s-ar afla, suferă calitățile și defectele poporului în mijlocul căruia a apărut, ca pe o fatalitate.

Aici Domnu' Panait făcu o pauză.

— Și o altă idee care îți va apărea cu claritate mai târziu... sper... este aceea că ceea ce numim „istorie” nu se întâmplă, pur și simplu, poporului, ci ea se află încastrată în propriile lui virtualități... Iar „istoria”, emanația virtuților și scăderilor poporului, îl cenzurează pe individ. Dar, asupra acestei idei vom reveni.

Își aprinse, cu gesturi ușor tremurătoare, o țigară.

— De aceea, lucrul cel mai important pe care trebuie să-l știi... ca individ născut printre români... privitor la poporul în mijlocul căruia ai apărut, este că nu știi nimic despre poporul în mijlocul căruia ai apărut.

Trecând peste mirarea lui Emil, urmă:

— Asta pentru că nu știe nimeni nimic despre poporul român. În această materie a ști „ceva” doar, înseamnă a nu ști nimic.

Apoi, după o pauză:

— La români două discipline sunt separate: istoria și filozofia; filozofia și istoria. Într-un mod absolut prostesc, filozofia se asociază cu literatura. Din această cauză filozoful nu citește istorie, iar istoricul nu citește filozofie. Și, în treacăt fie spus, nici unul, nici altul n-au habar de literatură, care cere altfel de înțelegere.

Continuă, ca o paranteză ne semnificativă:

— De aceea nu există decât un filozof român și nu există decât un istoric.

Emil, știa că Domnu' Panait fusese elevul lui C. Rădulescu-Motru. Anticipă dar în cea de-a doua direcție:

— Nicolae Iorga?

Domnu' Panait răspunse tacticos, înfundându-se în fotoliu.

— Marele savant, savantul de renume mondial, la care te referi, n-a rezolvat nici o problemă în domeniul istoriei... asta așa... ca din întâmplare. El este doar un mic neștiutor de carte. De altminteri, preocuparea lui de o viață a fost să nu „aducă” cu Alexandru D. Xenopol. Zadarnică și meschină sfortare. Periodizarea dată de Xenopol în monumentală sa *Istoria românilor din Dacia Traiană* este sortită să fie reluată mereu în istoriografia românească. Iar, din acest motiv, lucrarea însăși este o sinteză rămasă neegalată până în zilele noastre.

Emil se abținu să mai facă vreun comentariu.

Domnu' Panait voia ca lui Emil să-i fie clară o idee:

— Istoria, românii și-au scris-o prin analogie. Din complex față de cultura occidentală, ei au căutat urmele acelei

matrice culturale occidentale în spațiul carpato-dunărean și au strigat ca și cronicarul: „Nasc și în Moldova oameni!” Lucrurile nu sunt deloc atât de simple.

După ce făcu o pauză semnificativă, urmă:

— Astfel s-a pierdut sensul originalității culturii autohtone. Iar originalitatea ei a stat, mereu, ia aminte! în chinul sufletesc dat de conștiința decalajului dintre realizările proprii și cele ale Orientului, mai întâi, și ale Occidentului, mai apoi. Și nu atât față de realizările lor ci, chestiune mult mai subtilă, față de capacitatea acestora de a ilustra umanitatea și de incapacitatea românilor, primitivi, de a se ridica la standarul de umanitate. Întreaga existență românească s-a desfășurat în veci sub această zodie a complexelor față de unii sau de alții. Dar, tocmai datorită acestui complex, incastrat în celula românească, el, românul, nu poate în veci să intuiască adevărul. Din care cauză, întreaga lui cultură spirituală este doar un faliment.

Emil își dădea seama, ascultându-l pe bătrân, că în mintea sa, idei disparate începeau să se ordoneze după o logică pe care abia o intuia, dar pe care o bănuia acolo și pe care o simțea că va fi, foarte curând, la îndemâna sa.

Lipsa de reverență a Domnului Panait pentru lucrurile „acceptate” — cum le numea el — îl uimea, dar îl și încânta. Părerea acestuia despre Academie îl deconcertă nu mai puțin:

— Academia este o instituție nici mai absurdă, nici mai puțin absurdă decât oricare instituție omenească. Ea este a mediocrităților și n-are nici o legătură cu marea valoare. Nici una dintre marile valori n-au fost alese la Academie, pentru valoarea ei! Dintre scriitorii mari români... și-i menționez deocamdată pe ei, pentru că văd că ai apucat, din păcate, pe calea asta... numai Rebreanu și Camil Petrescu au fost aleși,

dar... nu pentru acea mare valoare a lor care e de neînțeles oricărei instituții omenești! Ci prin hazardul întâmplării. Și Academia, ca orice instituție a mediocrilor, dă dovadă de lichelism manifest. Lichelismul acesta manifest se poate vedea la tot pasul cu ușurință, dar e ilustrat cel mai demonstrativ în obiceiul de a se alege membrii... postum!!! Crezi dumneata cumva că vor academicienii să „repare o greșeală” a... altor academicieni? Nici vorbă. Ei aleg valorile postum ca să se măgulească singuri că se află în compania acestora! Dacă nu le-ar alege postum pe cele ignorate în trecut... tot de ei, ia aminte! ar trebui să le aleagă pe cele contemporane. Dar cum să le cunoască?

Trase cu poftă din țigară:

— Eminescu — academician! Ion Creangă — academician!! Macedonski — academician!!! Bacovia — academician!!!! Te umflă râsul. Rare sunt locurile unde prostia și mediocritatea se simt mai bine decât la Academie. Să fim clari: în comparație cu geniul, omul inteligent este doar un individ mai puțin prost!

După o altă pauză continuă:

— În România însă problema se complică și mai mult. „Aici”, „la noi”, toată „Academia” trebuie retrimisă la școală... în clasa a V-a. Și mai mult chiar... într-o altă țară — în Anglia, Germania, Franța. Dar chiar și în Somalia — unde nu mai există stat, dacă va fi existat vreodată! — și tot ar ieși mai școlită decât din „școala românească vestită peste hotare” — unde se învață de către români că sunt români și că e bine așa... chiar dacă vegetează într-o baltă stătută, undeva la mahalaua lumii.

Mai murmură apoi, ca pentru sine de data aceasta, ceea ce pentru Emil fu ca și înlăturarea unui vâl de peste o lume de frustrări:

— Adică nu mai e nimic de făcut! Totul e în regulă cu România și cu rrrromânii. Și cum ar putea fi altfel, de vreme ce rrrromânii sunt rrrromâni?!

Emil vedea că Domnu' Panait însuși simțea că-l deconcertează. Acesta și spuse de altfel:

— N-avem mult timp... pentru pregătiri, pentru ocolișuri. Dacă vrei să ajungi departe, trebuie să alergi. Dacă nu te grăbești, oricât de înzestrat ai fi, nu ajungi să devii ceea ce ești niciodată. Însă eu te învăț mai întâi să mergi. Pentru că, vezi dumneata, românii aleargă mereu, iresponsabili, pentru că n-au învățat inițial să meargă!

Cum Emil nu găsi de cuviință să-l aprobe, bătrânul continuă.

— S-a spus că poporul român este un mister al istoriei. Și acestui cuvânt, „mister”, unii ar vrea să-i imprime un soi de noblețe. S-a mai spus despre poporul român — a cărei prezență în epoca cercetărilor etnopsihologice i-a intrigat pe mulți — și că ar fi un miracol, de asemenea urmărindu-se o încărcătură metaforică. Dar, dincolo de această poezie ieftină, s-ar impune mai bine să se dezlege acest „mister” o dată pentru totdeauna, lucru care nu trece prin capul niciunuia dintre acești poeți apologetici.

Și adăugă, abia auzit, ca pentru sine:

— Asta pentru folosul câtorva nefericiți care n-ar mai rătați întreaga viață în bezna culturii române.

Emil, care citise ceva istorie în ultimul timp, se credea edificat, de aceea se mira mereu de ideile Domnului Panait.

— Întreaga poliloghie despre virtuțile românilor este doar un refuz de acceptare a adevărului. Și o neputință de a te înțelege pe tine. Dar tocmai înțelegerea poziției poporului român în univers este punctul de sprijin arhimedic pe care se

sprijină înțelegerea oricărei direcții de manifestare a fiecărui român. Asta presupune înțelegerea poziției poporului român față de idealurile umanismului — idealuri limpezite de-a lungul istoriei umanității, ilustrate de câteva popoare creatoare de cultură — și ea este cheia cu care se judecă de asemenea manifestările românului luat ca individ. Necunoașterea adevărului despre poporul român duce la o confuzie care înseamnă falimentul culturii. De pildă — și spun asta ca o concesie a „căii literaturii” pe care ai apucat-o dumneata — nu poți avea o istorie literară clară fără o ierarhie a valorilor clară. Între doi autori, dintre care unul juisează de plăcere că e parte a poporului său primitiv și sălbatic și altul, care e „inadaptat”, deoarece umanitatea sa superioară e împiedicată să se manifeste printre „ai săi”, nu mai poate fi alegere.

Se opri, urmărind să vadă efectul vorbelor sale pe chipul interlocutorului. Cum Emil tăcea, adăugă.

— De aceea nu avem nici o istorie a literaturii adevărată. De exemplu, romanul *Fecior de slugă* al prietenului meu N.D. Cocea trece nebăgat în seamă, în vreme ce de cele trei fleacuri ale lui George Călinescu se face atâta caz. Românii nu vor să accepte mesajul lui Cocea care intuiise un adevăr etnic, potrivit căreia românul, celula de bază a societății românești, are caracter de slugă!

Emil tresări. Nu citise romanul, de fapt nu citise nimic de Cocea, dar își aducea aminte că, într-un loc, remarcase faptul, care-l mirase, că la moartea aceluia, Bacovia, poetul său de suflet, lăcrămase.

Domnu' Panait făcu un gest de oboseală care indica vag că „lecția” se terminase.

— Cel care nu cunoaște mecanismul acestei confruntări dintre valoare și nonvaloare, e un orb care nu poate să emită

judică. El vorbește în necunoștință de cauză, adică delirează. Încă o dată: necunoașterea poziției poporului român în funcție de „universul” umanității, nu numai că duce la falimentul culturii, *este* falimentul culturii.

Nu mult după aceste cuvinte, Emil se ridică să plece. Ar fi vrut să arunce măcar o privire peste titlurile cărților din bibliotecă dar, timid, nu îndrăzni.

Domnu' Panait îl conduse o parte din drum.

Apoi, rămas singur, pășea gânditor, încercând să sumarizeze cele auzite și să-și facă o idee de început despre gândirea Domnului Panait. Deși foarte puțin „patriotice” atitudinile bătrânului nu-l șocaseră. Mai curând îl făcuseră să se simtă pe un teritoriu, nu neapărat cunoscut, dar cordial, un teritoriu al clarităților psihice.

Mai ales cuvintele cu care se încheiase această întrevedere îl urmăriră pe Emil în drumul său spre casă, pe care, melancolic, voia să-l prelungească:

„Refugierea în optimismul eronat al lui Eminescu este aruncarea peste bord a simțului critic, este respingerea adevărului și înseamnă, nu ieșirea din cultură, ci incapacitatea de a intra în ea.”

28

Vara leneșă care începu fu pentru Emil o lungă frustrare.

Stătea nopțile în dreptul aparatului de radio ascultând Europa Liberă, dar normalitatea comentariilor de acolo era contrazisă de evenimente internaționale ce dădeau apă la moara dictatorului.

Ziarele publicară știrea că, la 28 iulie, Congresul American votase acordarea „Clauzei națiunii celei mai favorizate” în relațiile economice cu România. Așadar, S.U.A se angajau să ofere României avantaje comerciale de care beneficia oricare alt partener în relația cu ele. Dar, de fapt, prin această măsură S.U.A. întăreau poziția dictatorului în lupta sa cu propriul popor. Aceia despre care Emil și Sorin mai credeau că ar trebui să aibă o anume demnitate se înjoseau întreținându-se cu bâlbâitul analfabet! Spre disperarea lor! La începutul lunii iunie Ceaușescu fusese primit la Washington DC și se întâlnise cu președintele S.U.A. Gerald Ford și cu lideri ai Congresului American. Așadar, acum urmase plata pentru

atitudinea lui de „maverick” al blocului comunist, dar care nu era decât o toană a unui complexat iresponsabil.

Într-una din aceste zile de acalmie, avu loc, în biroul Domnului Panait, ce părea o oază dintr-un alt timp și dintr-o altă lume, a doua „lecție”, care-l deconcertă pe Emil și mai mult decât prima.

Domnu’ Panait spuse:

— Ca să devii un om, trebuie s-o faci în pofida culturii române, despre care trebuie să știi că este un faliment total. Pentru asta e nevoie de un tabula rasa de ce ai învățat în școală. Deși acolo n-ai învățat mult, nu e așa de ușor, deoarece ai învățat totul greșit... de la școala românească năvălită în apologie.

Fu vorba din nou de Eminescu.

— Eminescu a căutat cel mai puțin adevărul. Sub influența ideilor naționaliste din secolului al XIX-lea, el s-a iluzionat cu credința că „orice crimă care se face în folosul națiunii este iertată”. Poate, deși crima este crimă. Însă, în nici un caz, nu se iartă crima împotriva adevărului. Din acest motiv el, care și-a întunecat mintea singur, pentru „cauza poporului”, ne apare azi mai departe de adevăr decât oricare dintre ceilalți mari oameni răătăciți printre români.

Pe Emil îl durea disprețul față de Eminescu. Niciodată nu mai întâlnise o contestare a acestuia. O spuse timid.

Domnul Panait nu făcea concesii:

— Ia aminte că nu talentul lui Eminescu îl contest! Numai că el și l-a folosit ca să confuzioneze și mai mult această rasă deja confuză la minte din zămisirea ei genetică, ca moștenitoare a aceluia rebut genetic — geto-dacii — din care a ieșit. El, în pofida bunei sale credințe, nu s-a dovedit parte a soluției, ci parte — și ce parte! — a problemei.

Domnu' Panait avea o inflexiune rece în voce:

— Eminescu, acest om nefericit, este o figură demnă de milă. Dar asta nu înseamnă că este un element mai puțin nociv. El „autorizează”, ca să spun așa, primitivismul și sălbăticia poporului român — nu atât prin doctrina lui, care e ușor de combătut —, dar tocmai prin talentul său — ce se substituie argumentelor — pus în slujba neadevărului. Conștient de impasul în care se găsea el însuși, împreună cu tribul căruia își dedicase energiile, îi „autoriza” acestuia sălbăticia pe vecie!

Emil era abătut.

— Data trecută, când am plecat de aici, am plecat descurajat.

Domnu' Panait îl privi cu simpatie:

— Nu vreau deloc să te descurajez. Dimpotrivă, aș vrea să-ți dau curajul să vrei să afli cine ești. Pentru că... uită-te în jurul dumitale... la toți nefericiții și iresponsabili ai ăștia care vorbesc și scriu. Nici unul n-are habar de ce moștenire genetică poartă în el.

Emil era nedumerit și Domnu' Panait găsi de cuviință să-l lămurească.

— Românii sunt unul dintre acele popoare care trăiesc fără să știe cine sunt. Și asta pentru că asemenea tuturor comunităților primitive ei nu trăiesc decât în prezent. Noțiunile de tradiție și de posteritate n-au nici un sens pentru ei. Una dintre caracteristicile „culturii” lor e că nu au vocația de a-și cunoaște identitatea, nu au chemarea de a-și scotoci sufletul.

Continuă ideea:

— În legătură cu neîmplinirile noastre, cultura română s-a specializat în a face ceea ce-o îndemnase Eminescu: să dea vina pe alții!

Și Domnu' Panait încheie discuția:

— Popoarele primitive — așa cum au revelat cercetările antropologice — ca și triburile sălbatice din vremea noastră — cum se poate vedea bine de către noi înșine — practică magia, au tot felul de fetișuri. Prin aceste exhibiții ei au convingerea că pot influența fenomenele lumii materiale. Nu altfel de fetiș este cultura română. Spunând mereu, după Eminescu, această incantație potrivit căreia românii au „un trecut mare”, ce va fi urmat odată de un „mare viitor”, literatul român își închi-puie că aduce progresul națiunii sale. Și asta se repetă de când a apărut această literatură de vorbe goale. Dar nimeni nu pare a observa că mereu între un „trecut mare” și „un mare viitor” se desfășoară cel mai ticălos prezent cu putință.

Emil era atât de amărât de veștejirea idolului său, încât nu mai merse direct acasă. Avea nevoie de aer, avea nevoie de ritm de pași ca să-și ordoneze gândurile.

„Din cauza acestor contemporani de nimic, Domnu' Panait a luat o atitudine prea radicală față de Eminescu. E o nedreptate. Chiar dacă Eminescu a fost prea îngăduitor cu performanțele românilor.”

Câteva zile mai târziu, în liniștea biroului Domnului Panait, încercă să-și apere idolul. Era greu însă:

— Eminescu a mințit poporul român ca să trăiască, spuse bătrânul. Nu la modul vulgar, desigur, ci ca să trăiască spiritual. Mințindu-se pe sine, l-a lingușit pe român și a „reușit” să aibă în posteritate flori pe mormânt. Trist.

Dar nici I.L. Caragiale, care fusese o antiteză la orbirea pătimășă a lui Eminescu, nu dăduse adevărul întreg:

— Caragiale, care se simțea „grec”, deci străin, aparținător unui neam care în decursul istoriei omenești făcuse performanță — și ce performanță! —, nemaivând deci nevoie de

o autoiluzionare, a cunoscut adevărul, l-a afirmat cu consecvență dar, ca orice străin, n-a pus patimă în rostirea lui și, adoptând zeflemeaua — o boală și așa groaznic de nocivă la români —, l-a diluat.

Peste alte câteva zile, Domnu' Panait îi spuse lui Emil, cu o voce slabă.

— Să nu te miri de radicalismul credințelor mele. Vreau să-ți deschid ochii... dar n-am prea mult timp la dispoziție. Voi muri curând.

Emil vru să protesteze, din acea pornire prostească de a fugi de adevăr, dar Domnu' Panait intră direct în subiect.

— Eminescu este, ca să spun așa, un „greu” care s-a ratat. Oricât ar părea de paradoxal, el a fost cel mai nemulțumit dintre „grei” de performanța poporului — așa-zis „al său”. Însă fiind și cel mai ambițios, știind că „greii” sunt reduși la dimensiunile „alor lor”, n-a acceptat acest fapt. Pentru el românii trebuia să fie „mari”. Însă măreția lor nu se vedea nicăieri. Atunci el a dat vina pe alții.

Lui Emil nu-i era deloc clară ideea.

Domnu' Panait continuă:

— Eminescu a fost gânditor — dintre cei puțini răătăciți printre români — care a simțit primejdia acestei dileme. De aceea el a hiperbolizat o realitate socială, a cărei importanță era cu totul secundară relativ la destinul poporului român și a creat teoria așa-zis „a păturii superpuse”. Era singura cale pe care se puteau salva aparențele existenței nemulțumitoare a poporului „său”. Și el, un biet geniu întors din Germania naționalismului, și aflat în căutarea unui popor, s-a aruncat asupra acestei teorii cu disperare.

Domnu' Panait se explică:

— Infiltrațiile etnice se produc tot timpul și la toate popoarele. Nu există popoare „pure”, deși unele sunt mai unitare

genetic decât altele. Din această cauză „pătura superpusă”, de care vorbește Eminescu, este cea care s-a impus într-o societate barbară. Un om superior venit în mijlocul unui popor necivilizat nu poate fi ținut jos pe scara socială. Or poporul român este o entitate netrebnică — care nu face treabă, adică — și ascensiunea oamenilor de valoare, care vin aici este de neoprit. Creierul lor fiind organizat mai bine, voința lor fiind mai puternică, sensibilitatea simțurilor fiind mai mare, ei se vor congrega și vor constitui o clasă care, mai târziu, datorită superiorității membrilor ei, se va vedea că e străină. Nu neapărat străină din punct de vedere etnic, dar străină prin capacitatea sa de a ilustra Umanitatea. „Pătura superpusă” a lui Eminescu nu era deloc „pusă” de cineva, membrii ei se congregaseră pe baza diferențelor de valoare dintre ei și un trib antic, anacronic și, din această cauză, buimac în fața cerințelor culturii și civilizației omului modern.

Domnul Panait tăcu, parcă adunându-și ideile și Emil îi respectă tăcerea.

— Dar, urmă bătrânul, „optimismul” național al lui Eminescu este starea-limită de pesimism, este disperarea însăși. Nu te mira. El traduce de fapt resemnarea în urma revelației că însuși poporul „său” este resemnat în a nu fi capabil de a crea cultură și civilizație. Eminescu a fost cel mai „pesimist” gânditor de pe aici. El înțelesese că a îndemna la acțiune însemna doar a striga în pustiu. Practicând incantațiile sale delirante, a urmat calea primitivilor care cred că urlând cuvinte absurde, vor îndupleca spiritele și vor aduce ploaia. Ce altceva a crezut Eminescu, un primitiv el însuși, că face iluzionând „poporul” asupra calităților lui, decât că acesta va căpăta, așa subit, capacitatea de a transforma natura?

Domnu’ Panait părea obosit și Emil știa că întrevederea se va termina cu o observație conclusivă.

— Pentru ca să se iasă din impasul în care se găsește conștiința românească, ar trebui ca ea să nu mai fie „conștiință românească”. Ar fi nevoie de luciditatea lui Caragiale, combinată cu patima lui Eminescu ca să se spună, în fine, o mare parte din adevărul îngropat de peste două milenii în subiectivismul național! Această combinație rară și providențială nu e de așteptat să apară.

Mergând spre casă Emil trăia un sentiment ciudat. Ar fi vrut ca Domnu' Panait să n-aibă dreptate. Asta pentru că, în urma vorbelor acestuia, pentru prima dată în scurta lui viață, simțea că plutește undeva, fără un punct de sprijin, într-o zonă a nimănui. Își dădea totuși seama că acest teritoriu incert era doar unul de tranziție între ceva și altceva, dinspre ceva spre altceva.

Și, gândindu-se la izolarea sa totală, fără leac, la intrarea sa în catacombe, încă de la vârsta de treisprezece ani, se întreba în gând, cu un sentiment aproape de deznădejde:

„Să fie România, în eternitate, unul dintre acele locuri, deopotrivă sinistre și caraghioase, care nu sunt luate în seamă de către nimeni cu adevărat? Să fie oare orice sacrificiul, în numele ei doar un gest inutil? Să nu merite, cu alte cuvinte, nici un sacrificiu? Și să fie oare posibil ca lichelismul inimaginabil din jur să probeze că lichelele de conaționali, simt cumva, pe căile eredității, adevărul ăsta, ascuns undeva, acolo în adânc, în codul lor genetic?”

29

In zilele următoare nu-l mai vizită pe Domnu' Panait. Stătea în casă și făcea note pe marginea textului său dramatic.

În mintea lui, cuvintele bătrânului stârniseră persistente nedumeriri. Și se întreba, în procesul de elucidare asupra poziției lui personale în cadrul românismului și a celei a românismului în lume: „să aibă oare dreptate?” Compara obsedant ceea ce i se propunea, cu ceea ce el însuși cuantificase până atunci în așa-zisa sa „doctrină”.

Nu mai merse nici la „insuliță”. Nu voia să-și mai întâlnească „mentorul”. Nu înainte de a rumega totul în singurătate.

Vara se scurgea, pentru el, goală de evenimente biografice. Căldura îl ținea închis în „beciul” său, răcoros acum.

Ieșea doar dimineața devreme să-și cumpere ziarele.

În primele zile ale lui august vizită România președintele S.U.A., Gerald Ford. Emil și Sorin, curioși, merșeră și ei înspre Arcul de Triumf să-l vadă deși, pentru cei doi prieteni, vizita

asta echivala cu o trădare personală a lor de către America pentru care aveau reverență. „Succesele” lui Ceaușescu, în fața cărora delira de entuziasm media românească, nu erau și ale cetățeanului de rând, asupra căruia apăsa din ce în ce mai greu dictatura.

Cu cât aceasta invadea mai mult domeniul vieții private a cetățenilor, cu atât o agresiune ideologică, mereu mai violentă, caracteriza politica regimului. Cerința lui Ceaușescu, cea de „creare a omului nou”, datând din vremea inițierii „mini-revoluției culturale”, umplea acum până la absurd universul mediatic.

Pe la jumătatea lunii căldura era tot mare și lui Emil începu să-i lipsească întâlnirile din biroul Domnului Panait. Discuțiile cu Sorin nu-i mai erau suficiente. Își cunoșteau prea bine gândurile și nici unul nu mai putea aduce ceva nou la clarificarea nemulțumirilor lor.

După ezitări repetate îl sună pe domnu’ Panait. Se simțea asemeni unui trădător. Dar bătrânul nu se formaliză și a doua zi Emil se găsi instalat confortabil în fotoliul „său”. De data aceasta își propusese să-și provoace „profesorul” opunându-i propriile opinii.

Fu uimit când realizează că Domnu’ Panait îi intuise îndoielile:

— Bineînțeles că dintre cei care ar lua cunoștință de ce-ți împărtășesc eu dumitale, presupunând că asta ar fi posibil, numai o parte infimă va rezona. Numai acei — rămași atât de puțini în urma selecției inverse care se operează din negura timpurilor —, purtători de virtualități către o lume mai bună. Ceilalți însă, care trăind în sucii lor propriu românesc, se simt bine, se vor scandaliza. E doar o chestiune elementară de sensibilitate.

Urmă un moment de tăcere.

— Toți, dar absolut toți netrebnicii ăștia care sunt ultimii în oricare clasament european, declară că sunt mândri că sunt români. Dacă-i întrebi: „de ce?” nu-ți pot răspunde. E tipic românesc. Sunt mândri că sunt codași. De fapt, poziția corectă ar fi să se rușineze de gradul de înapoiere în care se găsesc, apoi să remedieze problema și, în fine, să... fie mândri. Dar cum să remedieze problema când ei sunt români? Ei știu bine, în sângele și în carnea lor, că nu sunt buni de nimic și că nu pot remedia nimic. Și atunci ei pur și simplu „ard etapele” ca de obicei. „La dracu’ cu toți ceilalți!” strigă ei. „Suntem mândri că suntem români, fără motiv, așa... pur și simplu!” Din nou acel „ca la noi la nimenea”.

Cum părea că Emil așteapta ca el să-și să-și illustreze ideea, Domnu’ Panait se ridică din fotoliul cu o sprinteneală surprinzătoare.

— Am să citez câteva dintre cuvintele pe care le poate scrie un istoric român de azi despre daci, strămoșii noștri.

Luă o carte din bibliotecă și o frunzări puțin, în vreme ce Emil aștepta.

— Da, uite că am găsit. Iată: „înalta treaptă de dezvoltare la care ajunseseră strămoșii noștri pe vremea lui Burebista și a lui Decebal”. Și mai departe: „nicăieri nu se găsesc așezări mai mari, cetăți mai puternice, unelte mai perfecționate, opere de artă mai frumoase”. Apoi, o concluzie: „În marele complex arheologic se reflectă activitatea creatoare a generațiilor, credințele și obiceiurile geto-dacilor, geniul însuși al acestui popor”.

Lăsă, cu un gest de dezgust, cartea să cadă pe covor. Rămase în picioare.

— E ușor de văzut că acest om a pierdut simțul proporțiilor. El deja elucubrează într-o lume — putativă — în care nu mai funcționează nici un fel de standarde, nici un fel de măsuri. Pentru că acea „înaltă treaptă de dezvoltare la care ajunseseră strămoșii noștri” era contemporană cu civilizația romană. Acele pietre... sau cum să le spun? acele cataroaie! pe care „strămoșii noștri” le așezaseră foarte aproximativ „prin regiunea Munților Orăștiei”, cum ne informează autorul — după ce meșteri locali văzuseră, nici vorbă, în călătoriile lor, ce făceau „alții” —, erau contemporane cu arhitectura Romei! În perioada în care „geniul însuși al acestui popor” dac nu cunoștea scrisul — fără de care o limbă este doar ceva mai mult decât o înșiruire de onomatopee — romanii creau condițiile, prin cultura și civilizația lor, pentru legiuni întregi de individualități să ilustreze conceptul de Om. Numai de dragul demonstrației să cităm câteva nume...

Și, întorcându-se spre rafturile bibliotecii astupate de volume, căuta cu privirea:

— Unii dintre contemporanii acelor „daci geniali”, din păcate neînregistrați de istoria umanității, se numeau: Virgiliu, Horațiu, Propertiu, Ovidiu, Seneca, Tacit, Cicero, Plinius (cel bătrân), Vitruvius, Catul, Lucrețiu, Juvenal, Martial, Petroniu, Titus Liviu, Salust, Iulian, Gaius, Paulus, Ulpian. Mai e nevoie să citez și alții?

Reveni în fotoliul său.

— Orice comentariu devine de prisos. O „civilizație” care nu lasă în urmă decât amintirea a două nume de șefi de triburi, intrate în atenția lumii antice ca niște „probleme”, nu e deloc o civilizație ci, după standardele lumii antice, și după orice standarde, doar o „barbarie”.

Bineînțeles că lui Emil nu-i mai veni să-l contrazică.

— Întreaga cultură spirituală a românilor este una apologetică și rezultă dintr-un complex de inferioritate degenerat în agresivitate.

Domnu' Panait continuă cu autoritate:

— Dacă suntem astăzi în halul ăsta de decădere, atunci e rezonabil să ne întrebăm ce a făcut acest șarpe uman care s-a târât prin istorie pe versanții Carpaților timp de două milenii și jumătate... de atunci de când, sosit pe aici, Lisimach i-a găsit pe strămoșii noștri în stare de barbarie. Se subliniază mereu ca o mare virtute faptul că Lisimach a fost învins. Dar n-ar trebui oare să se sublinieze mai bine faptul că macedonianul pierduse o bătălie, iar strămoșii noștri pierduseră deja războiul cu civilizația? Căci e o evidență că, în competiția de astăzi dintre națiuni, nu s-a schimbat nimic de atunci. După douăzeci și cinci de secole de „istorie”, poziția urmașilor acelor triburi, împreună cu standardele lor, au rămas aceleași, adică undeva la coada unul clasament european al realizărilor de cultură și civilizație.

Se opri un moment.

— Și ia aminte la un alt aspect semnificativ. Strămoșii noștri erau conștienți de inferioritatea lor. Acest fapt e demonstrat de anecdota cu masa bogată și cu cea săracă, prezentată de istoriografia noastră ca modestie, deci ca o virtute, dar care nu era decât unul dintre acele ifose ale unora care, deja din antichitate, se simțeau complexați. Și putem, în acest caz, să parafrazăm zicala potrivit căreia „prostul nu e prost destul dacă nu e și fudul”, prin următoarea: „complexatul nu e complexat destul dacă nu e și fudul”.

Pricepând oarecum ce se petrecea în sufletul interlocutorului său, Domnu' Panait spuse ceva mai potolit:

— Vezi dumneata, capacitatea poporului român de a crea cultură și civilizație după standarde europene nu s-a pus nicio dată la îndoială. Starea de incultură și necivilizație a românilor — care, fie spus, este problema cea mare a lor în ipostaza de gânditori — s-a pus mereu pe seama condițiilor istorice. Dar, ea trebuie pusă pe seama condițiilor interne genetice.

Domnu' Panait luă acum un ton pedant:

— Psihologia modernă a făcut o afirmație care cuprinde un adevăr extrem de important pentru studiile de etno-psihologie. Anume că „la naștere se trânteste o ușă genetică”. Nici un organism nu evoluează. El doar își împlinește destinul care este înscris în codul său genetic.

De fiecare dată când Domnu' Panait făcea o pauză, Emil înțelesese că urma o idee mai însemnată.

— Dar un popor format, urmă bătrânul, este și el un organism definitiv, dimpreună cu destinul său unic, care rezultă din datele cu care a fost zămislit la un anumit moment în timp și care este fatuumul său.

Era evident, din radicalismul afirmațiilor, că se apropia sfârșitul „lecției”:

— Istorioara „moralizatoare”, mai spuse Domnu' Panait, ar trebui interpretată astfel: la data venirii lui Lisimach pe teritoriile locuite de geto-daci, când el pierdea războiul cu strămoșii noștri îndepărtați, aceia pierduseră războiul cu cultura și civilizația. Deci strămoșii poporului român de astăzi se arătau a fi — prin comparație cu grecii antici —, te rog să nu te sperii, doar un rebut genetic.

Emil nu se sperie, dar tresări puternic.

Bătrânul continuă:

— Mândri sau nu, românii știu totuși, undeva în sufletul lor, adevărul. Consideră această obsesie cu „crearea omului

nou". Pare o cerință a ideologiei comuniste. Ea ar putea părea doar semnul indubitabil al falimentului ideologic. În spatele „necesității” „creării” unui „om nou” s-ar părea că se întrezărește recunoașterea implicită a imposibilității de realizare practică a acestei ideologii — de import de altfel —, a utopismului ei. Și totuși ea e, la români, o problemă veche tot ca și ei. Nu e nici măcar una dintre multele „localizate”, „autohtonizate”, care și-au pierdut orice înțeles original. Nu, nu este decât tot o piele a „șarpelui românismului”.

Emil aștepta.

— Este de fapt eterna frustrare a românului cu sine. Această ancestrală frustrare, și nu altceva, este ilustrată azi prin „cerința” comunistă de creare a „omului de tip nou”. N-are nimic de-a face cu ideologia. În spatele ei se ascunde conștientizarea falimentului unei întregi culturi, a „culturii române”. Frustarea simțită de acești guvernanți, ce duce la oprirea severă a populației, își are cauza în întârzierea rezultatelor scontate și e o chestiune clasică la români. Nici Țepeș nu-i îndrăgise mai mult pe netrebnicii ăștia. Aici trebuie căutate și originile disprețului — cu un atât de lung precedent pe aceste meleaguri — a românului în ipostaza de lider față de românul în ipostaza de supus. Și invers, bineînțeles.

Emil nici nu se mai gândea să îndrăznească să-l întrerupă.

— Revenind la „mândria de a fi român”, trebuie să înțelegi un lucru fundamental: cultura spirituală este soră bună cu cea materială. Aș putea spune că îi este fiică. Cei care transformă natura, adică popoarele creatoare de cultură, n-au nevoie să se iluzioneze. Ele sunt mândre pe drept de ele însele. Celelalte, „popoarele naturii”, cum le spune antropologia, sau „înfrățite cu natura” cum s-au autodescriș românii, au nevoie să se laude și ele, pe nedrept însă de astă dată.

Mai adăugă ca pentru sine:

— În aceste culturi falimentare nimeni nu pricepe adevărul, reluă bătrânul.

Când parcurgea aleile Parcului Herăstrău, prin căldura opresantă a acelei seri de august, îndreptându-se spre locuința sa, Emil era deprimat. Parcul, neobișnuit de nepopulat la acea oră, îi dădea senzația unui codru din care parcă n-ar mai fi fost posibil să se iasă. Aleile — adevărate tuneluri de verdeață — păreau poteci ce aveau să se închidă cu necesitate înaintea lui.

30

A scultând Europa Liberă, Emil se conștientiză asupra unui eveniment internațional ce nu-i reținuse atenția. La 1 august Ceaușescu, la Helsinki, la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, semnase și el Actul final. Pe lângă faptul că se garanta, sub semnătura șefilor de state, stabilitatea frontierelor așa cum se trasaseră după război, în document se punea de asemenea accentul pe drepturile omului. Unul dintre ele era și cel de „liberă circulație a persoanelor”.

Sorin care, în ultimul timp, nu mai visa decât plecarea din țară, era foarte interesat. Căutase și găsisese numărul mai vechi al ziarului *Scânteia* unde se tipărise textul „Actului final”. Îl studiară cu atenție.

De la un timp lumea începuse să se temă de „microfoane ascunse”. Se părea că dictatorul descoperise și el „tehnica” și voia, prin „organele” Securității care-i implementau „politica”, să știe mereu mai mult despre ceea ce fac supușii săi... chiar și în pat, se zvonea. Când vorbeau între ei, oamenii

acopereau telefonul cu perna sau, mai sigur, ieșeau pe stradă și făceau scurte plimbări în jurul locuințelor. Din ce în ce mai mult populația avea fobia că e urmărită.

Direct proporțional cu „necesitatea” pe care o simțeau „organele” de a ști, se dezvolta, ca o caracatiță, instituția delațiunii. Tot mai mult oamenii se temeau de „informatori” — înregimentați sau benevoli — și nu mai vorbeau unii cu alții de frica „turnătorilor”. Se părea că se va reveni la situația din anii '50, din deceniul „stalinismului”, în care se ajunsese, cu adevărat, să se teamă părinții de copii.

Asupra acestui fenomen Domnu' Panait avea, ca de obicei, o poziție radicală:

— O, oamenii se denunță pe aici de multă vreme. Sunt dezolat să am, și în această chestiune, o părere diferită. Aruncarea responsabilității, pentru asta, numai asupra dictaturii comuniste este din nou o scuză facilă, aceeași bălăcire în eterna eroare care e „trăirea românească”. Entuziasmul cu care românii se denunță unii pe alții e un fenomen natural, ascunzând în sine un tâlc mult mai adânc. Voluptatea denunțului este reflexul lipsei de energie a indivizilor ce formează acest popor și care, în consecință, vor mereu s-o scoată la capăt oricum... când întinzând mâna la pomană, când trădând. Este, în felul de a fi al românului, disperarea conștiinței că nu poate face nimic prin propriile forțe în competiția nemiloasă a vieții.

Emil simți nevoia de a mai atenua radicalismul acesta, dar mai mult voi să spună și el ceva:

— Fenomenul nu e, firește, specific românesc...

Domnu' Panait nu se înmuie:

— Desigur, dar mereu ajungem la problema capitală a proporției dintre bine și rău, la noi.

Emil nu-l mai întrerupse și Domnu' Panait își preciză mai departe „doctrina”, cum făcea mereu.

— Într-o națiune fără energie, netrebnicia este mai mare, căci mai mare este și frica de muncă. Iar frica de muncă duce la toate josniciile... de curând chiar și la crimă. Scrisorile anonime, de care vorbea Caragiale, nu ucideau pe vremea aceluia — ridicolul nu ucide, s-a spus —, în epoca noastră însă ele te trimit la Canal.

„Cum îl trimiseseră și pe el, pe Domnu' Panait, de altfel”, gândi Emil care tăcu.

Trebuia, de acum încolo, să se aștepte și el la neplăceri în blocul unde locuia. Poziția sa, în afara cursului vieții, așa cum era ea dictată de un concept nou denumit „echitate socialistă”, stârnise deja o oarecare curiozitate printre vecini.

Sorin însuși începuse să se teamă să mai vină pe la el prea des și, de câte ori cobora scara întortocheată ce ducea la „Mistere”, — așa porecliseră ei locuința asta îngropată, aluzie la „Misterele Parisului”, la „Curtea Miracolelor” —, o făcea cu cele mai mari precauții.

Între timp, populația, din ce în ce mai nemulțumită, „cârtea” pe la colțuri. Dar, fiecare în parte, în poziția sa „oficială”, se arăta mereu mai entuziasmat de cursul pe care-l lua dictatura lui Ceaușescu.

Și românii spuneau... „bancuri”.

Asta pe Emil îl irita peste măsură. Nu-i mai putea privi pe acești conaționali îngenuncheați, umiliți, batjocoriți, dar puși pe răs, pe distracție! Nu-i putea vedea dând dovadă de atâta idioțenie încât să creadă, cumva obscur că, atunci când își savurau „bancurile” lor, pe cât de idioate, pe atât de inutile, în univers s-ar fi făcut dreptate!

Când, la sfârșitul lui august și începutul lui septembrie, Margaret Thatcher, liderul Partidului Conservator din Marea Britanie, vizită România, cei doi prieteni nu mai avură curiozitatea să se vadă încadrați în plutonul adunat cu forța pe străzi în vederea „primirii înaltului oaspete”.

În urma acestor vizite, Dumnezeu știe cum aranjate, nu mai era de mirare că lui Ceușescu îi intrase în cap că e o „personalitate de renume internațional”. Astfel că ziarele fură din nou pline, pentru câteva zile, de elogi delirante la adresa documentului „Poziția României cu privire la instaurarea unei noi ordini economice mondiale”, pe care, la 5 septembrie, delegația română la ONU îl prezentase, plictisind audiența, desigur.

Totuși, această îndoctrinare continuă, agresivă, privind meritele „marelui bărbat de stat” care ar fi fost Ceaușescu, lui Emil îi umplea sufletul de îndoieli. Îi era greu, în atmosfera aceea indecentă de sărbătorire delirantă a mizeriei cotidiene, să se mențină în zonele rarefiate ale bunului simț.

În singurătatea „subsolului său”, Emil se întreaba asupra sensului istoriei contemporane.

Motivele care justificau idolatria față de Ceaușescu, care îmbrăca acum haina „naționalismului” mesianic, îi apăreau în continuare, la o analiză rece, pe cât de nerezonabile în sine, pe atât de caraghioase.

„Un «scop» obținut pe căi odioase, își spunea, e odios el însuși, e doar un palmares, o impostură, o «formă fără fond». Instaurarea comunismului în urma unei invazii dinspre rășarit, mai distructivă poate decât multe din invaziile pe care le suferiseră românii în istoria lor, echivalează cu un război nuclear. Pentru că de la rezultatele economice și până la atmosfera morală, în România totul este acum ieșit din normalitate.”

Își amintea de un film documentar american ce rulase prin cinematografele din oraș. Într-un atol, unde se experimentaseră arme nucleare, se ajunsese ca peștii să supraviețuiască — un timp, limitat desigur — în copaci. Revedea încă în minte acele arătări transparente aruncate și lipite pe crengi de puterea exploziilor, cu bronhiile pulsând oribil.

„Și așa acest popor, ai cărui strămoși fuseseră găsiți în stare de înapoiere cu circa două milenii și jumătate de către Lisimach, nu făcuseră nici o performanță în istorie, își repeta el după «învățăturile» Domnului Panait. Dar până și «așezarea» lui pe principii europene — mai mult sau mai puțin — din ultima sută de ani, fusese distrusă.”

Și totuși, pentru Emil, de la un timp, în urma conștientizării poziției românilor în funcție de conceptul de Umanitate, suferințele personale păreau să-și mai fi pierdut din însemnătate. Încet, încet devenea un cinic.

Cumpăra ziarele mai rar, dar și atunci lașitatea execrabilă a scribilor aflați pe statele de plată ale nedemnității nu-i mai făcea sângele să-i pornească vijelios spre creier. Zâmbea doar amar, cu lehamite.

Nici omniprezența dictatorului pe ecranul televizorului nu-l mai agasa, nu-l mai enerva ca înainte. Nici nu mai urmărea „serialul” peregrinărilor prostești ale „Primului călător al țării” — la sfârșitul lui octombrie Ceaușescu găsisese de cuviință să mai „treacă” și prin Portugalia, și „presa” urla corul de elogii la nemaipomenita trambalare.

Lui Sorin îi vorbea acum în termenii Domnului Panait:

— Omul s-a desprins de animal prin ridicarea din poziția orizontală în cea verticală. Dar acest popor român, care din punctul de vedere al curajului moral este mereu în genunchi, face demonstrația că nu e deloc departe de animalitate.

Primitivismul lui este demonstrat, așa cum epoca demult revolută a speciei e exemplificată încă și azi de mersul de-a bușilea al copilului. Românul, care în copilăreala lui morală merge de-a bușilea, este un primitiv.

Apoi zilele începură să treacă cu o repeziciune care îl stupefia.

Și ultimele zile ale lui octombrie fură calde și însorite. Era o vară neobișnuit de târzie. Vremea îl mai scotea din casă în rare ocazii. Asta pentru că medita mai bine plimbându-se, decât stând în casă. Se temea însă să nu fie „legitimată” de vreuna din uniforme albastre — ale Miliției — și întrebât de rostul său.

Acest rost, „rostul său”, îi era lui însuși neclar.

Pentru că i se spusese mereu, în familie, în școală, în societate, că trebuia să devină ceva, se hotărâse să devină el însuși. Și uite unde ajunsese! Până acum nu-i fusese prea clar ce însemna asta, nici la ce ar duce această hotărâre, acum însă...

Era oare ceva incastrat în ființa lui care-l exila de semenii? Câteodată râdea singur și clătina din cap a neîncredere când își amintea că nu avea mai mult de patrusprezece ani când își spusese că, dacă vrea să existe ca om, dacă vrea să-și dea o șansă de a nu se îneca în mlaștina asta rău mirositoare ce-l înconjura, nu trebuie să trăiască în România. Și-și impusese să trăiască — de atunci înainte — în alt timp. Contactele lui aveau să fie doar cu aceia pe care îi recunoștea ca „familie spirituală” și care erau în prezent înmormântați la Cimitirul Bellu.

Pe neașteptate începu totuși o nouă fază a vieții sale.

Într-o zi Sorin coborî la „Mistere” însoțit de două fete. Identitatea și ocupația lor nu erau foarte clare, dar asta nu conta deloc. La sfârșitul vizitei, una rămase peste noapte.

De atunci ea își făcu obiceiul să revină în funcție de capriciile ei.

Și Emil cunoscuse, destul de bine, acel lucru, numit amorul fizic, care-l obsedase din ce în ce mai nemilos în timpul din urmă.

Noiembrie veni cu ploi și vreme urâtă. Apoi anul se sfârși într-o notă de deznădejde. Decembrie îl găsi stând ceasuri lungi, întins în pat, cu o carte așezată pe piept și privind, prin ochiul de geam, zăpada căzând neîntrerupt. Gândea obsedat. Trecuseră aproape doi ani de la reîntoarcerea sa din armată și nici una dintre speranțele lui nu se materializase. Se afundase adânc într-o boemă — nepermisă de „echitatea socialistă” — ce nu era de fapt decât o coborâre în catacombe din mijlocul unei societăți pe care nu o putea accepta.

Apoi, când zăpada, troienindu-se, astupă fereastra ce se găsea la nivelul trotuarului, camera lui se cufundă într-o liniște nefirească. Avu atunci sentimentul că se rostogolise în neant.

Murmură:

„...Și ningă, zăpada ne-ngroape...”

31

A doua zi după revelion veni să-l vadă Sorin. Îi adusese o sticlă de vin din partea Laurei. O întâlnise întâmplător și colindaseră vreo oră prin magazine să găsească ceva bun pentru el.

— Mi-a făcut impresia unei ființe nefericite. E, știi asta, căsătorită. Dar se uita mereu pe deasupra mea, îmi evita privirea. Era melancolică. Definitiv, nu era fericită.

Deschiseră sticla fără să spună un cuvânt și o băură discutând de alte lucruri. Imaginea Laurei era însă acolo, printre ei și Emil vedea pe chipul prietenului său că voia să-l cruțe, gândind, nici vorbă, că el suferă.

Și, într-adevăr, inima lui stătea strânsă. Dar nu așa cum credea Sorin. Fata asta, care-i umpluse mintea și sufletul atâta timp, îi părea acum un lucru din trecut, mult depărtat.

Se transforma. Dar se și „maturiza” oare?

Sorin îl găsea foarte schimbat și-l urmărea cu atenție:

— Ce-i cu tine?

Emil ridică doar din umeri.

— De ce nu mai ieși? Și ce faci aici, în interiorul ăsta care-ți apasă creierul, tot timpul? Scrii? Citești, măcar?

Și continuă să-l urmărească atent, cu clătinări din cap.

Ianuarie aduse alte ninsori, dar mai ales geruri mari. Era de-a dreptul dureros să fii pe stradă și populația făcea impresia unei turme umane, așteptând sacrificiul, stând așa, fără speranță, în așteptarea mijloacelor de transport.

Dar nu numai mizeria fizică se accentua, ci și cea ideologică.

Pe data de 26, ziua de naștere a lui Ceaușescu, fu clar că celebrarea cu fast nemaipomenit se transformase deja într-un permanent ritual politic. Acesta devenise obligatoriu pentru instituțiile statului. Iar lașitatea generală, ce luase forma unei participări entuziaste, era de-a dreptul grotescă.

Dar nefericirea lui Emil era acum una fără cauză aparentă, imediată.

Când vedea corul de elogii pe care „scriitorii” îl înălțau întru slăvirea dictatorului, se mai întorcea să se întrebe asupra rostului acestei îndeletniciri asediate de totalitarism.

Și își spunea:

„Ce altceva sunt lașii ăștia decât niște impostori care, izolându-se în sanatoriul idealității lor, închid ochii la orice nedreptate din jur și se cred importanți și demni? Și scriu mii de pagini cu o furie de iresponsabili?”

Dar soarta „literaturii” române contemporane nu-l mai interesa. Pentru că în literatură el căuta Omul.

Logica îi era inextricabilă:

„În spatele acestei maculaturi debile, nu exista nici un om mare, iar literatura mare nu poate exista în absența unui om mare. Or, ce om mare ar mai fi acela care ar fi reușit să se înjosească într-atât, încât să poată pătrunde într-o astfel de lume literară supravegheată ideologic și polițienesc?”

Vorbea singur plimbându-se prin cameră:

„Nici unul dintre scribii ăștia din această mahala a Europei nu poate fi un mare scriitor. Pentru că marele scriitor este un om de vocație, iar omul de vocație nu poate fi asociat cu răul, el nu poate fi laș.”

Sorin, când îl văzuse că se dedă acestui tic al plimbării într-o cameră închisă, îi atrăsese atenția că e obiceiul încărceraților, care trebuie să se miște, dar n-au decât spațiul îngust al celulei.

Își reciti piesa.

Trebuia să fie acolo răspunsul său la realitatea lungului șir de abdicări românești din istorie, ilustrarea demonstrativă a nocivității adaptării vieții sufletești la acea infamă înțelepciune potrivit căreia „capul plecat, sabia nu-l taie” și care adaptare îndelungă lăsase în urmă un pustiu moral inhabitat de un trib ticălos.

Dar nu mai era mulțumit. În urma discuțiilor cu Domnu' Panait avea o altă perspectivă.

Își propuse să scrie o altă piesă. Ar fi putut folosi acolo notele pe care le făcuse în ultimul timp.

Dar nu începu nimic.

Nici de compania Domnului Panait nu se mai putu bucura. Acesta, bolnav, petrecuse mai multe săptămâni în spital. Emil îl vizită de vreo trei ori, spre bucuria bătrînului care, se părea, nu avea familie.

Luna februarie, lună rece, adâncea mizeria.

Asculta în fiecare seară Europa Liberă, dar de multe ori atenția lui se pierdea în lumea sa interioară.

Se împlinea un an de când se „dăduse” „legea sistematizării teritoriului” ce urmărea realizarea unor „centre civice”. Disparația gospodăriilor așa-zis răzlețe, ce urma să facă loc

plănuitelor „centre civice”, începuse să dea loc la nemulțumiri și proteste. Presa internațională făcea cunoscută și comenta această „inițiativă” a lui Ceaușescu.

Emil își aducea aminte de cele câteva zile petrecute într-un sat. Aspectul acelei așezări românești îi păruse atunci ca fiind cel al unui mediu barbar, străin țăranului, iar sentimentul intim al fiecărui locuitor în parte părea să fi fost unul de insecuritate. Acel sentiment de superioritate, ascuns în spatele filozoficei umilințe, din care scriitorii făcuseră un fel de mare virtute românească, îi luase locul un scepticism antisocial, caracteristic omului dezrădăcinat.

Acum, ideologia căpătase culoarea unui naționalism patriotard.

Emil înțelegea că și acest așa-zis patriotism era doar una dintre nenumăratele lașități la care se dedă românul.

„«Se poate să nu fii iubit» își spune demagogul ăsta idiot «când vrei binele poporului român? Când îl aperi de asedii?» Ce dacă aceste asedii sunt doar în mintea ta? Dar dacă ar fi reale? N-ai avea dreptate să fii patriot? Firește că da. Cine ar putea să te condamne pentru asta?!”

Și noii barzi naționaliști, la porunca „marelui Om” și întârâtați în creierile lor de tâmpiți, de naționalismul lui Eminescu, îi tot dădeau înainte cu vitejie luptându-te cu dușmani imaginari, în loc să lupte cu mizeria interioară demascată de lașitatea lor grotescă.

Ar fi vrut să fie în biblioteca Domnului Panait, să-i asculte comentariile paradoxale, care să-l ajute să se elibereze de poncifele inoculate de literatura cu care se hrănise până atunci.

Suferea mai ales la ideea că „se oprișe din creștere”. Totul i se părea că stă pe loc. Viața sa, ideile sale. Îi era teamă că devenea o figură ridicolă.

Domnu' Panait se reîntoarase acasă, dar era prea slăbit ca să-l primească, iar lui Emil, care ar fi vrut să-l ajute în vreun fel, îi fu teamă să nu-l jignească pe acest „gentleman” independent și la vârsta sa înaintată.

Martie fu o lună de dezmoțire. Ziua se lungise, văzduhul se luminase, albul zăpezii lăsa loc culorii întunecate a pământului. Apărură și primii ghiociei.

O întâlnire cu Laura îi accentuă starea interioară penibilă.

Fata era bucuroasă, dar rezervată:

— Tot mai lupti cu „boborul”?

Sufletul i se înnegură în fața ironiei:

— Lupt cu „boborul” pentru că acolo e cauza tuturor nenorocirilor unor indivizi aleși care agonizează în mijlocul unui trib netrebnic.

Laura era concesivă:

— „Crimele” de care acuți „tribul” sunt relele dintotdeauna ale omenirii. Și nu a murit nimeni din ele. Nu zic că nu e bine să iei atitudine împotriva lor, dar nici ca tine, să le absolutizezi.

Emil se indignă:

— Să nu le absolutizez? Dar cum să le consider? Minciuna, cam minciună, lașitatea, cam lașitate, disimularea, cam disimulare?!

Laura nu se mai miră:

— Același fel nerezonabil de a privi lumea...

Emil se înmuie fără să vrea:

— Este un fel de a privi lumea... al meu...

Ea nici nu mai era iritată:

— Este. Dar ce nevoie ai de a privi lumea absolut?

El ridică din umeri:

— Nu pot altfel. Poate că omul acesta relativ, pe care tu îl ai în vedere, poate trăi foarte bine în visul bunătații și măreției

sale. Dar eu vreau adevărul și experiența istorică mi l-a dezvăluit. Mi-a arătat românul așa cum e, nu cum i-ar place lui să fie.

— N-ai să-l schimbi tu, mai spuse fata.

— Asta nu alterează situația mea personală. Eu i-am văzut pe români goi, în toată „plenitudinea” puținătății lor morale. Prin asta am încetat să mai am conașionali. Este, desigur, cu atât mai rău pentru mine.

Laura ridică din umeri.

O privi depărtându-se și se simți mizerabil, ca și cum, debitând aceleași lucruri din trecut, ar fi comis o necuviință rușinoasă.

Știa acum că se despărțise de această fată minunată pentru totdeauna. Dar se despărțise, în sfârșit, și de incoerențele adolescenței.

32

Faptul nu-l întrista. De altminteri, Laura fiind acum măritată, situația dintre ei se schimbase radical. Dar era creșterea lui interioară factorul ce alterase totul, infinit mai mult decât un certificat de căsătorie.

„Ce absolută «neînțelegere» între mintea și sufletul meu, pe de o parte, și lumea asta, în mijlocul căreia am avut neșansa să apar, pe de alta!”

Sentimentul unei grandioase neînțelegeri, nu atât dureros, cât stimulatив pentru intelect, prin paradoxul pe care-l cuprindea, îl stăpânea acum cu totul.

„Ce diferență între substanță și aparență!”

Și el era victima acestei neînțelegeri!

„Dar asta pentru că întreaga «trăire românească», o jalnică târâre, o, de două ori milenară «neînțelegere», este un dat tragic, un dat căruia nici o formă superioară de trăire nu-i poate supraviețui.”

Își spusese adesea că tot elanul său, tot entuziasmul, toată setea de viață pe care o simțea în sine, toată setea de lucruri

frumoase, de libertate, de artă, de frumos, în cazul că nu va putea evada din acest penitenciar, se vor transforma, împotriva voinței sale, în ceva urât, monstruos. Și asta pentru că el, din cine știe ce zămislire genetică, se născuse, într-o netrebnică țară și în mijlocul unui popor netrebnic, cu o sete mistuitoare de absolut, de perfecțiune, de adevăr și dreptate, ruinătoare. Cu o ură organică pentru tot ce însemna minciună, falsitate, impostură. Era, de aceea, condamnat să se de-claseze, dacă mai rămânea mult în această lume a minciunii. Era un paria.

Acum însă îl preocupa cazul său în mod teoretic.

„Nu se poate, își spunea, să fiu singur. Nu, nu se poate să fiu singurul individ împins la marginea societății de un comportament ce pare haotic unui mediu barbar, dar care nu e decât delirul sfânt întru salvarea integrității morale.”

Însă, din mijlocul acestei culturi falimentare — acum o numea „pentru picioare murdare” —, nu răzbătea nici o voce de revoltă, puternică, nemiloasă. Ci doar vaiete slabe și disperate.

Avea nevoie să afle adevărul integral asupra dramei sale.

Și își spuse că avea s-o facă, pe calea raționamentului, într-o nouă piesă de teatru.

Se strânseseră, în decursul ultimelor luni, destule manuscrise conținând un mare număr de note pe care le abandonase mereu. Neexistând posibilitatea exteriorizării prin tipar, nu dăduse nici uneia o formă definitivă. La ce bun ar fi făcut-o? Acum însă, avea să le cuantifice într-o nouă lucrare ce trebuia să reflecte creșterea sa.

Luna aprilie aduse zile și mai frumoase, împreună cu știri despre alte proiecte grandioase. Ceaușescu hotărâse, și Marea

Adunare Națională aprobase, continuarea construcției canalelor Dunăre-Marea Neagră și Dunăre-București.

Aceste știri, sosite, ca niște amenințări, în coloanele întunecate ale *Scânteii*, trebuie să fi răpit somnul celor care, în deceniul 5, supraviețuiseră „gulagului” românesc numit „Canalul Dunăre-Marea Neagră”. Dar nu lor le erau adresate, ci celor care, eliberați de frică, s-ar fi gândit să ridice capul.

În mod sigur îi evocau momente de coșmar Domnului Panait care „trecuse” și el pe la „Canal”.

Odată cu sosirea primăverii bătrânul își revenea cu greu.

Emil, reinstalat în fotoliul „său”, îi destăinui noul proiect.

Domnu’ Panait îl încurajă cu voce slabă, dar fermă:

— Știu, știu... o intelectualitate de rând, singura acceptată de acest popor josnic, practică de mult timp sportul justificării stării de mizerie perpetuă, în care se viețuiește pe aici, prin condițiile istorice, creând o literatură apologetică, pentru uz personal. Întârzierea apariției civilizației s-a datorat însă incapacității de a se crea cultură. Răutățiile nu-i vin deloc acestui popor din afară. Ele se află undeva adânc în ființa lui.

Acum bătrânul îi era un adevărat prieten și Emil se deschisese în fața lui. Îi mărturisi, parcă scuzându-se pentru o faptă lipsită de seriozitate:

— Dându-mi seama că nu pot trăi în țara asta ca simplu om cinstit, m-am agățat de scris, cum se agață bietul naufragiat de ceea ce norocul îi scoate în cale.

Domnu’ Panait răspunse oftând:

— Din păcate cărțile sunt inutile la români. Ele sunt doar ierbare de idei... trăite undeva, în nord, și n-au nici o putere de acțiune asupra psihicului popoarelor orientale, între care se găsește și poporul român. De aceea rămân, frumos legate,

împreună cu ideile pe care le conțin, necercetate de cineva pe aici... Sau, când sunt cercetate, rămân nepătrunse.

Emil lucră însă cu spor, într-o abandonare totală. Nu mai ieșea din casă decât pentru chestiunile strict gospodărești.

Se mira el însuși de radicalismul atitudinilor sale intelectuale și morale. Trăind izolat, în afara societății, nu se mai simțea dator să acorde nici un respect ipocrit unei culturi pe care o considera un faliment total.

Așa-zisa „cultură română”, apologetică, îi jignează inteligența prin absurdul ei, absurditate generată de uriașa stupiditate a oblojirilor naționale:

„Dar dacă ai o structură a creierului geometrică, precisă, ea nu-ți permite nici o clipă să accepți un mediu imprecis, fără contururi clare. Or «civilizația» românească se dezvoltă «ca pișatul boului». Omul superior nu se înfrățește cu pișatul boului. Nu-i mai rămâne, dacă nu se salvează de pe aici, decât să înnebunească. Pentru că, oricum i-ai privi pe purtătorii virtualităților pentru adevăr, ei apar mereu, în această mahala a Europei... sau, mai curând, mahala a Orientului... — sau poate doar o groapă neagră, într-un spațiu al nimănui?! —, sub zodia accidentului prin numărul lor redus... Până mai ieri sfârșeau la balamuc, acum însă sfârșesc la Pitești și la Canal.... O, dar în timpul istoric vor dispărea și Piteștiul, și Canalul, iar acești neadaptati vor sfârși din nou la balamuc.”

În fața spectrului întunecat și înspăimântător, ce rațiuni mai avea oare munca lui?

Emil ridică din umeri:

„Munca omului superior nu e nevoie să fie susținută prin nici un alt interes decât acela obscur care vine din natura ei intimă și care se numește vocație. Omul de rând are nevoie

ca pe tot parcursul existenței sale să fie răsplătit. Adică el are nevoie — cu alte cuvinte — de succes. Acestuia, munca fără succes imediat, îi apare ca o absurditate.”

Se resemnase:

„Geniul nu măsoară cu măsurile omului de rând care n-are alt ideal decât de a se conserva.”

Găsea vreun curaj deosebit în ceea ce făcea?

„A scrie realist despre nefericirea generației mele, iată ceva ce poate trece drept un act de curaj. Și nu e lipsă de curaj în faptul că te expui unui brutal aparat de represiune.”

Dar știa acum că mult mai de curaj era pornirea pe drumul singular pe care se afla el în această primăvară, cu nimic deosebită de celelalte, înaintând singur. Deja nu se mai putea aștepta la vreun sprijin din partea cuiva. Curaj adevărat, mare curaj, era această opțiune de a săpa la temelia adevărului, dimpreună cu acceptarea izolării deznădăjduite ce decurgea de aici:

„Această sete de absolut în aflarea adevărului e un altruism.”

Își clarificase deja cerințele de viață.

„Faptele omului de rând îi folosesc lui însuși fiind, cu alte cuvinte, egoiste, în vreme ce cele ale omului superior folosesc speciei, fiind altruiste, fiind și singurele care generează cultura.”

Dar acest aspect „înălțător” nu-l preocupa deloc. Și chiar mai puțin îl îngrijora cunoașterea faptului că pornirile altruiste dezorganizează viața practică a omului de vocație.

O resemnare atrăgea după ea altele:

„Faptele omului superior, acele fapte care duc la devastatoare prejudicii existenței lui imediate, nu sunt de înțeles omului comun. Ele par a fi în totală contradicție cu faptele

acestui, care trebuie să aducă doar succesul personal. Omul comun nu poate extrapola de la sine și, în ochii lui, omul de vocație face o figură demnă de compătimire foarte rar, dar demnă de dispreț în majoritatea zdrobitoare a cazurilor. Dar cum faptele omului superior contrazic nu numai pe cele ale omului de rând, ci însuși complexul lui sufletesc. De aceea omul de rând nu are doar o atitudine de ignorare a omului superior, ci o adevărată atitudine vrășmașă, de obstrucționare.”

Ce ar fi putut face el?

„Omului superior nu-i stă în putere să-și schimbe faptele după împrejurarea că ele îi aduc sau nu prejudicii în existența temporală. Omul de rând judecă dacă faptele sale îi aduc sau nu un câștig imediat și dacă ele îi aduc pagubă, el schimbă natura faptelor sale, adică își schimbă profesia. Omul de vocație nu are această opțiune, vocația îi determină faptele și la el existența ia de cele mai multe ori natura unei jertfe.”

Și asta simțea el că era natura pornirilor sale: o jertfă.

Dar nu pentru un „popor”.

„Nu se poate concepe decât cu greu un om a cărui conștiință a fost siluită de societate, că ar mai vrea binele acestei societăți, cu atât mai puțin ca acesta să lupte pentru binele ei.”

Ci pentru o Idee... care veghea undeva... „acolo sus”.

Avea și momente de deprimare.

„În vâlmășagul atrăgător al vieții, paralizat de nevoile mele abstracte, inumane, nerezonabile, puțin ridicole chiar, rămân un păcălit.”

Trecuse vremea de început când, în primăvara vieții, se mândrise cu firea sa. Acum se simțea adesea apăsător de izolarea în care trăia.

Această a doua lucrare a sa — o numise chiar *Neînțelegerea* — se închegase, și el, care trăise câteva săptămâni în transă, redevenea sensibil la lumea „din afară”.

În momentele de oboseală și de slăbiciune își puneă întrebarea care-l asalta periodic:

„Cum de s-a întâmplat ca tocmai eu, dintre atâția oameni, să apar pe lumea asta cu o asemenea obsesie a libertății, cu un asemenea enorm handicap în cursa vieții?”

Și aștepta o schimbare în viața lui intimă, devenită de nesuportat.

33

Într-o dimineață, în mai, când ieșise să-și ia ziarele, întâlni un grup de curioși. Se întâmplase un accident. Un autocamion lovise mortal o femeie. Îl opri aceeași curiozitate, cu atât mai mare, cu cât știi dinainte că ceea ce vei vedea va fi de natură să te indispună ori chiar să te șocheze.

Întinsă pe pavajul străzii, la vreo doi metri de bordură, zăcea o femeie cam de treizeci, trezeci și cinci de ani, cu capul plin de sânge. Un pantof îi sărise din picior. Poziția era ciudată, schimonosită. Murise pe loc, în urma izbiturii. Cineva pusese pe ea pagini de ziare, dar intenția de a ascunde un lucru grozav la vedere, cum era acest cadavru, făcea scena și mai tragică.

În jur se strângeau mereu mai mulți curioși. Se comenta cu aprindere. Puțin mai la o parte, șoferul camionului — „basculanta” murdară, strâmbă, bloca acum drumul —, înconjurat de câțiva, bolborosea cuvinte fără nici o noimă:

— M-am nenorocit, m-am nenorocit! Și așa eram nenorocit. Dar acum sunt mort. Sunt nenorocit! Ce mai?! Gata! Sunt mort acum.

Era ponosit îmbrăcat și nespus de murdar, așa cum sunt majoritatea șoferilor de pe aceste camioane care, fiind vechi, trebuiau mereu reparate.

Trecători se opreau, priveau, apoi plecau. Alții soseau, așa că grupul rămânea mereu același. Între timp toți vorbeau deodată, fiecare voind să știe ce s-a întâmplat. Își lungeau gâturile privind peste mulțime. Câțiva, aflați acolo în momentul accidentului, dădeau relații cu aerul de autoritate al celor „în treabă”. Unii spuneau că șoferul ar fi de vină, „că de ce n-a încetinit viteza, dacă era în apropierea stației de tramvai?”; alții că femeia era de vină, „că trebuia să se «asigure» când traversează strada”. O babă drăcuia întruna.

— Fir-ați ai dracului să fiți, că nu vă mai satură Dumnezeu de mașini! Mașini și mașini. Fir-ați ai dracului!

Și, așa cum se întâmplă întotdeauna la români, se făceau și spirite pe seama moartei, iar unii din jur, contaminați de veselie, râdeau chiar.

Emil urmărea chipurile celor care-și lungeau gâturile din dorința de a vedea femeia ce fusese ca ei până cu câteva minute înainte, dar care acum trecuse într-o altă dimensiune și le era depărtată iremediabil.

Într-adevăr, când privi din nou moarta, imaginea portjartierei ce ieșea de sub rochia puțin ridicată îi creă o impresie ciudată. Era acolo o zonă de tranziție între viață și moarte, ca și cum scopul în care hainele fuseseră îmbrăcate mai prelunga un fel de viață postumă.

Întoarse capul și surprinse privirile unei tinere îndreptate asupra sa. Când el, la rândul său, o fixă curios, ea zâmbi ușor, apoi privi din nou înspre moartă.

Emil observă la început numai linia perfectă a gâtului și albeața pielii, în contrast cu negrul părului. Apoi privirea îi

coborî pe trup și văzu că fata era puțin cam slabă, din care cauză surprindea peste tot un aer de finețe și desăvârșire — statueta construită cu grijă excesivă pentru detalii. Întreg corpul acela, cu picioare lungi, cu mijloc subțire, dădea totuși o impresie adolescentină, contrazisă imediat de detaliile gleznelor și mâinilor, maturizate, pe care se distingea încălceala de vene albastre, puternice. Prin mișcări degaja maiestate.

Emil, care voise să se depărteze, rămase s-o mai privească, cu interes, un timp.

Fata, după ce urmări și ea mulțimea de oameni ce începea să se rărească, își reîntoarse privirea asupra lui Emil, care îi putu vedea chipul. Impresionau ochii mari sub fruntea înaltă, inteligentă. Cearcăne fine parcă îi îndoliau privirea. Gura, cu buze pline, avea forma unei inimi.

Și deodată, buzele ei se deschiseră într-un zâmbet firesc, unul dintre acele zâmbete cu care Emil nu mai era obișnuit de multă vreme.

Vru să răspundă le fel. Dar strâmbătura ce i se zugrăvi pe față trebuie să fi fost neplăcută, căci observă cum, dintr-o dată, colțurile buzelor fetei se lasă în jos și o privire contrariată apare în ochii ei.

Își dădu seama că încetase să mai fie cel de altădată. Viața lui era cenușie, ca și încercarea sa de a zâmbi de adineauri. Trăind lipsit de frumusețe, înstrăinat de visare, în sfârșit, de ceea ce făcea până atunci adevărata sa ființă, sufletul său se posomorâse.

Și iată că acum, zâmbetul fetei sfâșia giulgiul în care se înfășurase. Și lăsa să pătrundă în sufletul și creierul său, năvalnic, ca un torent de primăvară, care rupe un baraj subțire, un val de senzații și de gânduri de o dulceață dureroasă.

Mulțimea era acum împrăștiată de doi milițieni de la serviciul de circulație care, cu insolența lor de țărani lipsiți de orice respect față de civilizație — pe care nici n-o bănuiesc —, răcneau autoritar. Emil își spuse că fata va pleca. Avea nevoie încă o dată de zâmbetul ei, ca și cum acest zâmbet ar fi fost o încurajare să se smulgă din toropeala de până acum a vieții sale. Și fata, care îl privea, îi zâmbi iar.

Emil făcu un gest fără sens, căci își dădea seama că nu va putea zâmbi. Dar de data asta ea îi mai aruncă doar o privire scurtă și rece ca o imputare a unei mândrii contrariate.

Rămas pe loc, o urmărea cum se depărtează. Trebuia neapărat să ajungă s-o cunoască.

Lăsând accidentul sub zodia lui, o urmări. Situația se complicase acum, când ea mergea repede înaintea lui. Dacă nu va face ceva pentru a o opri imediat, peste cincizeci de pași urmărirea ar căpăta un aer nefiresc. Când fu lângă ea o atinse ușor pe mână. Ea tresări și făcu instinctiv un pas lateral, căutând să se ferească și atunci Emil își dădu seama că gestul său a reușit până la urmă să realizeze nefirescul de care se temuse. Fata, părând neplăcut impresionată, își continua mersul.

El nu știu ce să spună. Vorbi cu un fel de panică.

— Voiam să te opresc.

Ea își păstră aerul distant. Din limbajul corpului, se vedea că, dintr-un reflex în fața inițiativei lui, se retrăgea.

Emil nu putea să rămână pe loc ca un caraghios, acest lucru i se părea un fel de catastrofă!

Fu ea cea care găsi un început de rezolvare a situației:

— Mă cunoști?

— Nu, dar vreau să te cunosc, răspunse Emil, care simți fiorii unei enervări în fața atitudinii ei.

Privirea ei deveni însă în contratimp cordială și buzele prinsă iar a zâmbi. Îi întinse mâna și-i spuse cu glas puternic și sigur:

— Poftim. Gina mă cheamă. Și zâmbea întruna cu mâna în mâna lui.

Lucrurile intraseră pe un făgaș normal și cordialitatea ei mai produse o mică minune: el zâmbi. Strângerea aceasta de mână provocase un fior în inimă, și acolo ceva, poate o crustă, se topise și sângele începuse să curgă din nou lin.

Tot ea îl întrebă:

— Locuiești în apropiere?

— Da, nu departe. Vrei să facem câțiva pași împreună?

Ea deveni serioasă și-i spuse:

— Nu acum. Dar altădată, dacă vrei...

Felul ei deschis îi plăcea. Își dădură întâlnire seara, undeva în apropiere.

Apoi ea se depărtă.

O privi și prin minte îi trecu gândul: „Nu va mai veni”. Dar ceva îi spuse că totuși o va revedea. Cordialitatea privirii, trăsăturile frumoase, aparțineau parcă unei zone de noblețe ce excludea meschinăria. Și apoi, de ce n-ar veni? Până înainte de a se „coborî în catacombe” trăise în preajma feminității și avusese toate motivele să creadă că fusese apreciat.

Întorcându-se — căci o condusesse o porțiune de drum — simțea că renăștea în el acel sentiment pe care nu-l mai încercase de mai bine de doi ani. Trăia din nou apropierea unei ființe feminine. Uitase acea stare. Se și mira puțin cum o atât de scurtă discuție avusese asupra sa un atât de puternic efect.

Soarele de dimineață începuse să strălucească și să încălzească străzile.

Porni agale înapoi. Întâlnirea, neașteptată, îi împrăștiase în vene o substanță tonică. Privi de-a lungul bulevardelor căutând parcă o țință spre care să se îndrepte. Realiză deodată starea de libertate — pe care ce e drept o plătea cu viața sa viitoare —, iar libertatea asta îi ascuțea simțurile, îi reda bucuria de a trăi.

Coborî pe bulevardul 1 Mai și se gândi să-și prelungească plimbarea înspre Piața Victoriei. Se răzgândi și spuse că mult mai bine i-ar face o plimbare prin parc. Se îndreptă deci spre Arcul de Triumf. Pe străzi era puțină lume. Copiii se duceau la școală, femeile plecau de-acasă, la piață, poate. Și în totul domnea o liniște și o pace pe care nu mai știuse să le guste de mult. Trăi nostalgia străzilor neaglomerate, a luminii pure de dimineață și în suflet i se deschiseră imagini din perioada de dinainte de armată. Dar, dându-și seama că revenirea viziunilor triste îi întuneacă fericirea, își propuse ca în acea zi să nu se gândească decât la Gina.

Sufletul îi era plin de ea de parcă ar fi iubit-o. N-ar fi recunoscut în fața lui Sorin ceea ce credea a fi o slăbiciune. Ar fi râs de el. De mai multe ori se îndrăgostise de apariții fugare, dispărute imediat din viața sa. Vederea unei necunoscute pe stradă era de ajuns să-l facă să trăiască un sentiment de melancolie. Se întreba atunci dacă nu era mai satisfăcătoare această așteptare a iubirii, decât iubirea însăși. Necunoscând-o, se întreba dacă nu cumva suferă de o lipsă sufletească. Acum primea răspunsul la acea întrebare.

Pe la prânz, după ce dăduse câteva ocoluri lacului, unde bărci de canotaj brăzdau apa în toate direcțiile, ajunse acasă istovit și înfometat, dar cu un sentiment de plinătate sufletească. Părea că se regăsise. Își spusese că o iubire obligă la puritate, la demnitate, la măreție, că, în sfârșit, viața lui trebuie să se schimbe.

34

După-amiază, înainte de a pleca la întâlnire, se uită în oglindă și constată cu satisfacție că era un tânăr frumos. Dar părul prea scurt tuns nu se potrivea cu imaginea pe care ar fi trebuit s-o afișeze în concordanță cu felul său interior de a fi, cu natura sensibilității sale. Se dezlănțuise de curând o prigoană împotriva tinerilor care îndrăzneau să-și lase părul lung. Nu mai erau primiți în școli sau în serviciu; erau opriți pe stradă de milițieni, duși la secții unde, în bătaie de joc, li se tăia părul. Standardele estetice erau desigur cele de prin capetele turtite la spate și arse de soarele câmpului a acestor săteni deghizați în uniforme albastre. Dar și mai neplăcut pentru recenții „nonconformiști” era faptul că făceau și obiectul celei mai bestiale curiozități a unei populații rurale ce inundase străzile unui București ruralizat el însuși. Emil, din ce în ce mai resemnat în lumea în care trăia, în față cu această contradicție în plus, ridicase doar din umeri.

„Și totuși, își spusese el, moda tunsorii scurte apăruse relativ recent — timp de mii de ani strămoșii indignaților de

azi, acei barbari care nu făcuseră nici cultură, nici civilizație, purtaseră plete!”

Când ajunse la locul de întâlnire, la ora fixată, era deja neliniștit de absența Ginei. O căutase cu privirea încă de departe. Își spuse din nou că poate n-are să vină, că poate a fost ridicol gândindu-se la ea întreaga zi. Că, iarăși poate, pentru ea acceptarea nu fusese decât o modalitate de a ieși dintr-o situație neplăcută. Amintirea reacției ei inițiale, când el făcuse acel gest prostesc de a o prinde de mână, îl întunecă.

Minute treceau:

„Poate vine, totuși.”

Dar când, după un sfert de oră de așteptare, se găsi tot singur în acel loc, se enervă. Nu era decât un idiot fără pereche! Se întorsese târziu și obosit acasă, pentru că umblase pe străzi ca un năuc plin de un sentiment ce se dovedea acum golit de conținut. „Sunt un caraghios”, își repeta mereu. Și nu-și putea ierta naivitatea de a se lăsa amăgit. Stabilise doar, odată pentru totdeauna, că problema absențelor de la întâlniri era o racilă națională, ca și hoția.

Nu făcuse decât câțiva pași, cu intenția de a se depărta, când atenția îi fu atrasă de o siluetă care fugea înspre el. Deși încă departe, o recunoscuse. Alegând cu un aer tineresc, Gina își bălăngănea o poșetă în toate direcțiile ca pe o morișcă.

Era îmbrăcată toată în alb și lungul păr negru, tăiat la spate într-o line perfectă, contrasta cu puritatea bluzei. Se apropia acum râzând, dar își recăpătase ținuta maiestuoasă de dimineață. Fuga ei dezordonată îi rămăsese în minte și-l fermeca încă. Era în acele mișcări o libertate cuceritoare.

— Te rog să mă ierți. Mereu întârzii. Este defectul meu cel mai supărător. Am pierdut mult din cauza lui.

Mergeau unul lângă altul și el se simțea stânjenit, deși apropierea ei îl încânta. Îi era teamă că, în momentul în care o va cunoaște mai bine, va interveni din nou acel „demon al perversității” pe care-l purta în sine, ca să-i arate partea urâtă a lucrurilor și să risipească farmecul.

Ajunseră în locurile pe unde, ca pentru o repetiție, se plimbase în acea dimineață. Soarele începea să apună. Umbrele se lungeau. În jur era destulă lume. Gina vorbea mereu, mergând înaintea lui cu un pas și se întorcea des pentru a-și sublinia cuvintele cu un zâmbet care îi lumina toată fața.

Fără ca ei să-și fi dat seama, trecuseră prin parc și acum ieșeau. Emil o condusesese inconștient către grădina de la Bordei — clasicul drum.

Intrară. Terasa era plină de lume, dar norocul lor fu că găsiră repede o masă liberă. Cineva se sculase și venise la ei spunându-le că va pleca în curând și-i invită la masa aceea. Emil nu se putu abține de a gândi că desigur frumusețea ei dăduse naștere acelui gest neobișnuit de politețe.

O privea, zâmbind numai. Ea își umezea buzele în paharul cu vin roșu și privea orchestra în vreme ce vorbea.

— Poate crezi că sunt o ușuratică, după felul cum azi „m-ai agățat”. Dar nu sunt. N-ai fi putut-o face dacă nu te-aș fi cunoscut mai demult. Te vedeam adeseori trecând pe acolo. Îmi plăcea să te întâlnesc. Eram mai ales foarte curioasă să știu dacă poți vorbi. Mereu preocupat de ceva, nu-ți luai ochii din pământ. Mă întrebam: ce fel de caracter ciudat o mai fi și băiatul ăsta?!

Se opri.

— Poate vrei să cunoști ceva despre mine.

Emil negă.

— Nu este obligatoriu.

Ea îl contrazise:

— Ba da, ba da. Ei, cum asta?! Părinții mei au murit acum șapte ani, într-un accident de automobil, la Brașov. Erau medici. Nu mai am surori sau frați. Acum trăiesc împreună cu mătușa și unchiul meu, frații tatei. Am avut o copilărie care nu m-a pregătit deloc să fac față tragediei care a urmat. Am fost crescută de ai mei, cum s-ar spune, în puf. Prin asta trebuie să înțelegi că mi s-a oferit tot ceea ce mi-am dorit. Mi s-a cultivat, dacă vrei, un fel de detașare completă de viața reală. Apoi lucrurile s-au schimbat dramatic. Am fost mult timp bolnavă. Am terminat liceul, dar n-am mai studiat în continuare. Poate că o s-o fac. Acum sunt angajată la un spital, Filantropia. (Emil se gândi că acolo se născuse Camil Petrescu). La fișier. Fac greutăți bolnavilor și rudelor lor, răsese ea. Dar râsul, și chiar zâmbetul, dispărură repede. Adăugă cu o nervozitate care o schimba radical: îți spun toate astea pentru ca să mă cunoști mai bine.

Cum Emil tăcea, tăcu și ea un timp.

— În ce privește boala mea, a fost un șoc. Moartea părinților m-a lăsat vulnerabilă. Eram atât de lipsită de orice cunoaștere a vieții, încât mi s-a părut atunci că am rămas cu totul dezarmată în mijlocul lumii. Am încercat să mă sinucid. Am fost salvată, dar am stat multă vreme în spital. Să nu mă crezi însă nebună. Și surâsul îi era de data asta chinuit. Felul meu de a mă purta și de a vorbi nu se datorează vreunei ticneți, ci naturii mele sincere și directe.

El o privea și nu găsea nimic de spus. Prezența acestei tinere frumoase i se părea ireală. Brațele ei subțiri, mâinile nervoase, pieptul aproape plat, umerii slabi și drepti, părul lung și bogat, gura mereu expresivă și ochii adânci care se

luminau și se adumbreau neîncetat, îi păreau comori. Iar apropierea de ființa lui a tuturor acestor mici minuni era un lucru cu totul neașteptat, căzut din senin. Se trezi vorbind.

— Mi-ai spus multe lucruri despre familia ta, dar nu mi-ai spus încă nimic despre tine.

Gina răspunse parcă făcând un efort.

— Tata, care nu concepea ca eu să am prieteni, a făcut în așa fel încât să-mi sădească în suflet neîncredere în băieți. Și a reușit atât de bine, încât primul care m-a strâns puțin mai tare, a făcut ce a vrut cu mine. Nu a fost nici mai bun, nici mai rău ca alții, nici mai frumos, nici mai urât. Cum eu nu cunoșteam nimic în afară de tata, mi s-a părut atunci ca fiind ceva deosebit. Dar nu era decât ceva cu totul comun, singura lui calitate era cea de coleg.

Pipăi concentrat câteva secunde cu antenele sufletului reacția lui, apoi râse:

— Întâmplarea asta nu este ceva deosebit, dar ți-am spus-o. Și zâmbi: Ca să facem conversație. Asta, în ce privește viața mea intimă. Dar a ta?

Emil își dădu dintr-o dată seama că nu avea nici un statut social. Doar o biografie interioară. Rămase suspendat. Merse însă pe firul sentimentului pe care-l trăise toată ziua. Găsi doar puține cuvinte, dar le aruncă pe toate afară, repede, clar:

— Vreau să iubesc și să fiu iubit. O, da, în momentul acesta, inima mea e plină de dorința de a iubi... De a iubi o ființă spirituală, grațioasă, gingașă, dar și gravă, cum pari a fi tu. Dacă poți veni în întâmpinarea acestei nevoi...

Se opri.

Ea răspunse:

— Când deschizi gura să vorbești... vorbești!

Emil îi luă mâna și i-o sărută peste masă. Privirea ei tremura spre el. Când își puse degetele ei pe obraz, ea întoarse capul și privi orchestra. Părea tulburată.

Ieșiră din restaurant pe întuneric. În stânga și în dreapta bulevardului se zăreau, prin frunzișul pomilor, lucirile lacului. Adia o mireasmă plăcută și valuri de căldură potolită răbufneau din când în când după fiori răcoroși ce veneau dinspre apă. Perechi de îndrăgostiți se plimbau încă pe alei. Dar era târziu și animația se stinsese.

Gina nu mai păsea acum înaintea lui, ci foarte aproape de umărul său, astfel că brațul ei subțire îl atingea din când în când, dându-i o senzație de familiaritate, ce îl umplea de un sentiment nelămurit. Trăia din plin apropierea unei femei frumoase și fiecare gest al ei îi trezea în suflet senzații puternice, ce îi transmiteau, la rândul lor, o fierbințeală în trup.

Un timp merseră astfel, fără să spună măcar un cuvânt. Emil ar fi vrut să rupă tăcerea, dar frazele pe care le formula în minte i se păreau absurde.

Într-un târziu găsi de cuviință să declare:

— De mult nu m-am mai simțit așa de bine ca în aceste două ore. Am fost de nenumărate ori aici, dar acum, ființa ta a dat o nouă valoare locurilor... și serii acesteia. Aveam nevoie de o prezență deosebită în viața mea. Uitasem, de ceva vreme, de mine însumi.

Cuvintele i se părură imediat deplasate, sinceritatea lor nefiind una adevărată, ci doar un exercițiu în orgoliul sincerității. Și, ca să atenueze impresia aceasta de goliciune, îi apucă mâna, voind prin acest gest să exteriorizeze ceea ce nu putuse prin secile cuvinte.

Ea răspunse printr-o apăsare a degetelor nervoase și pentru Emil această strângere de mână fu amețitoare ca o îmbrățișare. Ținându-i mâna, îi atingea parcă sufletul. Un val de emoție îi inundase trupul dinspre inimă, provocându-i o amețală grea. Împreunarea mâinilor cerea o altă împreunare.

Se opri. Ținând-o de mână, o întoarse puțin spre el și făcu un pas înaintea ei. Ca și cum se așteptase le gestul lui, ca și cum i-ar fi presimțit intenția, ea se opri, deloc nedumerită, dar rămase cu privirile înainte. Îl ajută doar printr-o nemișcare blândă. El îi cuprinse mijlocul. Mâna ei o căută pe a sa, ca pentru a o îndepărta de pe mijlocul subțire, dar nu făcu decât să se sprijine pe ea. Buzele lor se atinseră.

Sărutul îi ameți. Fără cuvinte, porniră pe aleea cufundată acum în întuneric — el îmbătat de parfumul părului ei. Mergeau în tăcere ascultând nenumăratele foșnete ale parcului ce pulsa în jur. Îi cuprindea mijlocul subțire și nervos simțind viața trupului ei până în adâncime.

Ieșeau acum de pe alee la lumină, chiar în dreptul Arcului de Triumf. Ea spuse:

— E târziu. Trebuie să plec. Mătușa e îngrijorată. Nu ies mai niciodată seara.

Pentru Emil nu mai exista casă, nu mai exista timp. Doar prezența ei. Ar fi vrut să epuizeze în acea seară o întreagă iubire de ani, de o viață. Limitarea impusă de ea, deși era firească, îl frustra ca o drămuire a sentimentului.

Se despărțiră în stația de autobuz. Stătură tăcuți minute lungi până când, într-un sfârșit, apărură unul ce se retrăgea din serviciu în direcția dorită. Ea rămase cu fruntea lipită de geam și el o urmări cu privirea până ce nu o mai putu zări.

Odată cu căderea nopții se și răcorise simțitor. Își cuprinse umerii în palme și grăbi pașii.

Străzile era pustii acum, animate doar de schimbarea regulată a semafoarelor electrice. Umbla repede, cu singura dorință de a se regăsi în intimitatea camerei sale. De două ori echipaje ale Miliției încetiniseră în dreptul său, dar îl lăsaseră în pace.

Coborând scara cufundată în beznă, inima i se strânse. Însă, în lumina intimă a veiozei din cameră, nervii înfrigați se relaxară.

Se întinse pe pat îmbrăcat, aruncând doar pantofii pe parchet. Apăsă butonul de pornire al magnetofonului și muzica, în surdină, umplu pentru un timp odaia cu acorduri demult cunoscute.

După ziua plină de emoții, se simțea obosit. Cu ochii închiși, cufundat ca într-o baie în semiîntinericul din jur, populat doar de acordurile incredibile ale muzicii Beatles-ilor, vedea cu claritate mijlocul atât de fragil al Ginei, linia picioarelor, subțirimea brațelor.

Apoi se cufundă într-o stare incertă între realitate și vis.

O dezbrăca în gând și setea de acel corp pe care-l găsea desăvârșit creștea, chinuindu-l. Întreaga sa existență se redusese la nevoia satisfacerii unei dorințe de nestăvilit. Universul tot atârna de o noapte în care să țină în brațe această fantomă a dorinței lui de a iubi.

Ars de febră adormi într-un târziu și visul chinuitor continuă: îi săruta picioarele și brațele, dar ea nu ceda niciodată deplin îmbrățișărilor; îl respingea, îl părăsea, dispărea din viața lui.

35

Se trezi obosit, când afară era încă întuneric. Se uită la ceas: 4:30 AM. Atunci își aminti deodată de evenimentele zilei precedente și o chinuitoare îngrijorare puse stăpânire pe sufletul său.

Înainte de se culca, întâlnirea de azi i se păruse un lucru minunat, așteptat cu atâta nerăbdare. Acum însă, o relație cu fata aceea îi apărea apăsătoare, ca o mare și nedorită responsabilitate.

Merse în baie împleticindu-se. Stătu un timp în fața oglinzii și-și scrută cu atenție chipul. Era tras, întunecat, ca după o noapte albă, dar în cazul său dormită chinuit.

Și mai mult îl preocupa ciudata apăsare sufletească.

Revenit în cameră, se trânti din nou în pat, murmurând: „Să fie un semn de depresie?”

Oftă:

„N-ar fi de mirare, considerând felul în care trăiesc de mai bine de doi ani.”

De fapt, ce se schimbase din seara precedentă și până în această dimineață?

Trebuia să-și mărturisească că era mai ales apăsător de ideea că va trebui s-o lase pe fata aia să pătrundă în existența sa ciudată, care n-avea nici un statut. Gina, cu naturalețea și sinceritatea ei, cu reacțiile ei firești, însemna normalitatea. Pe câtă vreme el... Cum ar fi putut ea înțelege ciudățenia poziției sale, la care-l dusesse o alcătuire a minții și sufletului său și mai ciudată?

Căpătase complexul celor declasați.

Evident, își pierduse încrederea în oameni. Era, acum, un pesimist.

Dar nu simțea deloc lășitatea de a-și cere scuze pentru ceea ce era:

„Pentru că totuși viața asta, în țara asta, printre oamenii ăștia, e ceva cu desăvârșire urât. Totul în jur este urât, inacceptabil.”

Voia doar să-și ducă singur crucea, departe de ochii iscoditori ai unui intrus.

Criza de acum fusese provocată, evident, de apariția Ginei. Și el dădea înapoi. Orice iubire îi părea amenințată din start de adâncă barbarie în care ar fi fost nevoită să se zbată.

„Poate oare rezista sentimentul cel mai puternic și mai pur acestui asalt al mizeriei?”

Logica îi părea inextricabilă:

„Nu! Nu poate. Totul e sortit să se degradeze.”

O iubire nouă i se părea ultimul lucru de care avea nevoie în acel moment al vieții sale.

Cu trupul de numai douăzeci și trei de ani, sleit de nesomn, închise ochii și căută cu mâna clapa „press” a magnetofonului.

Dar acordurile, deja incastrate în mintea sa, păreau acum fără efect asupra simțurilor.

Opri muzica și se lăsă pradă gândurilor celor mai negre. Fu cuprins din nou de sentimentul imposibilității și al zădărniceii. Suflatul îi era chinuit de adânci regrete și nemulțumiri neînțelese.

Se mai zbatu așa un timp, în vreme ce petele celor două ferestre deveneau lăptoase, apoi se recufundă în somn.

Când se deșteptă, soarele strălucea cu putere și pătrundea chiar și în „beciul” său prin cele două ferestruici ce păreau acum două reflectoare îndreptate spre pat. Era trecut de ora prânzului.

Ieși să-și cumpere ziarele și se simți dintr-o dată puternic.

Amintirea Ginei îi umplea ființa pe deplin refăcută, pregătită acum s-o întâlnească.

Reîntors acasă se gândea că ar trebui să facă un plan al după-amiezii, să nu fie pus în situația de a bâjbâi când va fi împreună cu fata. Dar renunță.

Se preocupă doar ceva mai atent de toaleta sa și de ținuta vestimentară. Apoi, îmbrăcat aproape în întregime, așteptă, citind, să se scurgă ceasurile ce-l despărțeau de ora întâlnirii.

Fata apăru grăbită la locul stabilit din Piața Victoriei, Spitalul Filantropia, unde ea lucra, fiind în vecinătate. Nu ar mai fi putut trece pe acasă, întârzierea însemnând anularea întâlnirii.

Dar, datorită tinereții ei — pentru Emil era evident că era chiar mai tânără decât el —, era proaspătă și voioasă. Rochia scurtă, subțire, poate de in, anticipa puțin sezonul.

Ezitară un moment, privindu-se în ochi, nehotărâți de direcția în care doreau să pornească. „Pe Calea Victoriei, spre «centru»? ”

Dar, imediat apoi, parcă înțelegi, porniră, ținându-se de braț, înspre Statuia Aviatorilor.

Mergeau pe alea ce urma largul bulevard, protejați, împotriva soarelui încă puternic la acea oră, de coroanele noi și bogate ale copacilor.

Gina, spre deosebire de ziua precedentă, fiind poate și puțin ostenită, nu simțea nevoia să vorbească. Așa că nici Emil nu mai iniție „expunerea de principii” pe care o încropise, cu panică, în drum spre locul întâlnirii.

Ceea ce-l mira îndestul era neașteptata familiaritate ce se stabilise între ei. Nu se sărutaseră la regăsire, nu-și strânseseră nici mâinile — și asta îl mirase puțin —, dar ceva mult mai substanțial se petrecea acum când mergeau alături spre o destinație ce le părea, nu numai cunoscută, dar parcă stabilită dinainte.

Într-una din micile „terase” de la intrarea în Parcul Herăstrău, se așezară să se odihnească și să se reculeagă câteva minute. Gina comandă o înghețată, iar Emil un pahar cu bere. El voia mai mult să-și umezească buzele și gura pe care i le uscaseră o ușoară nervozitate.

Ea nu părea deloc emoționată:

— Parcă te cunosc dintotdeauna, îi spuse privind-l în ochi.

Și Emil nu știu ce să răspundă.

Ajunși la „Expo-Flora” — un pavilion unde se organizau expoziții florale —, Gina vru să intre. Emil o urmă și se uită și el, fără vreun interes, la buchetele de flori multicolore.

Coborâră apoi câteva trepte și acum păseau foarte aproape de apă, pe alea ce urma sinuozitățile malului.

Nu-l mai mirau tăcerile lor. N-aveau ce să-și spună cu adevărat. În seara precedentă, fata îi prezentase fără mofturi „statutul social”. Fusesse el cel care se eschivase. E drept că nu păruse ca ei să-i fi păsat prea mult. La vârsta asta nu aveau biografie. Nu aveau trecut. Doar viitor.

Când parcurgeau „Aleea trandafirilor”, deodată o pală de vânt îi învâluie și îi făcu să ridice ochii spre cer. Nori grei, a căror culoare era când cenușie, când violetă, se acumulaseră, fără veste, la orizont și acum se învolutau creând forme dintre cele mai stranii. Apa lacului se încrețea de vălurile și avea aceeași culoare cenușie. Apoi, ca din senin, coroanele copacilor prinseră să se agite violent și văzduhul se umplu de frunze, de flori și de o pulbere de nisip ce le intra în ochi, orbindu-i.

Era una din acele furtuni de mai care anunțau sosirea verii.

Se grăbiră spre ieșirea din parc cea mai apropiată, cea aflată în vecinătatea „Casei Scânteii”.

Când coborau, ținându-se mereu de mână, pe trotuarul care se întindea paralel cu „Muzeul satului” înspre Arcul de Triumf, furtuna părea să se fi risipit.

Emil o cuprinse de după mijloc și Gina îi răspunse lipindu-se de el și trecându-și și ea brațul pe după mijlocul lui. Trupul îi era fierbinte, subțire și mlădios. Iar ceea ce simțea el nici nu era o dorință legată de sexualitate, ci o beție sufletească. Mirosul proaspăt și suav al pielii ei, pătrunzându-i în nări, îi ajungea la creier și-l amețea, în vreme ce căldura pe care o știa a străfundurilor ei feminine îl moleșea. Îi era frică să spună ceva sau să strice aranjamentul acesta al trupurilor. De aceea tăcea și nici nu-i căuta privirea. Cu capul în jos urmări jocul degetelor picioarelor ei ce păreau, în sandaua ușoară de vară, să trăiască o viață independentă.

Atunci se stârni furtuna.

Mai întâi, orizontul, undeva înaintea lor, fu brăzdat de un trident de foc ce părea că unește cerul cu pământul. Apoi, tăcerea ireală ce se lăsase peste parc, peste bulevard, peste

clădirile ce se zăreau în depărtare, fu zdruncinată de un tunet ce cutremură văzduhul. În urma sa, inima întregii naturi parcă s-ar fi oprit o clipă. Și imediat se auziră primele picături, grele, umflate, cum plesneau asfaltul.

Fu o rupere de zăgazuri. Apa cădea din văzduh în torente care-ți tăiau răsuflarea. Ca să poată respira se traseră sub frunzișul unui copac. Dar și acolo apa se prelingea în șuvoaie ce li se scurgeau pe frunți, pe obraji, le intrau în gură, îi înecau.

În jur, ploaia era împrăștiată cu putere de rafale de vânt ce smulgeau frunzișul. Se auzea cum crengi mari de copaci se rupeau troznind. Pe bulevard se vedeau, printre crengi, câteva automobile ce se opriseră pe dreapta benzilor de circulație și farurile lor aprinse luminau doar vag prin perdeaua de apă care mătura asfaltul. Fulgerele și tunetele păreau să nu se mai sfârșească.

Apoi, tot așa de neașteptat cum izbucnise, furtuna se potoli.

Emil, oarecum uimit, și Gina, destul de înfricoșată, se priviră. Erau uzi complet și murdari de frunze și noroi. Pământul de la picioarele lor mustea ca o supă în care se fierbeau crengi, frunze, gănganii.

Ieșiră în alee.

Neobișnuita furtună nu durase mai mult de cinci, poate zece, minute, dar Emil și Gina priveau curioși un peisaj total schimbat. Aleile parcului, ca și bulevardul, ca și străzile laterale, ce se ghiceau în depărtare, păreau devastate. Copaci întregi, cu coroanele lor bogate, fuseseră culcați la pământ. De-a lungul trotuarelor curgeau adevărate pârauri încărcate de frunze și de gunoaie. Și totul părea încă un peisaj scufundat, acvatic, în atmosfera saturată de umiditate.

Încet, semnele de viață normală reveniră. Automobilele își continuară drumul ridicând pânze de apă. Câțiva pietoni

se văzură reapărând din locurile unde se adăpostiseră. Dar semafoarele nu mai mergeau normal, doar lumina lor galbenă mai clipea intermitent.

Se priviră. Erau uzi până la piele. Gina se jena. Rochia ei, subțire, lăsa să se vadă nu numai formele, dar și ușoara lenjerie de corp. Își cuprinsese trupul cu brațele, într-o mișcare inconștientă de a și-l ascunde. Dar nu putea face nimic.

— Emil, tu nu stai pe aici, pe aproape?, întrebă ea brav, dar roși imediat.

Tăiau acum drumul pe străzi lăturalnice, pustii la acea oră — circulate, de fapt, foarte puțin în tot timpul, din cauză că adăposteau doar vile selecte.

Emil era frământat de felul în care ea va găsi „gospodăria” sa. Așa o numeau, în derâdere, câteodată, el și Sorin. Regreta că nu se învrednicise s-o aranjeze puțin în eventualitatea venirii Ginei, eventualitate ce se materializa acum.

Și, în vreme ce străbătea scurta curte, până la intrarea în bloc, împreună cu Gina, care aproape se furișa, îi ardeau obraji. Coborând apoi scara abruptă, cufundată în întuneric, simțea că-și pierduse orice curaj. Și făcu mai multe încercări înainte să nimerească să bage cheia în ușă.

36

— **O**, ce drăguț e la tine!, exclamă Gina după câteva clipe de care ochii ei avură nevoie până se obișnuiră cu lumina.

Emil zâmbea stânjenit, dar fata găsea că totul în jur era foarte intim.

Își rotea privirea curioasă de la micul birou, pe care se afla mașina de scris, ce mai avea încă o coală în ea, spre patul destul de confortabil, cu așternutul nefăcut și înspre dulăpiorul ce adăpostea garderoba lui Emil — aceasta se ghicea a nu fi deloc voluminoasă.

— Câte cărți ai!, mai exclamă.

Și abia atunci realizează și el că tot cumpărând, volumele ajunseseră să stea rezemate de pereți, în echilibru destul de fragil, ridicându-se până la un stat de om, și că, într-adevăr, curând, dacă mania lui nu avea să se mai tempereze, aveau să-l scoată din casă.

Îi urmărea Ginei reacțiile neștiind ce să spună. Ea se mișcă puțin prin cameră, explorând cu privirea și colțurile mai

ascunse, cu un aer fermecător, naiv și mirat, de fetiță curioasă, în vreme ce-și strângea pieptul și umerii înfrigorată.

Apa o pătrunsese până la piele. Părul îi era încă îmbibat și mici șiroaie se scurgeau pe gât pierzându-se în decolteul rochiei. Din poalele ei, alte firișoare își făceau drum pe gambe, înspre gleznelor delicate.

Emil observă și-i propuse să se schimbe în haine uscate. Ea îi ceru un halat. El n-avea nici măcar o pijama — căci dormise toată iarna într-un trening moale, confortabil. Roși din nou. Până la urmă îi oferă o cămașă de-a sa, curată și o pereche de pantaloni scurți, de vară. Și ea, după ce-și scoase sandalele, se refugie în baie pășind cu picioarele goale pe parchet, lucru care pe Emil îl fermecă îndeosebi.

Rămas pironit în mijlocul odăii, se uita, el însuși curios, la topografia camerei sale pe care, din cauza obișnuinței, parcă nici n-o mai văzuse de mult timp. Impresia generală nu era salvată decât de simplitatea ei și, paradoxal, tocmai de cărțile care depuneau mărturie de preocupările prea puțin burgheze ale locatarului.

Ridică din umeri și se așează pe scaunul de la birou, cu grija să-i lase ei singurul fotoliu din cameră. Rămase așa în așteptare.

Sunetul produs de apa de la duș îi rezona în urechi și-l împiedica să gândească. Prezența ființei aceleia frumoase și delicate, atât de aproape de el, dezbrăcată, în interiorul locuinței sale, pe care-l nu-l mai găsea deloc prozaic, îl tulbura. Voia să se desprindă din starea de emoție, trăită, spre nemulțumirea lui, întreaga după-amiază, dar nu putea.

Gina reveni surprinzător de repede. Purta cu eleganță cămașa înnodată sub sâni, iar pulpele delicate îi ieșeau vioaie

din pantalonul sport. Părea acum o școlăriță echipată pentru o excursie de vacanță. Numai părul lung, umed încă, șerpuiind pe spate, mai arăta natura intimă a dușului abia luat.

Și Emil, deși el însuși îi dăduse hainele, fu ușor dezamăgit s-o vadă „mai” îmbrăcată decât atunci când intrase. Se întreba ce făcuse fata cu rochia udă și cu lenjeria. Le bănuia intinse cumva în baie să se usuce.

Gina era remontată și bine dispusă.

— Ce ești tu? Spion?, râse ea.

Se așază în fotoliul despre care înțelesese că îi era lăsat liber.

— Va fi „al meu”?

Apoi, brusc, se arătă serioasă, nedumerită.

— Ce faci toată ziua în ascunzișul ăsta?, și se uita cu atenție la cele două ferestuiți, acum acoperite. Nici n-aș fi bănuir că astfel de locuri există!

Și lui Emil îi fu teamă că venise și vremea explicațiilor de care se temuse.

De la un timp luase obiceiul, asupra căruia nu gândise prea stăruitor, să țină în casă o sticlă de „tărie”. Era de obicei coniac, dar câteodată și votcă. În special Sorin își făcea timp mai des să-l viziteze din această cauză. Sorbea și el, rar la început, când își aducea aminte, apoi se obișnuise cu un „drink” în fiecare zi, totdeauna după-amiaza, când termina de scris sau de citit și-și simțea creierul obosit.

Îi oferi și Ginei, care nu refuză. Dar se vedea că gustul era ceva nou pentru ea.

Totuși, atmosfera se destinse.

— Scrii ceva?, întrebă ea privind mașina de scris. Ai să-mi citești și mie?

Afară să înserase. Ploaia se oprise cu totul și în întreaga natură domnea calmul. Atmosfera liniștită se simțea chiar și aici „jos”.

Ca și cum tăcerea prelungită ar fi speriat-o, Gina se ridică din fotoliu, se apropie de birou și răsfoi colile de acolo. Dar privirea îi era absentă. Stând în picioare alături de el, îi mângâie părul cu gesturi delicate.

Emil îi cuprinse mijlocul și-și lipi fața de pântecul ei fierbinte.

Apoi, stând față în față se priviră lung, parcă vrând să-și ghicească, nu gândurile, ci sufletele. Se sărutară nesfârșit, ca într-o transă. Emil fu străbătut de o puternică dorință și mâinile lui prinseră să-i mângâie spatele cu înfrigurare.

Însă Gina se desprinse din îmbrățișare și căuta cu privirea împrejur. Emil n-avea un post telefonic, deși „făcuse cerere” încă de când se mutase aici și ea trebuia să-și anunțe mătușa că rămâne peste noapte la o prietenă. Era doar o minciună temporară, ca să evite o explicație, seara târziu, la telefon. Avea să dea vina pe furtună.

Exista un post de telefon public, nu departe, unde se termina străduța, în dreptul unui restaurant. Gina își aranjă ținuta, își luă mica geantă și ieși.

— Sper să regăsesc locul ăsta la întoarcere.

Emil o găsea plină de inițiativă, curajoasă, sinceră, fără fasoane.

În lipsa ei se schimbă și el din hainele care începeau să se usuce pe el, din care cauză simțea și o ușoară febră. Îi fu însă teamă să intre în baie, fata s-ar fi putut să nu mai nimerească adresa și ar fi trebuit să iasă în căutarea ei.

Nu fu cazul. Ea se reîntoarse repede, îmbujorată și agitată și Emil bănuî reproșuri și împotriviri ale „mătușii”. Dar, cu

egoismul bărbatului, mai ales tânăr, consideră că asta nu-l privea deloc.

Apoi, din nou în brațele lui, după o scurtă șovăire, agitația ei se transformă, printr-unul dintre acele procese sufletești ascunse, într-o pornire de dragoste încântătoare. Întregul ei corp, ce se dezveli treptat, răspunse sărutărilor și mângâierilor lui, ca un instrument de mare sensibilitate.

Gina avea un mijloc de o incredibilă subțirime, iar șoldurile, deși armonios curbate, păreau mai degrabă ale unui adolescent. Pieptul, căruia îi corespunea un spate îngust, purta, ca pe o podoabă, doi sâni ce îl uimira pe Emil, cu plinătatea lor pe care n-o putuse bănuși niciodată prin rochia ce-i ascundea. Asta din pricină că nu volumul avea aici întâietate, ci proporțiile lor interne.

Coapsele, lungi și subțiri, păreau în întregime doar mușchi și, acolo unde ar fi trebuit să se împreune, mai jos de pântec, se desfăceau deodată lăsând un larg triunghi gol. Acesta avea ca latură superioară mătasea castanie ce cuprindea delicat și o parte din pielea fină a pulpelor.

Dar ceea ce mai ales îl miră pe Emil și-l fascină deopotrivă, fu gravitatea care, în timpul lungii împreunări a trupurilor lor, luă locul veseliei ei obișnuite. Ochii i se îndoliaseră, genele, coborâte, parcă abia ascundeau lacrimi amare, iar gura, posomorâtă, era tragică. Buzele cărnoase, în formă de inimă, păreau în pericol de a fi sfâșiate de dinții puternici, perfect aliniați și albi.

Emil, care avea o minte mai rece și care-și putea păstra luciditatea în multe situații în care cei mai mulți ar fi căzut pradă instinctelor, n-o mai recunoștea defel pe fata pe care o întâlnise, prin forța aleatoare a evenimentelor cotidiene,

cu câteva zile înainte și despre care-și făcuse un portret pe care-l credea conform cu realitatea.

Trupul ei, nu mai părea a fi acela știut din îmbrățișările din parc. Acum, în brațele sale, se frământa un altul, cuprins de o viață a lui independentă, căci parcă sufletul zburdalnic și voios al Ginei îl și părăsise, înfricoșat poate de întunecatul val de instincte ce urca năvalnic și înspăimântător.

Fu cea dintâi noapte de dragoste, adevărată, din viața lui Emil, lungă, la granița dintre trezie și hipnoză, una dintre acelea care te marchează pentru mult timp, și chiar pentru totdeauna în anumite împrejurări.

Și nici unul, nici celălalt nu-și mai putură aduce aminte, în dimineața următoare, cum se sfârșise starea de transă în care uitaseră de ei.

37

Urmară zile pe care le trăiră într-o stare de nepusă tensiune.

Plimbări, plănuite să fie lungi, erau scurtate abrupt de dorința îmbrățișărilor. Se grăbeau atunci spre locuința lui Emil. Câteodată se aruncau într-un taxi. Și, tremurând de pasiune, nu-și vorbeau, nici nu se priveau, ci doar își încleștau degetele lăsând să le pătrundă unghiile în carne. Urmăreau astfel să-și ascundă, cu pudoare, în public, tensiunea ce îi epuiza, le înmuia picioarele, le apăsa piepturile, făcându-i să se exprime gâfâind.

Vremea frumoasă îi dădu lui Emil ideea câtorva zile petrecute împreună pe litoralul mării. Își imaginea frumusețea serilor trăite împreună, pe țărm ori în camera lor cu ferestre spre mare — căci camera lor nu putea avea ferestrele decât spre mare.

Pe la începutul lunii iunie, se hotărî. În privința scadenței, a „Pieii de sagri”, își spuse că e încă departe. Nu, nu se va gândi la viitor decât după ce săptămâna, pe care o dorea superbă, se va fi sfârșit. Își repeta că legătura cu această față

minunată obligă ca o noblețe. Se temea de continuarea vieții de până acum, pe care o vedea ca pe o coborâre, ca o abdicare de la ceea ce își propusese și visase altădată.

Când îi împărtăși Ginei decizia sa, bucuria ei fu fără margini.

I se agăță de gât, îl sărută de nenumărate ori, nu-l mai lăsă să vorbească.

— Vom fi singuri, ce bine îmi pare, și bătea din palme. Vom trăi numai pentru noi...

În compartimentul de tren, deși luaseră bilete de clasa I, pentru a evita stânjenelile ce decurgeau din condițiile infecte în care se călătorește cu trenul în România, nu putură rămâne, deoarece, un fel de „gestionar”, îmbrăcat pe jumătate țărănește, își adusese și aici două găște pe care le îmbătase, „ca să stea liniștite”. Dar acestora li se făcuse, probabil, rău și din ciocuri le curgea un lichid cu un puternic miros de alcool, ce umplu repede toată podeaua.

Dezgustați, ieșiră pe culoarul vagonului și prinseră să privească peisajul ce defila dincolo de ferestre.

Întinse regiuni de șes și, uneori, de dealuri molcome, păreau imagini desprinse din alte vremuri, demult apuse. Natura era înverzită dar, cu cât se apropiau de Dobrogea, verdele parcă se colora, abia sensibil, înspre galben. Și peisajul începea să capete un anume pitoresc cu sugestii de Orient. Însă peste tot era punctat cu case într-o rână, cu semănături părăsite, cu căruțe de lemn, șubrede, toate acestea resimțite, penibil, ca impurități.

Nicăieri vreo sugestie a vieții tihnite în mijlocul naturii, a aceluia trai, presupus de esteți, al țaranului român, cântat de literatură. Nu, nu era deloc peisajul inventat de textele din manualele de școală. Era unul de sărăcie, cu cooperative

agricole de stat, cu țărani îmbrăcați în uniforme de elevi și încălțați cu galoși ieftini de cauciuc.

„Ce s-a ales din vechea viață la țară?”, se întreba Emil nedumerit, prizonier în continuare al ideologiei „semănătoriste”.

Ajunseră în Constanța la ora unu și jumătate după-amiaza. Orașul își urma cursul firesc în abstracție de trupurile care pe plajă se expuneau soarelui. Oamenii, grăbiți, plecau sau veneau de la serviciu, alergau după mâncare, își trăiau, în sfârșit, traiul obișnuit.

Era în totul o realitate înghețată, cenușie, deopotrivă pe străzi, pe fațadele clădirilor, ca și pe fețele oamenilor fără nici un zâmbet. Pentru Emil fu clar că urmau momente neplăcute.

Trebură să găsească mai întâi „o cameră”. Ajunși în „stațiunea” Mamaia, încercară la peste patru-cinci hoteluri, până își dădură seama că nu aveau nici un fel de șanse să găsească un loc vacant.

Emil bănuia târziu ce se ascundea în spatele răspunsurilor negative ale „recepționarilor” și simți cum se trezesc în el vechile resentimente pentru lumea asta coruptă, pentru lumea asta a bacșișului și a hatârului. Se stăpâni cu greu să nu izbucnească într-una din obișnuitele lui ieșiri de nervi. Își spuse însă că știuse dinainte că avea să ajungă pe un teren advers, dar că era acolo pentru Gina și pentru mare, insensibilă la mîzga românească ce îi polua țărmurile.

Întră singur într-unul din hotelurile întâlnite și, înainte ca recepționarul să-i repete, zâmbind, ceea ce auzise deja timp de vreo două ore, îi oferă de trei ori prețul, pe timp de o săptămână.

După o scurtă șovăială, excrocul fu numai zâmbet și amabilitate. Emil însă nu mai prelungi deloc discuția.

Urcară în cameră.

Gina era veselă, drăgăstoasă, dar el era indispus — și din cauza lungii plimbări pe care fusese nevoit s-o facă prin arșiță — și nu răspunse la mângâierile ei. Ea rămase puțin contrariată, dar nu spuse nimic, iar el, văzând-o descumpănită, se simți obligat s-o sărute lung. Supărarea se risipi.

Își impuse să observe cât se putea de puțin aspectele neplăcute ale voiajului acestuia atât de în afara lumii sale. Trebuia s-o menajeze pe Gina.

Ajunseră pe plajă la orele după-amiezii când căldura se mai înmuiase. Marea se întindea sclipitoare la orizont, vastă și fremătătoare. Plaja era încă plină de trupuri bronzate, lungite pe nisipul fin, compartimentat în miile de careuri ale cearșafurilor de tot soiul. Îngrămădeala de trupuri trezea un sentiment neplăcut, dar marea era atât de vastă, atât de purificatoare, încât alergară în valuri și înotară mult, mult în larg.

Trupurile, cuprinse de undele reci, se simțeau mângâiate și se destindeau, iar Emil, surprins, o privea încântat pe fata care înota ca un șarpe subțire. O urma în larg și uneori picioarele ei îl atingeau prin apă.

Cele trei zile care urmară fură frumoase.

Renunțaseră a mai merge pe plaja aglomerată și căutau locuri depărtate, neamenajate, unde relativa singurătate le dădea un sentiment de început de lume.

Cunoscură bucuria înotului până departe, zbenguiala prin valuri, sărutările și îmbrățișările sub apă. Se bucurau de binefacerile soarelui, ce le ardea pielea dându-le o culoare roșcată, de indieni.

Uneori, întinși pe spate, privind cerul cu mici nori, ce circula duși de vânt, nu-și vorbeau perioade lungi. Dar tăcerea

era o comunicare chiar mai intensă între două suflete îmbătatate de libertatea de a se mișca goale în mijlocul unei naturi toropitoare.

Lui Emil îi plăcea s-o privească minute în șir cum stătea întinsă pe spate, ca și cum ar dormi, și să-i admire linia perfectă a corpului, de care nu se mai sătura. Uneori, fără să-și dea seama, prindea să-l mângâie cu o absență desăvârșită în gânduri și ea, ca și cum ar fi acceptat tacit comunicarea asta dintre stări interioare, tăcea mereu cu ochii închiși, parcă nici nu i-ar fi simțit palmele pe trup.

Înapoierile de pe plajă erau ca treziri târzii, melancolice, la o realitate necesară. Își lăsau urmele trupurilor în nisipul care începea să se răcească și plecau de-a lungul țărmului, mergând încet, călcând apa ce se ridica până la glezne. Treceau pe lângă castelele de nisip ale copiilor, ce stăteau abandonate, pe jumătate ruinate, până când, câte un val, le mătura definitiv. O strângere de mână era singura comunicare.

Când ajungeau în camera lor de la hotel, soarele intrat în trupurile lor, exploda în iubiri lungi, extenuante, care îi amețeau. Erau clipe de duioșie concentrată. Aceste apropieri începuseră să fie adevărate ritualuri, cu mângâieri pe păr, cu lungi îmbrățișări, cu sărutări extatice. În pat, sub duș sau numai umblând prin cameră, se îmbătau de gesturile cele mai firești. Iubirea se transforma în adorație.

Seara coborau pe faleză, unde luau masa la un restaurant care-și întindea terasa până în apropierea mării. Îi prindea apoi noaptea privind întinderea albastră, ce se înnegura treptat, până când un munte de întuneric sosea în dreptul lor.

Se plimbau apoi pe țărm, împreună cu alte perechi, privind în depărtare luminile portului care, de multe ori, se deplasau ca niște stele târâtoare de-a lungul apei. Se auzeau,

din loc în loc, acordurile orchestrelor ce aruncau jerbe de sunete de o calitate îndoielnică. Dar, chiar această muzică, în vulgaritatea ei, părea autentică, făcând corp comun cu peisajul de port și de vapoare.

Zgomotul mării venea ca un vuiet surd, ca un neliniștitor vânt electric ce-și oprea puterea undeva, aproape de ei, la câțiva pași, în întunericul devenit de nepătruns.

Plimbările nocturne sfârșeau târziu, spre dimineață aproape, când vântul începea să aducă valuri de răcoare. Emil o cuprindea pe Gina de după umeri și se ocroteau împrumutându-și unul altuia propria căldură.

Într-o seară, în vreme ce se întorceau tăcuți spre hotel, privind în întunericul de nepătruns al mării, Emil, gândindu-se la anumite planuri irealizabile de care-i vorbise Sorin de câteva ori, o întreabă:

— Ți-ar fi frică să pleci, acum, de-aici, în noaptea asta nepătrunsă, cu o barcă?

Ea îl privi nedumerită și-l întreabă:

— Ție nu ți-ar fi?

Noaptele din camera de hotel erau lungi incursiuni în intimitatea celuilalt. Gina i se dezvăluia lui Emil și el se lăsa răpit de inefabilul feminității ei.

Adeseori, trezit din somn, o contempla cum se odihnea goală, tolănită în poziții diferite, dar care aveau un numitor comun: grația. Dormea de obicei cu pieptul în jos. Sâni, striviți de apăsarea trupului, se revărsau pe cearceaf. Picioarele, nervoase, puțin desfăcute, își căutau parcă mereu unul altuia gleznele. Părul îi cădea pe față, ascunzând chipul, ca și cum acesta s-ar fi jenat de poziția corpului.

Emil mergea la fereastră și privea marea îndelung, apoi se apropia de ea și o săruta pe genunchi, pe glezne, pe părul

împrăștiat. De multe ori ea se trezea și urmau lungi îmbrățișări care îi lăsau apoi extenuați, fără să mai poată dormi, în tremuratul orelor de dinaintea dimineții.

Alteori când, în somn, mâinile ei îl căutau, involuntar, o îmbrățișa, iar ea se ghemuia ca o panteră somnoroasă în brațele lui.

Gândul că era iubit de fata asta splendidă, îl liniștea și îl consola pentru mizeria vieții lui de până acum.

Observă că slăbiseră amândoi și că acest fapt îi aducea ei un plus de frumusețe, deoarece îi ascuțise trăsăturile chipului cu nările ce fremătau ca la căprioare. În jurul ochilor apăruseră cearcăne albastre.

Dar, dincolo de frumusețea fizică, el descoperea în femeia cu care trăia de câteva zile clipe unice, un om, cu bucurii, cu dureri, cu indignări, cu reacții la mediu.

Gina avea o gândire precisă, francă și prindea în cuvinte puține ceea ce el își explica în înlănțuiri de detalii. Ea își exprima nemulțumirile într-un mod firesc, fără acea înclinare spre hiperbolizare, pe care o avea el. Această simplitate îl atrăgea.

— De ce nu-ți continui studiile?, îl întrebă ea o dată pe neașteptate.

Și Emil știu că îl prinsese deja în planurile vieții ei viitoare. Își dădea seama că, pentru Gina, putea să treacă drept un tânăr destul de normal, puțin revoltat de situația din jur, nu mai mult ca alții. Cum ar fi putut să-i explice mecanismul psihologic care-l făcea să fie ceea ce era, și nu ceea ce ar fi vrut ea să fie?!

Într-o noapte, a patra de la venirea lor, se trezi în mângâierile fetei. Când se dezmetici, văzu că plânge. Purta capotul de mătase, care-i plăcea lui mult și cu care se îmbrăcase

de câteva ori și chiar ieșise în balcon, spre scandalizarea celor ce-o văzuseră.

Plângea potolit și din chinul fapturii ei se desprindea o încercare de zâmbet:

— N-am nimic. Atât doar că sunt fericită. Atât de fericită..., și acum zâmbea printre lacrimi.

O sărută pe ochi și-i sorbi lacrimile sărate.

— Ce e, Gina?

Îl privea cu lacrimi noi în ochii mari, negri:

— Dragul meu, mi-e rușine să-ți spun. Poate că n-ar trebui. Dar plâng de fericire că tu mă iubești atât de mult. Nu știi ce se petrece în sufletul meu. Când eram în școală, îmi dădeam seama că sunt cea mai frumoasă dintre fete și totuși, atunci, din această cauză s-a deschis un semn de întrebare pentru sufletul meu. Eram ocolită de toți. Parcă nici unul nu mă vedea. Nu știi cât de mult m-am chinuit. Sufletul meu, înainte de-a te cunoaște pe tine, sfârșise prin a se fi dezorganizat complet. Eram atât de nefericită! Moartea părinților m-a aruncat într-o adevărată disperare. Nu știi, nu poți bănuî ce s-a petrecut în sufletul meu. Și apoi începutul vieții mele de femeie... cât de jalnic. Fecioară fiind, deși nu-l iubeam, i-am cerșit acelui coleg să se culce cu mine. Îmi era groază că sunt ocolită. Toate fetele din jurul meu își aveau prietenii lor, eu nu. Dar astăzi îmi dau seama că nu eram făcută pentru nici unul dintre ei. Și poate că ei simțeau asta și de aceea mă ocoleau. Înțeleg acum că îmi erau inferiori, ca sentimente, ca inteligență, ca frumusețe, ca tot. Eu aveam nevoie de iubire și nimeni nu era în jurul meu în stare să-mi ofere ceva echivalent cu ceea ce aduceam. Aveam nevoie de tine. Cu felul tău de-a fi, cu glumele tale, cu înjurăturile tale obscene, care

de multe ori m-au contrariat, dar care acum îmi par firești. Așa cum ești, te vreau. Vreau să fiu soția ta până la moarte. Aș fi în stare să fac orice pentru tine. Numai să mor n-aș putea. Nu te-aș putea lăsa singur. Te iubesc atât de mult!...

Emil o privea cum se frământa, vorbind mai mult pentru sine, cu privirile în gol. Ar fi vrut să-i spună ceva, dar nu știa ce. Îi mângâia încet mâinile. Ei, lacrimile îi curgeau în neștire pe obraji. Îi mângâie tandru și ea izbucni într-un plâns hotit, care nu se potolea, cu toate încercările lui de a o opri.

Abia într-un sfârșit, se liniști.

Fură clipele cele mai fericite ale iubirii lor. Fu o revărsare sufletească care îi copleși. Emil îndrăzni să-i spună câte ceva despre gândurile sale, despre pasiunea lui pentru literatură, pentru scris și ea îl rugă ca la întoarcere să-i citească ceva.

Când ieșiră din hotel în ziua aceea, nu mai merseră la plajă. Se plimbară îmbrăcați și desculți pe țărm și căutară locurile cele mai singuratice. Ajunseră într-un loc unde valurile, lovindu-se de câteva stânci ascuțite, se zdrențuiau și se pierdeau în spume ca niște jocuri de artificii. Un mușchi verde, gros și mătăsos, strălucea în apa puțin adâncă. Încercând să meargă pe stânci, căzură amândoi în apă, deoarece mușchiul se dovedi alunecos. Așa uzi, își continuară plimbarea. Râseră, vorbiră despre mii de lucruri și nu se întoarseră decât când li se făcuse foame tare. Fu ultima lor zi frumoasă.

Când ajunseră la hotel văzură învâlmășeală în hol. Oameni cu bagaje coborau din camere și se făcuse coadă la recepție. Se interesară despre ce e vorba și aflară că hotelul este evacuat pentru a se primi un grup de străini care sosise sau trebuia să sosească.

Emil rămase trăsnit. Numai la asta nu se așteptase.

Câțiva protestau:

— Cum domnule, e posibil așa ceva? Noi să fim dați afară pentru a veni în locul nostru niște străini?

Alții erau resemnați, ca în fața unei necesități:

— Ce mai!? Dacă e vorba de străini, ce să faci? Nu înțelegeți că vin niște străini?

Recepționarul era și el pătruns de importanța primirii „străinilor”.

— Nu înțelegi, tovarășe, că e vorba de străini?! Cum crezi dumneata, o să-i lăsăm să doarmă în stradă? Ce-ar zice despre țara noastră? E normal. Vă dăm banii înapoi.

Cel care protesta spuse:

— Dar ce suntem noi, domnule, animale? Să ne mutați dumneavoastră cum vreți? De ce nu e în stare statul să construiască mai multe hoteluri?

Deodată, de la recepție se desprinsese un ins care se apropie de el și, arătându-i o legitimație, spuse:

— Ai grijă ce vorbești, tovarășe! Și acum se răsteya. Vezi că pot să te iau și să discut cu dumneata în altă parte. Vrei să discutăm altfel?

Cel amenințat nu mai spuse nimic. Bolborosi doar ceva ce nu se mai putea desluși și dădu să se retragă. Dar „securistul” spuse să i se facă loc la recepție în față și să i se dea banii. Când apoi acesta plecă, ieși imediat în urma sa.

Gina privea cu ochii mari, atenți. Îi spuse încet lui Emil:

— Ce porcărie! Ce nerușinare!

Când urcară în cameră să-și ia bagajele, Emil, alb la față, îi spuse:

— Draga mea, iată „ospitalitatea românească”... atât de cântată de căcații de scriitori români! O josnicie de șerbi, lăudată de alți șerbi la fel de josnici.

Gina îl privea cu ochi mari, întunecați, fără strălucire și cu gura urâțită de supărare și de dezgust.

Emil încheie discuția:

— Nu cred că, din acest maidan al josniciei, mai e posibilă o salvare colectivă, ci numai una individuală.

Și nu se aștepta ca ea să înțeleagă deocamdată sensul cuvintelor lui.

Își luară cele câteva lucruri și plecară fără să mai aibă vreo pretenție. Pe platforma din fața hotelului, un grup de germani privea cu mirare comoția ce se stârnise la sosirea lor. Era evident că nu-i înțelegeau cauza.

În tren stătură, ca și la ducere, pe culoar și priviră peisajul. Dar acum el li se părea chiar mai sterp și mai urât. Era văduvit și el de orice poezie, în măsura în care și ei fuseseră dezertați de elanul sufletesc care transfigurase totul în cursul zilelor precedente.

Găsiră Bucureștiul posomorât — ca de obicei —, cu clădirile afumate dimprejurul gării, cu taximetrele rablagite și cu străzile cufundate în întuneric, de parcă ar fi fost un oraș aflat sub ocupație străină, pe timp de război.

38

După reîntoarcere, momentul cel mai greu fu cel al despărțirii. Aveau să-și reia viețile separate și acest lucru le păru la început de nesuportat.

Emil care, din zi în zi avea, mereu mai mult, nevoie de prezența Ginei, ar fi vrut ca dimineța, când se deștepta din somn, să-i simtă respirația ușoară pe obraz. Se trezea doar cu o strângere de inimă dureroasă, după ce mâinile lui o căutaseră în zadar în somnul agitat.

Apoi existența lor intră într-un stereotip. O aștepta la ora la care ea ieșea de la serviciu și se îndreptau, pe jos, spre locuința lui. După lungile îmbrățișări din camera care-i ascundea ca un mormânt, nu totdeauna o mai conducea până la stația de autobuz. Rămânea atunci în pat. Cu timpul, momentul în care, după ce, uitându-se la ceas, ea constata că s-a făcut târziu, și începea să se îmbrace, îi devenise de nesuportat. Era ca o părăsire.

Totuși nu-i propunea să rămână definitiv. Vedea tot felul de piedici de ordin practic. Și, cu cât zilele treceau, cu atât relația lor se stabiliza într-o incertitudine.

Ar fi vrut, nici vorbă, să schimbe ceva în viața sa. Dar sentimentul de libertate pe care i-l dăduse inițial iubirea aceasta, lăsa cu încetul locul chinului interior dinainte. Echilibrul în care sufletul său se găsisese în primele săptămâni, se destrăma.

Ea se reîntorcea mereu acasă, nevoind să accepte o situație neclară, fără contururi precise.

Afară, vremea era mereu frumoasă. Călduri mari veniseră anul acesta cu mult mai devreme decât de obicei. Soarele strălucea puternic și natura explodase într-o culoare verde, pătată pretutindeni de rozul și albul florilor. Se deschisese răștrandurile.

Urmară și alte zile minunate, cu lungi plimbări și cu clipe de dragoste care îi epuizau umplându-i de o duioșie grea, gravă. Dar așteptau ceva acum. Doreau, și unul și celălalt, fără să și-o spună, o creștere.

Emil se gândea mereu mai des să se înscrie la examenul de admitere în Facultatea de Filozofie.

Dar ezita. Drumul ăsta îi părea o ultimă lașitate.

Desigur, înainte de a se fi dezmeticit asupra societății în care apăruse și mai ales asupra felului său intim și inalterabil de a fi, voise să se considere și el o ființă „normală”. Dar această pornire îi părea acum doar un vis. De ce ar urma o facultate? Și-ar cuceri libertatea în felul acesta? N-ar fi doar o amânare a sorții adevărate? Ar fi atunci măcar mai bine înarmat în lupta pentru această libertate? După ce-și va fi aruncat, în mod inutil, patru-cinci ani, va mai fi atunci omul neîntinat de astăzi? Nu cumva viața asta, „a tuturor”, intrarea în „normalitatea” pe care n-o accepta și care nu-l accepta, avea să-și pună amprenta și asupra sa? Nu se va înjuga și el la carul tuturor compromisurilor? Respirând încontinuu atmosfera viciată de minciună, de lașitate, de falsitate, nu va sfârși prin a deveni el însuși un mincinos, un laș?

Atunci? Ce-i rămânea de făcut? Se simțea adesea obligat să ia o hotărâre, relația lor neputând continua așa. Dar nu făcea nimic.

Iubirea pentru Gina îl handicapa. Se hotărî să se înscrie la examenul de admitere în Facultatea de Filozofie. Devenea laș.

Sorin i-o și spusese:

— Toate astea, facultate, căsătorie, copii sunt doar niște paleative. Singurul lucru sensibil, care se impune, este să lăsăm gunoiul ăsta de țară și să ne ducem dracu' undeva unde să nu mai auzim de ea!

Examenul de admitere, deși timpul până la data lui se scurtase, nu-l îngrijora. Ajunsese acum că aproape că nu mai citea nimic altceva decât cărți de filozofie.

Însă boema în care trăise aproape patru ani își pusese amprenta pe psihologia sa. Devenise un „outsider”. Se temea de societate. Ar fi vrut să și „participe”, dar și să rămână ascuns. Nu se putea. Facultatea de Filozofie nu avea cursuri la fără frecvență.

Recurse atunci la un compromis. Se hotărî pentru Facultatea de Drept. Aceasta avea cursuri fără frecvență și aranjamentul i-ar fi convenit de minune. Fără să fie nevoit să „iasă din catacombe”, își putea crea totuși un „alibi social”.

Domnului Panait nu-i mărturisii lașitatea sa și se simți vinovat. În mod inconștient, în ultimul timp, îl evitase pe bătrân.

Își făcu așadar socoteala că ar avea mai puțin de două luni în care să se pregătească. Trebuia să învețe la cele două discipline: istorie — a României — și „elemente de socialism științific”. De la început se simți dezamăgit când deschise cele două cărți. Istoria era rescrisă din prisma Partidului Comunist care, deși aproape inexistent înainte de ocupația

sovietică, era acum omniprezent în istoria modernă. La disciplina „filozofie” lucrurile stătea și mai rău. Într-un capitolul dedicat istoriei filozofiei se afectau patru pagini filozofilor de la Platon și până la Kant, iar lui Marx, nu mai puțin de douăzeci. Aruncă manualul. Luă hotărârea să renunțe a se mai prezenta la examen.

Și, timp de două zile, reciti *Educația sentimentală* care-i fusese carte de căpătâi înainte de plecarea în armată. Ironia inteligentă a lui Flaubert îl liniști.

Timpul era nespus de frumos. Cerul era de un albastru pur și multe zile nu apărură pe suprafața sa nici măcar cel mai neînsemnat nor. În văzduh plutea o mireasmă îmbătătoare de tei, iar pe străzi lume se plimba în orele din afara serviciului. Deși îi era greu să stea închis, nu mai ieșea.

Se puse totuși pe învățătură, înfrângându-și dezgustul. Trebuia să memoreze definiții primitive, false probleme. Așa-zisul „socialism științific”, nu era de fapt o filozofie. În-văța o ideologie. Lupta de clasă, revoluția socialistă, lichidarea unei orânduiri bazate pe exploatare, îl iritau nu atât prin precaritatea ideilor, cât prin ipocrizia la care dăduseră naștere. Îi sângera inteligența. De câteva ori lăsă cartea din mână sau o trânti pe undeva.

În privința istoriei, o deplasare de accent echivala cu o falsificare. Se insista pe o vagă „mișcare muncitorească” și se ignorau fapte importante. Se crea și acolo o altă suprarealitate. Greve muncitorești apăreau mitice. Principiul că nu personalitățile fac istoria, ci masele, trivializa marile personalități; cucerirea independenței din 1877, unirea Transilvaniei din 1918 se petrecuseră spontan, prin ridicări de mase. Comuniștii monopolizaseră istoria. Și în totul plutea un mister, peste tot se ghicea o evidentă grijă de a se ascunde ceva.

Înfrânându-și repulsia, parcurse, cu o îndârjire despre care știa că nu-i face cinste, acele rudimente. Citea și transcria până noaptea târziu. Cu cât se apropia data examenului, nu dorea decât să se consume odată acest act. Lectura acelor bazaconii deșteptase în el adevăratele plăceri intelectuale.

Cum nu mai avea, totuși, timpul necesar să parcurgă întreaga materie, alese să învețe numai o parte, și anume jumătate din materialul privitor la istoria veche și jumătate din cel referitor la cea modernă și contemporană. Dacă avea noroc să-i cadă subiecte din acele segmente, lua examenul, dacă nu, nici o pagubă.

Un fapt însă veni să-l deruteze.

Află, de la secretariatul facultății, că nu se putea înscrie la o disciplină umanistă fără „recomandarea” unei organizații comuniste. Îi trebuia deci o adeverință dată de o „organizație” a U.T.C.-ului, fără de care nu avea dreptul să studieze!

Nu aparținuse niciodată unei asemenea adunări dizgrațioase. Nu știa de unde să-și procure o asemenea adeverință. Renunță la jalnica lui inițiativă și reluă *Educația sentimentală*.

Ginei nu știu cum să-i mărturisească renunțarea. Tăcu și lăsă lucrurile să se rezolve de la sine.

Apoi se gândi la locotenentul Rădulescu și se urcă în tren.

Ajuns în Craiova, se bucură de revederea locurilor și a vechiului său comandant.

Locotenentul Rădulescu rezolvă problema radios.

Din adeverința ticluită pe loc, Emil află despre el că era „devotat trup și suflet” comunismului, „conducerii de partid și de stat”. Mai află și că „iubește cu ardoare noua orânduire socialistă din scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România”. Se atesta acolo sub semnătură oficială că el, Emil

Orășanu, „participase fără excepție la toate activitățile de muncă patriotică și de educație politică și îi mobilizează și pe cei din jur”; că „luase cuvântul în fiecare ședință a U.T.C-ului și că fusese un exemplu în respectarea legislației socialiste”.

În tren, la întoarcere, se gândi la această recomandare care nu era decât un alt fals, subîncis falsului general, Marelui Fals care era „trăirea românească” sub ipostaza ei „socialistă”. Trăi sentimentul că viața se descompusese complet. Că nici o linie dreaptă nu mai era posibil de urmat în această țară a disimulației.

La București, după o săptămână de ezitări, merse la facultate și se înscrise la examen.

Colindând prin cotloanele sale interioare, își spunea că nimic nu s-ar schimba, că rămânea același izolat de societate, că nu însemna deloc să fie „prezent” undeva. Aceste „cursuri fără frecvență” nu necesitau nici o participare a sa la viața socială. Și, își spunea, fără să-și recunoască lașitatea, că ele îi dădeau totuși o șansă în viitor, dacă nimic n-ar fi intervenit ca să-i faciliteze plecarea din această închisoare care era România.

Apoi își simțea creierul obosit. Gândirea aceasta, îi apărea drept ce era, o ultimă lașitate, și nu mai voia decât să doarmă în atmosfera toropitoare a camerei sale.

În iulie sosi, implacabil, și data așteptată fără vreun entuziasm.

Când, însoțit de Sorin, intră în parcul din jurul clădirii facultății, fu uimit de mulțimea celor înscriși la examen. Mai bine de două mii candidau pentru mai puțin de o sută de locuri.

Peste tot, așezați pe bănci, pe iarbă, pe jos, pe lângă zidurile clădirii, ca ciorchinii, tinerii citeau cu fețe preocupate. Majoritatea erau de la țară. Absolvenți de licee generale de prin comune, porniți pe calea evadării din mediul sătesc, învățaseră pe de rost scheleticele manuale. Acum, alături de valizele burdușite cu găini fripte, cu slănină, cu sticle umplute cu țuică, erau gata să dea lupta cu orașul.

— Mi-ar fi rușine să am asemenea colegi, rânji Sorin.

Emil îi privea pe viitorii juriști. Aduceau pe chip, în mișcări, în accent, locurile de origine. Se vedea, din ce spuneau, că n-aveau, nu puteau să aibă, nici o cultură. Nu înțelegeau nimic din noțiunile pe care le învățaseră pe de rost. Și apoi, se indignau oare ei că trebuiau să repete rudimentele din manualele de așa-zis socialism științific, cu care se înlocuise nobila disciplină a filozofiei? Se revoltau de faptul că, în fira-vele manuale de istorie, înseși faptele fuseseră falsificate, pentru a crea legitimitate unui regim impus cu forța din afara țării? Era clar că toți știau că trebuie să îngrămădească în teze cât mai multe citate din cuvântările lui Ceaușescu și din documentele de partid. Emil se înfioră. Cum cele o sută de locuri trebuiau umplute, mulți din ei aveau să iasă mâine avocați, magistrați. Aveau să fie chemați să mânuiască concepte juridice, să lucreze cu noțiuni abstracte, uneori absolute. Și îi fu rușine că se află în locul acela. Asta era Universitatea pe care o visase? Nu, nu era locul său acolo, știuse asta. Dar făcuse concesii și iată-l decăzând în chip grotesc. Trăi sentimentul penibil că a venit să cerșească ceva. Și iarăși nu mai vru să intre la examen.

Sorin, care se păstra drept în disprețul lui de tot și de toate, îi păru o ființă nobilă. Îl auzi spunând, după ce privise în jur printre gene, trăgând din țigară:

— Țăranii ăștia se scurg de la sat asemenea unui *tsunami* de noroi și înfundă aceste așezări numite impropriu orașe — România n-are orașe, orașele presupun orașeni — așa cum căcatul înfundă closetele.

În amfiteatru, deprimat, când ar fi trebuit să se concentreze asupra subiectelor, ce erau chiar din partea de materie pe care o studiasă, mai bine de o oră nu putu scrie un rând, nu putu măcar să-și noteze o idee. Detașat, îi privea pe cei din jur. Se înconvoiau disperați asupra foilor albe înnegrindu-le cu un scris tremurat și dezordonat din pricina emoției. Nici unul nu mai era preocupat să păstreze, chiar în condițiile concurenței dintre ei și a întrecerii cu timpul, o ținută cât de cât decentă. Chipurile descompuse își șopteau unul altuia, cu priviri de hoți, câte un amănunt uitat sau neștiut. Căutând să-și amintească, se schimonoseau parcă rugându-se unui Dumnezeu, de tot neîndurător. Emil primi chiar un bilet trimis de o tânără cu niște ochi mari, căreia îi aruncase o privire înainte de intrarea în sală. Îl întreba anul sciziunii unui minuscule Partid Social-Democrat. Se dezmetici. Se concentră să-și amintească. Răspunse printr-un alt bilet pe care scrisese doar: 1921. Dar își spuse că se găsea în mijlocul unei uriașe farse, căci acel „P. S-D.” nu însemnase de fapt nimic în viața țării. Fata îi dădu să înțeleagă, prin semne, că-i va mulțumi după examen. Și continuă să scrie cu înfrigurare.

„N-are nimic frumos în ea în momentele astea”, își mai spuse Emil, apoi începu și el să scrie. Într-o oră termină. Tezele nu erau lungi, dar nici prea scurte. Le predă și ieși în curte.

Asupra sa se repezică rudele celor ce se mai aflau încă în sală. Voiau să știe ce subiecte „căzuseră”.

39

Noua lui iubire nu afectase cu nimic mizeria vieții cotidiene.

Și, inevitabil, Emil își întoarse din nou privirile dinspre lumea interioară înspre în afară.

În vremea când se afla la mare împreună cu Gina, avusese loc, la București, un așa-zis „Congres al educației politice și al culturii socialiste”. Se hotărâse atunci organizarea bienală a unui „festival național”, intitulat „Cântarea României” — cum s-ar fi putut altfel? —, despre care nimeni — dintre cei care ar fi trebuit — nu-și cam dăduse seama ce ar putea fi. Totuși, nocivitatea acestei „inițiative” avea să se facă simțită curând.

Urmară tot felul de „activități culturale” care mai de care mai precare, inițiate, nu de profesioniști — chiar amatori cum erau și aceștia — dar de indivizi cu fălci.

Unul dintre cei mai nocivi, unul căruia i se potrivea cel mai bine sintaxa lui Eminescu de „păzitor de temniță”, însăilător de versuri pe gustul „picioarelor murdare” — cum poreclise

Emil literatura română —, cu o fizionomie de bivol, practica neobosit „lansarea” talentelor, în cadrul unui „cenacлу”, făcându-se o curea de transmisie între putere și un tineret năuc în nimicnicia lui.

Lui Emil îi era scârbă de toată această „creație tânără”.

Cui i-ar fi putut spune că, dimpotrivă, inițiind, cu voia regimului, procesul de selecție în nedemnitate, care ducea la domesticirea „talentelor”, bivolul promova non-valoarea, netezea drumul pe care acele „talente” trebuiau să se piardă definitiv, ademenindu-le și îndemnându-le să înmâneze o notă societății — nu spunea posterității, pentru care ei erau doar neant —, în care să declare, pe propriul lor cuvânt, că nu sunt altceva decât niște depline nulități. Dacă acest benevol „păzitor de temniță” nu ar fi făcut oficiul de murdărire al tinerilor, măcar unii dintre ei s-ar fi radicalizat, în fața alternativei de a fi anulați în ființa lor intimă de un regim opresiv care avea ca reprezentant un opincar ca Ceaușescu... și poate că dictatura prostiei s-ar fi sfârșit mai repede.

Când, în biroul Domnului Panait, puse problema, bătrânul ridică doar din umeri și Emil îi respectă tăcerea. Se gândi la mediocritatea „colegilor lui de generație” care, când nu trăiau din plin lichelismul afirmării în structurile statului comunist, se retrăgeau în apucături maniacale, colecționând capace de ambalaje de bere sau brichete.

Într-un târziu, dezgustat, Domnu’ Panait spuse:

— Tinerii români... hm... aceiași de la care se așteaptă să schimbe ceva de două milenii și jumătate... De două milenii și jumătate în loc să facă o adevărată revoluție, cea a desprinderii de trecut, se lasă corupți în perpetuitate de acești dinozauri — nu i-aș mai numi astăzi anacronici, ei fiind un

fenomen etern, tipic românesc — care le arată că, în pofida oricărui bun simț, în România „se poate și așa”. Tinerii aceștia se lasă cam prea ușor corupți, ca să nu te pună pe gânduri în privința unei fatalități românești. Cam prea deplin dau dovadă că le lipsește acel spirit al noului care provoacă — în alte părți —, clasicul divorț între generații! Dealtminteri nu sunt decât alte valuri ale aceluiași râu.

Emil, care se simțea zdruncinat în credința lui inițială că această intelectualitate „cu picioare murdare” doar abdicase de la rostul ei — aceea de a cultiva onoarea și respectul pentru adevăr —, în fața argumentelor Domnului Panait că nu putuseră abdica de la ceva de care n-aveau habar, se ferea acum să-și mai expună ideile.

Bătrânul nu accepta jumătăți de măsură:

— Intelectualii ăștia fără intelect nici n-au habar de rostul lor, cum n-au habar de nimic. Nicidecum n-au transformat „trăirea românească”, așa cum crezi dumneata, în naivitatea dumitale, într-un „purgatoriu în care trebuie lepădat orice atribut ce face demnitatea umană”... Te citez, vezi bine! Ei sunt doar exponenții unei gloate lipsite de virtualități pentru lumea morală... Ei, acești intelectuali mârșavi, nu fac decât să exprime natura mârșavă a gloatei.

Își aprinse o nouă țigară — Emil avu impresia că o face doar pentru a-i da lui timp să proceseze ideea — apoi continuă:

— Creația spirituală a unui popor este respirația sufletească a acelui organism. Numai așa se explică continuitatea concepțiilor indivizilor și imposibilitatea pentru aceștia — cu excepția geniului, dar asta e o altă chestiune — de a „scăpa” din subiectivismul „național”. Dacă românii, prin reprezentanții

lor mai reflexivi, ar avea conștiința stării lor de inferioritate, a doua zi n-ar mai fi inferiori nimănui. Ei însă, ca emanație a unei stări a poporului lor, *care este așa cum este*, nu pot să se vadă în inferioritate față de nimeni. Organismele sub soare sunt așa cum sunt și justificarea felului în care sunt este tocmai în faptul că sunt.

Emil crezu că trebuie să aducă un argument ideii și spuse:

— Intransigența față de standardele umanității își are punctul de plecare în conștiința propriei valori. Pe cale de consecință noi, ca popor, suntem lipsiți de valoare.

Domnu' Panait trase cu poftă din țigară, învăluindu-se în nori albaștrui:

— Nici vorbă, exigența este un atribut al naturilor superioare. „Spune-mi din ce cauză suferi, ca să-ți spun cine ești”. Starea de adâncă barbarie a poporului român nu-l face să sufere pe individul român. Acesta, având anatomia gloatei, n-are acces la categoriile care formează lumea morală: onoare, eroism, vocație, jertfă etc. Cu accidentele este însă altă poveste. Orbecăirea gloatei în grotele primitivismului, îl duce la delir pe omul superior ce trăiește aceste idei morale și care nu poate să împace trăirile lui cu contingentul... cu faimoasa „trăire românească”.

Emil îl urmărea acum pe un teren comun.

Domnu' Panait vorbi în continuare pe limba lui:

— Deci, vezi dumneata, așa-zisa cultură română este o eternă baltă stătută, în care „scriitorii” și „gânditorii” români — în fruntea cărora se găsește cel mai eronat dintre ei: Eminescu —, nu fac altceva decât să deșerte perpetuu ineptii în afara adevărului, ca niște izvoare poluate care gălgăie deșeuri.

Bătrânul mai trase câteva fumuri din țigară:

— Printr-un fenomen foarte explicabil, acei câțiva țărani care, desprinzându-se din masa amorfă, s-au apucat să facă „literatură”, au declarat, cu de la ei putere, că țăranul român e inteligent. Adică s-au autodeclarat inteligenți. Dar asta fără nici o probă. Și, de aproape două secole, mitul inteligenței românului trece drept adevăr. Dar numai pentru el. Cei care nu sunt „de pe aici” și care văd „performanța” românească”, nu sunt deloc convinși.

Urmă, după o scurtă pauză:

— Vezi dumneata, un neevoluat, un prost, nu este doar un individ indiferent, un visător, de pildă, care visează greșit. El este un individ activ care creează probleme și pune piedici la rezolvarea lor. Un neevoluat, un prost, este nociv. Un popor cu o masă mare de proști se împotmolește inevitabil. În mijlocul unui popor de proști viața superioară nu funcționează, acolo este doar o târâre generală.

Apoi Domnu' Panait îl privi într-un mod ciudat și mai spuse:

— Dragul meu, țăranul român nu e om. Dar nu din cauză că e țăran. Ci din cauză că nu e numai țăran. El e și primitiv. Termenul de Om presupune însă alt nivel de desprindere de natură.

Emil, care se gândea la galeria românilor pe care el îi stima și cărora le datora formația lui spirituală, se întunecase.

Domnu' Panait observă și voi să atenueze radicalismul concluziilor, dar mai mult îl înnegură:

— Mă rog, sunt și printre noi câțiva cărora, prin dezordinea genetică, le-au căzut în sânge niște petece și zdrențe de virtualități către legea morală. Ar voi și ei s-o realizeze dar,

la cea dintâi încercare, își cunosc neputința, își cunosc măsura. Cedează repede și recad înapoi în legea iederii agățătoare. De aceea noi, ca popor, nu facem decât să caricaturizăm marile elanuri.

Ceea ce se întâmpla în jur dădea uimitor de perfect dreptate spuselor bătrânului. Chiar în aceste zile Ceaușescu ceruse Comitetului Politic Executiv al P.C.R. să-l desemneze să conducă nemijlocit și Comisia ideologică a C.C. al P.C.R. Țăranul analfabet devenea un „guru”.

Când se afișară rezultatele examenului de la Facultatea de Drept, Emil se trezi, în pofida scepticismului său — și chiar în pofida unei speranțe obscure că soarta avea să-l scoată din aventura asta nedemnă —, admis cu o medie de 6,66.

40

In august, vremea fu în continuare frumoasă. Căldura nu ceda și Emil, însoțit de Gina, făcea plimbări seara târziu.

Cum noaptea nu putea dormi din pricina zăpușelii, asculta Europa Liberă.

Ceaușescu fusese chemat la Moscova. Făcuse deci o „vizită de prietenie”, în primele zile ale lunii. Surprinzător, i se permisese să viziteze republica R.S.S. Moldovenească, care nu era decât Basarabia românească, răpită de sovietici înainte de război.

Faptul dădu naștere la numeroase speculații. Dar populația nu se aștepta decât la ceva rău de pe urma acestei vizite. Se zvoni așadar și că românul fusese admonestat cu brutalitate de Brejnev. Acesta i-ar fi spus că lui — lui Ceaușescu — trebuia să-i intre bine în cap că ei, sovieticii, nu tolerau nici un fel de „dizidență” în „lagăr”.

Dar toate acestea nu erau decât zvonuri — deducțiile sau presupunerile câtorva. Și nici nu puteau fi altceva. Cine ar fi

putut avea pretenția să fi pătruns în atmosfera de taină de pe culoarele Kremlinului?

Zilele frumoase de septembrie aduseră cu ele un nou elan pentru scris. Emil realizase acum, din totalul foilor celor două dactilograme, o materie cu mult peste necesitățile celor două piese de teatru. Mania precizării în detalii devenise atât de mare încât, nemulțumit de stricarea echilibrului textelor, hotărî deci să pună capăt acestei rotiri în gol.

Simplifică replicile personajelor, ce nu erau și așa decât idei abstracte, putând fi atribuite oricăruia dintre numele din demonstrațiile lui rigide și începu să țină un fel de dosar al ideilor.

Îi veni ideea unei lucrări teoretice despre „trăirea românească”. Își aranjă deci, cu grijă, într-un dosar, notele ce nu fuseseră folosite până atunci, le corectă, le remaniă, precizând ideile mai bine.

Însă, la cei douăzeci și patru de ani ai săi, pasiunea pentru filozofie era minată mereu de vise literare. Așa că își spunea că aceste note puteau, odată, cine știe, să fie integrate cu folos într-un roman, având drept cadru România acestor ani. Și își propuse, vag doar, să-l scrie într-o zi.

Termina de lucru când sosea Gina. Apoi, după cele două ore petrecute zilnic în pat, ieșeau împreună la o plimbare de o oră-două.

Frumusețea naturii, ce ruginea din zi în zi, îi înmprospăta creierul stors de munca de peste zi.

În octombrie vremea se strică. Era mai mereu înmămurat. Uneori ploua. Reîncepură deci „lecțiile” la Domnu’ Panait.

În ultimul timp, pornirea nouă, a „ideologilor” de profesie și a „intelighenției”, de a-l integra pe Ceaușescu, dimpreună cu „socialismul” său dinastic, într-o lungă continuitate de

mărețe figuri și fapte istorice, devenise pe cât de aberantă, pe atât de opresivă pentru bunul simț.

Domnu' Panait puse deci lucrurile la punct:

— Naționalismul la popoarele mici, de nimic, are totdeauna dimensiunile lor. De aceea el e tot rezultanta unui complex de inferioritate. Așa-zisele lor mari lupte din trecut sunt evocate mai ales cu dorința de a-și confirma că, odată, au fost și ele băgate în seamă.

Aici simți că era nevoie de o completare:

— Și apoi, știrile vagi pe care le-au aflat din trecutul lor — mai toate din sursele altora —, au fost transformate nu într-o istorie care, arătându-le trecutul să le indice și viitorul, ci într-o mitologie prin care să se măgulească singuri.

Domnu' Panait se făcu mai bine înțeleș:

— De pildă, ce e tocmeala asta cu ceea ce am inventat, cu premierele românești, dacă nu tot reflexul sentimentului de inferioritate? Este un complex psihologic la nivel național. Nemulțumiți de starea în care ne găsim, sărim să spunem că și noi... etc. Dar și dacă vom convinge întreaga lume că noi, rrrromânii, am inventat roata, că am inventat vorbirea, că am dominat antichitatea, că grecii, care au inventat chiar și... inventatul n-au fost nimic și că romanii vorbeau limba dacă, chiar și că am ajuns primii pe lună, realitatea străzii rămâne: România arată lumii un obraz necivilizat și ea nu e o mamă bună pentru copiii ei care, atunci când scapă de a nu fi mâncați de ea, își iau lumea în cap și-și vând puterea mușchilor pe aiurea, prin țările ce, după logica rrrromânilor inventatori, n-au inventat nimic!

Vorbi apoi cu un soi de dispreț înăbușit:

— Suntem un popor resemnat în neputință. Din această cauză, mai mult ca alții, care fac și treabă, simțim nevoia să

ne lăudăm. Lăudându-ne cu trecutul, cu oamenii pe care i-am „dat”, cu tot ce ne lăudăm de obicei, nu mai trebuie să facem nimic. De ce am mai face, dacă totul a fost și este, în continuare, bine. Și mai ales nu ne mai îngrijorează deloc viitorul... „la trecutu-ți mare, mare viitor”.

Spre sfârșitul lui noiembrie, pe o vreme amenințătoare, Leonid Ilici Brejnev făcu și el o „vizită de prietenie” în România, care păru în consecință și ea o amenințare.

Și sentimentul acesta obscur încercat de populație se dovedea la tot pasul justificat.

Mania lui Ceaușescu de a „controla” societatea atingea limite absurde. În decembrie se înființă organizația „Șoimii patriei”, tinzând să-i înregimenteze pe copiii între 4 și 7 ani. Această nouă aberație birocratică fu pusă în subordinea alteia, ceva mai veche, cea a „Organizației pionierilor”, care îi aduna deja pe elevii între 7 și 14 ani.

Vremea era rece, cerul posomorât.

Și, pe vremea aceasta rece, sub cerul acesta posomorât, „cozile” lungi din fața întunecatorilor „magazine alimentare” se permanentizau și se lungeau și mai mult.

Gina, care venea la el acum în fiecare zi, se îngrijea de tot ce îi trebuia lui. Îi făcea toate comisioanele, împrumuta cărți de la biblioteci, colinda anticariate și librării, făcea cumpărături de la piață. Îi gătea câteodată, dar asta era mai ales sarcina lui. Fata aceasta dădea dovadă de o abnegație nețărmurită față de copilul inadptabil.

Se apropiau și ultimele zile ale anului, cu nimic mai concludent pentru mintea și sufletul lui Emil, decât cei doi de dinainte. Nici maturizarea, nici creșterea interioară, nici chiar „lecțiile”, radicale în pesimismul lor, ale Domnului Panait, nu putuseră să calmeze cea uimire provocată lui, zi de zi,

minut de minut, de răspunsul societății românești la abuzul nesfârșit la care era supusă de către un individ, stupid în viclenia lui de sorginte țărănească, pe nume Ceaușescu.

În ajunul Crăciunului îi aduse bătrânului două sticle de vin. Îl găsi puțin indispus din pricina bolii despre a cărei natură însă nu vorbea niciodată. Emil desigur că nu îndrăzni să-l întrebe nimic nici acum.

Aduse doar vorba de „dictatura aceasta, implementată de un grup de privilegiați, neprivilegiați deloc de natură prin înzestrare mentală și sufletească, care era — așa se exprima de la un timp și Emil — scabroasă”.

Domnu’ Panait zâmbi doar din buze, ochii îi rămaseră reci:

— Egalitatea nu poate să existe la români. Românul sau se suie pe tine, sau te acceptă de stăpân.

Bătrânul, spre surprinderea lui, vedea rolul democrației în felul său:

— Lipsirea de libertate are mereu cele mai incalculabile urmări asupra societății, în bine sau în rău, dar ia aminte: nu schimbă nimic din fondul problemei. La popoarele superioare ea este — mă refer la epoca modernă — un accident și un stimulent pentru elucidarea nevoii lor de libertate. La cele inferioare, procesul este invers. În absența ei, această mare majoritate își pierde și acea pojghiță subțire prin care, prin contactul cu ideile generale accesibile lui — „pluralismul politic”, „inviolabilitatea persoanei”, „respectul pentru proprietate” —, se așternuse peste oceanul bestialității. Democrația, cu „libertățile” ei, pune un strat de civilizație peste „bestia umană”, telurică. Îi face pe oameni, chiar și cu toată prostia și agresivitatea lor, inofensivi, adică acceptabili. Democrația le permite mai ales să-și facă iluzii asupra lor înșiși. Îi ajută să nu fie puși în situația de a-și cunoaște tarele cele

mai rele. De aceea oricine „iubește” omul va lupta pentru această șansă de a-l ajuta să fie „cel mai bun cu putință”.

Domnu' Panait se îndreaptă în fotoliu:

— Să facem, pentru o mai bună precizare a ideii, o analogie cu... escrocul. Pe potențialul escroc, pe potențialul ucigaș, adeseori nu trebuie să-l demaști. Atunci el nu mai are nimic de pierdut și „bagă cuțitu-n tine”. Dimpotrivă, dacă-i spui că e mare, că e cinstit, că e bun, îl handicapezi, îl încercuiești. Nu că el și-ar face mari iluzii de ceea ce e el cu adevărat. Dar, nedemascat *apriori* de către societate, el va vrea să continue să profite de această confuzie, de această neînțelegere. Mai există, desigur, în el, oricât de atrofiat, sâmburele binelui, atributul „măreției” umane, și el îl buimăcește, îl cenzurează, îl oprește, până la un anumit punct, să dea drumul fiarei din el.

Se întunecase devreme și Emil ar fi vrut să plece, ca să nu-l obosească și mai mult pe bătrân dar, din politețe și timiditate, nu-și trăda intenția.

Domnu' Panait spuse, parcă în afara legăturii cu direcția discuției anterioare:

— Cea mai frecventă atitudine a românului — mereu deplasat — față de lider, este cam următoarea: „Să vină dom'ne unu' să dea cu ei de pământ”. Dar nimeni nu se întreabă, mai întâi, de unde să vină acel „unu'”. Din Anglia, din Gabon, din Germania? Din Țara din povești sau din Țara rău famată? Și toți știu că niciodată nu va veni nimeni să dea cu nimeni de pământ!

Lăsându-se pe spate în fotoliu, Domnu' Panait arăta obosit.

— Una dintre cele mai sinistre semne ale imposibilității înțelegerii la români, e ideea că țara merge prost deoarece nu vine cineva ca să miște lucrurile din loc. Tot așa cum acele roți zimțate dintr-un mecanism nu mai sunt mișcate de o

pedică ce s-a rupt, fapt pentru care se produce mereu o scăpare, așa și mintea românească nu poate pricepe în veci adevărul că acel „cineva”, care nu „vine” de 2 500 de ani, nu poate să „vină” așa, pur și simplu, ci ar trebuie să fie produs ca o necesitate de anumite virtualități pentru mai bine aflate în ființa românului, adică, altfel spus, să fie produs de români. El nu poate veni, așa, de undeva, din ceva vag, din cosmos de pildă, și nici chiar din „Occident”, din „Europa”. El trebuie să fie produs, chemat, din adâncurile nevoilor sufletești ale românului. Dar cum aceste necesități nu sunt, în ființa românului, decât niște caricaturi de necesități, cel care tot „vine”, de 2 500 de ani, este tot o caricatură de lider. În acest fel el va mișca lucrurile mereu după chipul și asemănarea lui, adică după chipul și asemănarea... românului! În consecință, nu le va mișca deloc.

Într-un târziu mai spuse:

— Românii sunt o nație abjectă.

Injuriile erau, de la un timp, semnul că „ședința” se terminase. Și Emil se ridică.

Când ieși pe Bulevardul Primăverii, viscolul îi șfichiuia fața.

La miezul nopții, pe 31 decembrie, în odaia luminată doar de câteva lumânări pâlpâitoare, Emil și Gina ciocniră un pahar de vin. Își spuseră că, totuși, anul ce se încheia îi adusese laolaltă. Buzele lor zâmbeau, dar zâmbetul, deși încărcat de afecțiune, era trist.

41

In primele zile ale lui ianuarie următor, 1977, vremea fu foarte urâtă. Câteva zile nu ninse propriu-zis, ci mai mult se cernu un soi de burniță albă ce, peste noapte, crea un patinoar pe care trecătorii — posomorâți sub căciuli și paltoane, ca niște arătări — căutau să-și păstreze echilibrul ținându-se de garduri.

Emil nu mai ieșea din casă decât pentru a-și cumpăra ziarele. Într-una din zile se dădu publicității recensământul populației. Potrivit datelor oficiale, din 21.559.910 locuitori, câți avea România la acea dată, 43% locuiau în orașe și 56,4% locuiau în sate.

Gândi cu amărăciune:

„Există încă o rezervă mare de țărani care să se reverse la București, să se facă activiști de partid.”

Însă, tot acum, se zvoni — Emil nu auzise nimic la Europa Liberă, pe care, din ce în ce mai „înghețat”, o ascultase mai rar — că la Praga ar fi luat ființă o mișcare în vederea monitorizării felului în care prevederile Actului Final de la Helsinki erau respectate în Cehoslovacia. Inițiatorii erau — printre

alții — Václav Havel și Pavel Kohout, ale căror nume îi dădură lui Emil destulă bătaie de cap până le putu reconstitui în grafia corectă. Mai întâi informațiile fură foarte sărace. Se părea că aceștia erau niște fani ai unui grup muzical de avangardă, grup care se inspirase și el din cel al lui John Lennon, Plastic Ono Band și care fusese ostracizat de autorități. Află apoi că, de fapt, Carta 77 — așa se numea documentul emanat de această mișcare îndrăzneță — era o grupare dizidentă, dar care nu ar fi avut statute, pentru a se sustarge legislației cehoslovace ce prevedea ilegalitatea organizațiilor de orice fel. Într-adevăr, revendicările membrilor semnatari ai Cartei 77 — mișcarea număra mai bine de 250 de aderenți până în acel moment —, priveau drepturile omului și erau o sinteză între aspirațiile celor care îndrăzniseră — mult — în acea Primăvară de la Praga și prevederile privind drepturile omului înscrise în Actul Final de la Helsinki.

Fără să știe de ce, căci nu acceptase încă ideea „plecării”, Emil simți din nou o emoție puternică. Putea fi această mișcare, dintr-o țară îndepărată — dar mai demnă decât a sa — o speranță pentru el... pentru alții ca el?

Pe la jumătatea lui februarie, stătea în casă răcit. Gina, bolnavă și ea, nu-l mai vizitase de câteva zile. Cu greu se târâse la o Policlinică din apropiere. Dar medicamentele prescrise de doctor și ceaiurile calde nu-l prea ajutau. Ieșise, în acea dimineață, cu toată greutatea, la piață și, spre norocul său, găsisse ingrediente ca să-și gătească o supă de găină.

Sorin îl vizita și el doar rar acum. În acea zi veni. Era într-o proastă dispoziție. Se uită în oala care clocotea pe aragaz. Se crispă a dezgust:

— Ce-i asta!?

— Fac o supă de găină...

Exasperat:

— Las-o dracu' de supă! Ia găina de acolo și bag-o la cup-tor. Fă un mujdei de usturoi, o măămăliguță și mai bea și două pahare de vin.

Emil vru să explice:

— Asta mi-a recomandat medicul...

— Și ce dacă ți-a recomandat? Asta-i bună! Ce dracu', mă! Tu ești om serios? În loc să mori sâmbătă, o să mori luni... Poftim.

— ?

Pe fața lui Sorin se citea exasperarea ca în fața unei ches-tiuni nerezonabile. Emil știu deci că se certase cu iubita lui — căci, de câțva timp, avea el însuși una.

Dar prietenul său era sincer:

— Mai prinzi dracu' și-o zăpadă peste week-end... și ce-ai făcut!/?

Când se mai calmă — căutase și găsisese sticla de votcă — întreabă așa, într-o doară:

— Ai auzit de scriitorul de la noi care a redactat o scri-soare, în care prezintă cazuri de nerespectare a drepturilor omului, pusă la dispoziția publicului s-o semneze?

Emil simți o emoție așa de puternică, încât parcă tot sân-gele i s-ar fi repezit în creier.

— Ce scriitor? Ce scrisoare?

Sorin preciză:

— A... E un mare scandal acum. N-ai ascultat la Europa Liberă?

Emil era nerăbdător.

— Vrei să spui că, la noi, adică în România, a apărut un astfel de dizident?

— Da.

— Care a redactat un document în favoarea drepturilor omului?

— Exact.

— Document ce a fost pus la dispoziția publicului să fie semnat?

— Întocmai.

Emil încerca să-și potolească emoția.

— În România? Poate greșești. Poate în altă țară. În Cehoslovacia, în Polonia...

— Nu, nu, în România. Cum de n-ai auzit până acum? Eu credeam că tu trebuie să știi primul. Nu mai ascuți Europa Liberă?

— Nu. Am fost mai mult bolnav în iarna asta mizerabilă. Se și aude prost, din cauza bruiajului continuu. Uite aparatul acolo, după pat.

Sorin era mulțumit de impresia pe care o produsese cu știrea sa.

— Un scriitor... N-am auzit de el până acum. Parcă Paul Goman. Da... așa ceva.

Emil nu putu afla mai mult, Sorin nu știa nici el. Dar era suficient. Că se găsisese, în sfârșit, un bărbat adevărat, care să îndrăznească și pe pământul ăsta o atitudine de demnitate, era un lucru vast cât un orizont. Era și scriitor. Doi factori care îl includeau perfect în sistemul lui de valori.

Nu-și putea potoli emoția.

Sorin, puțin mirat, mai spuse:

— E doar o minune care va ține numai trei zile. Acest Goma — da, Goma e numele lui... Paul Goma — nu are nici o șansă.

Și cum Emil tăcea gândind intens:

— Te pomenești că vrei să semnezi și tu?

Acum era Sorin cel surprins în fața tăcerii prietenului său:

— Tu însuși spuneai că nu este posibil aici să practici o astfel de atitudine de Christos. Nu spuneai tu că cei care au ajuns în România prin ei înșiși la o oarecare situație, sunt deja compromiși?

Emil tăcu.

Era adevărat că rostirea adevărului devenise cea mai improbabilă faptă în România. Cei așa-zis „realizați” nu era de așteptat s-o facă, deoarece se putea presupune că erau destul de mânjiți pentru a fi ajuns acolo. Iar cei care, ca Emil și Sorin, nu erau nimic, n-ar fi avut unde. Dacă ar încerca, în plină stradă, aveau să dispară fără ca cineva să întrebe de ei și fără să fi făcut vreun serviciu „cauzei” libertății... poate doar celei a adevărului abstract. Era aici un cerc vicios.

Dar Sorin continua să peroreze cu gesturi largi:

— Îmi aduc aminte foarte bine raționamentul tău: „Ca să poți avea o atitudine curajoasă, trebuie să fii cineva, iar fiind cineva, ești deja compromis. Dacă vrei să iei o atitudine pozitivă, să spui, adică, un NU răspicat porcăriei care ne înconjoară, trebuie mai întâi să accepți o anumită vasalitate temporară față de rău. Altfel ai fi considerat un golan și nimeni nu te va lua în seamă. Dar în acest caz, acel NU ipotetic, ar fi doar o entitate coruptă, pătată. Și nu și-ar mai face funcția. Ba, dimpotrivă, ar arunca și mai mare confuzie, peste confuzia generală”. Nu spuneai oare tu exact așa?

Emil vedea că Sorin se întrupase acum într-un cinic de periferie, cum făcea de multe ori, ca „avocat al Diavolului”, dar în acest caz vorbele lui îi scrijeleau urechile.

— Ba da, și continui s-o cred. Dar nu e bine ca noi, niște lași, indivizi care trăim în subteran, în catacombe, să discutăm în momentul acesta astfel. Cei care vin din închisori nu

sunt tot una cu noi, care ne ascundem. Aceia, care măcar inițiază astfel de proteste, sunt oameni rari, demni de recunoștința noastră. Ei sunt, înaintea tuturor, constructorii culturii și civilizației umane. Sunt cei care s-au ridicat prin ei înșiși pentru specie împotriva forțelor distructive din sânul ei. Când ultimul scrib, care a scris trei versuri, este consemnat de istoria acestei lumi de nimic, de ce oare acești martiri să nu fie învățați în școli înaintea tuturor?

Sorin era contrazis, așa că spuse moale, fără convingere:

— Sunt convins că nu are nici un fel de șanse, dar e cu atât mai sfântă încercarea sa.

Emil se obstinase din nou în tăcere. Asta îl enerva pe Sorin, care bea acum direct din sticlă:

— Va fi arestat. Nu va face nimic. La noi nu se poate face nimic.

Emil voia ca prietenul său să plece, să-l lase cu gândurile lui, n-ar mai fi vrut să fie antrenat într-o discuție, dar nu se putu stăpâni:

— Știu asta. Pentru că „la noi” nu există de fapt un dictator, un regim dictatorial. Dincolo de Ceaușescu și de „socialismul lui multilateral dezvoltat” se ascunde doar o eternă trăire josnică a unei colectivități josnice.

Domnu’ Panait, cu învățăturile sale, îi intrase adânc sub piele.

Știa el însuși de enorma nepotrivire dintre acest gest — despre care ardea de nerăbdare să afle mai mult — și mediul în care se produsese. Dar asta nu-l privea pe scriitorul dizident, asta privea mediul.

Își spusese de atâtea ori:

„Când judecăm un scriitor este legitim s-o facem în funcție de standardele Umanității, nu numai după cele ale poporului

în mijlocul căruia el a apărut. Altfel de unde am mai ști care este scriitor de valoare universală și care nu? Ne-ar lipsi și criteriul după care am putea afirma universalitatea oricărui scriitor rătăcit printre români.”

Chiar în acea după-amiază își repuse aparatul de radio în funcțiune și nu se mai dezlipi de el. Europa Liberă preluase „Cazul Goma”. Află astfel și el de scrisoarea de adeziune a lui Paul Goma la Carta 77 adresată lui Pavel Kohout — se difuzase la începutul lunii.

A doua zi nici nu-și mai aducea aminte de răceala care-l chinuise mai bine de o săptămână.

Simțea doar nevoia, imperioasă, să-l vadă pe Domnu' Panait.

42

Biroul era cufundat în liniște și vorbele bătrânului cădeau rar, aproape sentențios:

— Ce voi spune acum nu afectează cu nimic curajul acestui om, cum nu afectează nici valorile absolute ce s-au întrupat în el și care își cer exteriorizarea prin fapta sa. Inițiativa lui este, nici vorbă, o adevărată sfințenie dar, în mijlocul poporului român, nu este decât o chestiune insolită.

Domnu' Panait părea mai viguros. Trupul său de aproape optzeci de ani reușise să depășească boala care-l amenințase în iarna asta. Trăgea din țigară cu poftă.

Emil, care era excitat de „fenomenul Goma”, îi fu recunoscător pentru aceste cuvinte. Se temuse ca bătrânul să nu minimizeze ceva ce pentru el fusese o izbucnire de lumină în întunericul „trăirii românești”.

Domnu' Panait nu nega valoarea acestei apariții, chiar și „insolite”, cum o numea. Dar...

— Personalitățile de vocație au tendința de a se realiza. În mijlocul poporului francez, de pildă, care are, el însuși,

vocația culturii și a civilizației, ei se realizează pur și simplu. În mijlocul unui popor care evoluează sub condiția tribală, aceste personalități sunt, mai devreme sau mai târziu, ucise de climatul vitreg. Sau au tendința să emigreze.

Emil nici nu s-ar fi așteptat ca scepticismul bătrânului să nu fie același:

— Această „mișcare Goma”, cum văd că i se spune, nu poate să schimbe nimic în „destinul” românilor. Popoarele nu depind de lideri, adică de oamenii de vocație... și aici mă despart de profesorul meu. Un exemplu este poporul român însuși. Liderii lui au fost în majoritate covârșitoare sau lichele, sau nepricepuți. Și totuși el se târăște pe suprafața aceasta a Europei de Sud-Est tot cum a făcut-o din negura originilor sale. Dacă ar fi depins de lideri, ar fi dispărut de mult. Ceilalți, cei care n-au fost lichele sau nepricepuți, oamenii de geniu, necunoscuți și nevalorificați, au fost de asemenea irelevanți. Un popor depinde... de el însuși. Poporul român, cu orice fel de lideri ar avea, își va continua „trăirea” sa, aproximativă în veci, trăire care la el este, cum bine a spus poetul Macedonski, „târârea”.

Reveni la tema care-l preocupa pe Emil, cu teama de a nu-l dezamăgi:

— Deci inutilitatea faptei lui Goma decurge din faptul că ea este făcută în numele unor necesități ce nu există în ființa poporului român. Și aceste necesități nu există în ființa poporului român pentru că ele sunt o aură cu care se naște omul european, iar românul nu este european! Da, oricât te-ar mira aceste vorbe, ia aminte: România nu este o țară europeană!

Emil îl asculta cu atenție concentrată.

— Omul european a descoperit puterea rațiunii care, ajutându-l să supună natura — pentru că i-a aflat legile

generale — l-a eliberat de animalitate. Raționamentul logic l-a ridicat deasupra magiei și a făcut posibilă știința. Apoi, descoperind existența legilor morale, el, omul european, de fapt Omul, s-a ridicat din negura primitivității. Iată trăsăturile definitorii ale europeanului.

Domnu' Panait făcu o scurtă pauză, ca de fiecare dată când voia să sublinieze începutul unei noi idei.

— Nu voi aduce prea multe argumente. Marile adevăruri, adevărurile esențiale, sunt adesea impresii și ele înseamnă mai mult decât cele mai sofisticate raționamente.

Se mai opri o clipă, după această paranteză.

— Așadar figura pe care o face azi românul, ca individ și poporul român, ca organism colectiv, este aceea a unei buimăceli în fața cerințelor lumii moderne. Se vede clar, de către oricine are o oarecare înzestrare intelectuală, că el, odată ce scurtarea distanțelor, datorită științei și tehnicii moderne, l-a adus în preajma Occidentului, nu se poate adapta acestor cerințe. Și nu se poate adapta tocmai datorită vechimii lui. El încearcă să-și adapteze mintea și obiceiurile civilizației — nu prea tare, firește, căci e și lipsit de energie —, dar această adaptare nefiind o creștere organică a propriilor virtualități, duce la „civilizația” lui, de import, care este doar o caricatură.

Aici, Domnu' Panait crezu că apăsarea o problemă de maximă importanță și-i atrase lui Emil atenția:

— O dilemă care nu e deloc rezolvată de gândirea românească este cea a vechimii poporului român. Este poporul român un popor tânăr sau unul bătrân? Cele două poziții antagoniste sunt ale lui Xenopol și Eminescu. Eminescu nu a fost singurul gânditor român care a simțit această dilemă, dar el i-a înțeles însemnătatea și, mai ales, primejdia. El afirma tinerețea poporului român. Pentru că se temea de ce ne-ar

putea arăta o analiză a stării acestuia făcută prin analogia cu fazele vârstelor vieții omenești. Organismele bătrâne nu mai au posibilitatea de a-și adapta celula, ele se apropie de moarte și el era conștient de acest adevăr. A și scris-o undeva. Dar istoria poporului român, ca și conștiința lui colectivă, afirmă contrariul decât crezuse „poetul ei național”.

Se vedea bine că Domnu’ Panait n-ar fi voit să lezeze sentimentele pe care știa că tânărul le avea față de Eminescu:

— Totuși, Eminescu a greșit încă o dată. Și într-o chestiune de maximă importanță. Aici eroarea duce, în cercetările etno-psihologice, la marasm. Poporul român nu este un popor copil, cum vrea să creadă Eminescu, el este un popor copilăros. De fapt, este un moșneag cu creier de copil.

Domnu’ Panait cercetă cu privirea chipul lui Emil, pentru a se convinge că acesta îl urmărește:

— Vechimea poporului român este „atestată” în principal de nenumăratele caracteristici de primitivitate din viața lui. Una dintre aceste caracteristici este, în primul rând, însăși gândirea românească, ce se prezintă ca o gândire prelogică.

Emil tresări. Era o constatare pe care fusese nevoit s-o facă și el.

— Nu e greu de observat, continuă Domnu’ Panait, pentru omul mai înzestrat, că românul are, aparent, probleme de gândire. Dar spun aparent, deoarece „problemele” lui de gândire nu sunt nicidecum o boală sau un handicap, cum par adeseori. Ele, de fapt, nu sunt cu adevărat probleme. Poporul român are doar o gândire prelogică, ce corespunde deci caracterului său primitiv, de fosilă a istoriei, dar care, din această perspectivă, e cât se poate de motivată, e deci legitimă.

Încredințat că Emil îl urmărește, își continuă firul demonstrației:

— O altă trăsătură caracteristică a omului sălbatic, a primitivului, luat individual, este lipsa simțului moral. Deci cea mai caracteristică trăsătură a poporului sălbatic, primitiv, este lipsa simțului moral. Uriașa lașitate arătată de românul luat individual și de poporul român ca organism colectiv, în fața constrângerilor dictaturii — atestată pentru toate timpurile, nu numai „sub comunism” —, naște întrebarea, în mintea omului reflexiv, bine orientat, dacă nu cumva nici nu este vorba de lașitate, ci doar de o uimitoare și totală lipsă de simț moral, caracteristică omului primitiv. Și e evident că românul individual și poporul român, ca organism colectiv, sunt, fără nici o discuție, entități primitive, sălbatice.

De data aceasta pauza de reculegere fu mai lungă. Domnu' Panait își aprinse, cu degete puțin tremurătoare, o nouă țigară. De altminteri fuma „țigară de la țigară”:

— Ți-am vorbit deja de existența actului oficial de atestare a inferiorității strămoșilor poporului român. E vorba de primele informații istorice, scrise, despre populațiile care au locuit teritoriul de astăzi al României și care relevă existența unei civilizații inferioare standardelor lumii antice. Ți-am atras atenția de cât este de ilustrativă povestirea despre sosirea lui Lisimach în Dacia și cuvintele care i s-au adresat de către Dromihete. N-ai uitat, cred, că istorioara „moralizatoare” ar trebui interpretată în alt fel decât o face conștiința românească, prizonieră subiectivismului național. Și anume că, la data când Lisimach a ajuns pe teritoriile locuite de geto-daci — fapt care nu e decât un fapt divers în istoria grecilor — și i-a „descoperit” pe strămoșii românilor de azi, aceia pierduseră războiul cu civilizația. Și stabilisem că strămoșii poporului român de astăzi se arătau a fi — prin comparație

cu grecii antici — un rebut genetic. Acel trib, printr-un fenomen ce s-a numit apoi, de către istorici, un „mister al istoriei”, a supraviețuit până azi — bineînțeles cu transformări — și apare acum anacronic, doar ca o adevărată fosilă a istoriei. El ar fi trebuit să dispară și ar fi dispărut, desigur, dacă nu s-ar fi întâmplat nenorocirea ca el să primească altoiul altor rebuturi genetice ce veneau dinspre răsărit. Și, dacă ar fi dispărut, ar fi lăsat poate locul unor alte comunități de oameni mai buni, mai vrednici să-și încerce experiența lor sub soare.

43

După acest monolog, urmă o pauză ceva mai lungă:
— Odată cu cucerirea Daciei de către romani, această populație geto-dacă a primit șocul civilizației. Dar, neputând ea însăși, din cauze genetice, să se ridice la nivel de creatoare de cultură, nu a făcut altceva decât să se transforme într-o populație ce nu avea să-și mai găsească niciodată identitatea, ruptă între pornirile primitive, atavice și nou createle necesități care nu corespundeau deloc cu fondul etnic. Din această cauză, dacă am trăi pe la anul 273, nu ne-am mira deloc să-i vedem pe strămoșii noștri caragializând.

Domnu' Panait se opri și trase, gânditor, alte câteva fumuri din țigară.

— Ce aspecte putea să ia civilizația romană la marginea aceea exotică a imperiului și ce intensitate putea să aibă „latinizarea” geto-dacilor? Aceste fenomene nu puteau să fie decât deosebit de superficiale și se produceau sub forme dintre cele mai corupte. Atunci ne putem întreba cu îndreptățire: cât din spiritul roman putuse să-și însușească populația barbară a geto-dacilor?

În cameră fumul albastru ajunsese gros că puteai să-l miști în valuri.

— După retragerea aureliană, în epoca așa-zis a etnogenezei poporului român, s-a întâmplat doar ce era de așteptat să se întâmple. Și constatăm că poporul român de azi s-a format la periferia Imperiului Roman de Răsărit și a acceptat această stare de periferie timp de aproape un mileniu. Așa era el încă pe la sfârșitul Evului Mediu când, odată cu sosirea maghiarilor, românii, vlahii, au fost „descoperiți”, ca să spun așa. Organizați în niște minuscule entități pre-statale, au fost imediat cucerți. Tot ce putuseră să facă ei datorită lipsei de energie, fusese acea existență de iederă agățătoare de pe versanții Carpaților. Iar ceea ce făcuseră, nu le dădea posibilitatea să se apere. Deci, românii, în timpul formării lor ca popor, n-au avut impulsul, energia internă, să-și facă propriul lor destin. Și-au continuat deci existența în stare de primitivism. Dacă, din nou, am trăi în acele vremuri nu ne-am mira văzându-i pe proto-români, în ipostaza lor de „aristocrație”, zăcând cultural în plasa Imperiului Roman de Răsărit, a Imperiului Bizantin. Și asta a durat până aproape când acesta și-a dat obștescul sfârșit, de bătrânețe. Nu altceva face azi românul, în ipostaza lui de „intelighenția”, trăind în funcție de ce spune Europa — chiar dacă pentru moment n-o mai recunoaște, din „dragoste” sfâșietoare, vezi bine, față de U.R.S.S.!

Domnu' Panait, parcă admițând că tonul zeflemitor dăuna discuției, redeveni sobru:

— Ca să recapitulăm, să repetăm că acest popor român, deși nimeni nu pare a înțelege, este un popor vechi — de fapt o fosilă etnică — și, într-o desfășurare normală istorică, el ar fi trebuit să dispară.

Emil simți, din privirea bătrânului, că argumentația lua un alt curs:

— Dar, datorită repetatelor altoiuri care s-au așezat pe ființa lui — faimoasele invazii pe care le veștejește el acum vehement — poporul român și-a prelungit existența până în contemporaneitate.

Bătrânul urmări câteva secunde traiectoria unui gând.

— Aici e cazul să spunem și ceva în legătură cu starea confrontațională, continuă, a românilor. Ea trebuie explicată prin diversitatea prea mare sanguină. Excesiv de multe tendințe sufletești contrarii, deșertate în sufletul lui, produc o stare de dezechilibru pentru individ. Antagonismul acestor tendințe duce la o luptă continuă a românului cu sine. Iar această luptă duce la o implozie energetică și îi anulează individului posibilitățile de realizare. El are conștiința că în complexul lui sufletească etnic se află la pândă un dușman cu care trebuie să lupte mereu ineficient. De aici rezultă o deznădejde ce ia forma nemulțumirii de sine, a neîncrederii în sine și, adeseori, chiar a disprețului și urii față de sine. Iar disprețul și ura față de sine se manifestă și față de cei din jur. Dezagregarea organismului sufletească a neamului românesc este, în principal, urmarea naturală a amestecului sanguin.

După aceste considerații laterale, Domnu' Panait reveni în istorie:

— Abia acum, după infuzia acelor elemente — cartea de istorie le spune „migratoare” — incapabile ele înseși de cultură și civilizație, inferioare, care sosind din Orient, s-au altoit pe acel trunchi primitiv, putem vorbi de poporul român ca de un gunoi genetic.

Emil ar fi vrut ca Domnu' Panait să revină în contemporaneitate... și la Paul Goma. Exact ceea ce acesta făcu:

— Statului totalitar, în formulă românească, ca și oricărei apăsări din istorie, i s-a substituit în mod natural sufletul primitiv al țaranului. Acesta, trăind în mediu tribal, a îmbrățișat pe dată ideea de egalitate, de uniformitate. Iată de ce totalitarismul de azi s-a potrivit ca o mănușă labei groase a sufletului țărănesc. Iar pârgheile totalitarismului îi dau, de asemenea, lui, acum, în vremea asta de răsturnări, satisfacția de a strivi individualitățile, personalitățile. Iată o nouă formă de luptă cu sine. O formă perversă de autoflagelare.

Emil îl urmărea cu atenție.

— Șerbia, fiind așa de adânc încastrată în pielea țaranului român, fiind atât de intim legată de ființa lui, face din el, paradoxal, un tiran. Libertatea, prin însăși natura ei, îi contrazice alcătuirea ființei, atât de bine bătătorită în nenumăratele secole în care a fost mereu apăsător și, în cele din urmă, strivit, înainte de a ajunge om.

Se simțea din atitudinea bătrânului că „ședința” se apropia de sfârșit.

— Dacă am stabilit că a fi european este a fi animat de o idee europeană; dacă am stabilit că termenul netrebnic desemnează pe cineva care nu face treabă; dacă am stabilit și că termenul josnic înseamnă a fi undeva jos pe scara așteptărilor umanității... trebuie să concluzionăm — odată pentru totdeauna — că poporul român, deoarece nu e animat de trăirea europeană, nu este un popor european; pentru că are față de muncă — treabă — o atitudine care nu-i permite să obțină performanță, e un popor netrebnic; și că, fiind — din aceste cauze — undeva foarte jos pe scara popoarelor, e un popor josnic.

Domnu' Panait, deși vorbise mult, nu părea obosit, era relaxat:

— Ceea ce eu am spus aici, va fi primit cu multă furie de către români. Ca o impietate, ba mai mult, ca o insultă. Însă, în realitate, eu n-am făcut decât să ajung, individual, la un adevăr la care poporul român a ajuns demult. El, care spune: „ca la noi la nimenea” sau „treabă românească” — și câte alte proverbe de acest fel, ce arată o exactă conștientizare a poziției lui față de cultura și civilizația umanității! — nu poate, în sinea sa, decât să râdă de așa-zișii săi oameni mari care văd în el ceva ce el nu poate să fie. Și ceea ce el face, metaforic, este să ridice din umeri de nerozia intelectualilor plecați din rândul său care, pentru el, sunt niște rătăciți printre vorbe și idealuri înalte. Iar unii, a căror inteligență a depășit puțin stadiul vicleniei, râd chiar.

Domnu' Panait ridică și el din umeri. Discuția se pierduse în chestiuni generale și el se simți dator să se reîntoarcă la Paul Goma:

— În lumina a ceea ce am vorbit azi, putem spune cu siguranță că Paul Goma, ca persoană, trebuie să fie un om excepțional. Însă, bineînțeles, în România nu va fi înțeles și, evident, nici urmat. Pentru că aici, „la noi”, nu se înțelege niciodată nimic din ce e nobil, nimic din ce nu e un mic „lichelism”.

Emil s-ar fi așteptat ca bătrânul să fie cumva deprimat el însuși de această incursiune etno-psihologică deprimantă. El însă părea mai degrabă indiferent.

— Dar, după cum ne predică și Ioan Chrysostom — cel cu gura de aur —, că nimeni nu trebuie să fie mântuit cu forța împotriva voinței sale, așa nici nimeni nu trebuie — de fapt nici nu este posibil de altfel —, să fie ridicat, din barbaria sa, cu forța, în lipsa unor virtualități înnăscute. Și nici nu merită, aș adăuga.

Vorbi apoi ca pentru sine:

— Ceea ce e tragic, nu e deci soarta „poporului”. Acesta neavând conștiință, n-are nici dramă, deci nici suferință. Mai tristă este însă soarta accidentelor. Ceea ce dumneata trebuie să înțelegi e faptul că european e sinonim cu civilizat. Și aceeași distincție este valabilă și pentru popoare. La popoarele europene indivizii incuți și necivilizați sunt excepția, așa cum la popoarele neeuropene, excepția sunt indivizii cuți și civilizați. E o evidență că poporul român nu e un popor european. La popoarele europene indivizii incuți și necivilizați sunt un soi de bolnavi, izolați de majoritate, iar la popoarele neeuropene — și nimic nu ilustrează acest adevăr mai bine decât „trăirea românească” — tocmai indivizii cuți și civilizați sunt cei considerați ca niște anomalii și izolați de către majoritate.

Sosi și sentința care îl anunța pe Emil că vizita trebuia încheiată:

— Românii sunt un gunoi genetic, murmură Domnu' Panait, dintr-o dată posomorât.

44

După această „lecție”, cea mai radicală, cea mai dură de până acum, una dintre dintre acelea care schimbă cursul unei vieți, Emil era din ce în ce mai gânditor. Și, odată cu această cufundare într-o înțelegere superioară, în care fusese introdus de bătrânul senzațional, pe care, dacă l-ai fi întâlnit pe stradă, nici nu l-ai fi observat, se îndepărta de orice acțiune.

Gina își reluase locul alături de el, viața lor își continua rutina, dar parcă lucrurile încetaseră să mai fie ca înainte.

Ea îl privea adeseori cu o melancolie plină de neliniște:

— Dragul meu, te-ai schimbat... sau că ești pe cale să te schimbi. Și mi-e teamă.

El își petrecea acum, din ce în ce mai mult, timpul întins în pat, îmbrăcat, „lipit” de aparatul de radio.

La începutul lui februarie, în Occident, mai multe publicații difuzară un document adresat de Paul Goma lui Ceaușescu. În el, îi cerea dictatorului să contrasemneze precedentă scrisoare, cea de adeziune la Carta 77, întrucât — presupunea, ironic,

scriitorul dizident — acestuia nu-i era frică de Securitate. „Doi inși nu se tem de Securitate: Domnia voastră și cu mine”, spunea curajosul om.

„Cât dezgust pentru pasivitatea românească, se deduce din această inițiativă!” își spuse Emil.

Urmă o altă scrisoare adresată, de astă dată, Conferinței de la Belgrad, în care făcea publică situația jalnică a drepturilor omului în România.

Bineînțeles, scribii români încercară — aici nu trebuia nici un îndemn, nici o „indicație prețioasă” a dictatorului — să „terfelească”, prin batjocură, activitatea acestui om, al cărui curaj și demnitate le demasca, *ipso facto*, mizeria morală și intelectuală. I se atașă deci, de către „confrați”, calificativul de „scriitor de scrisori”.

Ceaușescu însă, care n-avea deloc „simțul umorului”, atât de propriu totuși românilor, printre care se număra și el, ținu un violent discurs, într-o notă stalinistă, împotriva „trădătorilor de patrie”, dând semnalul și tonul unei campanii de intimidare a lui Paul Goma.

Ca urmare, se zvoni că, de a doua zi chiar, în fața blocului unde acesta locuia se instalase un cordon de poliție cu rolul să împiedice orice adeziune la „Mișcarea Goma”. În zilele următoare, ca să se contracareze inițiativele nemulțumiților, se începu „eliberarea” de pașapoarte către semnatari.

„Exact în nota derbedeilor de «securiști» români, care cred că dau dovadă de mare ingeniozitate — ei îi spun șmecherie”, gândi Emil.

Însă tot el, cu un sentiment confuz, își mai spuse:

„Iată cum îndrăzneala aduce cu sine libertatea!”

Sprijinul din Occident, pentru „insolita” apariție a curajului în România, nu întârzie. Într-un interviu, Eugen Ionescu,

dramaturgul francez proeminent, cu rădăcini în România, se solidarizase cu Paul Goma și cu întreaga mișcare dizidentă din Răsăritul Europei.

Emil, în urma știrilor ce se difuzau de către Europa Liberă, trăia o stare de continuă agitație sufletească.

„Ședințele” de la Domnu’ Panait îi produsese, fără să-și fi dat seama la început, o dislocare psihologică.

Vedea acum totul altfel. Nimic nu se schimbase, de fapt, în ordinea ideilor lui, însă acum, acestea nu mai erau încălzite ca înainte de flacăra credinței. Entuziasmul, care odată le făcea incandescente, se stinge.

Își spunea în continuare că semnalul de alarmă tras de acest intelectual adevărat, Paul Goma, era pe deplin justificat și reclamat de epoca pe care o trăia. Era reacția firească, naturală, la climatul din România, în care se sufoca orice viață adevărată. Aici, mai mult decât scrierile, faptele scriitorului ar fi trebuit să fie o reacție la violența lumii și a timpurilor, întâia lor rațiune trebuind să fie sublinierea adevărului asupra violenței înseși. Emil crezuse până atunci, și mai credea și acum, că rolul „intelighenției” ar fi trebuit să fie acela de ultimă instanță între o conducere politică ilegală, impusă din afara țării, și masa poporului, care suferea consecințele acestui regim totalitar, fără viitor.

Dar izolarea în care se găsea Paul Goma în mijlocul „confrăților”, confirma scepticismul Domnului Panait în privința valorii poporului român.

În ecuație, acesta introdusese deci o necunoscută care tulbura totul. Era rezerva că ceea ce era valabil pentru popoarele normale, nu mai era necesar valabil și pentru români! Și totul îi dădea dreptate.

Căci, ce făcea intelectualitatea românească în această vreme? Și, mai ales, ce făcea scriitorimea? Cum pregăteau viitorul, stângăciile astea de scriitori — ai stângăciei ăstuia de popor —, despre care ar fi trebuit să se presupună că erau „conștiințe ale neamului”? Acești discipoli ai lui Bulă nu doar că nu mai puteau suporta nici un fel de discuție ideologică, gravă, dar turbau de furie în fața oricărui gest de înaltă moralitate.

Și Emil puse în discuție însăși literatura română așa-zis „clasică”. Își impuse să facă *tabula rasa* de tot ce acceptase înainte de a se maturiza:

„Literatura română a fost mereu fără actualitate. Și asta pentru că scriitorul român n-are atitudine în fața vieții. El doar bolborosește ineptii. Peste tot doar un stil trivial din cauza lipsei gândirii, peticit cu fleacuri estetice.”

Se revolta. Își aducea aminte de așa-zișii „clasici” cu care, în școală, îi fusese plictisit spiritul tânăr și entuziast.

„Ah! Acel Sadoveanu, cu atitudinea sa de bovină în fața vieții. Ce mai rumegător de fleacuri! Numai o nesfârșită mastică stilistică absurdă prin puerilitatea ei! Dar parcă «modernii» fuseseră mai breji?! Alții care, neavând nimic de spus, n-au făcut altceva decât să scoată un obositor și absurd nechezat, siluind sintaxa! Nimic nu pare a-l putea zdruncina pe românul în ipostaza de «scriitor», ca să-l facă să-și pună întrebări în scris asupra condiției sale. Nici nu apuca joaca de-a vorbele a unuia să se răsuflă și apare altul care să-și exhibiționeze fleacurile!”

Și realitatea nu-l contrazicea. Chiar acum era la modă un alt jongler al sintaxei, care se îmbăta de „măreția frigului”, în vreme ce — în treacăt fie spus — se dovedea un foarte activ delator al lui Paul Goma!

Emil nu înceta să se mai indigneze văzând cine îl ostraciza pe Paul Goma! Niște indivizi de nimic care, în loc să-și pună adevăratele probleme, inventau cerințe care-i depășeau. Și delirau în scris.

„Asta e «literatura română»! O «literatură pentru picioare murdare». O respirație «artistică» a unui popor inferior lipsit de virtualități. Cât de minor e acest «entertainment»! „Literatura română este un caraghiozlâc, asta pentru că întreaga cultură spirituală este un caraghiozlâc. Nerezolvându-și problemele, românii, făcând orice altceva, «caragializează» doar. Nu poate fi convingător un scriitor care spune că suferă din pricina «măreției frigului». Ordinea e alta. Un scriitor este — cum spunea Macedonski — «musca pe care societatea românească a făcut-o să zbârâie». Nu poți fi crezut că ai un suflet elevat în așa măsură încât să ai pornirea extravagantă să suferi de «măreția frigului», când nu te supără faptul că trăiești într-un maidan material și moral. Francezul, de pildă, da!, a creat o cultură și o civilizație și celula lui s-a rafinat. El permite unui Verlaine sau Baudelaire să-și plivească eul. Românul, inversând ordinea priorităților, e doar un cabotin caraghios.”

Nivelul de înțelegere la care ajunsese închidea orice canal de comunicare cu cei din jur:

„O societate de șerbi abjecți îl reduce pe artistul autentic la un critic social. Din această dilemă el nu poate scăpa. Trăind într-o atmosferă de bestialitate, el are tendința — imperioasă, tiranică! — să-și afirme umanitatea. Atunci el intră în conflict cu primitivii din jur. De aici decurge faptul, deloc neglijabil, ba plin de semnificații culturale, că prin această luptă contra mediului se cheltuiește energia din care s-ar fi

produs o mulțime de alte realizări sufletești și intelectuale superioare, care rămân pentru totdeauna pierdute.”

Își argumenta, potrivit noii sale înțelegeri, că problemele românismului sunt o aură ce însoțește poporul român în eternitate și nicidecum — cum se crede și cum se afirmă cu obstinație — create de adversitatea altora. Și aceste probleme, nerezolvate, sunt fatuumul scriitorului român:

„Ele sunt și vor fi mereu motive de dramă pentru anumiți indivizi care, prin condiția lor de răătăciți printre români, sunt împiedicați de a-și valorifica vocațiile. Iată modul în care scriitorul este «național»... și nu în alt fel!”

Își repeta că un mare scriitor, dar „mare” cu adevărat, n-are nici o șansă în mijlocul popoarelor care nu și-au rezolvat problemele.

„Scriitorul, gânditorul, cu cât este mai «mare» cu atât prezintă mai radical acea «umanitate superioară» și, în consecință, scrie pentru un număr din ce în ce mai mic de cititori. În România, este evident că scrie pentru... nimeni”.

Înțelegea acum foarte bine că soarta literaturii era legată de aceea, mai cuprinzătoare, a românismului însuși:

„Românii, în ipostaza lor de «scriitori», doar caricaturizează aspirațiile umanității, nu le întrupează. Intuiția trăirii superioare fiind la ei rudimentară și morala le este rudimentară. Rudimentară le este și estetica. Asta înseamnă că le place neesențialul, urâtul. Desigur din cauza fondului etnic primitiv, necultivat și incapabil de cultură, necivilizat și incapabil de civilizație.

Nu-l mirau concluziile la care ajungea. Intuise mai demult că valoarea, cu cât era mai mare, cu atât devenea mai irelevantă.

„Poporul român, ca orice popor inferior, nu are exigență. Unui popor fără exigență degeaba îi ceri anumite standarde. El nici nu înțelege ce vrei de la el. Individul de rând se uită împrejur, se uită pe fereastră și i se pare că totul e normal. Când însă individul superior, adică Omul, deschide o carte, vede lipsa logicii, când privește pe fereastră vede un maidan, când îi privește pe cei din jur vede tâmpenie în ochi și pe fețe — dar mai ales vede viciul rezultat din lipsa energiei.”

Domnu' Panait se arată satisfăcut de progresele „elevului său”:

— Crezi dumneata că s-ar vorbi atâta în lume despre Pușkin, despre Tolstoi, despre Turgheniev, dacă rușii nu i-ar fi bătut, la rând, pe Napoleon și pe Hitler?! Scriitorii au însemnătatea popoarelor în mijlocul cărora au apărut. Ia-i de exemplu pe englezi. Tocmai pentru că au avut energia să facă Imperiul — care a supt de secole vloga popoarelor ce au avut fericirea să-i aibă drept „misionari” în opera lor „civilizaatoare” —, tocmai trimițându-și corăbiile peste mări și țări s-au pus ei, și alții asemenea lor, în poziția de „puteri garante” sau „protectoare” sau, pur și simplu, „mari puteri”. Ei bine, tocmai mânându-și corăbiile pe toate oceanele, debarcând în toată lumea, au dat limbii engleze statut de „limbă universală” și l-au făcut, odată cu aceasta, pe William Shakespeare „cel mai mare poet al umanității (!)”. Admițând că Eminescu, n-ar fi cu nimic mai prejos decât Shakespeare — cum le place românilor să creadă —, tot din această cauză n-are o răspândire mai mare de câteva milioane. Că s-ar putea s-o aibă, este evident pentru oricare om inteligent: făcându-și funcția pentru 22 de milioane, opera sa și-ar face-o pentru oricâte milioane în plus. Dar cine se interesează de un poet al unui

popor care nu există istoricește? De aceea privim cu un sentiment penibil, stânjeniti, încercările câtorva cărturari români pioși, de a-l „promova” pe Eminescu în „străinătate”. Aceștia, în cercul lor îngust, nu înțeleg niciodată că Eminescu, în lipsa acelor corăbii, simbolice, nu va fi niciodată nimic în afara granițelor românilor unde, în pofida celor care, dintr-un complex de inferioritate, vor să-l împingă ca pe un cerșetor la masa culturală a „marilor națiuni” va rămâne numai un „ilustru necunoscut”.

Obosit de iarna grea, Emil nu mai aștepta decât primăvara.

Gina, mereu iubitoare și devotată, se rotea în jurul lui plină de atenții. Dar îl înțelegea din ce în ce mai puțin.

Iar el, cu cât adâncea mai mult „problema românismului”, cu atât se simțea mai pierdut.

45

Primăvara se lăsa așteptată. Zăpada nu se topise și orașul, după iarna grea, era înfrigurat, urât. Viața se scurgea cenușie, parcă mai posomorâtă decât oricând.

Într-o după-amiază, Emil ieși totuși „prin centru”. Intră în vreo două librării, privi vitrine. Apoi se urcă într-un troleibuz să se întoarcă acasă. Așezat pe „un loc” privea cu atenție casele vechi, cu urme de intenție arhitecturală. Aveau, cât de cât, o personalitate. Dar erau din ce în ce mai puține, sortite dispariției de furia demolatoare, uniformizatoare, a „celui mai iubit fiu al poporului”.

Ajuns acasă, răsfoia o monografie despre Vlad Țepeș când, spre seară, avu loc un puternic cutremur.

După ce, la început, vibra ră foarte puțin ferestrele, mai apoi întreaga structură începu să trepideze, pentru ca la urmă pereții să se cabreze incredibil. Emil aștepta ca zgâlțâiturile să înceteze și totuși, acestea ținură aproape un minut. Era dezbrăcat. Voise, inițial, să facă un pas ca să-și ia hainele, dar renunțase în fața podelei care nu mai prezenta stabilitate. Totul în locuință se clătina și, în scurt timp, obiectele se

prăvăliră pe podea. Căzu și televizorul și încetă să mai funcționeze. Cărțile umpleau, grămadă, podeaua. Deasupra sa clădirea părea să danseze. Un vuiet cumplit venea de afară, accentuat fiind de trosnetul scheletului de beton. Becurile fiind aprinse, geamurile reflectau lumina în toate părțile, când luminându-se, când devenind negre ca păcura.

Își spuse în gând:

„Se prăbușește. Nu mai rezistă!”

Îi trecu prin minte că era imposibil să iasă din clădire, dar că ar trebui măcar să încerce. Altfel își va încheia viața sub un morman de beton. Până să facă un gest, după alte câteva zgâlțâituri, cutremurul încetă.

Era în ziua de patru martie.

În clădire începură să se audă strigăte, plânset de femei, zgomote de pași. Lumina se întrerupsese și trebui să se îmbrace pe întuneric.

Când urcă în stradă, o mare mulțime era adunată în grupuri. Oamenii, sumar îmbrăcați, vociferau, strigau, plângeau. Avu timp să zărească o tânără femeie, de la întâiul etaj care, dându-și seama, abia atunci, că e goală, fugi înapoi în clădire să se îmbrace.

„N-aș fi crezut că are un corp atât de frumos”, gândi.

După câteva minute, spaima se mai potoli.

Hotărî să meargă s-o ia de acasă pe Gina, care trebuia să fie înspăimântată. Făcu semn unui taximetru ce trecea în goană. Șoferul, un tânăr, îl întrebă în ce direcție vrea să meargă.

Înăuntru mai erau trei persoane.

— Te-am luat pentru că mergi spre centru, unde mergem și noi. Dacă rămânea un loc liber, s-ar fi agățat lumea de mașină, lămuri șoferul.

Peste tot, grupuri, adunate în fața clădirilor, gesticulau, țipau, plângeau, se agitau. Taximetrul, de la Piața Victoriei nu mai putu înainta. Șoferul încercă să „o taie” pe străzi lăturalnice. Dar, după ce parcurse vreo doi kilometri, fu imposibil să se mai înainteze. Descoperiră cauza. Unul din blocurile masive, cu peste zece etaje, se prăbușise. Era acum o movilă fumegândă, sprijinită de clădirea vecină. În luminile farurilor se zăreau oameni, cățărați pe ruine, căutând supraviețuitori. Emil privi cu sufletul strâns.

Șoferul întoarse și ajunsese cumva pe bulevardul Ștefan cel Mare. Încercă să înainteze dar, după un timp, se opri iar. Unul din blocurile de la intersecția cu o stradă — Emil află că se numea „Viitorului” —, îngenunchease. Cu greutatea celor zece etaje, strivise parterul și stătea acum întunecat, asemeni unui monstru căruia i se retezaseră genunchii. Un bărbat, cu chipul descompus, apropiindu-se de mașină, lovi cu putere cu pumnul în capotă:

— Toată lumea cu farurile pe bloc! Trecu apoi la alte mașini.

Pe etajele ce scăpaseră nevătămate se zăreau mogâldețe, sumar îmbrăcate, care escaladaseră ferestrele, dar nu aveau cum să coboare. Și acolo, plânsete, urlete, învâlmășeală.

Șoferul întoarse. Cu greu reușiră să răzbată spre centru. Dar aici trebui să se oprească din nou. Era imposibil să se treacă mai departe. Apăruseră milițieni, care încercau să facă ordine.

Emil coborî odată cu ceilalți.

Pe străzile din spatele Teatrului Național, mormane de moloz arătau locuri unde fuseseră blocuri înalte de locuințe. Văzând să plătească șoferului, acesta refuză.

După mai bine de o oră, mergând pe străzi lăturalnice, mai puțin sau deloc afectate, ajunse pe aceea liniștită ce

cobora în pantă spre Dâmbovița unde, într-o casă cu curte, locuia Gina. Nu mai era acolo. O vecină, care-l cunoștea, o auzise spunând că pleacă spre el.

Porni înapoi. Mergea ca într-un vis și, la un momrent dat, se trezi în dreptul clădirii vechi, de arhitectură franceză, a Morgăi. Acolo nu se aduseseră încă victime, dar intrarea monumentală, ca un peron, străjuită de coloane, părea că își așteaptă totuși, cu solemnitate, prada.

Rătăcea la întâmplare, dezorientat de mulțimea barajelor care închideau circulația. Pe trotuare trebuia să ocolească bucăți de ziduri ce se desprinseseră și se prăbușiseră. Într-un loc, un întreg balcon strivise o mașină.

Centrul era cel mai greu atins. Pe Bulevardul Magheru, cel puțin cinci blocuri erau acum mormane de moloz. Emil se apropie și, mânat de curiozitate, se amestecă printre cei ce se îmbulzeau peste tot. În dreptul fostei cofetării Scala, clădirea care o adăpostise, și ea un morman diform acum, strivise un troleibuz cu călători cu tot. Nu se vedea, dar așa spuneau cei ce fuseseră în momentul acela acolo.

De-a lungul bulevardului plutea un nor de praf ce lăsa să se zărească, din loc în loc, vreo clădire, încă în picioare, sau vreo ruină. Unele blocuri se prăbușiseră numai pe jumătate și arătau pereți de camere goale, bucătării, băi. Și peste tot oameni dezbrăcați căutau să se salveze coborând. Într-un loc, la un etaj, într-o cameră cu numai doi pereți, un televizor mai funcționa. O canapea, aninată fragil, amenința să se prăbușească în stradă.

Milițieni deja reușiseră să facă puțină ordine interzicând accesul automobilelor. Se auzeau, în depărtare, sirenele salvărilor și pompierilor. Prin stația de radio a unui taximetru staționat, cineva îndemna lumea la calm și ordine.

Îndreptându-se spre casă, Emil circula pe mijlocul bulevardului. Cu nedumerire, privi ceva de care era gata să se împiedice. Încremeni. Era jumătatea unui om. O sudoare rece îi cuprinse spatele. Se uita la cadavrul decapitat cu reflexele înghețate. Membrele acestui trunchi, despre care nu puteai ști dacă fusese al unui bărbat sau al unei femei, erau vinete și schimonosite. Se simți împins la o parte. Cadavrul fu așezat pe un cearșaf.

Abia atunci observă cum cei care se cocoțaseră pe ruine coborau din când în când câte un trup pe care-l scosese de sub vreo grindă.

Simți un imbold, ca un curent electric, să urce și el și să dea o mână de ajutor. Privi împrejur, gândindu-se în ce parte s-o apuce. Însă chiar atunci sosiră câteva mașini ale armatei. Soldații împrăștiară majoritatea voluntarilor și le luară locul.

Își continuă drumul. Din loc în loc, pe trotuare, fuseseră aliniate cadavre scoase de sub dărâmături. De acolo erau culese „utilitare”. Căci sunetele stridente ale sirenelor ambulanțelor și pompierilor se înmulțeau.

„Oamenii aceștia râdeau sau plângeau sau erau indiferenți numai cu două ore în urmă”, gândi Emil.

Într-alt loc, un bloc de locuințe abia se mai ținea drept. Pereții erau spărți, balcoanele deplasate. Pericolul de prăbușire părea iminent. Și totuși, oameni urcau să-și salveze mobile, haine, cratițe, obiecte din cele mai insignifiante. Alții își parcau mașinile departe de clădiri, prin parcuri.

Peste tot se vorbea despre lucruri îngrozitoare. Clădiri prăbușite, explozii în fabrici, mii de morți.

Nici el nu știa cum, de la Piața Romană, se trezise la intrarea Căii Floreasca, în dreptul Spitalului de Urgență. Acolo era cea mai mare animație. Înțelese că erau aduși morții.

De-a lungul trotuarului din fața clădirii câteva autobuze de la transportul în comun, fuseseră parcate în așa fel ca să mascheze de privirile curioșilor privescând cadavrelor aliniate pe trotuar. Erau, poate, peste o sută.

Emil întoarse capul și trecu repede mai departe. Simțea greață în stomac. Era obosit. Umblase toată noaptea. Afară începea să se lumineze. Frigul ce se lăsase devenise chinuitor.

Mergea mereu, fără să se gândească pe unde, dar înregistra vag traseul: Piața Dorobanți, Piața Aviatorilor, Arcul de Triumf, Mănăstirea Cașin.

Ajuns în dreptul blocului său constată că mulți nu se mișcaseră de pe trotuar. Nu îndrăzniseră să urce în apartamente de teamă ca nu cumva cutremurul să se repete. Stătuseră, zgribuliți de frig, în mijlocul străzii sau în micul parc din vecinătate. Cei ce veneau din centru erau asaltați cu întrebări.

Undeva, mai la o parte, singură, Gina îl aștepta tremurând de frig. Când îl văzu, fața i se destinse într-o expresie de ușurare.

Emil nu voi să stea în stradă și ea îl urmă, cu teamă, în locuință. Aprinseră câteva lumânări și o lanternă.

Abia când se luminea de ziuă lumea îndrăzni, în fine, să urce în bloc, parcă lumina ar fi fost o protecție împotriva primejdiei. Atunci putu observa Emil ce se întâmplase în locuința sa în timpul cutremurului. Tencuiala zidurilor avea câteva crăpături lungi și ambele geamuri erau plesnite. Mobilele erau deplasate cu câte o jumătate de metru de la locurile lor. Peste tot, împrăștiate, zăceau obiecte. Dar erau cărțile care făceau accesul imposibil.

46

După prânz, o conduse pe Gina acasă. Prin centru, lucrările de salvare continuau. Locurile unde blocuri se prăbușiseră erau îngrădite și cordoane de milițieni opreau accesul, îngreunând trecerea celor ce locuiau în împrejurimi.

Buldozere și excavatoare dădeau molozul la o parte. Ambulanțe așteptau în eventualitatea că, sub dărâmături, vor fi găsiți supraviețuitori. Soldații, cățărați pe ruine, umblau cu grijă de colo-colo, verificând locul unde se înfigeau cupele excavatoarelor. Din când în când, se făcea semn și lucrul se oprea. Toți se îndreptau acolo. Se ridica cu precauție câte o formă înroșită, ce era coborâtă, învelită într-o pătură, până la ambulanțe. Câteodată se producea rumoare. Cel scos de sub dărâmături trăia. Iar cei ce avuseseră rude acolo se îmbulzeau să vadă mai bine forma aceea mutilată. Cu înfățișare îndurerată — femei abordaseră chiar doliul, deși nu cunoșteau precis soarta rudelor lor —, oamenii asistau, gâtuiți de îngrijorare, la operațiile de degajare a ruinelor, sub care și-i știau pe cei dragi.

Iar milițienii împrăștiau curioșii.

Căci, într-adevăr, oamenii păreau înnebuniți de curiozitate. Se ridicau pe ziduri, prin copacii desfrunziți, intrau prin curți străine, numai pentru a vedea mai bine.

Emil observă o adevărată invazie a țăranilor din jurul Bucureștilor și de mai departe. Se „băgau” peste tot, vârtos, cu sacoșele atârinate pe spate, cu gurile lărgite de curiozitate, clătînând din cap a mirare. Își lăsaseră treburile și veniseră „să vadă”.

De altfel, spațiile din jurul locurilor unde se prăbușiseră blocuri deveniseră adevărate amfiteatre. Mulțimi se postau acolo zi și noapte urmărind operațiunile de îndepărtare a ruinelor. Pe partea opusă locului unde fusese un popular restaurant, „Dunărea”, mii de oameni așteptau să vadă de vor fi găsiți sau nu supraviețuitori. Îi urmăreau curioși pe lucrătorii care dislocau câte un planșeu greu, ce amenința să se prăbușească în orice moment.

În zilele următoare, în oraș fu o forfotă activă. Se formaseră echipe de voluntari. Unii, cu atitudini eroice, alergau dintr-o parte într-alta. Mai ales pensionarii trăiau cu impresia că munca lor era esențială. Alergau de colo-colo cu atitudini importante, mai rău încurcând lucrurile. Peste tot întâlneai uniforme ale gărzilor patriotice, despre care nu s-ar fi putut spune ce fac. Mai mult stăteau pe trotuare, așezați pe borduri, dis-cutând, parcă mulțumiți a fi scăpat de serviciul lor de prin fabrici.

— Bucureștenii, spunea Domnu’ Panait, care de decenii nu mai fuseseră puși în fața unui fenomen spontan, viața fiindu-le regizată, epurată de orice spontaneitate, trăiesc într-o continuă exaltare. Cutremurul le dă senzația că trăiesc aieva.

Ceea ce-l izbi pe Emil, fu atitudinea milițienilor. Politețea lor forțată și lașă contrasta cu felul arogant și violent în care se purtau de obicei. Nu se mai înregistraseră deloc amenzi.

Multă lume era surprinsă.

— Este politică, spunea Domnu' Panait. Se evită un conflict. Nu i-ar trebui mult unei populații surescitată de tragismul situației, să-și dea pe față ura îndelung comprimată împotriva Miliției, acest instrument de asuprire și represiune.

După aceste prime zile, Emil rări ieșirile din casă. Preferă să-și pună în ordine odaia, care era vraște în urma zgâlțâiturilor. Îl surprinse puțin propria-i neangrenare sufletească în tragedia din jur.

Afară începuse să se încălzească. Venea primăvara.

Lucrările continuau. Munca se organizase mai bine. Din cauza căldurii și a cadavrelor ce zăceau încă sub dărâmături, soldații lucrau cu bandaje în dreptul gurii.

Începuseră să se împrăștie zvonuri despre moartea diferitelor persoane publice. Erau actori și scriitori, nume cunoscute publicului. Mulți dintre aceștia muriseră sub dărâmturile aceluiași bloc, un fel de bastion al artelor, unde își aveau locuința. Erau artiști pe placul Puterii. Colaboratori ai regimului, se dedaseră la toate compromisurile cu putință, făcându-se instrumente indirecte ale opresiunii. Își confecționaseră lumea lor, pe care marele public n-o cunoștea. Se spunea că fuseseră surprinși în toiul unei petreceri. Semnificativ, ofițeri din Securitate completaseră lista locatarilor.

Într-o mulțime, o femeie spunea:

— Aici locuia o colegă de-a mea. Dar, un maior de la Securitate nu s-a lăsat, anul trecut, până n-a scos-o din casă, pentru a-și extinde el spațiul. Femeia, o simplă vânzătoare, nu i s-a

putut opune. Acum l-a săturat Dumnezeu să mai fie hrăpăreț. S-a extins de tot.

Mai ales știrea morții unui actor de comedie, foarte îndrăgit de public, făcea furori.

Circulau și alte zvonuri. Sub dărâmături se găsiseră mari sume de bani, ascunse în ziduri. Se descoperiseră arme. Și imaginația lumii vorbea de mitraliere, de stații de emisie-recepție. Unii vorbeau de „carnete de legionari cu cotizația la zi”.

Șansele de a se găsi supraviețuitori scăzuseră. Acum, cadavrele ce se descopereau erau cu totul deteriorate și nu mai puteau fi recunoscute de către rude sau prieteni. Erau duse la institutul medico-legal. Se făceau apeluri la populație să vină să încerce să le identifice. După un timp fură transportate pe gheața unui patinoar din oraș.

Salvarea de sub dărâmături a câtorva supraviețuitori era prezentată drept o consecință a socialismului, căci media, și în special televiziunea, care își reluase emisiunea, pornise totodată și propaganda deșănțată.

Orașul era plin de oameni în doliu. Știai, cu siguranță aproape, că aceștia își scosese rudele de sub dărâmături.

Pretutindeni, coșciuge din lemn de brad, confecționate la repezeală, stăteau rezemate de garduri sau ziduri, așteptând să fie ridicate de cei ce le comandaseră.

Defilau, spre cimitire, procesiuni funebre. În coșciuge, morții, cu chipuri posomorâte, parcă trăiau încă absurdul brutalei smulgeri din viață. Majoritatea sicriilor erau însă acoperite, ascunzând trupurile deformate dinăuntru.

Înmormântarea, cu slujbă religioasă, la cimitirul Bellu, a actorului popular, animă întreg orașul. Cimitirul fu luat cu asalt. Morminte fură călcate în picioare. După discursuri îndurerate, coșciugul fu îngropat, nu departe de cavoul lui

Constantin Tănase, sub privirile sutelor de oameni așezați pe gardurile cimitirului sau pe cavouri, cățărați prin copaci sau atârnați de cruci.

Emil, aflat acolo din întâmplare, în vreme ce urmărea reacțiile mulțimii, își amintea cum, într-un program televizat, actorul popular voise să facă să se creadă că, dacă te-ai așeza la o masă dintr-un restaurant din Occident, obligatoriu ți s-ar așeza și „un microfon într-o măslină”. Și Emil, privind măștile imbecilității din jur, își mai aminti și de marele succes al acelei trădări.

Două zile comediantul cunoscuse gloria cea mai răsunătoare din cariera sa. Apoi, lumea își îndreptă curiozitatea în alte părți.

Viața intra în normal. În afară de cutremur și de victime, populația reîncepuse să vorbească și de ale sale. Media, și ea, redezlănțuise propaganda deșănțată obișnuită. Acum se puneau accentul pe rapiditatea cu care se organizaseră lucrările de salvare.

Totuși, era departe clipa în care vor fi dispărut cu totul urmele ruinelor. Lucrările fuseseră lente. Multor răniți li se luase șansa de supraviețuire prin lipsa de organizare cu care se acționase.

Era însă o cursă în a se raporta dictatorului că lucrările se apropiau de sfârșit. Când, după ce se anunțase deja încheierea lucrărilor la unul dintre șantiere, mai mulți cetățeni relatează că, din subsol, s-ar fi auzit chemări și gemete.

Se produse panică. Se redeschise șantierul. Curioșii stătură acolo până noaptea târziu, când se putu pătrunde în subsol. Încercările milițienilor de a-i împrăștia, fură fără

efect. Îndepărtați la oarecare distanță, nu voră să plece. Nu putură însă cunoaște rezultatul acțiunii.

A doua zi, presa relată, într-o notă, că „nu se găsiseră supraviețuitori”. Lumea înțelese. Ca să se poată raporta dictatorului, așa cum acesta ceruse, că se terminaseră lucrările, se aruncase pământ peste fundație, fără să se verifice subso-lurile. Ba se plantase și iarbă deasupra.

— Exact ca în economie, spuse Domnu' Panait. S-a raportat realizarea fictivă a unui termen. Acolo se pierd doar bani, aici s-au pierdut vieți omenești!

Nimeni nu spuse nimic. Nici o certitudine nu fu cu putință. Tăcerea se așternu și peste acest incident.

47

Mișcarea pentru drepturilor omului, inițiată de Paul Goma, fusese, de fapt, sabotată de acest cutremur.

În preziua seismului el dăduse un interviu în care demascase internările psihiatrice din România. În aceeași zi se înființase, la Paris, un Comitet Francez pentru Apărarea Drepturilor Omului în România.

Apoi, tot pe atunci se făcuseră publice, în sfârșit, și două adeziuni de scriitori: Ion Vianu — mai întâi psihiatru și abia apoi eseist — și Ion Negoïtescu, critic literar. Se părea că de mizeria inimaginabilă în care se afunda, mereu mai mult, țara și odată cu ea și „trăirea românească”, numai doi oameni ai condeiului erau conștienți.

Emil fu foarte mirat și confuz când, la vreo trei săptămâni după cutremur, *România Literară* publică un scurt omagiu adus victimelor semnat de către Paul Goma.

Se întreba cu neîncredere, dar cu inima strânsă:
„Să fi fost domesticit totuși un asemenea om?”

Nici vorbă. Ascultând Europa Liberă, află că un canal al televiziunii franceze difuzase un scurt film în care Paul Goma era arătat baricadat în casă. Timp de o săptămână, fusese agresat la domiciliu de un fost boxer, Horst Stumpf, îmbătat de „securiști” pentru ocazie.

Emil îl întâlneau de câteva ori pe acest Stumpf, o brută, căci frecventa, alcoolizându-se mereu, o grădină de vară unde intra câteodată și el împreună cu Sorin.

În nota de febrilitate caracteristică vieții din România, devenită un fel de sat cu un singur câine, Ceaușescu, acesta, potrivit minții sale reduse de țăran, se repezise și „dăduse”, în ultimele zile ale lunii, un decret prin care se înăsprea o lege — Legea nr. 23 din 1971 — privind apărarea secretului de stat în România și relațiile cu străinii.

Zilele începură să se scurgă neutre. Se potolise zarva din dramaticele zile ale acelei primăveri îndoliate. Lumea, confruntată cu nevoile cotidiene, din ce în ce mai stringente, nu mai pomeni decât rar despre morți și despre clădiri dărâmate.

Doar în presă se discuta despre un plan de reconstrucție.

Odată cu vremea frumoasă orașul revenise și el la viața sa obișnuită.

Emil, însoțit de Gina, își reluă plimbările. Locurile unde fuseseră clădiri erau acum împrejmuite cu garduri și panouri. Soarele făcuse să răsară ghiociei pe aceste spații pe care se adusese pământ.

Emil devenise mai meditativ. Fusese șocat de absurdul acelei dezechilibrări a balanței dintre viață și moarte. Se gândea că numai întâmplarea făcuse ca el însuși să nu fie printre victime. Putea să fi fost și el acolo unde se prăbușiseră blocuri. Și ar fi fost moartea cea mai lipsită de glorie, cea mai trivială. O risipire fără sens. Își spunea că ar trebui să aibă mai mult

curaj în viața asta, deoarece moartea nu era deloc un lucru chiar atât de îndepărtat și de abstract. O văzuse doar atât aproape!

Parcă nici de iubirea Ginei nu știuse să se bucure. În cenușiul vieții aceleia regizate, el pierduse prea de timpuriu bucuria trăirii. Iată cum Moartea, într-una din incursiunile ei disproporționate pe care aceasta o făcea uneori în domeniul vieții, mai degrabă întârea acea bucurie.

Simțea că se dezmeticea dintr-o lungă letargie.

Sufletul său parcă trăsesese un semnal de alarmă care anunța că era pe cale să-și risipească tinerețea și acel semnal îl sfâșia pe dinăuntru. Era anunțat cu brutalitate că între viața pe care o ducea azi și visele cu care pornise la drum în adolescență, se crease un decalaj ce se mărea mereu. Și el însuși contribuise, conștient, la această uscare interioară, la această secetă de viață. Timorat, prea mic pentru un război atât de mare, n-ar fi putut supraviețui decât făcând abstracție de acele vise inițiale, devenite inoportune. Trebuise să ocolească cu grijă tot ceea ce i le-ar fi putut reaminti, să se amortească. Și parcursesese, în tot acest timp, un drum sinuos, în care se îndepărtase de el însuși. Cei aproape trei ani ce trecuseră de la venirea sa din armată îi anulasera disponibilități. Viața sa — de fapt rezistența neeroică în catacombe — se desfășurase, timp prea îndelungat, pe un teren advers. Și asta lăsase urme.

De ce resurse sufletești mai dispunea?

Își propuse să se gândească din nou la viitor. Să-și clarifice mai întâi ce voia de fapt de la viață. Era timpul să se regăsească și să revină la ceea ce părăsise. Își dădea prea bine seama că nu facultatea aceea — nu avea nici o tragere de inimă pentru ea, fiind doar un alibi laș la indecizia sa — era viitorul lui.

Chiar și iubirea Ginei, care îi dăduse, pentru scurt timp, o oarecare încredere, acum începu din nou să-l apese ca o responsabilitate. Fata asta crezuse în el — și credea din ce în ce mai mult! — dar în pofida oricărei evidențe. Iar el, cu nehotărârile și abandonul său, se simțea umilit înșelându-i credința.

Dar, revenind la viață, se retrezise și la vechile dureri.

Era din nou afectat de cenușiul din jur.

Sub pretextul că trebuia, dintr-un „înalt spirit patriotic”, ca cetățenii să participe la „ștergerea urmelor cutremurului”, mulțimi, îmbrăcate în uniforme „gărzilor patriotice”, erau aduse și munceau voluntar, nu la refacerea clădirilor avariate, ci la diferite alte obiective economice. Căci criza sistemului se adâncea mereu.

Corupția josnică, tipic românească, era și ea parte din peisaj.

Într-o seară, unul din cele două posturi de televiziune, arătase cum avioane din țările ce acordaseră ajutor material sinistraților descărcaseră medicamente, îmbrăcăminte, obiecte. Această știre ținuse câteva secunde. Dar, acele medicamente, îmbrăcăminte, obiecte, nu apăruseră nicăieri. Acum se zvoinea că toate acele „ajutoare” încăpuseră pe mâinile profitorilor, pe mâinile hoților de români.

Soarele înviorător de aprilie aduse victoria definitivă a primăverii. Dar Emil era chinuit de nehotărâre, pradă tuturor slăbiciunilor.

Își spunea că trebuie să semneze și el acel document pus la dispoziția românilor de Paul Goma — cea șansă pe care un om, care făcea istorie, o dăduse demnității românești —, dar totul nu era, la el, decât o poziție teoretică, nicidecum o hotărâre de acțiune imediată. Își dădea seama că în acea

trecere de la vorbă la faptă, în această „mică diferență”, se afla, de fapt, „totul”. Măgulindu-se singur, nu se îndoia că va semna, acest lucru era hotărât. Și totuși nu se putea minți pe deplin asupra naturii acelei șovăieli, a acelei dorințe de-a face un lucru controlat în privința consecințelor. Toate astea — vedea clar — nu erau decât reflexe ale lașității.

Se trezea chiar făcând raționamente penibile. „Un astfel de gest este de dorit? Are el vreun rezultat? Când nimeni nu ia nici un fel de atitudine, complăcându-se în cea mai dezgustătoare lașitate?!”

Și aducea în procesul de deliberare argumentele Domnului Panait asupra condiției românismului. Se pierdea în „lucrurile infinite”. De fapt, se temea. Era laș!

Și, ciudat lucru, înțelepciunea Domnului Panait nu-i mai aduse, de data asta, liniștea:

— Sacrificiul lui Goma, sfințenia în care s-a înfășurat, va rămâne unul dintre acele lucruri frumoase care depășesc însă orizontul românesc. Românul este prin excelență o ființă egoistă. El este, din această perspectivă, exemplarul cel mai sălbatic pe care l-am întâlnit în peregrinările mele prin lume. N-am cunoscut nici un alt specimen care să fie așa de puțin preocupat de interesele generale, în comparație cu interesele particulare. Ca un maniac, românul nu se interesează de nimic din afara ferestrei lui. Din această cauză românii nu pot crea o comunitate. Trăirea românească este doar o haiducie laolaltă.

Argumentele bătrânului erau corecte, răspundeau nevoilor minții, dar nu mai răspundeau nevoilor sufletului lui Emil, care se voia renăscut.

De această dată Domnu' Panait părea că vorbește ca pentru sine:

— Din această cauză, și anume că n-au avut un popor — „Aș vrea să fiu român, dar n-am cu cine”, se spune adesea —, unii dintre cei aleși au fost ostracizați, alții s-au dezamăgit înaintea chiar de a fi întreprins ceva.

Dar Emil tocmai de dezamăgire se temea.

În starea de nehotărâre și abandonare a oricărei alte activități, mai trecură două săptămâni. Simțea nevoia unei perioade de acomodare cu ideea.

Dar, după acest luminiș, de relativă liniște interioară, începu o alta, în care fiecare zi ce trecea era o lungă apăsare a unei vinovății. Își spunea că orice întârziere nu era decât o amânare, plină de consecințe negative, a propriei sorți.

Preocupat numai de acel document, vorbind mereu de el, Emil află, fără să fi întreprins însă nimic în această direcție, adresa lui Paul Goma.

De atunci, nu mai avu o clipă de liniște. Fața concretă a situației declanșă noi serii în gândurile și sentimentele sale. Își spuse că pentru Securitate, a-l aresta pe Paul Goma era doar o chestiune de ore și că dacă vrea să fie el însuși, trebuia să acționeze cât mai grabnic cu putință. În cazul unei arestări, ar rămâne cu vinovăția de a nu o fi făcut ce trebuia, când trebuia. Iar el nu-și putea permite această limitare, această ciuntire a eului său.

Își adună manuscrisele și dactilogramele, care nu ocupau un spațiu deloc voluminos și reciti în fugă mai multe pagini. Se hotărî să distrugă o parte din ele. Nu păstră decât ultimele forme, corectate, ale pieselor sale și, din mulțimea notelor, numai pe cele despre care credea a avea un oarecare potențial.

Gina plecă apoi cu ele.

Rămas singur, în tot restul zilei arse, în cada din baie, câteva sute de coli. Răsfoi și mai multe volume din bibliotecă, din teama de a lăsa vreo hârtie compromițătoare.

Apoi fu atât de înfricoșat de ceea ce avea să facă în ziua următoare, încât aproape că nu dormi deloc noaptea. I se părea că dimineața nu avea să mai vină.

Când izbutea să ațipească, pentru un scurt timp, somnul îi era agitat de coșmaruri. Se vedea urmărit de Miliție și nevoit să facă cele mai extraordinare fapte pentru a scăpa, dar de fiecare dată era prins și dus într-o sală mare de tortură, unde oameni ai Securității, cu priviri cordiale totuși, se pregăteau să-l tortureze pe niște mese pline de instrumente. Și lui i se părea doar ciudat contrastul dintre hainele lor cu croială modernă și acele improvizații ce aparțineau unei vremi de mult apuse. Știuse cumva de existența acelei săli sinistre, dar parcă abia acum o vedea cu propriii ochi. Își repeta întruna: „Așadar, aici este! Asta este!” Dar se obstina, zâmbind mios, să explice „securiștilor”, ca să le câștige bunăvoința, că acele instrumente sunt în secolul lor anacronice. Nu era ascultat. Ei doar glumeau, tot prietenește, în vreme ce-și pregăteau crudele scule. Nu păreau interesați nici de argumentul, plin de grijă pentru ei, că ar fi trebuit, prevăzători, să se fi dotat mai bine. Meritau. Erau doar oameni cumsecade. Buni români. Și ostenit, descheiat sufletește, el se resemna să glumească, făcându-i complici și pe ei la înțelepciunea străveche: „Treabă românească!” Și parcă le făcea cu ochiul acestor oameni cordiali, care-și îndeplineau, destul de fără tragere de inimă, doar îndatoririle de serviciu.

48

Dimineța, când se trezi, era zdrobit după această noapte nedormită. Ziua se anunța frumoasă. Soarele, care abia răsărise, răsfața cu razele sale mobilele din cameră și obiectele din jur.

Se simțea rău. O stare de slăbiciune în întreg corpul îi dădea o proastă dispoziție.

Se târî, aproape, la fereastră și aruncă o privire. Albastrul cerului, pe care nu se citea nici un nor, îl învioră o secundă. Îi veni în minte gândul că o astfel de zi nu este deloc potrivită pentru o acțiune „subversivă”. Era mai potrivită pentru clasică plimbare prin Herăstrău. Și vru, timp de o clipă, să amâne totul pentru a doua zi. Dar se dezmetici repede și intră în baie să se învioreze. Și, ce-i drept, se învioră cu asupra de măsură, căci apa caldă lipsea ca de obicei.

Când se îmbracă, în proasta stare de spirit în care se găsea, i se păru că hainele sale sunt vechi, uzate, ceea ce-l indispușe și mai mult. Îl cuprinse o stare de descurajare și, dintr-o dată, orice urmă de energie dispăru cu totul. Se așeză pe marginea

patului și rămase un timp cu privirile în gol. Dar gândurile i se învălmășeau. Unul singur revenea obsedant, parcă aducând cu el o grea povară: „Trebuie să mă duc. Trebuie!”

În stradă fu orbit de soarele ce strălucea prea puternic și acest fapt îi produse mai degrabă o spaimă. Se simțea ca un gândac al întunericului, expus luminii și demascat. Porni fără să se gândească unde mergea. Se simțea numai ușurat de faptul că se îndepărta de casă, ca și cum acest lucru l-ar fi scăpat de chinuitoarea apăsare sufletească.

Simțea că era peste puterile sale să călătorească acum cu autobuzele de transport în comun, sau cu tramvaiele, spre o adresă despre care n-avea idee precisă unde se găsește. Opri deci un taximetru.

Înăuntru, după ce dădu șoferului o adresă vagă, dar apropiată de cea reală, se întristă și mai mult cât de neajutorat devenise în fața problemelor mărunte ale vieții. Atât de adânc se coborâse într-o lume fictivă încât, ieșit din mijlocul cărților, se simțea aproape neputincios.

Taximetrul străbătea centrul orașului. Lui Emil îi părea că parcă șoferul îl fixa cu privirea, prin oglinda retrovizoare, într-un fel ciudat. Gândi: „Să fi identificat adresa?” Apoi își râse în sine sa de această presupunere absurdă. Era foarte posibil ca șoferul să știe de existența lui Paul Goma, poate chiar și adresa lui, dar era puțin probabil să suspecteze că el avea de gând să meargă tocmai acolo.

În curând, după ce străbătu Bulevardul Republicii și după ce coti pe diferite străduțe întortocheate, mașina începu să ruleze printr-un cartier de blocuri, unde Emil nu-și aducea aminte să mai fi fost vreodată.

„Ce urâtenie” gândi.

Disprețuise totdeauna monotonia construcțiilor de locuințe din București. Aveau în ele, aceste blocuri vopsite în culori ieftine și stridente, ceva iremediabil urât.

Peste tot, lume prost îmbrăcată, peste tot mașini de transport în comun, deșelate, arhipline la acea oră de vârf, cu pasageri agățați de uși. Pretutindeni, aceeași imagine de sărăcie urâtă și, mai ales, peste tot milițieni, în uniforme lor albastre, ce parcă se potriveau întru totul cu peisajul sordid.

Abia acum, în mașina aceasta, avu Emil revelația a ceea ce a însemnat îndelungul său exil voluntar de la domiciliu. Pierduse complet contactul cu lumea reală dimprejur. Și, privind pe geamul taximetrului, trăia o senzație de spaimă în fața vieții adevărate, crude, necruțătoare. Și, în sinea sa, recunoscuse, cu spaimă, că niciodată nu s-ar mai fi putut adapta la această existență stupidă, înfiorătoare. În lunga perioadă în care fusese scos voluntar din circuitul existenței în comun, nu făcuse altceva decât să-și creeze o lume a sa, unde nu acceptase nimic din ceea ce ar fi putut să-i contrazică credințele și să-l facă să justifice vreun compromis, vreo abdicare.

Își spuse umilit:

„A fost o școală a declasării.”

Taximetrul ajunsese în dreptul unui mare complex comercial, deasupra căruia Emil putu citi pe o firmă: „FAVORIT”. Mașina coti apoi spre stânga și pătrunse într-o stradă laterală întreruptă undeva, în fund, de gardurile ponosite ale unui șantier în care trebăluiau mai mulți soldați în termen.

Șoferul opri.

Emil nu vru să-l întrebe care dintre aleile ce se deschideau de acolo era Aleea Compozitorilor. Își spuse că se va descurca

singur. Plăti, îl fixă pe șoferul ce-și vedea de treabă nepăsător, apoi urmări câteva momente mașina depărtându-se.

Privi în jur, încercând să se orienteze.

Se găsea într-o alee ce se deschidea între blocuri scunde, de patru etaje, toate la fel, purtând stigmatul construcțiilor recente, acel amestec de monotonie și economie strictă. Putu citi pe ușa de intrare a unuia dintre blocuri: „Aleea Compozitorilor”.

„Aici”, își spuse.

Porni să facă o recunoaștere a locurilor. Își spuse că nu e bine să încerce direct să afle adresa precisă a lui Paul Goma. S-ar putea să fie împiedicat să ajungă până la el. Și rățaci, un timp, printre blocuri.

Soarele strălucea deja undeva sus, deasupra capului. Din când în când se strecura pe lângă el câte un automobil. În curând se văzu eșuat în mijlocul unui șantier ce părea părăsit. În jur plăci de beton prefabricate și câteva macarale părăsite.

Dar ceea ce-i atrăse brusc atenția, fu o mașină de armată, o dubiță ce parcă se ascundea, mascată. Înăuntru, câțiva soldați păreau în așteptare. Își spuse că trebuie să fie una din mașinile Securității și își continuă drumul. Dar, curând, aleea se înfundă în dreptul unei școli — ori grădinițe de copii.

Înainte de a ieși din casă, Emil, care nu cunoștea adresa precis, își spusese că asta nu putea fi o problemă și că o va găsi cu ușurință, odată ajuns în apropiere. Acum își dădea seama că nu era chiar atât de ușor.

Se opri nedumerit, neștiind ce să facă. Își spuse că totuși Paul Goma trebuia să fie destul de cunoscut, mai ales printre vecinii săi. Cineva cu siguranță că va fi în măsură să-i poată

da o relație. Dar nici asta nu i se mai păru de loc simplu. Căci era probabil să nu întâlnească oameni dispuși să-l îndrume.

Se hotărî să întrebe pe cineva care-i va prezenta cât de cât încredere și să pretindă că umblă după o altă adresă, care s-ar afla numai în vecinătatea celei reale.

Continuă un timp să se plimbe, căutând cu privirea. Un bătrân tocmai trecea. Se hotărî să încerce cu el. Se apropie și spuse timid:

— Domnule, fiți amabil, caut o adresă în acest perimetru, dar nu cunosc precis împrejurimile. Dar vă pot da o relație pe care mi-a dat-o și mie altcineva. Cei pe care-i caut stau în același bloc cu scriitorul acela despre care s-au auzit multe.

Emil fu extrem de surprins de întorsătura pe care o luară lucrurile în urma cuvintelor sale. Bătrânul, care inițial se oprise amabil și părea dispus să răspundă cu plăcere cererii, parcă suferise, brusc, un șoc. După ce se holbă câteva secunde la el, căută repede prin buzunare, scoase o pereche de ochelari și, după ce și-i puse la ochi, se depărtă fără să spună ceva, ca și cum nu s-ar fi oprit decât pentru acea activitate.

Emil, la rândul său, rămase într-o nemișcare nedumerită: „Să mai încerc.”

Chiar atunci trecu prin dreptul său o gospodină. Făcu un pas.

— Doamnă, fiți amabilă, caut o adresă... și nu mai continuă.

Dar femeia se arăta dispusă să-l ajute.

— Nu știu blocul. Dar știu că locuiește în același bloc cu scriitorul Paul Goma.

Spre surpriza sa, femeia nu se arăta înspăimântată.

— A... păi Paul Goma a fost...

Dar nu continuă. Se uită o clipă ținută la Emil și apoi se întoarce și-și continuă drumul cu un mers rigid, mașinal. Emil o urmărește cu privirea și, dintr-o dată, o întrebare îi năvălește în minte:

„Ce-o fi vrut să spună femeia cu acel «a fost»? ”

De data asta încercă un sentiment peribil, poate acela trăit de un lepros. Indignarea sa era gata să izbucnească într-o înjurătură. Dar se stăpânește și-și spuse că trebuie să meargă mai departe. Nu se putu înfrâna să gândească:

„Cât de lașă a devenit lumea asta!”

Și apoi:

„Dar oare e mai lașă decât mine?”

Un bărbat îi răspunse, de asemenea, morocănos și se depărtă repede:

— Nu știu, domnule... eu nu știu nimic.

Gânduri sumbre începuseră să-i treacă prin minte. Frica asta animalică îl tulbura, îl cuprindea și pe el. Începea să se simtă, sub soarele puternic ce lumina totul, ca o țință vie, vizată de forțe dușmănoase.

Trecu o oră până să mai încerce ceva. De data asta își spuse că, dacă va întreba un elev, un copil, acesta îi va spune mai mult decât ceilalți. Era imposibil ca un copil să fie atât de speriat, atât de timorat, ca cei ce aveau conștiința deplină a situației, cu riscurile ce le presupunea.

Dar elevul pe care Emil îl întreabă, la fel, pe ocolite, o rupse la fugă și nu se mai uită înapoi decât când fu la o apreciabilă depărtare.

Singur, nemișcat, pierdut în mijlocul acelor blocuri reci, care parcă-l priveau cu ostilitate prin nenumăratele lor

ferestre, trăia un sentiment de rușine amestecată cu revoltă. Îi era scârbă acum de lumea asta, unde adevărul, curajul, demnitatea încetaseră să mai existe în sufletele. Și încet, acest sentiment cedă locul unuia de descurajare. Știa de-acum, fără să mai fie nevoie să întrebe pe cineva, că Paul Goma trebuie să fi fost arestat. Dacă ar fi fost altfel, ar fi însemnat ca natura lucrurilor înseși să fie răsturnată. Frunzele ar fi trebuit să fie roșii, iar copacii galbeni. Ceva inimaginabil ar fi trebuit să se petreacă dacă un om ca Paul Goma ar fi fost tolerat într-o astfel de lume a violenței și a lașității, a minciunii și a disimulării, a răului și a urâtului.

Puțin mai departe, un mecanic, lungit sub o mașină, repara ceva. Tânăr, murdar din cap până în picioare de ulei, întrebă și el, lăsă puțin treaba, se uită la Emil cu un aer de curiozitate, apoi, liniștit, zâmbi:

— Vrei să mergi la el? Să n-o faci! Ascultă ce-ți spun eu. Paul Goma a fost arestat. Și fii atent! În apartamentul lui e o capcană. Vezi mașina aia? Cu ea îi „ridică” pe cei ce vin să semneze.

Emil porni înapoi gânditor.

Întoarcerea asta era o nouă înfrângere pentru el. Își plângea adâncă însingurare, această inimaginabilă smulgere din viață a cărei victimă fusese.

În noaptea aceea adormi târziu. Gânduri după gânduri îi treceau prin minte cu febrilitate. Se întreba mereu ce avea de făcut, ce îi mai rămânea de făcut. Se simțea furat, violentat, dar mai mult de absența din viață, de la acțiune, decât de orice detenție, cât de gravă ar fi fost ea. Această moarte a oricărei acțiuni, încă din sâmburele devenirii, era moartea însăși, era chiar mai mult, era imposibilitatea de a te naște.

Și nu se putea înfrâna să nu-și repete, obsedant, că viața sa meschină, ciuntită, aranjată pe jumătăți de măsură, era doar rodul lașității sale.

În zilele următoare mai merse o dată în Aleea Compozitorilor, pentru a avea siguranța imposibilității de a lua legătura cu Paul Goma. De fiecare dată, mașina cu militari era prezentă.

Apoi recăzu în inactivitate.

49

Deși, de câțva timp, renunțase să mai cumpere zilnic ziarele, acum căuta să capteze, citind „printre rânduri”, ecouri ale „mișcării Goma”.

Căci chiar în aceste zile se dezlănțuiseră atacuri în presă la adresa lui. Se simțea că era o pripită și grosolană punere în scenă în vederea excluderii lui, de către îndeletniciții cu scrisul, din Uniunea Scriitorilor. Însă, informațiile erau voalate și întrețineau o atmosferă de confuzie.

Emil, în starea în care se afla, de demoralizare și de secătuire a voinței, zăcea ore în șir, în pat, cu o carte deschisă pe piept și cu aparatul de radio alături. Asculta, firește — cu destulă greutate din cauza bruiajului puternic —, numai Europa Liberă.

Astfel află și el, pe la jumătatea lunii, când știrea ajunse în Occident, că Paul Goma fusese arestat încă de la 1 aprilie.

Apoi, o săptămână mai târziu, fu difuzată declarația scrisă de acesta în vederea unei iminente arestări. Fusese publicată de cotidianul francez *Le Matin*.

Timp de câteva zile Emil trecu prin niște stări sufletești care aproape îl îmbolnăviră. Devenise clar pentru el că trebuia să plece din această țară, dar totodată își dădea seama de dificultatea obținerii unui pașaport și a unei vize de „ieșire”. Se simțea și mai singur, și mai fără rost.

Încercase să mai parcurgă cele două-trei reviste literare mai semnificative — în sensul că erau „oficioase” —, dar renunțase scârbit.

Înțelegea nu numai că românii n-au o literatură, dar că nu vor avea niciodată.

În izolarea sa totală nu mai scria, monologa doar, neîntrerupt, pentru sine:

„Literatura, prin definiție, este expresia activității de explorare a unor sentimente, a unor idei de «umanitate superioară». Scriitorul de valoare, ce se întâmplă să se nască în mijlocul unui popor primitiv, cum este cel român, se vede însă redus, de către mediu, la poziția de comentator social, de nemulțumit social, de revendicator social. El nu se mai poate ocupa de sentimentele care delimitează omul de bestie. Cei ce cred că o fac sunt doar, prin definiție, niște exemplare nesimțite. Să pretinzi că frecventezi «probleme înalte» trecând printre maidane materiale și sufletești, înseamnă să înmânezi societății o notă scrisă în care declari, pe proprie răspundere, că ai o sensibilitate de porc. Nu poți fi Om, cu atât mai puțin «om mare», și să nu ții când ești lovit de o asemenea barbarie, de o asemenea bestialitate ce se dezvoltă luxuriant în jurul tău!”

Îl revoltau atacurile împotriva lui Paul Goma, această agresiune zilnică împotriva binelui:

„Și cine-l calomniază pe scriitorul curajos?! Nimicurile astea de scribi care vor să fie și ei oameni, dar nu sunt decât

niște captivi ai unui paranoic și trăiesc, fără instinctul libertății, în sucul fleacurilor lor... evazioniste!"

Paul Goma avea împotriva sa unanimitatea lașilor, fiind ponegrit de către nume foarte cunoscute în viața publică din România. Dar, pentru Emil era clar că, dacă „pe aici”, pe „la noi”, vor mai fi existând și oamenii cu conștiință, pentru aceștia lucrurile ar fi trebuit să fie clare:

„În vreme ce Paul Goma are curaj, cei care-l atacă nu au, din care cauză toți acești purtători de nume ilustre — tot atâtea palmaresuri absurde —, sunt lipsiți de autoritate morală. Congregându-se într-un bloc al demisiei morale, netrebniciiăștia vor să falsifice în continuare istoria, cramponându-se de prezent, cu atât mai mult cu cât au — chiar dacă numai obscur — conștiința că viitorul îi va mătura din manuale! Cum altfel se explică lipsa lor de apetit pentru ceea ce înseamnă Paul Goma în actualitatea din care ei sunt măturați de propria nimicnicie?!”

Nu mai putea să suporte spectacolul acestor faliți care controlau Academia, Universitatea, scriind „istorii” ale literaturii de după 1945, inventându-și „clasicii lor”, cu alte cuvinte luându-se în serios:

„Ocolind problema carenței lor morale din această epocă istorică în care ar fi trebuit să se facă exponenți ai suferințelor generale — în virtutea menirii de scriitor —, trivializând însemnătatea imperativului moral, perpetuează trivialitatea în cultură și nu fac altceva decât să perpetueze aceeași cultură trivială!”

Se încerca, în mahalaua de pe malurile Dâmboviței, să se minimalizeze importanța lui Paul Goma, în numele așa-ziselor criterii estetice:

„Dar el este singurul scriitor adevărat, pentru că este «cetățean» într-o epocă în care istoria reclamă existența scriitorului-cetățean. Prin acțiunea sa, prin scrierile sale, prin «scrierile» sale, ce trezesc hilaritatea escrocilor cuvântului tipărit, conștiința românească se afla într-un anume timp și într-un anume loc: contestația totalitarismului. Aducând această conștiință românească alături de Soljenițin și de ceilalți opozanți, Paul Goma, de fapt, dă actualitate culturii române. Și e singurul care umple acest vid. Nu e oare tocmai asta definiția marelui scriitor?”

Dincolo de izbucnirile sale, înțelegea totuși că Paul Goma, care avea acces la „Ideile generale”, nu se putea decât să fie privit ca o apariție ciudată. Ce erau acele lucruri de care el vorbea? Ce însemnau „drepturile omului” în mijlocul unei „populații” fără nici o tradiție a spiritului juridic? Dar ce putea să însemne „spirit juridic”, în mijlocul acelei „populații” fără acces la lumea morală?

De aceea, poziția singulară, insolită, a lui Paul Goma nu făcea decât să ridice în fața lui Emil aceleași probleme, chiar mai grave decât cele ale „destinului” scriitorului „neînțeles”, problemele „ultime”, și care țineau de conceptul mai larg al „românismului”.

Domnu’ Panait era tot atât de întunecat:

— O optică ce pare de la sine înțeleasă, în cadrul civilizației românești, este aceea că intelectualitatea trebuie „să ridice poporul”. Dar pot eu să nu mă întreb: de ce oare a ajuns „poporul” în situația întristătoare de a aștepta ca pe o pomă ajutorul intelectualității sale? Cum dar, energia muncii, bunul simț, valorile satului nu trebuiau oare să făurească o cultură onestă și sănătoasă căreia să-i corespundă o civilizație materială pe măsură? Și, odată această civilizație realizată, nu era de asemenea firesc de așteptat ca el, „poporul”,

să-și împingă în lumină propria intelectualitate, ea fiind astfel o emanație a lui? Este intelectualitatea unui popor cea care precede o cultură și o civilizație sau tocmai invers? Eminescu, al cărui populism naționalist nu era egalat decât de nătângia lui, a spus mereu că intelectualitatea este de import. Dar atunci unde este cea autohtonă? Nu cumva poporul român, menținându-se într-o stare de incultură și necivilizație, nici nu-și poate crea o intelectualitate și că, dacă avea una de import, era bine c-o avea și pe aceea? Căci iată, în această a doua jumătate a secolului XX, când intelectualitatea este, nici vorbă, o emanație exclusivă a lui, a „poporului”, fiind „de origine sănătoasă”, ea apare așa cum apare, un total neant!

În discuțiile cu Domnu' Panait, acum nu se mai deosebea mentorul de învățăcel. Bătrânul ajunsese să sublinieze doar, în cuvinte puține, justețea judecăților tânărului:

— Poporul român a așteptat, așteaptă și va aștepta mereu să fie miluit.

Izolarea în care se găsea Paul Goma în sfânta sa cruciadă în numele unor principii — tot atâtea chestiuni cabalistice pentru români — confirma din plin scepticismul radical al bătrânului.

Acesta, depărtat, pentru că din nou avea probleme de sănătate, îi și spuse lui Emil, aparent fără legătură cu ceea ce-l frământa pe acesta:

— Se zice adesea că „Românul nu știe decât de frică”. Dar ce înseamnă asta? Înseamnă că românii, luați individual, nu au ajuns la gradul de evoluție sufletească să creadă în anumite valori de caracter care să le fie organic încorporate. Românul nu are încredere în el însuși. El se știe deficitar în privința caracterului. El nu crede în capacitatea lui de sacrificiu. Necrezând în sine, nu crede, firește, nici în ceilalți. Și are o lungă experiență istorică în direcția asta. Așa că așteaptă ca să vină

cineva care să-l silească, pe el împreună cu ceilalți, să fie mai bun, sau măcar să-l împiedice, pe el, împreună cu ceilalți, să fie chiar de tot tău.

Și Emil nu putea decât să-i dea dreptate.

Curajul lui Paul Goma nu rămăsese însă fără ecou. O demonstrație se desfășurase, tot la Paris, în fața ambasadei României, organizată pe esplanada de la Chaillot, în sprijinul său. Pen-Clubul francez îl cooptase printre membri, iar Comitetul Francez pentru Apărarea Drepturilor în România lansase un Apel cerând eliberarea lui, punând documentul la dispoziția publicului să fie semnat. Pen-Clubul american emisesese de asemenea un protest, iar *New York Times* publicase și el declarația lui Paul Goma.

Apoi, în mai, se difuză la Europa Liberă știrea eliberării lui.

Primăvara se instalase cu adevărat. Copacii înfrunziseră, cerul se luminase, temperatura devenise plăcută.

Dar frumusețea naturii, dulceața vremii, nu-l mai alinau pe Emil ca altădată. Era mai chinuit de incertitudini ca niciodată.

Ce voia el de fapt?

De ce nu era și el un tânăr ca toți tinerii? De ce nu avea și el preocupările lor? De ce nu urmărea și el, ca și ceilalți „colegi de generație”, procurarea unei perechi de „bluejeans”? De ce nu colecționa echipament stereofonic, poate chiar capacele de la sticlele de bere „străină”? De ce nonconformismul său nu se reducea și el la nivelul bancurilor cu Bulă? Și va dura oare mereu această revoltă a sa? Va fi unul dintre acei destinați să fie proscrși irevocabil, datorită ciudatei lor alcătuiți interioare? Nu va veni oare și pentru el împăcarea?

Domnu' Panait încerca să-l mângâie câteodată:

— Toți oamenii — mă rog! vasta majoritate — sunt, la tinerețe, o „posibilitate”, o „virtualitate”. Atunci ei cred că sunt „ceva” și din această cauză se simt îndreptățiți să îmbrățișeze

cauze mari! Se preocupă de cinste, de artă etc. Dar, după un timp, după ce înțeleg că nu se pot menține în acea zonă, „se lasă”... și cad unde trebuie. De pildă, în loc de Beethoven încep să asculte muzică lăutărească etc. Numai cei care „cu adevărat sunt ceva” rămân rigizi și, ani după ani, urmăresc lucrurile mari, le explică, le justifică, cu alte cuvinte le frecventează, până în pânzele albe. Ei simt că au... o responsabilitate față de valoare! Sunt tocmai cei care întrețin cultura... Vai de ei!

Când, în iunie, Emil trebui să se prezinte din nou la examenele de la facultate, fu din nou umilit. Prea ocupat de propriile neliniști, nu putu să susțină decât două, din care nu „luă” decât unul. În situația sa, orice manifestare exterioară i se părea inoportună. Și apoi, facultatea asta, despre care știuse din primul moment că nu e pentru el, nu-i putea da ceea ce avea nevoie. Era numai o autoamăgire într-o direcție în care se rătăcise. Prin ea mai păstra încă o ultimă legătură cu lumea din jurul său.

Deși „scriitorii” români dăduseră dovadă de cea mai dezgustătoare obediență față de Bâlbâitul cu sceptru, în confruntarea lui cu Paul Goma, ponegrindu-l pe acesta din urmă în fel și chip, Ceaușescu nu lăsa nimic la voia întâmplării și impuse, cu rol de cerber, ca președinte al Uniunii Scriitorilor, un politician, de fapt un politruc, autor și el al câtorva fleacuri literare.

Era vădit că urmările mișcărilor anti-Ceaușescu din Franța își spusese cuvântul. Și dictatorul, acest „maverick” al politicii internaționale, sensibil la ce spuneau „domnii” din Occident, voia să-și păstreze prestigiul acum grav șifonat. Ca urmare, tot acum, se „desființă” formal cenzura. Firește că nu era decât o diversiune cosmetică.

Dar Emil se întreba:

„Merită, oare, mai mult «scriitorii» din România?”

50

Luna august aduse puțin calm în viața lui Emil. Părea că o liniște ciudată cuprinsese orașul, ca și cum căldura îi cufundase pe oameni într-o stare de somnolență. Perioadă de vacanțe suspendase pentru un moment chiar și suferințele unui trai din ce în ce mai chinuit.

Domnu' Panait, a cărui stare de sănătate căpătase și ea un respiro, voia să mai iasă din izolarea lui și Emil îl însoțea în diverse plimbări.

Apoi, seara târziu, ieșea împreună cu Gina, care era din nou iubitoare ca în primele zile ale relației lor.

Numai că acalmia zilelor lungi și încinse fusese doar o aparență.

Pe la mijlocul lunii, zvonuri ciudate, incredibile în atmosfera regizată a vieții în „România socialistă multilateral dezvoltată”, începură să circule: se șoptea că în Valea Jiului, regiunea minieră cea mai importantă a țării, se produsese ră însemnate mișcări muncitorești cu caracter economic și social.

Într-adevăr, presa făcuse câteva relatări voalate cu privire la o „vizită de lucru a tovarășului Nicolae Ceaușescu în Valea Jiului”.

Cei ce se declarau mai informați, încercau să facă o legătură între aceste zvonuri și o lege — Legea 3/1977 — publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România la 6 august, dar votată de Marea Adunare Națională încă din ședința din 30 iunie și semnată de Dictator la 8 iulie. Prevederile ei se pare că îi nemulțumiseră pe mineri și fuseseră primite cu proteste. Ceaușescu însuși — se puteau interpreta informațiile vagi din presă — mersese în Valea Jiului să calmeze spiritele. Dar nimeni nu știa nimic sigur. Europa Liberă nu transmitea nici o știre, fie din pricină că nu existase nici un eveniment real, fie că nu avea informații.

Emil, într-una dintre plimbările pe care le făcu cu Domnu' Panait, puse problema.

— Ar putea fi un început de revoluție?, întrebă el cu năvitate.

Domnu' Panait zâmbi discret, ca întotdeauna, atent să nu-și rănească tânărul interlocutor.

— Românii nu inițiază nici o revoluție. Ea va fi inițiată de alții, mai târziu. Românii, codașii neeuropeni ai pământului Europei, vor beneficia și ei apoi. Acum însă, în raportul de forțe dintre Est și Vest, o schimbare încă nu e posibilă.

Apoi, citind întrebarea pe chipul lui Emil, adăgă:

— Vreau să înțelegi, bine, ceva fundamental. Nu a existat și nu va exista *niciodată* revoluție la români. Revoluția presupune idei! Există, desigur și puternice motive economice în amestecul de motive al unei revoluții, dar ideile sunt cele ce caracterizează conceptul de Revoluție. Popoarele care acomodează oamenii de vocație dau acestora posibilitatea să

promoveze, în cadrul mișcărilor revendicative, și idei înalte. Nu intru aici în analiză, asta o vom face altădată. Românii însă, fiind un popor inferior, n-au acces la lumea ideilor. Anatomia răzmeriței românești n-are de-a face cu revoluția. La ei lucrurile stau altfel: însușindu-și doar formal aspirațiile popoarelor care ilustrează umanitatea, cultura, civilizația, nu pot trăi la nivelul lor. Inferioritatea le împiedică și, mai devreme sau mai târziu, se împotmolesc fără ieșire! Își spune cuvântul lipsa de energie care generează viciile: lenea, furtul, invidia. Apoi, nedestoinicia îi împiedică să clădească. Barbaria sufletească, în fine, face viața laolaltă imposibilă. Slugărnicia în fața puterii îi aduce la cel mai jos nivel de demnitate. Când se atinge punctul critic, urmează o răbufnire de revoltă, fără ideologie, o răzmeriță. Se lasă sânge și apoi se ia totul de la capăt. Românii, prin cei mai răi dintre ei, adică prin cei cu totul inferiori, pentru că mai sunt și vicleni, își continuă autoflagelarea. Își continuă adică activitatea de abuzuri și de satisfacere a hațărurilor. La un anumit punct, punct de criză, urmează o altă revoltă. Asta ciclic. Deci, reține: nu a existat și nu va exista *niciodată* revoluție la români!

Domnu' Panait nu mai insistă, neprecizându-și în detalii teoria, spre regretul lui Emil. Adăugă doar, amar:

— La români, aceste revolte, răzmerițe, din cauză că nu sunt susținute de un schelet ideatic, sunt imediat urmate de „restaurații”, adică de împăcare cu bale între asupriți și asupritori... care, de fapt, sunt unii și aceiași.

Domnu' Panait, ca să-și sprijine ideile, făcea mereu apel la vastele sale cunoștințe de istorie:

— Revoluție face poporul francez, de pildă. Acel popor care l-a silit pe Philippe IV al Franței — zis și Philippe le Bel —

(1268-1314), să aibă bunul simț să creadă — și să afirme — că omul, de vreme ce e făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, este liber potrivit dreptului natural. Și care l-a silit și pe succesorul acestuia, Louis X al Franței — zis și Le Hutin — (1289-1316), să găsească natural să întărească acest concept, precizând nu numai că omul trebuie să fie liber, dar că se și naște liber, pur și simplu. Și asta, acum mai bine de șase sute de ani, atunci când românii, deși existau fizic, agățați de versanții Carpaților, nu existau însă în istorie... cum nu există nici astăzi.

Pesimismul său nu se diminuase cu nimic în mijlocul naturii calme a lunii august:

— Șerbilor acestora veșnici, luându-li-se libertatea, de care nici nu avuseseră nevoie vreodată cu adevărat, li s-a dat, în schimb, egalitatea în nemernicie. Dacă li se va da și pâine, totul va fi în regulă pentru ei.

Treceau chiar în acel moment prin dreptul unui „magazin alimentar” unde se formase deja o „coadă” din oameni cu chipuri posomorâte care, era destul de probabil, nici nu știau ce așteaptă.

Bătrânul arătă cu bastonul spre mulțimea ce-l urmărea cu priviri întunecate.

— Întrebarea este însă: li se va mai da multă vreme? Căci întreaga „societate socialistă multilateral dezvoltată” se îndreaptă spre un dezastru economic. Vezi bine, dumneata însuși...

Pesimismul său nu mai lăsa loc nici unei speranțe:

— Din nenorocire, repetarea atât de frecventă a răzmeriței la români... repet, nu putem numi revoluții aceste izbucniri de disperare, rezultante ale cedării continue în procesul de autoflagelare... întrucât le lipsește orice suprastructură

ideatică... aduce mereu la suprafața vieții românești straturile întunecate de pe fundul societății.

Emil păsea gânditor privind mulțimea cenușie a acelor „flămânzi” care păreau coborâți din cărțile de istorie.

Domnu’ Panait lăsa să se scurgă un timp, apoi concluzionă:

— Orice gândire sau discuție asupra „românismului” își are cheia în adevărul inferiorității genetice a acestui organism numit poporul român. Cine nu înțelege, vorbește degeaba, mănâncă degeaba, obosește degeaba... îmbrăcându-se și dezbrăcându-se de două ori pe zi timp de decenii!!!

Oricare ar fi fost adevărul asupra zvonurilor privitoare la mișcările muncitorești din Valea Jiului, atitudinea și activitatea, neperturbate, ale lui Ceaușescu păreau să le infirme.

Căci, în pofida șoaptelor — dacă ele ar fi reflectat o realitate —, Ceaușescu își continua neabătut obsesia cu luarea sub control a întregii societăți. El impuse „Comitetului Politic Executiv” — „CPEx” — un „Regulament de organizare și desfășurare a competiției sportive «Daciada»”. Acesta reglementa o nouă înregimentare — absurdă — a sportului de astă dată.

În ultimele zile ale lunii Emil se mobiliză să învețe din materia pentru examenele de la Drept și, în septembrie, reuși, cu note la limită, să promoveze acest întâi an.

Copacii și vegetația rugineau și o melancolie dulce se răspândea în natură. Emil deschise din nou câteva cărți clasice. Simți apoi îndemnul să scrie.

Deși știa că lucrează fără nici o perspectivă de viitor, încet, încet, paginile de note se adunaseră și, dintr-o dată, brusc, avu revelația că ele cuprindeau de pe acum materia unei concepții unitare despre problema pe care o urmărea cu atâta consecvență de mai bine de un deceniu: destinul conștiinței

pusă în situația de a abdica de la principiile ce fac demnitatea și esența omului ca ființă morală.

De ce n-ar încerca, pe parcursul unui roman de astă dată, să urmărească și să înțeleagă mendrele acelei lupte interioare, pe care o vedea a fi esența dramei lui și a unora ca el, foarte puțini, ce se putea rezolva deopotrivă în curaj sau în compromis, ceea ce înseamnă, într-o societate totalitară, în ambele cazuri, tot sinuciderea.

Își dădea bine seama că, în lipsa sa de experiență, singurul roman pe care ar fi putut să-l scrie era cel al vieții sale, al tinereții acesteia confuze, al declasării lui din cauza unor condiții ce i se înfățișau ca obiective și care generau anumite reacții ce, își spunea, erau tipice pentru un tânăr cu anumit tip de sensibilitate, stranie, insolită în cadrul „trăirii românești”, dar nu mai puțin semnificativă pentru experimentul uman.

51

Septembrie se arăta în continuare frumos. Zilele erau însorite și calde, iar natura își schimba culorile aproape imperceptibil.

Apoi, dintr-o dată, zvonurile despre mișcările muncitorști de protest, se adevăriră.

Amănuntele unei puternice greve fură făcute publice printr-o scrisoare, din 10 septembrie 1977, trimisă de un grup de participanți lui Noël Bernard și difuzată de radio Europa Liberă.

Într-adevăr, în primele zile ale lui august, în vreme ce Emil își „făcea” plimbările împreună cu Domnu’ Panait și cu Gina, în Valea Jiului avusese loc o revoltă de mari proporții la care participaseră în jur de 35 000 de mineri, dar care fusese complet izolată de restul populației.

Un mare număr de muncitori, cu diferite grade de invaliditate, ce continuau să facă și așa-zisa muncă „de suprafață”, adică nemaicoborând în mină, primind pentru aceasta salariu, la care se adăuga și pensia de invaliditate, fuseseră negativ

afecțați de noua lege. Ea, într-adevăr, interzicea plata cumulată a salariului și a pensiei. Totodată, mai ridica și vârsta de pensionare de la 50 la 52 de ani.

Drept urmare, în după-amiaza zilei de marți, 2 august, la Lupeni se strânseseră deja 20 000 de mineri nemulțumiți. Ceaușescu îl trimisese pe Ilie Verdeț să aplaneze conflictul, deoarece avea experiență în mediul minier — provenea dintr-o familie de mineri, lucrase în mină și chiar făcuse parte din conducerea sindicatului minier — dar greviștii îl luaseră ostătec. Și ceruseră să vină Ceaușescu însuși să stea de vorbă cu ei. Verdeț nu fusese eliberat timp de mai multe ore, până ce nu se primise confirmarea că Ceaușescu acceptase să vină în Valea Jiului, de pe litoralul Mării Negre, unde avusese convorbiri cu Santiago Carrillo, secretarul general al Partidului Comunist din Spania și cu Jack Woddis, membru al Comitetului Politic al Partidului Comunist din Marea Britanie.

Sosit la Lupeni, miercuri, 3 august, Ceaușescu fusese întâmpinat cu o listă de mai bine de douăzeci de revendicări, printre care: reintroducerea programului de lucru de 6 ore; reducerea vârstei de pensionare la 50 de ani; revenirea la acordarea de ajutoare sociale și a pensiilor de invaliditate anulate de Legea 3/1977. Minerii mai cereau să fie abilitați să-i destituie pe șefii incapabili sau corupți. Dar ei mai voiau și ca acțiunea lor de protest să fie adusă la cunoștința opiniei publice, iar Ceaușescu să devină garant că protestatarii nu vor fi reprimăți.

Un miner, șef al greviștilor, Constantin Dobre, citise lista de revendicări, la care, inițial, Ceaușescu răspunsese inflexibil că el considera Legea 3/1977 ca fiind justă. În momentul în care minerii, al căror număr era în acea zi de aproximativ 35 000, începuseră să huiduie, un gard din apropiere se

prăbușise sub greutatea mulțimii, iar zgomotul făcut îl speria pe Ceaușescu. Timorat, acceptase apoi toate revendicările din lista primită.

„Securiștii”, pe post de spărgători de grevă, interveniseră în final propunând ca Ceaușescu să fie numit „miner de onoare al Văii Jiului”.

Represiunea nu întârziase. Iar acum când, cu întârziere, se făceau cunoscute împrejurările grevei, mișcarea fusese lichidată. Și, într-un gest disperat, în acea scrisoare adresată lui Noël Bernard la Europa Liberă, unii greviști se alăturau protestului lui Paul Goma.

Emil se mira doar că trădarea „scriitorilor” întârziase.

Întârziase ea, ce-i drept, dar nu prea mult. Acum, mai multe „reportaje” din Valea Jiului, care nu aminteau însă nimic de grevă, lăudau doar, la modul liric, „realizările regimului” în acea zonă „eroică” a țării.

Prin octombrie un alt fenomen se făcea simțit prin aluziile, „orientate” ideologic de prin presă.

Deja efectele eliberării din închisori a criminalilor de drept comun și trimiterea lor cu pașapoarte în Occident — ca să se satisfacă astfel cota cerută potrivit angajamentelor internaționale — producea urmări. O epidemie de furturi, violuri și crime îngrijoraseră țările unde așa-zișii „refugiați” români ajunseseră. Criminalitatea în creștere era deja asociată acolo cu numele de român.

Presa încerca să lege „calitatea” umană a acelor „transfuși” cu mișcarea pentru drepturile omului, între care figura și acel pașaport la care visau atâția dintre cei ce nu mai putea îndura, dintr-un motiv sau altul, dictatura dementă a familiei Ceaușescu.

Emil atrase atenția Domnului Panait.

Acesta, ca de obicei, avu părerea sa paradoxală, dar numai în aparență:

— Se crede — iarăși în mod eronat — că românii ar fi speriat Occidentul datorită crimelor, furturilor și altor ilegalități pe care le-au comis în număr mare acolo. În realitate — oricât de paradoxală ar apărea afirmația aceasta — nu criminalii au „însăimântat” Occidentul, ci tocmai cei care au muncit acolo „cuminte”! În misiile mele diplomatice în diferite țări occidentale, m-am convins de acest fapt. Vezi dumneata, criminalii nu interacționează cu societatea decât accidental, prin crima lor. Ei sunt preluați de organele competente și dispar într-o noțiune generică de „infractori”. Nimeni nu mai stă să analizeze cine sunt și mai ales cum sunt, decât o minoritate de „organe abilitate”. Dimpotrivă, ceilalți, cei care au slugărit prin Occident au avut timpul să arate celor de acolo o față necunoscută, inedită. Adâncă grosolanie sufletească e cea care i-a însăimântat pe occidentali. În relațiile cu românii, aceia au încercat un zâmbet, o glumă, un gest cu rol de ajustare psihologică, ce ar fi urmat să creeze legătura cordială între oameni. Lipsa de reacție a românilor, adâncă barbarie sufletească, i-a uimit însă. O realitate străină de umanitate li s-a dezvăluit privind reacțiile acestor emigranți care — aparent — arătau ca ei. Vorbele lor, mobilitatea ochilor și a fețelor, limbajul corpului, i-au descumpănit. Uimiți, occidentalii, neștiind ce să facă, i-au bătut pe umăr și le-au spus: „Bravo! Bun băiat!” Dar n-au mai vrut să aibă de-a face cu ei. Barbaria acestui trib primitiv, a acestei fosile istorice, care s-a strecurat printr-un adevărat miracol în secolul XX, i-a tulburat, i-a neliniștit. Ea sfidează noțiunea de umanitate. E ceva străin, înfricoșător.

Radicalismul Domnului Panait, în privința „lipsei totale de calitate” a „populației” căreia i se spunea generic „poporul român” nu mai întâlnea acum, în sufletul lui Emil, nici o rezistență.

Din greva din Valea Jiului, și mai ales din cauzele ei, nu se trăsesese nici un fel de învățăminte. Dimpotrivă, politica de constrângere continuă.

Potrivit voinței lui Ceaușescu, „Marea Adunare Națională” — „MAN” — adoptă și o lege care reglementa normele de adresare în relațiile dintre cetățenii țării. Se interziceau apelativele: „domnule”, „doamnă”, „domnișoară”. Deveneau obligatorii: „tovarășe”, „tovarășă”, „cetățene”, „cetățeană”. Se trăia în plină utopie revoluționară!

Și tot acum adoptă un nou imn de stat al României pe versuri de... Ceaușescu.

Emil aștepta reacția domnului Panait.

Acesta spuse batjocoritor:

— Un nou imn! Că restul, le făcusem pe toate.

Emil aștepta intervenția teoretică.

— Iată lipsa tradiției la români, spuse Domnu’ Panait. Aproape la fiecare douăzeci de ani ei își schimbă constituția, imnul și drapelul.

Și continuă:

— Mereu, în istoria românilor, același eroism reformator idiot! Mereu în cultura română, politicianul, omul de cultură, cheamă să se înceapă, în sfârșit, o nouă epocă. „Gata! — spune el — de ajuns cu trecutul, e vremea să îndreptăm lucrurile!” Și netrebniciiăștia caraghioși, cu creierele lor de boi, mereu cred că ei or să se înceapă cândva, ceva. Era o datorie patriotică la 1848 ca România să se sincronizeze cu civilizația: „E timpul! se striga, ne-o cere Europa însăși!” Nu altceva decât

tot un răspuns la cerințele acelei „Europe” mitice, cu care românii n-au nici în clin nici în mână, este reformismul „socialist”. Numai că de astă dată e cerut de Asia sovietică. În realitate, „socialismul” e tot ceva mitic, cu care, de asemenea, românii, această șatră geto-daco-turcă, n-au nimic de-a face.

Adăugă în silă:

— În aceste căpățâni, acoperite de o piele îngroșată de soarele câmpului și de un păr încrețit ca blana de oaie, nu poate să-și facă drum adevărul că atâta vreme cât româna va naște români — și nu englezi, germani, francezi sau mai știu eu ce altceva —, nimic n-o să înceapă cu ei sau cu oricare altă generație de... rrrromâni.

Emil sorbea orice știre despre Paul Goma. Simpla prezență a acestui om între granițele penitenciarului numit România, îi dădea curaj să trăiască.

Se spunea, în diferite cercuri, că Paul Goma ar fi un Soljenițin al României. Dar asta, pe Emil, îl enerva:

— Paul Goma este un Paul Goma al României — și fără acel odios „păstrând proporțiile” care, dacă ar fi să se aplice, se aplică românilor, nu lui.

Apoi, ca o lovitură de trăznet, minunea de trei zile cu drepturile omului la români se termină, la 19 noiembrie, printr-o știre gravă: Paul Goma, împreună cu soția și cu fiul, sosiseră la Paris.

Se putea spune că acceptase exilul voluntar, în realitate fusese expulzat.

Emil se radicalizase mult la „școala” Domnului Panait. Știa acum că apariția lui Paul Goma — providențială — făcuse, fără echivoc, demonstrația că poporul român trăiește sub nivelul la care ar putea fi detectat de radarul moralității.

Motiv pentru care, era clar pentru el, poporul român, nici nu trăiește în istorie. Nedând oamenilor de valoare, ce se întâmplă să se nască în mijlocul lui, șansa de a supraviețui, el nu intuiește lumea mai înaltă a valorilor Umanității.

Nu se mai îndoia că, sub prigoana Securității, poziția lui Paul Goma fusese tocmai acel lucru rar: o sfințenie! Mulți alții, în „obsedatul deceniu” fuseseră arestați, schingiuiți, omorâți. Și totuși, „spune-mi din ce cauză ai fost arestat, ca să-ți spun cine ești”, ar fi trebuit să fie criteriul precaut al valorificării acelor tragedii.

Domnu' Panait îi dădu dreptate:

— Într-adevăr, suferința impusă de împrejurări n-are nimic de-a face cu suferința autoimpusă și care este asumată din sfânta incapacitate de a abdica de la anumite principii, principiile moralei absolute în cazul nostru. Numai această suferință este ceea ce numim sacrificiu și numai ea are valoare generală pentru întreaga societate. Este aceeași diferență dintre întâmplare, fără vreo semnificație, și alegere, rezultat al deliberării în conștiință.

Dar Emil își puna o întrebare și mai gravă:

„Este oare o deliberare? Sau omul moral este o specie diferită de cea a «individului de serie biologică» și acesta, omul moral, pur și simplu, «nu poate face altfel»? În cazul lui Paul Goma nu mai încăpea îndoială că atitudinea sa fusese rezultatul unei «alegeri», deci martiriul fusese «asumat»!”

Emil care, în pofida „ședințelor” sceptice ale Domnului Panait trăia încă în lumea iluziilor, ar fi vrut să-i întrebe pe acești „scriitori” români de azi, care-și spuneau unul altuia „maestre”, despre felul în care credeau ei că vor vorbi cei care vor veni despre ei. Cum vor fi judecați când, știindu-se tratamentul aplicat lui Paul Goma, se va vedea că nu a avut nimeni îndrăzneala să se solidarizeze cu el?

Pentru că situația nespus de tristă în care se găsea cultura spirituală — ca și cea materială —, era un dat ce reclama o reacție pe măsură. Dar nicăieri nu se văzuseră semne că, undeva, în România, ar exista totuși și acea „zonă a binelui”, care ar fi trebuit să se solidarizează cu Paul Goma. Că istoria avea să-i facă dreptate acestui om rar, era un lucru neîndoișos, dar ce semnificație avea fapta lui pentru prezent?

„Este, pe malurile Dâmboviței, valoarea sortită să fie în perpetuitate o exilată, nu numai spațial, dar și temporal? Prin aducerea valorii, cantitativ, sub masa critică, era sortită Umanitatea, în veci, pe aceste meleaguri, să fie lipsită de actualitate?”

Disprețul lui Emil — care acum nu-i mai privea numai pe scriitori, dar pe scriitori ca extracție a acestui popor mișel — creștea nemărginit.

Întreaga țară îi apărea doar o pastă de compromisuri.

„Într-o societate fără principii — «care va să zică că nu le are» — orice membru al ei trăiește deci într-un mediu... fără principii. Un individ care nu s-ar adapta, nu mai are de ales decât să se întrupeze într-un martir, un sfânt. Iar simplul fapt că un altul se adaptează, îl califică, automat, la dispreț. Iată un lucru atât de logic, dar care nu pare a fi niciodată înțeles de nimeni în mahalaua asta «de la porțile Orientului»!”

Și Emil își repeta:

„În toată România nu există nici un român moral, adică nici un Om! Decât, poate, câțiva declasați, delirând pe undeva.”

Plecarea lui Paul Goma îl lăsa pe Emil ca pe un orfan, deși nu mai făcuse nici o încercare de a-l contacta.

Nu-i mai rămăsese, drept consolare, decât pesimismul Domnului Panait.

Prin decembrie, pe o vreme ploioasă și rece, într-una dintre ieșirile celor doi, un câine, plouat și înfrigorat, pe cât

de jigărit, pe atât de rău, lătra și se repezea să-l muște pe Domnu' Panait.

Acesta se apăra cu umbrela:

— Mă, amărătule! Să nu fii român, că te ia mama dracului...

Și „subiectivismul național” al lui Emil nu mai fu deloc jignit.

Când, înainte de Crăciun, căzu prima zăpadă, Emil și Gina regăsiră plăcerea plimbărilor de odinioară.

Pășeau acum tăcuți — Gina se rezema de brațul său — pe străzi lăturalnice, lăsându-și urmele pe covorul alb. Rar de tot se priveau. Legătura lor devenise potolită și senzuală.

De revelion fură împreună și ciocniră pahare cu șampanie. Gina se îmbrăcase frumos, cu cochetărie. O rochie lungă de catifea, carmin, o schimbase complet.

Nu mai aduseră în discuție mizeria vieții cotidiene. Își amintiră momentele din vară de la mare, lăsând la o parte reîntoarcerea prematură.

Nu priviră programul de la televizor, cu veselia lui tristă și scopită, pentru a nu-și strica starea sufletească. Ascultară doar muzică.

Gina, care bău cam mult, fu exuberantă, se mișcă mereu, îl acoperi de sărutări și până la urmă își strică rochia, după care îi păru rău. Emil n-o mai recunoștea, dar citea în spatele veseliei ei neobișnuite, o suferință ascunsă. Și-și propuse, ca pe o „rezoluție” de an nou, să investigheze în viitor, tristețea ei neștiută.

Fu totuși o noapte frumoasă, cu multă dragoste. Dimineața se treziră târziu. Pe Gina o chinuia o puternică durere de cap și trebui să facă o plimbare pentru a se dezmetici.

Emil rămase acasă și avu un moment impresia că fusee părăsit. Fata se înapoie repede.

CARTEA A PATRA

52

Imediat după sărbătorile de iarnă, încă din prima săptămână a lui ianuarie, Emil începu lucrul la romanul la care se gândea de ceva timp.

Era acum edificat mai bine asupra a ceea ce dorea să facă. Nu-l mai interesa așa-zisa „literatură”. Nu mai voia să facă „frumos”. Voia să spună ceva.

Ar fi vrut să găsească modalitatea să descrie realitatea românească ca pe un ocean în care „cei puțini” sunt sortiți să se înece. Aceștia, ori încotro s-ar îndrepta, știau totuși, că nu vor ajunge la mal. Ar fi vrut să analizeze cum, în climatul de penitenciar, se stabilizează în sufletul unui tânăr cinstit sentimentul de ocnaș. Să urmărească alunecarea dragostei de viață, printre ciudatele realități ale acestei „societați comuniste”, până la ultima treaptă, la deznădejde. Evadarea ar avea și ea tâlcurile ei, fiind o încercare disperată de a te naște.

Cele două piese, rămase neterminate, fuseseră doar un laborator în care ar fi trebuit să-și dea răspunsuri la întrebări dintre cele mai grave. Cine era el? Cine erau conaționalii lui?

Cine erau ei, românii? Dar, curios lucru, pe măsură ce i se dezvăluise adevărul, care venea să dea răspunsuri la aceste întrebări, rațiunea de existență a scrierilor... dispăruse! Erau ele sortite să rămână pe veci neterminate? Dar nu era tocmai asta situația atâtor proiecte — înainte de a fi numite culturale, trebuiau numite omenești —, care rămăseseră neterminate pentru că se dovediseră inițiatorilor lor... călătorind sub zodia românismului?! Era undeva la capătul drumului spre autocunoaștere a românului — pe care plecau cele mai reflexive elemente ce se rătăciseră printre ei — un răspuns care le anula dorința de a mai înfăptui, de a mai trăi, chiar?! Era ascuns undeva, în acest organism colectiv, un adevăr românesc ce, pătruns fiind, răcea inima?

Asta voise, nici vorbă, să spună poetul atunci când scrisese:

*Eu trebuie să beau, să uit ceea ce nu știe nimeni,
Ascuns în pivnița adâncă fără a spune un cuvânt
Singur să fumez acolo neștiut de nimeni
Altfel, e greu pe pământ...*

*Singur să mă pierd în lume neștiut de nimeni
Altfel e greu pe pământ...*

El, Emil, tânărul de nici douăzeci și cinci de ani, care rezida la „Mistere”, în acest beci ce era totuși, în pofida aparențelor, o oază de demnitate, de „neromânism”, hotărâse să nu „se piardă în lume”, cel puțin nu înainte de a-și încheia socotelile cu propriul trecut.

De câtva timp nu-l mai mira „poziția” sa în cadrul „societății românești”. Și nu-l mai revolta. Sufletul său se liniștise în vremea din urmă. Cel puțin aparent.

Atitudinea față de locul unde se născuse fusese, mereu, cea cuantificată într-o veche rostire a sa, care i se păruse un oracol de neînfrânt:

„Dacă România a fost destul de bună pentru un Eminescu, este destul de bună și pentru mine.”

Astăzi „oracolul” îl făcea să zâmbească. Depășise, în fine, lașitatea asta mentală.

Și mai ales, nu-l mai mira și nici revolta pornirea minții — secundată de suflet — de a-și pune întrebările ultime asupra poziției lui, nu numai în cadrul românismului, dar a Universului însuși. Înțelesese că, nedând până astăzi un răspuns satisfăcător întrebărilor fundamentale, filozofia rămânea, după toate, înregistrarea unui fenomen psihologic. O anumită dispoziție a creierului de a produce abstracțiuni, dublată de o necesitate de echilibrare. Ce era filozofia, dacă nu o activitate de echilibrare în cuprinsul Universului? Marea majoritate a oamenilor o făceau în cadrul familiei, alții în cel al societății sau al istoriei. Câtiva, numai, acuzau lipsa informației asupra începutului și sfârșitului. Dar, cum filozofia era doar o activitate de echilibrare, fiecare trebuia să-și scrie filozofia sa. Născându-se singur, omul trebuia să filozofeze singur, în aventura sa umană el fiind un pionier. A compila din scrierile filozofilor era a fi profesor. Studiul „sistemelor” te ducea la catedră, filozofia adevărată, într-o insulă. Sau la „Mistere”, care nu era decât tot o insulă simbolică într-un Ocean de urâtenie. Iar el, Emil, își spunea că, în loc să se plângă disproporționat de soarta sa, trebuia să se resemneze căci, în epoca aceasta, filozofia adevărată te mai putea duce și la „Pitești” sau la „Canal”, cum se și întâmplase cu Domnu’ Panait de pildă.

Se pătrunsese, organic, de faptul că nici acum, în dependență atât de strânsă cu descoperirile științelor pozitive,

filozofia nu devenise totuși „mai filozofie” decât acum două mii de ani. Altminteri, firește, nu s-ar mai fi vorbit de o filozofie a antichității. Căci își putea lesne da seama că descoperirea roții nu fusese totuna cu descoperirea radioactivității. Filozofia, ca aspirație a minții omenești, își precizase limitele o dată cu formularea întrebărilor fundamentale la care fusese chemată să răspundă. Și limitele sale erau înseși limitele omenești sau, altfel spus, chiar limitele „condiției umane”. În acest sens deci, Socrate era tot atât de filozof ca și Kant.

Nu se mai revolta nici împotriva naturii sale interioare, atât de „inadaptabilă” la viața din jur.

Era așa cum era și știa acum că nu poți deveni decât ceea ce ești. Scopul său nu mai putea fi deci revolta, ci însăși devenirea deplină, acea naștere împotriva căreia conspirau ursitoarele rele numite români.

Nu-l mai speria nici „cultura”, nici „clasicii”, nici vârsta sa necoaptă. Înțelesese că procesul creșterii, al devenirii, când era vorba de aceste „cazuri”, e grăbit, în plus, și de faptul că ele își recunosc imediat semenii, nemaipierzând timp să rătăcească prin arcanele culturii de mâna a doua. Frecventarea acelor realități esențiale, care face blestemul lor, le scutește să se lase seduse de arcanele „umanității de mâna a doua”.

Da, acceptase, ca pe un dat, faptul că era „un caz”.

Dar „cazul” care era el, într-un loc de nimic, într-un timp de nimic, fusese, în istoria experienței omenești, considerat ca fiind de excepție și deci de oarecare interes. Poziția lui, desigur, nu era inedită. Filozofia și literatura dăduseră destulă atenție acestor accidente insolite. „Străinul” acesta apăruse sub diferite nume și sub diferite înfățișări în istoria proiectiilor conștiinței omenești. Interogându-și eul, Emil nu reven-dica vreo originalitate. Dar voia, mai mult pentru propria-i

clarificare, să aducă o contribuție limitată ce ar fi constat în precizarea câtorva particularități.

Eroul romanului său avea să fie deci încă unul dintre acei amanți ai ideilor morale, inadaptați și neviabili din cauză că nu-și puteau trăda iubita nici în fața morții deși, uneori, răniți de lume, păreau a crede, asemeni amanților înșelați, că sunt vindecați.

Și, în zilele geroase de ianuarie, în mijlocul acestei mahalale, în care românii împăștiau numai urâțenie morală în jurul lor, așa cum își aruncau mereu și gunoaietele pe străzi, Emil începu să scrie la romanul său, cu un sentiment de liniște pe care nu-l mai cunoscuse până atunci.

Apoi, într-o dimineață, primi o vizită pe cât de neașteptată, pe atât de tulburătoare.

Nu venea la el, în afară de Gina, care avea propria-i cheie, decât Sorin. Iar acesta, de câte ori sosea, avea grijă să se facă anunțat într-un fel sau altul. Domnu' Panait nu coborâse niciodată scările la „Mistere” deși, de vreo două ori, în plimbările lor împreună, Emil îi arătase unde locuia.

De aceea tresări când auzi câteva discrete, timide bătăi, aproape imperceptibile, în ușa de la intrare. Prima lui reacție fu să nu deschidă. Dacă ignora ciocănitul, cel nepoftit urma să plece, iar dacă pleca, era ca și cum nici nu venise.

Totuși, ca hipnotizat de acest eveniment neașteptat, se ridică din pat și merse să deschidă.

Era Laura!

— Credeai că n-am să te găsesc în ascunzătoarea asta? Întrebă ea cu un aer glumeț dar, după figura crispată, se vedea că nu se simțea deloc în largul ei.

Cum Emil, tulburat de vizita neașteptată, tăcea, fata se rotea prin cameră dusă de o oarecare curiozitate. Îmbrățișase

dintr-o singură privire patul, micul birou, raftul cu cărți și acum își plimba degetele subțiri pe volumele ce stăteau rezemate de perete. Dar lui Emil nu-i era greu să observe că privirea ei era absentă.

Laura spuse cu o voce albă:

— Sunt măritată... nu știi?!

Știa, desigur.

— Odată și odată trebuia să te măriți. Mai devreme sau mai târziu. Ce altceva să-ți spun? Era firesc. Ceea ce simt acum, îți spun sincer, este un fel de tristețe la gândul că ai epuizat și experiența aceasta.

Laura îl privi drept în ochi:

— Nu este nici o fericire, asta e viața. Dar, pentru tine chestiile astea... domestice... nu contează...

Emil era tot nedumerit.

— De asta ai venit? Ca să mă informezi că ești măritată... și poate nefericită?

— Nu, nu de aceea am venit aici. Ci ca să aflu dacă în toate cazurile viața pune la punct, fără milă, chiar și visurile cele mai înalte.

Privi cu intenție spre micul birou, spre mașina de scris.

— Acum știu că n-ai renunțat la idealurile tale pe care mi le-ai expus într-o seară în Herăstrău. Ții minte? Eu țin. Asta eu aș fi considerat a fi ceva mult mai grav în viață decât faptul că m-am măritat rău. Mai știu însă că oameni ca tine sunt excepțiile și că nu oricine e ales să facă ceva deosebit din viața lui.

Emil nu știu că să spună, întrebându-se asupra adevăratului motiv al acestei vizite.

Aflase de la Sorin că tatăl ei își pierduse funcția înaltă din „nomenclatura comunistă”. Ceaușescu practica acum,

furibund, ceea ce se chema „principiul rotației cadrelor”, însemnând schimbarea din funcție a „boss”-ilor comuniști. Motivul adevărat era faptul că nu mai avea încredere în nimeni și nu voia să dea posibilitatea nimănui să „prindă rădăcini”. Se părea că nu mai avea încredere decât în membrii familiei sale.

Vru să găsească un cuvânt de consolare. Dar Laurei nu părea să-i pese deloc de această schimbare în viața familiei sale.

— Tata e destul de versat ca să se aranjeze el cumva.

Într-adevăr, niciodată nu făcuse caz de poziția tatălui ei. Ea reveni în preajma cărților.

— Citești atât de mult? Ai publicat ceva?

Emil era conștient de imposibilitatea de a o face pe această fată romanțioasă să înțeleagă un raționament care lui i-a luat un deceniu să-l deslușească.

— Ceea ce scriu eu, nu se poate publica în țara asta.

Laura nu păru deloc descumpănită:

— Rolul de căpetenie al scriitorului este să sublinieze, pe cât posibil, frumosul în lume. Și frumosul are trecere oriunde.

Emil o mai auzise vorbind astfel. Dar se mira cât de înstrăinat era acum de un nivel demult depășit. Nu insistă cu explicațiile:

— Poate că ai dreptate. Dar cazul „frumosului” majorității, care nu e frumosul meu, nu mai este de interes pentru mine.

Laura își roti din nou ochii prin cameră, îl privi țință, apoi spuse cu o voce care lui Emil i se păru atât de stranie încât tresări:

— E atât de ciudat să te excluzi astfel dintre oameni. E ca și cum n-ai mai vrea să trăiești...

El ridică din umeri:

— Ce înseamnă, Laura, a trăi cu acest preț? Pentru asta avem peste douăzeci de milioane de slugi în jurul nostru, care s-o facă pentru noi!

Fata rosti cu aceeași voce ciudată:

— O să-mi amintesc cât de curând cuvintele astea.

Era ceva misterios în atitudinea Laurei. Parcă n-o mai recunoștea. Părea evident că ea venise fără vreun motiv anume. Poate că nici ea nu știa acum ce să spună și ce să facă. Dar ceva o ținea parcă pe loc. Se hotărî, într-un târziu, să plece.

Emil o conduse o porțiune din drum. Vremea era rece și urâtă și chipul fetei, care abia se mai vedea de sub o căciulă de lână, părea și el urât. Pășeau amândoi cu greutate, încercând să-și mențină echilibrul fragil pe stratul de gheață care se ascundea la doar câțiva milimetri sub o pudră de nea ce fusese viscolită.

Când se despărțiră, Laura îl privi intens și rămase îndelung cu mâna în mâna lui. Degetele ei erau fierbinți între cele învinețite de frig ale lui Emil.

Și el, nedumerit cumva, stătu pe loc în vântul care-i șuiera pe lângă urechi. O conduse, cu privirea, îndelung, până când silueta ei se micșoră, pentru ca apoi să se topească de tot în zarea umedă și rece.

Ajunse acasă trist, plin de melancolie. Rămase mult timp gânditor. În restul zilei îi fu peste puțină să continue lucrul.

Și, când Gina sosi, fu tulburat când o informă de neașteptată și ciudata vizită.

53

Orașul trăia de câteva zile sub o mantie albă. Căzuseră cantități mari de zăpadă și, din instituții, din fabrici, din școli, fuseseră scoși oameni cu lopeți să degaje străzile. Munca asta, așa-zis voluntară, era de fapt obligatorie și puteai vedea scene din cele mai penibile. Tinere, îmbrăcate în haine relativ elegante — procurate în urma a cine știe câte eforturi ce ar fi meritat o cauză mai bună —, cu câte o lopată în mână, se chinuiau „să dea zăpada” sub privirile câte unui cerber cu ceafa groasă de țăran — „activist de partid”.

Viața devenea mereu mai urâtă. O populație flotantă de săteni invadase capitala.

Emil urmărea curios comportamentul acestor români-țărani. Luau cu asalt autobuzele de transport în comun. Se îmbulzeau ca vitele. Se îndemnau cu un accent gros:

— Bate pana, neamule! Asta însemnând că unul dintre ei trebuia să despice cu umărul mulțimea ce încerca să-și facă loc prin ușile autobuzului arhiplin.

În pofida faptului că se făcea mult caz de acea migrație masivă de la sat la oraș — televiziunea și presa căutau

neîncetat să dea acestui fenomen un aspect simbolic, poetic —, urmările se vedeau pretutindeni. Bucureștiul, și așa doar un sat mai mare, acum se ruraliza de tot.

Emil medita la ceea ce vedea:

„Omul, țăran sau orășean, păstrează, în grade diferite, o inerție a locului unde s-a născut, a mediului în care și-a consumat întâile experiențe de viață, ce dă tocmai gradul de neadaptabilitate la orice noi condiții impuse. Este exact realitatea la care se referea Rebreanu când afirma — dacă el va fi făcut-o —: «Țăranul adus la oraș, tot țărani caută». Într-un proces firesc de transformare a compoziției populației, orașul posedă un grad de capacitate de asimilare a imigranților, o capacitate de fagocitoză, care asigură și procesul formativ pentru acești nou-veniți. Într-o urbanizare forțată însă, echilibrul este distrus și urmările pentru viața socială sunt dintre cele mai negative. Datorită unei politici lipsite de orice inteligență, înfățișarea orașelor românești, și în special a Bucureștilor, a devenit rurală și efectele inadaptabilității acestor țărani se fac vizibile la fiecare pas. Procesul înmulțirii populației urbane este proporțional cu cel al înmulțirii celei rurale, este un barometru fin al procesului organic de dezvoltare socială și el nu poate fi nici accelerat, nici încetinit prin cauze artificiale, de natură politică, fără să se producă grave dereglări în organismul social.”

Se „plânse” Domnului Panait.

Numai că acesta, spre surprinderea sa, nu „simpatiza” deloc cu Bucureștiul:

— Orașul ăsta, mai întâi de toate, nici nu trebuia să existe. Din punctul de vedere al așezării geografice este o monstruo-zitate. Și asta, pentru că s-a născut dintr-un creier bolnav — al lui Vlad Țepeș. Actul său de naștere este una dintre acele

„răsturnări” de care e plină „istoria” românilor. Pentru că nimicise clasa politică din Târgoviște, în care, firește, nu mai putea avea încredere, Vlad Țepeș a „mutat” capitala într-o locație care, așa cum spune englezul, se află „în mijlocul a nimic”. Și acest caracter se păstrează și azi ca un blestem.

Emil, în fața justei spuselor Domnului Panait, tăcu.

Bătrânul schimbă, de altfel, direcția discuției:

— Ceea ce vezi astăzi, absurda industrializare forțată, care a deșertat țărani aștia la București, nu este altceva decât tot o „răsturnare” tipică la un popor fără tradiție.

Își aprinse o altă țigară, deși doctorul îi interzisese să mai fumeze:

— Pentru că în numele ei s-a dus ofensiva fără precedent împotriva satului... „leagăn al civilizației românești”, ca să folosesc una dintre poncifele acestei „culturi spirituale” falimentare.

Emil se simți dator să adauge și el ceva:

— Lucrarea de distrugere a satului e deja dusă aproape până la capăt.

Se rușină însă imediat de banalitatea a ceea ce spusese.

Dar Domnu’ Panait, îngăduitor, acceptă intervenția tânărului.

— Da, sigur, plecarea tinerilor țărani la oraș nu este decât expresia nimicirii, poate ireversibile de această dată, a clasei lor sociale, ca urmare a calculelor abstracte ale conducerii partidului comunist...

Se opri să tragă cu nesaț din țigară:

— Acești nici-țărani-nici-orășeni nu mai sunt decât elemente dezrădăcinate, care încercă, buimăciți de ceea ce s-a întâmplat cu ei, să-și creeze la periferiile orașelor un soi de viață de tip țărănesc, ce nu e, de fapt, decât o agonie.

Emil își spusese demult că soarta acestor fii de țărani nu putea fi mai bună la orașe. Trebuia să fii un politruc îndoctrinat ca să crezi că le-ar fi fost deschis acestor tineri drumul adevăratei culturi, factorul progresului și bunăstării viitoare, așa cum debita fără încetare propaganda de stat. Realitatea arăta că, sortiți unei munci grele și prost retribuite, ruinătoare pentru moralul lor, cel mai adesea ei cădeau în activități infracționale. Bătăi, furturi, violuri îi duceau frecvent în fața justiției. Sau, la fel de des, lipsiți de fundamentul unei familii, deprindeau beția, care în scurt timp le altera sănătatea.

Domnu' Panait vedea lucrurile în mare:

— Ceea ce este mai semnificativ în acest fenomen, în noua „revoltă a șerbilor”, este faptul că acești fii de țărani „dau” o muncitorime industrială fictivă, datorită lipsei de simț tehnic — în satul românesc nici nu se găsește linia dreaptă! —, determinând prin asta nerentabilizarea produsului muncii lor și, mai departe, „făurind” o industrie moartă înainte de a se naște, fictivă ea însăși. Iată ce se cheamă, cu adevărat, un cerc vicios.

Domnu' Panait își continuă „ședința”:

— Aceste fabrici produc bunuri sub orice nivel acceptabil al calității. Ele nu pot avea vreo competitivitate pe o piață în afara celei artificial create între țările cu regimuri comuniste. Dar calitatea e cea care dictează în istorie. Într-o lume în care popoarele devin din ce în ce mai interdependente, competiția pune pe fiecare la locul său. Niciodată germanul nu va cumpăra „produse industriale” românești. Cel mult, o roșie sau un ardei. Dar, de acum înainte, este o întrebare dacă „civilizația țărăneasă” — cu care-și scălbâmbăie gurile țărani de veniți intelectuali, cu ifose de burghezi la București — le va mai produce și pe alea.

Domnu' Panait se rezemă de spătarul fotoliului, semn că obosise:

— Acum, datorită împrumuturilor externe, se creează iluzia unei oarecare bunăstări. Dar, cât de curând, „industria” românească își va arăta fața ei falimentară. Și atunci, când banii împrumutați vor trebui returnați, va reapărea și fața eternă a mizeriei românești. Asta, dacă un nou război nu va șterge datoriile. Atunci, în alt context istoric, se va relua, desigur, visul „dezvoltării” României.

Adăugă repede, ca și cum și-ar fi adus aminte de un aspect important care nu trebuia omis:

— Această activitate în gol, în utopie, nu e deloc străină de bazaconiile debitate de Eminescu despre calitățile românului.

Emil nu mai era ofensat de „atacurile” contra idolului său de odinioară.

— Din acest punct de vedere, continuă Domnu' Panait, el, românul, se trădează singur prin intelectualii lui. Și se „lasă” neînțeleș, așa cum un bătrân este lăsat în zdrențele lui murdare că către o îngrijitoare care se împopoțânează în fața oglinzii.

Domnu' Panait, ca de obicei, ocolea perspectiva de strictă contemporaneitate. El mânua concepte valabile mereu:

— Situația de azi, din „România socialistă”, nu se deosebește de cea din „România eternă” decât datorită naivității țăranilor ajunși la putere, „la prima mână”, ca să spun așa. Adică, fără transformarea aceea pe care o are în vedere englezul când spune că „e nevoie de trei generații ca să faci un gentleman”. Ei și-au trimis „gentleman”-ii la Canal și s-au apucat ei, cei „de bună credință”, să „dezvolte” România!

Aici făcu, din nou, acea scurtă pauză care indica o perspectivă importantă ce nu trebuia să treacă neînțeleasă:

— E adevărat că „gentleman”-ii de ieri erau resemnați. Câți prim-miniștri, miniștri s-a văzut că... vor să facă ceva? Ei erau și atunci înjurați tot timpul pentru faptul de a nu fi voit altceva decât să joace roluri: de prim-miniștri, de miniștri. Și totuși, și în spatele acestei maimuțări „la vârf” se afla aceeași resemnare. Ei „știau” că nu vor face nimic, ei „știau” că nu pot face nimic. Ei „știau”, ca parte a poporului, că românii nu vor developa o cultură și o civilizație niciodată.

Ridică din umeri.

— Pentru că poporul român însuși, înainte de toate, este... resemnat. I-ar place și lui să construiască, să creeze o cultură supunând natura. Dar, popor vechi, pus de o lungă istorie exterioară și interioară în fața neputinței sale, el știe că nu are posibilități pentru creație. El știe că nu are energia de a developa o cultură adevărată. Puțina energie pe care o are duce, în cazul populației rurale, primitive, la acea cârpăceală care e „civilizația satului”. Iar cei ce părăsesc satul și invadează, în ipostază de „șefi”, orașele — locuri și mai improductive pentru român decât așezările rurale ticăloase —, se manifestă printr-o activitate frivolă de imitație a unor cerințe ce nu sunt compatibile cu năravurile vechi din sângele lor tarat. Acea puțină energie se rezolvă acolo, la oraș, asemeni unui fâșait de sifon.

Și concluzionă:

— Astăzi, frustrarea noilor guvernanți, comuniști, ce-și are cauza în întârzierea rezultatelor scontate, duce la oprimarea severă a populației. Pentru că ei nu și-au spus niciodată, prin intelectualii lor, că românul nu este creator de cultură. Pentru că asta nu-i intră deloc în cap lui, românului, în ipostaza de „intelectual”... Desigur, și din pricină că Eminescu i-a spus contrariul.

Emil se simțea, în fața pesimismului bătrânului, mai obosit decât el.

Acesta observă parcă și, hotărât să-și cruțe „elevul”, încercă să sintetizeze:

— „Cultura” și „civilizația” românilor are în veci caracterile primitivului care și-a pierdut echilibrul interior la contactul cu popoare cu adevărat creatoare de cultură și civilizație. În secolul XIX românul a aflat că nu mai poate merge pe ulițe desfundate și a trasat străzi — pentru că și Europa făcuse asta, vezi bine! — pe care le-a pietruit și, mai apoi, asfaltat. Dar cum arată ele! Ce de gropi! La fel, clădirile. Înmulțirea populației a impus blocurile cu multe etaje. „Inovația” a fost, desigur, transplantată și în România. Dar ce calitate a construcțiilor! Românul vrea și el să aibă balcoane. Foarte bine. Dar acestea sunt strâmbe, ca și simțul său tehnic rudimentar. Românul a implantat civilizația după chipul și asemănarea sa!

Emil era din nou abătut, ca altă dată, de radicalismul criticilor bătrânului.

Acesta, ce-i drept, nu făcea nici un fel de concesii.

— Un alt aspect caracteristic popoarelor de mângălitori, este faptul că înfăptuiri ale civilizației, după ce au fost implantate artificial pe teritoriul lor, nu mai sunt întreținute, din pricina lipsei de cerință organică pentru ele.

Concluzia era consecventă cu întreaga expunere de până acum:

— Românii, în consecință, nu vor fi niciodată altceva decât consumatori de cultură... dacă nu chiar distrugători de cultură. Vor face mereu împrumuturi din care vor bea și vor mânca... bere și tradiționali mici... pe care apoi îi vor urina și defeca.

Domnu' Panait dădea acum el însuși semne de oboseală.
— Nu uita versurile lui Eminescu:

*Tot ce-a fost și ce-o să fie
În prezent le-avem pe toate.*

Emil se miră de faptul că Domnu' Panait îl cita tocmai pe poetul pe care-l respinsese.

Dar acesta trecu peste mirarea lui:

— Desigur că un popor este ceea ce este, nu poate să fie altfel, și e absurd să fie criticat pentru felul lui de a fi. Dar tot atât de absurd este și să i se găsească virtuți pe care nu le are. Iată ce este supărător la „cultura spirituală” atât de laudată de românii înșiși, dar ignorată de lumea civilizată. În mijlocul acestei culturi apologetice, tronează, evident, necontestat, Eminescu! Și totuși, acestui popor lipsit de calități, Eminescu îi așează pe creștet, fără să bănuiască, laurii ridicolului.

Emil prindea cu greu, din cauza deprimării, logica acestor aserțiuni.

Domnu' Panait fu însă răbdător până la capăt:

— Dacă românii ar fi poluat un teritoriu din Africa, ar fi fost poate egali cu ei înșiși, așa însă, poluând o „zonă a nimă-nui”, din această margine incertă a Europei, „caragializează”. Dar câtă tristețe se ascunde în spatele unei astfel de existențe mizere de codași! Pentru „acei puțini”, desigur.

Mai adăugă, oftând:

— Iată așadar poporul român — țărani nobili ai lui Eminescu — la conducerea țării! Românii scăpați de „jidani”, de „bulgăroi cu ceafa groasă”, de „grecotei cu nas subțire”. Iată „rrrrromânul stăpân pe propriul lui destin”!

54

In primele zile ale lui februarie, pe când se ducea să împrumute o carte de la biblioteca din capătul străzii, îl întâlnește pe Sorin. Acesta venea înspre el. Înfofolit în paltonul său vechi, fără să-i răspundă la salut, întreabă:

— Ai aflat?

Murise Laura în urma unui avort. Doctorul era și el arestat.

Emil pășea îngândurat, auzind numai vag cuvintele prietenului său. Știrea aceasta, brutală, îi provocase, brusc, o amortire sufletească. Moartea, până acum, îi privise întotdeauna pe alții. Pentru întâia oară, cineva din generația sa, apropiat lui, murise. Și moartea aceasta îi invadea propria viață.

Simțea nevoia să fie singur. În altă împrejurare, prezența lui Sorin i-ar fi făcut bine. Acum însă, vorbele lui, ce sunau indiferent, subliniau neparticiparea propriului suflet. Căci, dezmeticit din șocul inițial, trăia acum o deziluzie, amestecată cu vinovăție în fața mediocrității emoției. Se despărți de el, fără cuvinte, lăsându-l contrariat.

Porni încet, fără să se întrebe încotro se îndrepta.

Sub frigul ce căzuse peste noapte, străzile, casele, arborii păreau aburiți. Brazde de zăpadă înghețată scârțâiau sub tălpi. Vântul ridica poalele paltoanelor trecătorilor răzleți.

Și lui i se deschideau în minte secvențe ca de film, cu imagini din trecut, înfățișând-o pe Laura în diferite momente ale vieții. Pretutindeni, zâmbetul ei, puțin ironic, puțin disprețuitor, era prezent.

Cu surprindere, se trezi la realitate în fața porții, atât de bine cunoscute, îmbrăcată acum în largi pânze de doliu străjuite de coroane cu panglici ce fluturau agitate de vântul înghețat care străbătea strada în rafale.

Curtea era animată. Lume înveșmântată în negru intra sau ieșea printre ușile larg deschise, prin care, apropiindu-se, Emil putu zări mulțimea lumânărilor ce pâlpâiau palid.

Nehotărât, contempla aspectul posomorât al vilei când, un grup de tineri intră din cealaltă parte a străzii, purtând alte coroane și buchete de flori. Recunoscu printre ei foști colegi. Revederea îl stingherea. Se salutară. Dar renunță să mai între. Oricum, în curând avea s-o revadă pe Laura, când cortegiul avea să pornească spre cimitir.

Lume continua să sosească. Două camioane înaintară de-a lungul străzii și opriră în dreptul porții. Urmă o scurtă agitație. Cineva din casă ieși să orneze primul vehiculul pentru împrejurare, desfășurând suluri largi de pânză neagră. Se așează un covor, câteva bănci scunde de lemn. De marginea obloanelor se aninară coroane.

Apoi, în casă, se produse agitație. Și lumea se revărsă afară, rămânând în așteptare în fața porții. Pentru Emil, această mișcare fu semnalul că sicriul va fi scos și o puternică emoție puse stăpânire pe sufletul său.

Cineva strigă:

— Hei, colegii! Unde sunt colegii?!

Câteva se grăbiră să reintre în vilă și, după alte câteva minute, sicriul fu purtat afară. Din locul unde se găsea, Emil nu putea vedea, prin mulțimea siluetelor, decât o explozie de alb, pătat de roșul garoafelor, depășind marginile coșciugului.

Vocea de mai înainte cerea insistent să se facă loc.

Apropiindu-se, ca sub chemarea unui magnet, văzu, prin mulțimea ce se despică o clipă, chipul Laurei. Fu ca o lovitură care-i slei gândurile pentru câteva clipe. Era acolo, în coșciugul de fag, tot chipul știut, dar fața prelungă, cu trăsături nervoase, era posomorâtă. Ochii, cu pleoapele vinete, se afundau între cearcăne mari.

Mai mulți tineri încercau, opintindu-se, să ridice sicriul la înălțimea camionului. Cineva sări pe platformă și, prinzându-l de lângă capul moartei, îl trase ușor și-l așează în mijloc. În această mișcare, deasupra capetelor tuturor, corpul lipsit de viață al Laurei se legăna, indiferent, în dantele. Emil simți o ușoară uimire, când văzu păpușa aceea neajutorată, mișcând.

Un grup de fete, colege ale Laurei, dintre care Emil cunoștea câteva, luă loc pe platformă. Părinții apărură și ei. Nu păreau deloc distruși, cum ar fi fost de așteptat. Primind condoleanțe de complezență, din stânga și din dreapta, aveau un aer mai degrabă înviorător. Tatăl întindea mereu obrajii celor ce se apropiau, primind sărutări, stârnind cu acest gest automat câteva stânjeneli.

Urmară strigăte, îndemnuri, se trântiră uși.

Emil, fără să gândească, urcă, alături de alții, în cel de-al doilea camion. Convoiul porni.

Străbăteau orașul, salutați de claxoanele și farurilor automobilelor care circulau din sens opus. Întrebarea lui neformulată, asupra destinației, primi curând răspuns: Cimitirul Bellu.

Când se zăriră, în sfârșit, crucile cimitirului ridicându-se deasupra micului gard din plăci de beton, convoiul se opri. Se hotărâse, nu se știu de ce, ca de aici însoțitorii să urmeze camionul pe jos. Emil coborî odată cu ceilalți.

Sub cerul posomorât de iarnă, mulțimea răzleață, înaintând printre brazde de zăpadă ce se întindeau de-a lungul trotuarelor și urmând în tăcere păpușa aceea mare de ceară, care o domina prin indiferența sa, făcea un tablou bizar, o „natură moartă mișcătoare”, animată parcă de o prezență imaterială, dar amenințătoare.

Emil urma convoiul la oarecare distanță. Gândul că Laura era acolo, străină de toată această agitație, îi provoca doar uimire. Privea totul ca pe un spectacol despre care, știind că nu se va mai repeta vreodată, ar fi trebuit să rețină cât mai multe amănunte. Se rușina în continuare în sine sa de această neparticipare emotivă, ca și de curiozitatea, nelalocul ei, ce-i activa simțurile. Și își spunea că s-ar fi cuvenit să se concentreze asupra adevăratului sens al întâmplării.

Se trezi din gânduri când camionul mortuar, pierzând viteza obișnuită, începuse să accelereze, urmat de mulțimea ce, voind să rămână aproape, se agita caraghios prin troiene. Se atrase atenția șoferului.

Apoi convoiul pătrunse pe porțile cimitirului, înaintă pe aleea principală, lăsând în stânga cavoul Iuliei Hasdeu și se opri în dreptul capelei centrale.

Preotul începu slujba, abrupt, fără explicații.

Emil era acum la doi pași de coșciugul în care Laura aștepta. Un pas să fi făcut și ar fi putut s-o atingă cu mâna. Privirile nu i se mai dezlipeau de chipul ei și, în vreme ce glasul monoton al preotului continua ca un murmur, gândurile îi alergau fără frâu în trecut.

Se plimbaseră pe străzi întunecate de coroanele arborilor, se plimbaseră în parcuri mirositoare și se plimbaseră și prin troiene, printre „crengile schelete”. O dată, demult, aproape ieșiți din copilărie, o văzuse în sala de gimnastică a școlii, desculță, mergând cu piciorul gol pe dușumeaua de lemn. Și imaginea aceea a tălpii care călca apăsător pe parchet, îi păruse ceva dizgrațios, vulgar, aproape o necuviință. Sufărise. Apoi, mai târziu, imaginea aceea din copilărie, se transformase, în amintire, într-o voluptate. Acum, picioarele Laurei de atunci, suple, nervoase, atât de vii, trăind o viață a lor individuală, erau de ceară neînsuflețită.

Era îmbrăcată într-o rochie albă. O bandă neagră pornea din dreptul gâtului, sfârșindu-se deasupra pantofilor. Prin ciorapul fin care-i acoperea gleznele, se vedeau, cu uimitoare claritate, venele sculptate, nemișcate. Emil fu năvălit de un val de duioșie și gândi că dacă s-ar apleca, ar putea săruta glezna aceea ce se zărea tulburător dintre falduri. Zâmbi, în gând, la imaginea scandalului ce s-ar fi iscat. Își aminti apoi că Laura fusese măritată.

Se uită împrejur să vadă dacă bărbatul ei era prezent. Dar nu-l putu identifica.

Slujba se sfârșise.

Abia când coșciugul porni, sprijinit pe umerii colegilor, pe aleile străjuite de cruci, Emil avu o strângere de inimă la gândul că se ajunsese la un capăt de drum.

Convoiul, răzlețit acum printre cavouri, trebui să străbată cimitirul, groapa fiind săpată lângă unul din gardurile din fund, ce străjuiau coama unei pante. Prin mulțimea de morminte, reci și indifferente, cenușii, câte unul, săpat de curând, mai era încă acoperit de coroane veștejite. Alteori, o cruce veche de piatră, gata să se frângă sub apăsarea timpului, arăta că acolo dureri se stinseseră de mult.

Cuprins de un frig subit, Emil, care rămăsese în urma celorlalți, se grăbi să-i ajungă din urmă. Mai salută câțiva cunoscuți.

Acum coșciugul Laurei aștepta pe marginea gropii căscate în pământul lipicios cu urme de rădăcini tăiate.

În jur se produse rumoare.

Preotul sfârșise o a doua slujbă. Plânsul potolit al mamei domina murmurul de voci. Cineva ceru să se facă loc. Cum Emil nu se clintea, fu împins la o parte. Un timp mai văzu numai siluetele celor ce se apropiau de sicriu, se aplecau, sărutau moarta, depuneau un ultim buchet de flori. Plânsetele se întetiseră. Apropoiindu-se din nou, Emil mai zări pentru o clipă ceara feței din grămada de buchete.

Cineva spuse:

— Trebuie acoperită.

El încurca locul.

— Ce e cu dumneata? Ești din familie?

Rosti moale:

— Nu, dar... mai trebuie...

Se lăsa dat la o parte.

Groparii, neîndemânatici sau poate numai nepăsători, voind să acopere coșciugul, lovira moarta în frunte cu un colț al capacului. Emil simți izbitura parcă în propria frunte, iar mișcarea ușoară a capului Laurei îl tulbură din nou.

Sicriul era coborât între marginile gropii de care se lovea și balansul acela îl ducea cu gândurile la mișcările moartei dinăuntru. Groapa rămase ca o rană a pământului, o gură înghețată în care dispăruse o pradă.

Lumea trecu să arunce câte o mână de pământ. Când îi veni rândul, atingerea bulgărilor îl înfioră. Zgomotul pe care-l produceau în rostogolirea lor pe lemnul de fag, răsuna ca un semnal, ca o chemare. Stătu nemișcat câteva clipe, ca în așteptarea unui răspuns.

Își reveni. Se depărtă.

Auza în urma sa cum bulgării cădeau din lopeți și cum coșciugul răspundea cu zgomot înfundat.

Lumea începuse să părăsească cimitirul în grupuri răzlețe. Frigul îi făcea pe toți să se grăbească spre case, unde un ceai fierbinte avea să-i încălzească. Numai familia mai rămăsese, trebăluind în jurul proaspetei movile, aranjând câte o coroană, aprinzând o lumânare în candelă.

Retras la oarecare depărtare, Emil mai zăbovi un timp în cimitirul cuprins acum de umbrele înserării. Voia să fie acolo, în acest proces de devenire. Căci se constituia un nou mormânt care, în forma sa ultimă, va atesta, indiferent, prezența în acel loc a resturilor unei ființe ce va fi uitată încetul cu încetul.

Își roti privirile în depărtare, peste cruci și cavouri. Se plimbase pe aici în trecut, în acest panteon al gloriilor românești. Dar Moartea îi apăruse atunci altfel. Numele ilustre o sfidau parcă și totodată înlăturau spaima de absolutul ei.

Pătruns de frig, într-un târziu, trebui să plece și el, dar întorcea mereu capul, nevrând să piardă nimic din amănunțele acestei zile, ce nu se va mai repeta niciodată până la sfârșitul lumii.

Prin cimitir se formase un drum de acces spre un șantier din apropiere și muncitori treceau nepăsători, vorbind, râzând.

Pe stradă, în dreptul intrării, viața continua ca mai înainte. Oameni, grăbiți, treceau spre treburile lor. Camionul ce adusesese moarta plecase demult.

Emil porni înapoi, pe jos, mergând încet pe bulevardul larg care cobora spre centrul orașului.

Abia acum se gândi la cauzele care făcuseră posibilă această dispariție prematură. Și, dintr-o dată îi răsunară, clar, distinct, cuvintele rostite de o femeie, cu un chip prelung, rău, pe care le auzise prea bine, dar pe care nu le înregistrase: „N-ar fi trebuit să fie îngropată cu preot. Dar, mă rog, taică-său e cineva”.

Înghetă.

Era zvonul morții în urma unui avort doar urmarea unei taine ce se păstra în familie?

Îi răsunau, abia acum, într-alt fel, cuvintele pe care Laura le rostise în camera sa. Îi vedea ochii strălucitori de o trăire ce i se păruse doar ciudată. Și totul îi apărea într-o altă lumină: „Se sinucisese Laura?”

Când ajunsese într-un târziu acasă, o găsi pe Gina așteptându-l neliniștită.

— Aș putea fi oare geloasă pe o moartă?! Întrebă ea după ce-l ascultase tot timpul cu un zâmbet nedefinit desenat pe chip.

Emil îi mângâie mâna:

— Cu această înmormântare am îngropat o parte din inocența ce se duce încet, încet. Am simțit moartea undeva, în văzduh sau, poate, adânc în mine, undeva. I-am simțit suflarea ca pe a unui monstru, pe care nu-l vezi, dar îl simți cum face incursiuni în domeniul vieții de unde își alege victimele. Dar ceea ce mă îngrijorează cel mai mult este faptul de a

simți moartea în chiar împietrirea sufletului, în faptul de a fi devenit atât de obiectiv în fața vieții. Lipsa de emoție înseamnă, de fapt, moartea a ceea ce era mai de preț în mine.

În noaptea aceea nu putu adormi decât târziu. Mereu îi apărea pe ecranul viselor, imaginea Laurei întinsă în coșciugul de lemn, astupat cu flori veștejite acum. Căutând-o mereu în gând, în fundul gropii aceleia reci, i se părea că o urmează în lumea morții hăde. Adormi cu greu, abia spre dimineață, și se trezi, înspăimântat, în urma unui vis: din cauză că dormise pe partea stângă, inima i se oprise, iar el ascultase atent, cu panică, să reaudă acele bătăi ale vieții. Dar totul în jur tăcea. Numai Laura, pe care n-o vedea, îi explica, pedant, cu o voce rece, că faptul morții nu însemna, de fapt, nimic, frigul din morminte nefiind chiar atât de nemilos.

Privind prin fereastră, i se păru că oamenii care se mișcau pe străzi erau toți niște condamnați, resemnați în nepăsarea lor, cu fețele lor lipsite de orice entuziasm, de orice bucurie.

În zilele următoare, încercând să scrie la roman, avu impresia că frazele erau lipsite de adâncime, goale. Însuși faptul de a face literatură părea ceva pueril. Îl stăpânea un sentiment de nemulțumire de tot și de toate.

Statul în casă îi dădu apoi o apăsare sufletească de care, ca să se elibereze, reluă lungile plimbări, singur sau împreună cu Gina. Frigul nu-i împiedică să colinde ore în șir străzile, pe care parcă le vedea atunci pentru prima oară. Și gândurile îi erau mai vii.

Moartea Laurei, dar mai mult Moartea însăși, îl revitalizase. Și își spunea că, timp de trei ani, nu făcuse altceva decât să trăiască într-un cavou, departe de natură, departe de lume, smuls afară din Viața însăși.

Apoi amintirea Laurei îl încercă din ce în ce mai rar. În ziua în care-și dădu seama că trecuse o săptămână în care uitase de ea cu desăvârșire își spuse că abia atunci ea murise, pentru el, cu adevărat. Și gândul acesta aduse o altă stare de deprimare ce-l închise din nou în casă. Ceea ce nu putea accepta nu era atât moartea în sine, ci faptul că Viața conținea în ea fatalitatea acestei legi a uitării.

În sesiunea de examene, ce avu loc în aceste zile, deși citise cursurile doar superficial, promovă patru din cinci.

El nu mai aștepta decât primăvara.

55

Dar în martie era încă frig.
Eliberat de grija examenelor, reluă lucrul la roman și această muncă îl pasionă din nou. Era chiar mulțumit de ce făcea.

Medita noaptea și apoi, după doar câteva ore dormite, se trezea și primul lucru pe care-l făcea era să recitească paginile scrise cu o zi înainte. Încet, încet, gândurile și ideile se activau ca zborul de lăcuste, dimineața. Și cartea înainta satisfăcător.

Uita, adesea, și să mănânce până seara târziu, când genunchii începeau să-i tremure și să nu-l mai asculte.

Căuta să aibă cât mai puțin contact cu lumea din afara ferestrelor sale. Cursul obscen al vieții românești nu-l mai mira, îl umplea doar de silă, îl demoraliza și, mai ales, îl întârzia de la proiectul său.

Anul acesta, de ziua onomastică a Dictatorului se inaugurasă o expoziție omagială intitulată pompos „Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profunde prețuiri de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu,

ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări". Era încă o expresie grețoasă a lașității și slugărniciei nețărnumurite ale acestui popor nețărnumurit de josnic.

Adevărata natură a „relațiilor de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări” se demasca în faptul că, în cadrul unei vizite în România, cancelarul german Helmut Schmidt fusese șantajat să acorde României un credit de 700 milioane mărci, ca Ceaușescu să binevoiască să-și respecte semnătura pusă pe Actul Final de la Helsinki și să permită etnicilor germani să părăsească „definitiv” țara în care trăiseră de aproximativ șapte secole. Răscumpărarea din sclavie își refăcea așadar apariția pe malurile Dâmboviței. Această aberație din alte vremuri devenea și mai pregnantă sub forma unei plăți la care era obligat fiecare german individual care, luându-și lumea în cap, voia să scape din România.

Emil nu mai cumpăra ziarele.

Ce era nou în atitudinea lui era o liniște ce venea dintr-o creștere interioară. Ea îl adusese la un nivel în care nu mai putea accepta ca acest popor de nimic, această țară ponosită, bătută de Dumnezeu, să-i mai cenzureze Eul.

Era, de acum, cu adevărat depășită epoca în care fusese doar un tânăr chinuit. Își rememora cu un zâmbet peticit frământările anterioare. Îi răsunau în minte, ca de neînțeles, vechile întrebări:

„Nu cumva este o lipsă undeva, în alcătuirea mea intimă, care face ca totul în viața mea să fie nul? Nu există, cumva, în personalitatea mea un minus care deformează rezultatul acțiunilor mele, rezultatul faptelor mele?”

Acea harabaură ce domnise în mintea sa până mai ieri, lăsase locul unei liniști de clarități psihice. Se eliberase, în fine, de „subiectivismul național”. România și românii

încetaseră să fie standardele care să-i cenzureze lui prezența în lume și în Univers.

Înțelegea că, din perspectiva morală, era unul dintre acei oameni rari — deși avea pudoarea sentimentelor sale trebuia totuși s-o recunoască —, care întrezărise în cadrul conștiinței sale o lume, de obicei ascunsă majorității oamenilor, cea a „ideilor”, cum au numit-o filozofii și scriitorii, și care, ademenindu-l cu logica sa, îl făcuse să creadă în virtuțile ei cu sinceritate. Și tocmai sinceritatea aceasta, spre deosebire de simpla acumulare de informații, era totul, făcea adică diferența, plină de tâlc, dintre aparență și esență.

Reușise acum — și cu ajutorul minții excepționale a Domnului Panait — să depășească acea epocă din viața lui, de prăbușire sufletească, ce urmase înțelegerii adevărului despre sufletul poporului în mijlocul căruia apăruse.

Din acel loc, înțelegea prea bine, se sustrăsese spiritual... nu fără un motiv adânc.

După un deceniu de la trezirea conștiinței, în mijlocul acelei mocirle morale, în fața acelei exhibiționări a lașității românești, încet, încet, i se înecase pentru totdeauna orice optimism național. Încrederea lui în capacitatea de trăire superioară a poporului în mijlocul căruia apăruse se risipise cu totul, irevocabil, iremediabil.

Lașitatea, josnicia, micimea românilor, în acel deceniu 7 blestemat, aveau să-l obsedeze până la moarte. Nu mai simțea pentru români decât un imens dispreț. Un dispreț amestecat cu silă, ca în prezența oricărui lucru iremediabil rău alcătuit.

Poporul român căzuse la examenul de demnitate. Se dovedise astfel că Eminescu, idolul său, poetul întristat cu al cărui volum de poezii umblase întreaga sa adolescență, se iluzionase într-un mod trist, și că el nu fusese decât tot un element din afara adevărului.

Poporul român i se arătase lui Emil gol, așa cum e el: bun de nimic.

Într-una din zile, în vreme ce treceau pe lângă mame care-și plimbau copiii prin parc, Domnu' Panait îi atrăsese atenția:

— Uită-te la ele! Își poartă toate, dar absolut toate, plozii în căruțuri făcute de alții, adică de popoare care creează cultură. Și mamele astea, dar desigur că mai ales tații, acești indivizi fără nici o mândrie, incapabili de nici o creație, se consideră privilegiați dacă odraslele lor se pișă în căruțuri obținute „de afară”. Și se cred deasupra „gloatei”, deasupra muritorilor de rând. Dar cât de simbolic e acest fapt! Viitorul lor de netrebnici e legănat de gândirea altora, a unora care fac treabă și ale căror cerințe interioare, străine acestui trib primitiv, sunt doar imitate!

Și adăugase, un lucru care îi dăduse mult de gândit lui Emil însuși:

— Acolo unde se vede cel mai bine inferioritatea etnică a românului este în copil. Copilul german sau englez este un matur în miniatură, în vreme ce copilul român e un boț peltic. El tândălește cu privirea buimacă. Mai târziu, odată cu perioada adolescenței, se ivesc disponibilitățile — caracteristice rasei sale — de șmecheie și lichelism. Și, odată ce e corupt, e mai greu să-ți dai seama de inferioritatea lui. Șmecheria poate trece de istețime, iar istețimea, laăștia, trece drept inteligență.

Emil nu se mai îndoia că avusese uluitoarea neșansă de a se naște și el cu acest handicap uriaș, cu acea „nefericire” — cum o numise Eminescu —, care se numește geniu. Și geniul său fusese acela de a se obiectiva și de a depăși minciuna „subiectivității naționale”. „Nefericirea” fusese infinit amplificată. Capacitatea sa de a pătrunde dincolo de „subiectivismul

național” și de a afla adevărurile ultime asupra poporului în mijlocul căruia apăruse, îi răcea dureros inima.

Își spunea:

„«Obiectivitatea», în legătură cu natura organismului etnic căruia aparții, e o monstruozitate contra naturii. Mi-a fost și mie, deci, ursită «nefericirea»! Și cât de mult încă amplificată!”

Pentru că el înțelesese, împotriva instinctului de conservare, că nu se poate face o suprapunere a calității de om pe cea de român. Dar asta — își spusese — era valabil pentru orice comunitate omenească. Nu toți germanii erau oameni, cum nu erau nici toți francezii sau englezii. Pricepuse însă și că diferența se făcea de către proporția de Oameni care, datorită unei oarecare valori a masei în mijlocul căreia se nașteau, nu erau devorați cu totul de aceasta. Popoarele erau, desigur, doar niște conglomerate de bestii, dar Oamenii din mijlocul lor puteau fi mai puțini sau mai numeroși. Asta făcea deosebirea dintre popoare. Cu cât numărul Oamenilor era mai mare, cu atât aceștia, datorită masei critice, acționau să tragă în sus pe unele dintre animalele de jos. Și invers, din cauze genetice sau istorice — sau din amândouă — cu cât numărul Oamenilor era mai mic în mijlocul bestiiilor, cu atât mai sigură era pieirea lor, pe de o parte, și izbânda și perpetuarea sălbăticiiei, pe de alta.

Nici nu-l mai interesa „soarta” poporului român. Acesta făcea doar, neabătut, ceea ce făcea de mult. Și își spunea că avea s-o facă cu el sau fără el:

„Popoarele primitive nu creează un mediu superior, motiv pentru care elementele de valoare sunt ucise de climatul vitreg. Acestea mai au, atunci când timpurile o permit, eventualitatea emigrării. Iată, logic, de ce popoarele primitive

fac, pentru ochiul atent și pentru inteligența superioară, figura unor sinucigași.”

Deși, până acum, Emil nu considerase niciodată serios alternativa emigrării, ea se impunea cu putere. Nu mai încerca să se scuze. Logica îi indica fără îndoieli ceea ce avea de făcut.

Monologul său, în rătăcirile sale pe străzi, devenise monoton:

„Existența într-o societate fără valori morale nu e posibilă. Într-un mediu foșcând de hoți nu poți trăi în siguranță. Nu te poți proteja tot timpul. Mai devreme sau mai târziu vei fi victimizat. Securitatea unei societăți e dată de gradul de moralitate ridicat al membrilor ei. Nici un om superior nu trăiește printre hoți la nesfârșit, așa cum nu faci decât să vizitezi locurile unde trăiesc animalele sălbatice. După un safari, mai lung sau mai scurt, te întorci printre semenii tăi în lumea civilizată.”

Era totuși trist. Simțea ca pe o risipire absurdă înstrăinarea unui complex sufletesc atât de entuziast, atât de înclinat către construcție. Încă acei „polițiști ai culturii” — un Macedonski, un Rădulescu-Motru, un Brâncuși, un P.P. Negulescu, un Bacovia, un Rebreanu, un Camil Petrescu — își exercitau autoritatea plină de frumusețe asupra sa.

Venea și primăvara. Se simțea în culoarea cerului, în adierea vântului, în respirația pământului.

Aprilie aduse zile frumoase.

Și Emil, în pofida gândurilor sale pesimiste din timpul iernii, simțea din nou o revărsare de generozitate în inima sa. Avea nevoie de natură și, ca să se sustragă realității sinistre a oamenilor, se strecura, ca o umbră, pe străzi lăturalnice, cu privirile în jos, în căutarea aleilor Parcului Herăstrău.

56

Apoi, luna aprilie, îi scoase pe români în stradă. Obosiți, mai îmbătrâniți de o altă lungă iarnă, ca niște supraviețuitori, se dezmierdau în soarele călduț.

Odată cu sosirea primăverii, Emil simți din nou fiorul creativității. Reluă cele două piese de teatru. Încercă să adâncească problematica. Și, mai ales, voi să vadă cât potențial mai aveau, confruntate cu noua înțelegere a fenomenelor vieții ce se ilustra în roman.

Cele două texte ajunseseră undeva la granița dintre literatură și filozofie. Din conștiința că „drama absolută” era o dramă „invizibilă”, ea presupunând oameni „absoluți”, își spusese că în cadrul acestei „civilizații românești”, sortită la o existență în stare de șerbie, precară, opacitatea față de exemplele de „umanitate superioară”, era ea însăși absolută și făcea piesele ininteligibile.

Nu dăduse deci foarte multă importanță așa-zisei tehnici teatrale. Și adăugase comentarii nenumărate în paranteze, adevărate note filozofice.

Nu înțelesese niciodată indulgența Criticii față de indicațiile de decor și fizionomie, care nu sunt de folos în nici un fel regizorului sau actorilor, acestea nerespectându-se niciodată și, pe de altă parte, furia îngustă cu care se amendau mereu notele de comentariu psihologic de care Critica ar fi vrut să vadă textul cu desăvârșire sărăcit. Era ca un fel de teamă de a nu plictisi cititorul, ca și cum acesta, de vreme ce citește, n-ar fi interesat de o participare cât mai completă la actul cunoașterii, care era piesa de teatru. Era aici un dispreț față de cititorul de teatru, căruia i s-ar cuveni mai mult credit. Pentru că nu oricine citește teatru, ci doar unul individualizat, preocupat de frământarea psihologică, acesta fiind de cele mai multe ori „cititorul avizat”, adică tocmai cititorul prin excelență. Textul vorbit se adresa doar spectatorului din sala de teatru, mai totdeauna un consumator de exhibiții plătite, după o masă copioasă. Și această situație nu e străină de un anume dispreț, justificat, față de dramaturgul român însuși, care nu se ridică nici el la nivelul unei dezbateri ideologice, mai presus de bancurile cu Bulă.

Se socotea îndeajuns de maturizat ca să-și spună că sosise, în sfârșit, timpul să procedeze la o exorcizare a răului care-l posedă. Și înțelegea s-o facă în laboratorul de încercare pe care i-l pune la îndemână romanul său. Iar cele două piese, *Încercarea* și *Neînțelegerea*, deveneau numai un prolog al acestuia.

Notele sale, fie că erau integrate în dialogurile din cele două piese, fie că erau integrate în roman, constituiau un sistem de gândire unitar. Și nu ezita să le lase să se comenteze unele pe celelalte. Scria deci, ceea ce se chema, „metaliteratură”.

Își dădea seama că, fără acea pătrundere a psihologiei poporului român, care i se revelase prin „școala” frecventată în biroul Domnului Panait, n-ar fi putut înțelege agonia unora

dintre membrii lui, agonie ce i se părea a fi reprezentativă pentru o minoritate cenzurată de neșansa de a se fi născut nu numai „într-un timp nepotrivit”, dar „într-un loc nepotrivit”. Și aceasta era tema sa!

Pentru că el nu mai voia să participe — încă o flașnetă spartă în plus — la acea lașitate enormă ce se putea numi „cântarea României” — și care îl avea în frunte pe Eminescu. Nu mai voia, cu nici un preț, să „exploateze” și el, la rândul său, cu slugărnicie, toate formele de viață inferioară: „satul”, „femeia”, „tineretul” și, mai recent, „muncitorimea”!

El voia să illustreze drama celor puțini care, dintr-un sentiment rar printre români, refuzau să-și prostitueze conștiința, spunând altceva decât gândeau și decât le dicta adevărul interior. Adică ceea ce, de atâția ani, se întâmpla în țara sa, sub dictatura dezgustătoare a mitocanilor așa-zis comuniști.

În trecutul său, în cei cincisprezece ani mai precis, în care personalitatea i se formase, din vuietul atâtor frustrări, a atâtor deziluzii, simțea totuși clar că există pentru toate acestea un numitor comun, ce face din existența sa un caz general, reprezentativ. Trebuia, de aceea, să caute să valorifice un eșec aparent, printr-un protest care să dea un sens existenței sale, protest al unei conștiințe nedispuse să se sinucidă, falsificându-se.

După declin în existența socială, după zbateri dramatice care nu duseseră însă și la declin în conștiință, se afla, la douăzeci și cinci de ani, lipsit de orice posibilitate de a-și pune în valoare personalitatea altfel decât prin aceste scrieri care erau, da! cu adevărat un protest.

Dificultatea care rămânea în fața sa, și era chiar chestiunea esențială a esteticii, era facerea credibilă a acestui caz particular, a acestui complex psihologic „absolut”.

Și Emil ajunsese la nivelul de radicalizare încât să-și spună că nu poți convinge decât într-un singur caz: atunci când ai dreptate! Nu convingi nici chiar atunci când, din întâmplare, faci o afirmație adevărată — ea nu e credibilă pentru că nu e făcută „dintr-o pornire internă conștientă, deci justificată”, sau, cum spune englezul, „for the right reason”.

Știa riscurile pe care și le asumase cu radicalismul respingerilor sale. Dar dacă avea să greșească, avea să greșească „după capul său”, și nu pentru a se fi plecat cu lașitate în fața tuturor poncifelor „îndeobște acceptate”.

Deja preocupările sale literare datau de un deceniu și jumătate dar, descurajat de puțină considerație ce vedea că se dă în jurul său adevărului, valorilor morale, fără de care nu concepea existența literaturii, nu mai avea curajul să creadă că ar putea realiza o carieră literară în propria țară.

Dar acum, acest lucru, numit „carieră literară”, nici nu-l mai interesa. Depășise acel nivel al „vorbelor”. Acum scria cu propriul său sânge.

Nu mai urmărea, ca în adolescență, idealul de a fi recunoscut, admirat, iubit chiar.

Într-un moment de slăbiciune ceruse părerea Domnului Panait.

Acesta izbucni:

— Să fii recunoscut, să fii admirat, să fii iubit!? De către cine!? De către intelectualul român!? De către căcatul ăsta, care nu știe decât să se gudure pe lângă „Marele sătean retardat”? De către acest primitiv, revărsat la oraș, odată cu acest tsunami de noroi pornit din odiosul sat românesc și devenit politruc în capitală!? Acest „critic” ar urma să te nemurească pe dumneata într-o cronică!? Să te scape de spaima morții?...

Niciodată nu-l mai auzise pe bătrân pronunțând vulgarități în discuțiile lor. Însă atitudinea lui era la fel de judicioasă ca întotdeauna.

Emil își argumenta că geniul are o poziție ingrată față de timpul său. Nietzsche spusese contemporanilor că se va naște, pentru ei, după ce va fi mort. În cazul românilor, geniul nu se naște niciodată. Odată ce a murit, e bine murit. El continuă să existe doar într-o situație de clandestinitate și nimeni nu înțelege de ce mai stăruie „pe aici”. Pentru că prea puțini sunt cei care-l pot înțelege.

Se ajungea din nou la chestiunea proporției dintre masa de rămători și cei aleși, care sunt, față de cei dintâi, la acest popor ponosit, într-o proporție înspăimântător de insignifiantă.

Își spunea:

„Cât de adevărat e că «nimic nu e în regulă la români»! Nici posteritatea nu funcționează «pe aici»!

Cum nimic nu-i devenise mai indiferent decât stima românilor de azi sau de mâine, Emil căuta justificarea muncii sale:

„Vor mai naște în aceste locuri ponosite și alți tineri — Oameni — care nu vor putea compromite binele ce se va fi încheiat cumva în ei, cu adâncă sălbăcie a acestui popor și ei vor găsi, poate, în scrierile mele, un îndemn să nu mai răta-cească atât de mult până să-și argumenteze fatalitatea mizeriei de a te naște în mijlocul românilor... și poate vor afla mai repede o salvare individuală.”

Găsea singur că asta era singura rațiune ca acele pagini să continue să călătorească în lume și în timp.

Plecarea lui din țară era un lucru stabilit definitiv. Numai că nu știa cum o va face. Și mai ales nu știa încotro „își va lua lumea în cap”.

Ceaușescu fusese primit, în aceste zile, la Casa Albă, la Washington, DC., de noul președinte al S.U.A., Jimmy Carter, și el se simțise din nou trădat.

Luna mai readuse splendorile în natură și făcea izolarea în casă dificilă. Soarele puternic, lumina ce inunda ochii și limpezea creierul, verdeța ce oxigena atmosfera și făcea sângele să întinarească, îl scoteau pe Emil din „vizuina” sa.

Când nu mai putea lucra, simțindu-și mintea buimacă de efort, pornea în plimbările sale solitare. Se pierdea pe străzi liniștite, „mereu de lume fugară”, cum se exprimase poetul său favorit.

De la o vreme, observa un fenomen nou. Sub acțiunea buldozerelor, dispăreau clădiri pe care el era obișnuit să le privească odată cu admirație și să și le imagineze într-o stare îmbunătățită prin renovare.

Sub pretextul reconstrucției în urma cutremurului din anul trecut se hotărâse o „resistematizare” urbanistică a Bucureștiului. Populația, firește, nu fusese consultată. Se zvonea doar că Ceaușescu hotărâse construirea unui „centru politico-administrativ”, un „Centru civic”, totul aliniat în funcție de un „Bulevard al Victoriei Socialismului”. Și toți se puseseră pe dărâmat. În cadrul „trăirii românești” apărea figura unui nou Neron!

Era adevărat că în oraș se construia aparent mult, chiar dacă totul era de proastă calitate. Dar, ca să se construiască, se dărâma și mai mult. Începeau, timid deocamdată, să dispară clădiri de patrimoniu, biserici, statui.

Emil deschise discuția asupra slujirii chipului orașului. Era indignat de lipsa tradiției la români. Ei mereu distrugeau ceea ce făcuseră cei dinaintea lor.

Domnu’ Panait spuse simplu:

— Ca tot ce e pe aici, nici conceptul de tradiție nu e decât o corupere. Bisturiul în mâna unui medic curăță gangrena, în mâna unui criminal, ucide. Sentimentul tradiției la un popor creator de cultură este izvorul tuturor instituțiilor care fac din existența în prezent instrumente ale vieții armonioase laolaltă. Poporul român își păstrează tradiția primitivității lui. Țăranii, reprezentați prin „Marele țăran”, n-au nevoie de tradiția arhitecturală. Ei se simt apăsați de ea și, prin el, o dărâmă. La popoarele distrugătoare de cultură tradiția înseamnă perpetuarea stării primitive.

57

Pe la sfârșitul lunii iulie, izbucni un scandal de mari proporții pentru stabilitatea regimului polițienesc al lui Ceaușescu.

Un general, Mihai Pacepa, șeful Direcției de Informații Externe, „defectase”, în Germania, unde fusese trimis cu o misiune, și ceruse azil politic în S.U.A. Acum se zvonea că fusese, vreme de mai mulți ani, un agent dublu. Cunoștea deci, prin natura poziției sale înalte, toate secretele Dictatorului. Se mai spunea că, după o vizită a lui Ceaușescu, cu vreo lună în urmă, în China, Coreea și Vietnam, Pacepa nu s-ar mai fi simțit în siguranță de teama unei deconspirări.

Se părea că masca pe care „regimul Ceaușescu” o purtase atâția ani, cădea.

În orice caz, viața cetățenilor, care se îngreunase mult în ultimul timp, amenința să devină de netrăit. Se instaura un regim curat polițienesc.

Emil începu să se teamă serios.

Nu-l luase în seamă pe Sorin care încercase de câteva ori să-i atragă atenția asupra amplorii pe care o luase acest „aparat” al Miliției și Securității.

Acum avea la tot pasul motive noi să se convingă singur. Căci „aparatul” se lărgise într-atât încât devenise o caracatiță uriașă care, pentru a se hrăni, avea nevoie mereu de mai multă hrană și făcea astfel victime absolut nevinovate.

Nu mai era deloc nerezonabilă psihoza, teama permanentă care încerca populația.

Evident, chiar asta se urmărea. Timorarea populației și, în felul acesta, împiedicarea izbucnirii vreunei manifestări colective de protest.

Emil, peste tot pe unde mergea, se întâlnea numai cu milițieni. Aceștia se înmulțiseră peste măsură într-o perioadă de timp relativ scurtă. Dacă ieșea prin oraș, nu făcea câțiva pași fără să zărească imediat o altă uniformă albastră.

Și alt fapt care-l uimea și îl îngrijora era prezența, mai mereu, pe străzile orașului a unor autobuze ce transportau elevi de pe la școlile Miliției. Urmărea cu interes fețele acelea tăcute din spatele geamurilor și, în privirile lor, i se părea că zărește un fel de mirare de ceea ce vedeau, un semn, pentru el, de natura „învățăturii” pe care aceștia o primeau în școală.

Domnu’ Panait observase și el fenomenul:

— Îi îndoctrinează încontinuu. Le spun că civilii sunt niște infractori, care fac mereu afaceri, așa-zisa „bișniță”, și care trăiesc numai încălcând legea. Și îi țin izolați, pentru ca apoi să le dea drumul împotriva populației, ca unor fiare. Toți, țărani, trăiți în condiții mizere, sunt, din această cauză, cu totul devotați regimului.

În scurt timp, fenomenul fu observat de toată lumea. Era comentat cu îngrijorare și cu precauție.

Într-adevăr, în loc de unul sau doi milițieni, acum apăreau pe străzi câte patru, cinci. Și, aceștia, de multe ori, erau însoțiți de elevi care patrulau uitându-se în toate părțile, cu pistoale-mitraliere în spate.

Nu puteai să mai întârzi peste ora zece seara, că era obligatoriu să fii oprit cel puțin o dată, în drumul tău spre acasă, și legitimat.

Și circulau tot felul de zvonuri. Dar nimeni nu știa nimic.

Emil înțelese însă că, în situația de deteriorare a economiei și, implicit, a relațiilor sociale, nu mai era suficientă o dictatură clasică, cum fusese până acum. Era nevoie de teroare. Altfel, oamenii, din ce în ce mai nemulțumiți, ar fi fost imposibil de intimidat.

Înțelegea că, după „destinderea” de la sfârșitul anilor ’60, datorită falimentului economic ce se apropia, urma să se instaureze o nouă teroare.

Nu se mai indigna — nimic nu-l mai putea surprinde. Lua doar lucrurile așa cum erau. Trebui să se ferească. Dacă înainte nu mai ieșise din casă decât destul de rar, ca o reacțiune la o stare morală inacceptabilă a întregii societăți, acum se izolă din teama de a nu cădea victimă acestui aparat de represiune, din ce în ce mai mare.

Într-o dimineață, pe când ieșea din Parcul Floreasca, — îl căutase pe Sorin, dar nu-l găsisese acasă —, și se pregătea să traverseze Bulevardul Primăverii — relativ aproape de locuința lui Ceaușescu —, fu martorul unei scene bizare.

Un Volkswagen — „Beetle” — pricăjit, unul dintre acele automobile ale „hippy”-lor din „sixties”, purtând un număr de înmatriculare olandez, înainta spre Parcul Herăstrău.

Deodată, pe neașteptate, o Dacie cenușie, se desprinsese de lângă trotuar și, absolut din senin, se îndreptă spre umila mașină și o tamponă cu violență.

Emil rămase locului să privească scena.

Un „securist”, cu ceafa groasă de țăran, cu capul — turtit la spate — de țăran, luase această inițiativă ca să audă cumva „Tovul Ceaușescu” de vigilența lui și să fie, poate, promovat.

Și acești milițieni-țărani deveneau mereu mai obraznici.

Într-o seară, în vreme ce Domnu' Panait îl conducea — din politețe, dar și ca „să ia puțin aer” —, una dintre aceste uniforme albastre le ordonă „să treacă pe trotuarul de vis-à-vis”.

Domnu' Panait nu-l băgă în seamă. Murmură doar:

— Cred că glumești.

Dar milițianul-țăran deveni agresiv. Le bară calea, așezându-se în dreptul lor:

— O să treceți când o să mă mai nasc eu o dată.

Domnu' Panait tremura ușor:

— Măi băiatule, tu numai aproximativ poți să spui că te-ai născut. Acolo, în satul tău, mămica ta, cu pizda ei de vacă, s-a scremut și te-a slobozit... nu te-a „născut”... te-a basculat pe târțița ei lată de țărancă... acolo pe cuptor... Născuți ar putea fi numiți cei care au venit pe lume la Maternitatea Polizu din București... nu tu!

Părea întinerit deodată.

Milițianul, stupefiat, bolborosea:

— Tovarășe... tovarășe... mergem în altă parte...

Și totuși, în pofida temerilor lui Emil, milițianul, destul de aiurit, se depărtă.

— Cine știe ce complexe atavice va fi trezit în el apostrofa mea? spuse Domnu' Panait.

Emil avea însă rezervele lui mentale:

„Mai curând o fi crezut că a dat peste vreun «boss» din Comitetul Central!”

Emil nu se mai gândea decât să lase în urmă acest tărâm înfiorător de josnic.

Dar hotărârea lui o înspăimânta pe Gina. Fata era din ce în ce mai nervoasă, din ce în ce mai demoralizată. Tristețea ei, ascunsă cu grijă, se citea totuși în ochii adumbriți și în zâmbetul ei lipsit acum de veselie.

Într-o zi, ca din senin, îi șopti aproape cu vocea voalată:

— Aș vrea, dragul meu, să fiu cea care a încarnat veșnic pentru tine ideea de iubire... și iubirea să fie de-a pururi pentru tine legată de mine, de ființa mea, de chipul meu, de trupul meu, de frumusețea și particularitățile ființei mele. Să nu fiu doar iubita ta, ci însăși ființa ta. Să ajung să aparțin trecutului tău... și dacă m-ai pierde, pierderea aceasta să însemne pentru tine pierderea propriului trecut. Aș vrea să nu te mai poți închipui separat de ființa mea.

Fata dădea glas unei preocupări a sufletului său. Se temea de o despărțire.

Iar el se gândise adeseori că, atunci când va termina romanul și va face demersurile unei plecări din închisoarea numită România, un singur curaj îi va lipsi: s-o expună pe ființa aceasta sensibilă represiunii.

Devenise ea însăși, mai ales în urma clarificărilor care decurgeau din discuțiile lor, conștientă că „nu mai era de trăit în România”.

Într-o după-amiază, în vreme ce stăteau pe o bancă în Herăstrău, se apropie de ei o țigancă „ghicitoare”.

— Hai să vă ghicească țiganca!

Emil era contrariat de această intervenție, iar Gina o privea cu nedumerire.

— Hai să vă spună țiganca ce v-așteaptă în viață!

N-aveau chef de așa ceva:

— Nu ne interesează. Lasă-ne.

Dar țiganca nu se lăsă cu una, cu două. Ținea morțiș să-și câștige cei câțiva lei.

Emil, nerăbdător să continue discuția cu Gina, se răsti la ea.

Țiganca mai insista încă.

— Hai să vă ghicească țiganka! Vă spun acum tot ce vă interesează. Hai, poate aveți vreo chemare, în curând, la Miliție!

Emil rămase perplex. „Ghicitoarea” crezu că în sfârșit i-a găsit punctul slab. Dar el o goni cu energie.

Se depărtă bosumflată, înfoindu-și fustele.

— Calicilor!...

Rămași singuri, Emil îi spuse Ginei:

— Îți dai seama de semnificația acestui incident?!

Gina era serioasă, abătută.

— Țiganka știe ce-i frământă, tot mai mult și mai mult pe oameni și s-a adaptat mediului. Până unde s-a ajuns cu această veșnică amenințare, care este Miliția! Sau Securitatea!

58

Apoi, la scurt timp, Gina îi spuse cu un glas în care se trăda emoția:

— Nu știu cum vei primi vestea asta...

El aștepta nedumerit.

— Sunt însărcinată, spuse fata, după o clipă de ezitare.

Rămase descumpănit, și apoi, înainte de a simți măcar cea mai vagă umbră de încântare, ce se presupune, la vestea paternității, fu copleșit de îngrijorare.

În acel sfârșit de vară, plin de o rodnicie, mai cuprinzătoare parcă decât oricând, a naturii, Gina insistă mult să aibă copilul.

— Nu va fi o povară pentru noi. Dimpotrivă, caută ea să-l lămurească. Ar trebui să fie un suport moral...

Emil se împotrivi cu un soi de panică. Își spunea că nu are dreptul să aducă pe lume un copil în situația în care se afla. Nimic nu garanta că va putea face ceva pentru el, când el însuși nu vedea viitorul decât sub forma unei inevitabile arestări. Nu, hotărât, n-avea dreptul să dispună de o nouă viață.

Dar, mai ales, în sila lui față de români, nu voia să fie „producătorul” unui exemplar în plus.

„Nu putem fi mai prejos decât unele animale care au «demnitatea» de a nu se înmulți în captivitate.”

Avansă banii și găsi un doctor care întrerupsese mica viață ce voia să-și ia zborul. Gina rămase posomorâtă, cu o rană în inimă și el simțea că nu se plângea numai din dragoste pentru el.

Întâmplarea îi creă un sentiment de vinovăție. Își spunea, de asemenea, că nu avea dreptul s-o condamne pe Gina la o viață de renunțări. Pentru ea, acceptarea necondiționată a voinței lui însemna o diminuare de fiecare clipă. El impusese vieții lor o poziție de forță care, firește — știa asta clar —, era singura posibilă într-o lume detracată. Dar, în fața faptului concret, în fața suferinței fetei, pe care o simțea în adâncul sufletului ei, ca o rană deschisă, era îndurerat.

De când Ceaușescu „dăduse” legea care interzicea avorturile, se întâmplau tot felul de tragedii. Mame moarte pe mese de bucătărie, cadavre de copii descoperite prin coșurile de gunoi, spitale clandestine improvizate în apartamente insalubre.

Își spuse că de vină nu putea fi decât aceeași atitudine criminală față de suferințele oamenilor, aceeași imixtiune brutală în intimitatea lor, a „cuplului prezidențial” care făcuse prizonieră o țară întreagă. De vreme ce viața oamenilor devenise de nesuportat prin coborârea lipsurilor sub limita decenței, câte femei tinere și-ar mai putea permite să aibă un copil?

Se încerca să se limiteze căsătoriile religioase. Angajații unor instituții de stat fuseseră concediați dacă se afla că trecuseră pe la Biserică.

Nu-și mai găsi liniștea relativă de până atunci. Fu rândul fetei să caute să-l consoleze.

Se afundă cu disperare în munca sa, scriind la roman. Procesul acela din zonele adânci ale vieții sufletești se cuantifica acum în acest text, cum nu se mai scrisese altul în limba română. Simțea obscur că investiga, din subsolul în care trăia, și care era unul simbolic, cu o cruzime fără precedent, mândrele năstrușnice la care era silită o conștiință neîntinată, la contactul cu ceea ce se numește pompos „trăirea românească” și care se dezmața la numai o jumătate de metru deasupra patului său sărăcăcios, de campanie.

Și pentru că își simțea vocația de scriitor adevărat, dorința și hotărârea de a-și păstra virgină, neîntinată, viața morală — așa cum fecioara își păstrează fecioria pentru o nuntă mare —, devenise o adevărată nevroză. Respingerea „societății comuniste” era acum totală.

Într-o dimineață fu căutat de „administratorul de bloc”. Emil era nedumerit.

— Ce s-a întâmplat?!

Acesta scoase un dosar de sub braț.

— Trebuie să completez aici niște date despre dumneata. Pentru cartea de imobil. Mi-o cere de la Miliție.

Emil îl descusu:

— De la Miliție?!

Responsabilul răspunse firesc.

— Da. De acum cartea de imobil va fi ținută de „ei”. Și vor să afle totul despre locatarii din blocul nostru.

Emil îl întrebă:

— Și ce trebuie să completați?

— Anul nașterii, data, locul nașterii, numărul livretului militar, locul de muncă.

Emil îi ripostă.

— Cum, asta e obligatoriu?!

Responsabilul îl privea, acum el, nedumerit.

— Nu-ți spusei că-i pentru Miliție?! Că doar nu pe mine mă interesează.

Emil îi dictă datele și, când ajunse la rubrica ce privea locul de muncă, dădu adresa garajului unde lucrase Sorin.

De atunci nu mai răspunse nici măcar la sonerie.

Apoi, la câteva zile doar, când urcă în stradă, cineva, un bărbat, îl opri.

— Vreți să stați o clipă?

Emil era nedumerit.

— Locuiți aici?

Da.

— Facem niște verificări.

Și necunoscutul îi arată o legitimație de „lucrător de Securitate”.

— Știți, suntem informați că X, care locuiește aici, la etaj, ar fi un element dușmănos. Cunoașteți ceva despre el?

Emil bolborosi ceva, spuse că nu știe nimic, se scuză.

„Securistul” insistă:

— Totuși, sunteți vecini, aici?!

— Da, dar eu nu prea cunosc și de altfel, nici nu sunt cunoscut. Nu mă preocupă... În sfârșit, nu cunosc.

„Securistul” păru nemulțumit, dar Emil își continuă drumul.

Află apoi, de la un vecin binevoitor, că asupra sa se fac cercetări.

Gina era îngrijorată:

— Asta e tehnica lor. Când vor să pătrundă în vreun fel în casa ta, vin cu chestii din astea. Dacă tu știi ceva despre un X,

un al treilea. Dar el te conduce apoi abil spre o discuție care îl interesează pe el. De-acum, la mai bine nu trebuie să te aștepți. La mai rău, da!

Emil era foarte îngrijorat în privința manuscriselor sale.

— Nu poți niciodată să știi pentru ce ai devenit suspect. Poți fi bănuít de orice, de la trafic de valută, până la activitate subversivă. Îți dai seama ce ar însemna să mă pomenesc cu un control acasă și să fie găsite la mine hârtiile astea?!

Gina îl întrebă:

— Ce e de făcut?

— Mai întâi, voi arde chiar în seara asta tot ceea ce nu prezintă pentru mine un interes. Cred că ceea ce le-a atras atenția vecinilor este faptul că s-a auzit mașina de scris.

— Vrei să nu mai scrii?

— Ba, voi scrie. Dar cu multă prudență. Tu, care nu ești prea cunoscută aici, vei lua la tine dactilogramele și-mi vei aduce numai ceea ce-ți voi cere eu.

Nu mai țin u nici un fel de hârtii în casă. Capitolele, pe măsură ce erau redactate și corectate, erau scoase de Gina, strecurate în lenjeria intimă, și duse, cu nesfârșite precauții, la ea și ascunse.

Nu se mai arătară niciodată împreună și Gina se feri cât putu să fie văzută întrând.

Și află, de la alt vecin, acesta „indiscret”, că, de fapt, „vecinul binevoitor” fusese cel care îl denunțase Miliției ca „suspect”.

Sentimentele lui față de lumea din jur se transformau din dispreț în adversitate:

„Cum am putut să fiu atât de naiv să consider că neapărat trebuia să mă comport numai după codul scris și nescris al unei societăți presupuse civilizate!? De parcă, dacă m-aș

duce în junglă și aș fi nevoit să am de-a face cu niște sălbatici, ar trebui să mă conformez principiilor onoarei! Găsindu-mă într-o junglă, e penibil și caraghios să mă comport ca într-un salon. Trebuie să supraviețuiesc. Nu adaptându-mă, bineînțeles, dar ferindu-mă din calea fiarelor care îmi pun viața în primejdie. Și când aparțin, prin virtualități, lumii civilizate, ce-mi rămâne de făcut? Să mă întorc printre ai mei. În nesfârșita mea delicatețe, n-am fost decât ridicol cu jena mea de a-l tulbura pe ucigașul meu cu vreun gest prea brusc și inestetic, când acesta îmi pregătea moartea.”

Seara continua să se strecoare pe străzile tăcute înspre locuința Domnului Panait.

59

Așa cum era de așteptat, bazaconiile lui Ceaușescu, pe care el le numește „politică economică”, dau întâile semne de faliment.

Domnu' Panait se rezemă de spătarul fotoliului.

— Industrializarea forțată a României se dovedește o iluzie și se va dovedi în curând a fi un adevărat neant. Industriile siderurgică, petrochimică și constructoare de mașini, pe care le-a „dezvoltat” el, într-o țară lipsită de materii prime, vor duce la o prăbușire economică fără precedent a României.

Își aprinse prima țigară:

— Timp de un deceniu și jumătate, acest om îngust la minte a pretins, bazându-se, firește, pe tancurile sovietice, ca nimic să nu se facă în această țară altfel decât spune el.

Urmă o scurtă pauză:

— Iată însă că „indicațiile prețioase”, de care era, și mai este încă, plină gura lui strâmbă, au dus la un faliment ce abia se întrezărește, dar care, îți garantez, va deveni un marasm economic cât de curând.

Emil îl asculta cu atenție.

— Și acum, că „pohta ce-a pohtit” el se dovedește falimentară, crezi că o să se dea la o parte? Nicidecum. El instaurează teroarea, ca să se mențină la putere. Și ea se va agrava direct proporțional cu urmările din ce în ce mai grave ale falimentului economic.

După ce mai împrăștie câteva rotocoale de fum gros prin încăpere, oftă:

— Vin vremuri grele, dragă Emil! Dar prea puțin mă vor mai afecta pe mine. Eu mi-am sfârșit aproape ciclul în lumea asta.

Domnu’ Panait numai rar se lăsa pradă slăbiciunii. Își ceru parcă scuze cu privirea și continuă. El vedea, ca de obicei, lucrurile în resorturile lor intime:

— Ceaușescu este corupt de Putere ca cel din urmă golan. Asta și din cauză că e țaran. Țăranii, oamenii simpli, șerbii au o părere disproporționată despre Putere, despre activitatea de „conducere a societății” ... ca și geniile politice, de altfel. Lor le e străină cu desăvârșire ideea că în spatele unei guvernări nu se ascunde vreo determinare divină, ci simpla necesitate ce o simt colectivitățile de a se conduce prin exponenți în scopul satisfacerii nevoilor de viață ale omului.

Făcu o scurtă pauză, dintre cele care-i dădeau lui Emil timpul să se concentreze asupra raționamentului.

— Iată că România, aflată acum într-o criză din ce în ce mai evidentă, a „realizat” însă performanța de a fi datoare organismelor financiare cam vreo zece miliarde de dolari!

Aproape că râse, dacă Domnu’ Panait ar fi râs vreodată:

— Iar Ceaușescu e acum furios pe băncile străine. Asta, pentru că îi cer să-și achite datoriile. „Marele om de stat” n-are de fapt decât tot o concepție țărănească asupra lumii financiare. El crede că băncile „boierilor” trebuie să-l miluiască. Și de ce nu l-ar milui, dacă el e „bine intenționat”? Dacă

vine la ei, care „pot”, cu inima lui de om cinstit în palmă?! Numai că, vezi dumneata, băncile, cele de azi ca și cele de ieri, au alte agende decât „industrializarea” României!

Dacă bătrânul dorise să-i trezească un oarecare sentiment de milă față de vechiul iobag încarnat de data asta în persoana „Președintelui” Republicii Socialiste România, aproape că reușise.

— Și acum, urmă Domnu’ Panait, Ceaușescu cere sporirea exporturilor. Dar asta nu mai înseamnă deloc exportul mașinilor grele românești, ci a roșiilor, a castraveților, a verzei, a cărnii. El este silit să plătească datoriile externe în produse agro-alimentare. Și asta, ca urmare a faimoasei „industrializări” care a durat un deceniu și jumătate! Am deja viziunea apocaliptică a viitorului când „industrializarea” românească va lăsa în urmă niște hale strâmbe și ruginite, care i-ar ruina pe români și mai mult, numai dacă ar trebui să le facă să dispară de pe solul lor. Dar ia aminte: plata datoriilor cu produse agro-alimentare e, de fapt, o declarație, fără echivoc, a statutului de „țară bananieră” al României, chiar mai rău decât acela de „țară agricolă” de dinainte de război. Azi, după mai bine de trei decenii de „comunism”, România nu mai produce nimic. Acea agricultură primitivă, făcută de o țărănime primitivă, a ajuns să trăiască din cerșirea de „fonduri străine”.

Și adăugă:

— Nu altfel a fost înainte de război și nu va fi altfel după ce va trece și experimentul „comunist”.

Aerul din biroul Domnului Panait devenise de nerespirat din cauza fumului de tutun și bătrânul se duse cu greutate să deschidă o fereastră. Emil fu uimit de cât de mult starea fizică a „mentorului” său se deteriorase.

Acesta îi citi gândul în ochi și spuse cu vocea tristă, după un oftat:

— Nu mai rezistă mult învelișul acesta pământesc al meu. Văd bine și eu asta.

Emil ar fi vrut să protesteze, dar evidența îl făcu să tacă.

Domnu' Panait nu mai trăia decât prin și pentru ideile sale, pe care voia, până în ultima clipă, să le precizeze în detalii pentru tânărul din fața sa pe care, după aparențe, ajunsese să-l îndrăgească:

— E adevărat că se încearcă, încă o dată, să se corecteze — astăzi prin ideologia comunistă — o racilă organică, vădită de-a lungul istoriei. Anume să se atenueze caracterul egoist al acestui haiduc perpetuu care e românul. Se încearcă din nou să fie silit să formeze o comunitate.

Emil nu prindea ideea.

Domnu' Panait vorbi domol:

— Eu însumi, la vârsta mea chiar, aș fi gata oricând să construiesc socialismul... sau comunismul... sau orice altceva. Nenorocirea e că n-aș avea, niciodată, cu cine. Orice idee care se rătăcește cumva și pe aici va fi localizată, va fi adaptată, va fi românizată, adică va fi coruptă, pulverizată. Românul nu crede în nimic. Poți să-i propui, adică „să-i dai”... lui nu i se propune, lui „i se dă”... chiar dumnezeismul și el îl va trivializa, îl va româniza!

Caracterul general al ideilor îi spunea lui Emil că „ședința” se apropia de sfârșit.

— De aceea liderul nu are nici o șansă, oricât va chema el la „un nou început!” Ca să developezi o societate cultivată și civilizată ai nevoie să găsești mai întâi oameni incoruptibili. Pentru că oamenii incoruptibili pot să instaureze dictatura legii, garanție a egalității. De unde să-i iei însă la români?

Ridică din umeri.

— Dictatura la români e o rezultată a felului lor de a fi. Neputându-se instaura dictatura legii, societatea intră în criză și imediat, la prima cotitură a istoriei, apare nevoia de a se instaura dictatura unuia care să rezolve marasmul corupției.

Emil se întreba când va veni și invectiva care să pună capăt discuției. De data asta, comentariul final al bătrânului păru și mai amar ca de obicei:

— Un om superior, ca să poată crea ceva în interesul românilor, trebuie să nu aibă nimic de-a face cu ei. Imediat ce ia contact cu scârâvia care se numește român, disperă, se blochează.

În zilele următoare Emil se îngrijoră constatând că banii i se împutinaseră. Acea „piele de sagri” se micșorase îngrijorător, nu însă alarmant. Nu încă!

Iar viața era mereu mai cenușie.

Lipsurile cu care era confruntată populația deveneau cronice. Cozile din fața magazinelor alimentare— faimoasele „Alimentări” — se lungeau de la o zi la alta. Carnea dispăruse de pe piață. Când apărea pe undeva, mulțimea lua cu asalt acel loc și se scoteau ușile din „țâțâni”. Se „comasaseră” măcelăriile cu pescăriile și în interiorul acestor noi hibrizi comerciali nu mai existau decât niște cartoane decupate și vopsite, înfățișând crapi grași și care atârnau din tavan agățate de sfori. Pe ele se strângeau muștele.

Industrializarea forțată a țării, dimpreună cu disprețul, nedisimulat măcar, față de imaginea unei Români agrare, expresie a unui parvenitism politic și a unei inacceptabile lipse de cultură a unor indivizi cu „origine sănătoasă”, împinse populația foarte aproape de foamete.

60

Luna august aduse călduri chiar mai mari decât iulie. Emil se trezea dimineța târziu, cu o stare de toropeală în corp, pe care n-o alunga decât după ce intra sub duș. Se îmbrăca apoi cu multă grijă, ca și cum gândul său ar fi fost să facă o vizită și... se întindea în pat, așa îmbrăcat.

Întrerupsese lucrul la roman și inactivitatea nu-i mai părea insuportabilă. Își spunea cu melancolie că fericirea ar fi fost, pentru el, adâncirea într-o muncă extenuantă, dar pasionantă, care să-i abată gândurile de la mizeria din jur. Se simțea în stare să facă cele mai deosebite lucruri, dacă ar fi fost nevoie de el, dacă societatea i-ar fi dat o întrebuințare, dar lui, cel adevărat, ce nu simțea decât oroare față de complicitatea în minciună și perversitate, din propria-i țară.

Un lucru îi era clar. Că personalitatea sa avea nevoie, pentru a se realiza, de libertate.

Încerca să facă un bilanț.

Scrisese, până la acea vârstă, două piese de teatru și o mare parte dintr-un roman, în care nu ținuse cont, în absolut nici un fel, de presiunea vieții din afara conștiinței sale. Nu le

considera împlinite, deci nici terminate. Presimțea și căuta încă un adevăr ce ar fi trebuit să-i dea cheia năstrușnicei întâmplări ce era viața sa. Îl căutasese mereu, dar nu-l aflase. Își spunea că e prea tânăr, că ceea ce voia el să afle era ceva ce venea cu vârsta, mult mai târziu, la capătul unui proces de radicalizare extremă.

În circumstanțele actuale, aceste scrieri nu puteau apărea în România. Și, probabil că, din cauza raportului de forțe pe plan internațional, nu vor putea apărea multă vreme de atunci înainte. Ele vor fi deci pribege. Dar cum el însuși se pregătea să devină pribeag, trebuia să lase destinul să se îplinească până la ultima consecință.

Renunțase să aducă aceste texte la o formă publicabilă. Lipsa totală de respect pentru poporul în mijlocul căruia avusesese nefericirea de a se naște îl făcea să se dezintereseze de ele. Totuși, pentru că erau parte din viața lui, avea intenția să le termine totuși, cândva, când împrejurările ar fi permis-o, și să le depună la Biblioteca Congresului de la Washington — nu-i scăpa faptul că ideea asta presupunea totuși o preocupare oarecare cu posteritatea lor, care era... românească!

Continua să mediteze la impasul în care îl adusese așa-zisa sa intransigență morală:

„Cât de mult mi-am pierdut încrederea în oameni! Dar oare mi-am pierdut-o și pe aceea în idealurile ce ar fi trebuit să se întrupeze în ei”?

Îl rodea în continuare neîncrederea în justetea poziției lui:

„Sunt un izolat împotriva dorințelor mele, din rațiuni superioare? Sau sunt un caracter solitar?”

Apoi lașitatea sa îl revolta.

„Poziția mea, incertă, incoerentă, nu se datorează decât lipsei de integritate morală. Am voit să mă păstrez pur într-o

lume impură, în care fac totuși neîntrerupt concesii! Chiar și respirând! Când soluția cinstită ar fi fost s-o neg! S-o condamna deschis și să ajung în închisoare!"

Se ridica agitat din pat și se plimba prin odaie:

„Tot așa fi fost mai bine, decât în situația asta de neputincios, în care sunt oricum în pierdere de sută la sută!"

Într-o dimineață ploioasă, acompaniat de lacrimile ce se scurgeau opresiv pe geamuri, făcu din nou ordine în hârtii. Arse tot ce credea că nu avea un potențial și încredință dactilografele Ginei.

De atunci, timpul începu să se scurgă pentru el ca un râu egal. Privea lumea ca dintr-un acvariu. De la fereastra sa urmărirea uneori mișcările oamenilor și încetul cu încetul lumea exterioară începu să se confunde cu un film vizionat cu indiferență.

Luna septembrie aduse melancolia toamnei.

Sorin își reluase vizitele. Venea cu oarecare regularitate și nu vorbea decât de „plecarea din țară”.

Din când în când exploda:

— M-am săturat de țara asta!

Deprimările prietenului său nu erau cu nimic mai ciudate decât ale sale, alternau însă cu stări de euforie nejustificată.

De altminteri, emigrarea devenise o preocupare obsedantă a unui număr din ce în ce mai mare de cetățeni.

Apoi, de la un timp, nesfârșita „bombăneală” fără nici un fel de consecințe practice a lui Sorin îl făcu să-i fie rușine de el însuși, de indecizia lui. Revolta sa în fața provocărilor din ce în ce mai obscene ale regimului, ascunsă, părea deja ceea ce era de fapt: o revoltă de carnaval.

Natura ruginea de la o zi la alta și, deși vremea se menținea frumoasă, un fel de jale se strecura în toate. Și Emil simțea cum jalea aceasta universală pătrundea și în sufletul lui.

Începuse deja sesiunea de examene la Facultatea de Drept. Dar el nu se prezentă.

Încă mai stătea pe gânduri. Și își repeta a nu știa câta oară:

„Dacă voi ajunge în închisoare pentru convingerile mele, timpul cât voi sta acolo, tot nu va fi unul pierdut. Pentru că ar fi o consecință a întregii mele existențe de până acum. Ratarea e tocmai acest refuz al meu, prelungit, de a-mi întâlni destinul.”

Urmarea fu că, după mai puțin de o lună de la avortul Ginei, porni într-o dimineață înspre Ambasada Americană.

Ajuns pe strada Dionisie Lupu, când voi să traverseze înspre intrarea în clădire, se văzu oprit de un civil care îi arătă, vag, o legitimație:

— Ce problemă ai de rezolvat la Ambasada Americană?

Emil simți că-i năvălește sângele în cap:

— Dumneata ești american?

Individul nu se aștepta la o înfruntare atât de fățișă, dar nu-și pierdu cumpătul.

— Tocmai pentru că sunt român ca și dumneata, poți să-mi spui motivul pentru care vrei să intri.

Emil nu mai avea nici un fel de răbdare de a mai discuta „rezonabil” cu „organele”:

— Ba tocmai din cauză că, timp de două mii cinci sute de ani, români ca dumneata, n-au fost în stare să creeze o cultură și o civilizație care să poată face posibilă existența oamenilor ca mine „pe aici”, n-avem nimic de împărțit.

Îl depăși pe românul interesat atât de mult de soarta sa și apăsă o sonerie.

După ce spuse motivul pentru care dorea accesul în incintă — „o cerere pentru o viză de imigrare în S.U.A. —, pătrunse pe o ușă largă, depăși un „marin”, negru, îmbrăcat

într-o uniformă impecabilă și se trezi într-o atmosferă ce i se păru ireală.

Îl impresionară mai ales lumina egală și liniștea.

Cineva îl invită să aștepte. Urma să se prezinte în fața consulului după o altă persoană ce sosise înaintea sa.

Consulul, un bărbat înalt, „între două vârste”, îl întrebă, în limba engleză, de ce voia să meargă în țara sa.

Nu mai putea să suporte regimul comunist.

La întrebarea privitoare la statutul său social, Emil găsi — el însuși — neserioasă poziția de „scriitor aspirant”. Spuse deci că studiasse, până atunci, Dreptul.

— Te-au exmatriculat ei?, vru să știe Consulul. Și Emil admise că era un „drop out”.

A doua zi, după ce prezentase câteva acte și „completase” un „application form”, primi o viză de emigrant cu valabilitate pe parcursul întregii sale vieți.

Consulul îi ură „good luck”:

— De acum depinde numai de dumneata. Trebuie să le smulgi un „passport”. Apoi, oricând, ești binevenit în U.S.A.

Pe Emil îl uimise cordialitatea americanului.

După câteva zile, de alte ezitări, se prezentă la Circa 1 Miliție, în fața unui ghișeu meschin și, cu vocea slabă, palidă, ceru... „preformularele pentru plecare definitivă din țară”.

Le primi din mâna „ofițerului de serviciu”, care arăta mai mult mirat decât indignat.

Asta fu tot.

Domnu’ Panait era vizibil întristat de plecarea lui — atunci când ea avea să se petreacă, dacă avea să se petreacă!

— Acest popor — incult, necivilizat și necivilizabil — a făcut mereu imposibilă realizarea indivizilor excepționali. Când n-au pierit uciși de mediul barbar, ei au emigrat.

Românii n-au istorie timp de o mie de ani, pentru că timp de o mie de ani și-au pierdut oamenii. Dacă ne-am putea transporta în timp la anul 400 i-am vedea pe tinerii români „plecând” în Imperiul Bizantin, tot așa cum astăzi vrei să pleci și dumneata în America de Nord!

Era în vocea bătrânului ceva care-l făcu pe Emil să citească un anume regret, poate cel rămas în urma unei vieți pierdute:

— Datorită gradului de adâncă incultură și necivilizație a poporului român, acea proporție — și așa foarte mică — de elemente cu virtualități către o viață superioară, este transformată, de către mediul barbar, într-o minoritate disperată. Și ea nu găsește o altă alternativă, la barbaria românească, decât plecarea spre alte locuri mai prietenoase.

Își confirmă parcă sieși, oftând:

— Da, da, ceea ce face viața imposibilă în România este climatul de înfiorătoare barbarie, deopotrivă materială și morală.

Lui Emil îi era teamă că-l va surprinde pe Domnu' Panait îngrijorat cumva că noua lui situație față de autorități s-ar putea să-l compromită. Se gândea să-și rărească vizitele, poate chiar să-și ia adio de la „mentor”.

Bătrânul râse — și Emil nu-și aducea aminte să-l mai fi văzând făcând-o:

— Ba să vii chiar mai des. De acum nu se știe câtă vreme mai avem ca să ne vedem. Și nu se știe, mai ales, care dintre noi va „pleca” primul!

61

De atunci viața lui se schimbă radical. Avea sentimentul că ea nici nu-i mai aparținea, de vreme ce depindea de forțe aflate dincolo de controlul său.

Ca entitate fizică și psihică, mai exista doar, într-un loc și într-un timp nedeterminate.

Existența îi fusese întreruptă de o acoladă în care scria: „așteptare”.

Toate preocupările anterioare îi păreau acum ca ceva îndepărtat, atât de îndepărtat încât trebuia să facă efortul de a-și aminti de ele. Și nu le mai prindea sensul exact.

Recita în gând din poetul său preferat:

*Voind să descifrez ceea ce era șters,
Aproape, nu mai știu ce-am voit...*

Luna octombrie, rece, înnorată, sublinia urâtul și cenușiul vieții dimprejur.

Mizeria cotidiană sporea zilnic. Dar, în presă, la televizor, se desfășura un uragan de patriotism.

Mai ales istoria era acum la ordinea zilei. De la daci și până la comuniști, românii și strămoșii lor îi umiliseră pe toți cu vitejia. Dăduseră lecții în istorie!

Bineînțeles, Domnu' Panait vedea lucrurile puțin diferit:

— Invocarea câtorva lupte din trecut se face, de către nimicurile astea ale istoriei, din dorința de a-și liniști conștiința cu gândul că au fost și ei băgați în seamă. Că, pe acolo, prin Istorie, au fost totuși și ei... pe undeva.

Grele vorbe, urmate de altele și mai aspre:

— Când, în Timp, vin momentele în care se face Istorie, rolul acestor popoare de nimic, cum e cel român de exemplu, este să fie ocupate armat, adică elevate la un sens istoric. În perioadele de acalmie aceste triburi sunt lăsate în stare de abrutizare, de letargie, „libere” să se narcotizeze în mirosul propriilor materii fecale.

Nu părea deloc „patriot” Domnu' Panait:

Emil se întreba:

„Oare eu sunt patriot?”

Înțelegea cumva această trăire diferit? Nu era și el mândru să fie român?!

„Șerbii ăștia, legați de glie, ai lui Ceaușescu, îi strigă, direct proporțional cu adâncirea în mizerie, mândria că sunt români. Dar dacă i-aș întreba: «de ce?», nu e sigur că mi-ar putea răspunde. Iată alt fenomen ce nu e decât «alt lucru tipic românesc». Sunt mândri că sunt codași! De fapt, poziția corectă ar fi să se rușineze de gradul de înapoiere în care se găsesc, apoi să remedieze problema și, în fine, să... fie mândri. Dar cum să rezolve problema când sunt rrrromâni! Ei știu bine, în sângele și în carnea lor, că nu sunt buni de nimic și că nu pot remedia nimic. Atunci ei, pur și simplu, «ard etapele», ca de obicei. «La dracu' cu toți ceilalți! strigă ei, în conștiința lor vinovată de neputință, suntem mândri că suntem români,

fără motiv, așa... pur și simplu!» Din nou acel «ca la noi la nimenea»."

Emil își dădea seama că el, care „își băgase actele de plecare definitivă din țară”, nu putea fi socotit în rândurile mereu mai largi ale patrioților declarați.

Scuipa pe „patriotismul” românilor.

Înțelesese cum gândesc nemernicii ăștia care, la moartea fiecărui om mare se înghesuie să spună că acela a fost patriot. Ce e aia patriot la ei? Și-a iubit țara! Dar ce înseamnă de fapt asta? Înseamnă că i-a iubit pe ei. Că i-a acceptat pe ei în halul în care se află. Că s-a coborât, că s-a înjosit să-i iubească — adică a admis oficial, până la urmă că, în pofida valorii sale, nu a fost nici el mai bun, ci a fost și el josnic asemeni lor!

Dar mascarada asta nu-l mai preocupa.

Înțelesese mecanismul paradoxal al existenței lumii. Datele conștiinței sale neîntinate ar fi trebuit să fie calități și să facă, firește, din purtătorul lor un om plăcut, care să-și atragă recunoașterea și simpatia semenilor săi. Și totuși, acest lucru îl individualizase, izolându-l în cercul semenilor lui. Suferea?

Se simțea doar singur, ciudat, atât de alienat de poporul „său”.

Și-și spunea:

„Omul sensibil, omul superior, în mijlocul popoarelor josnice, cum e poporul român, are împotriva lui întreaga societate.”

El, care, în cele trei cărți ale sale, refuzase să mai „practice” „Cântarea României”, despre care știa că va merge foarte bine înainte și fără contribuția lui modestă, nu putea fi socotit un patriot. Și asta pentru că voise să facă literatură adevărată. Pentru că își pusese întrebări pe care ar fi trebui să și le pună și românii dacă nu s-ar afla într-un asemenea hal de inferioritate față de standardele umanității.

De ce nu o făceau?

Emil căuta mereu răspunsuri la întrebări fundamenale, dar mereu ignorate „pe aici”:

„Oare românii nu știu cine sunt, doar așa, pentru că nu știu, pur și simplu? Sau undeva, în conștiința lor colectivă, simt că nu trebuie să meargă pe acel teritoriu? Întrebarea e de cea mai mare gravitate. Dacă ar merge acolo, dacă ar afla adevărul despre cum sunt ei, ar însemna să înceteze să mai fie ceea ce nu vor să afle că sunt. Și, în acel caz, nici nu le-ar mai fi frică să afle!”

Mergea pe un teritoriu asupra căruia nu se întocmise nici o hartă în „cultura română”:

„Numai că neputința lor e un dat, este fatuumul lor. Și nu se poate face nimic în această direcție. Poporul, în conștiința lui colectivă, a aflat demult adevărul!”

Nu se mai poziționa decât în relație cu Eminescu:

„Asta a fost și dilema lui. Faptul că el a fugit de adevăr, faptul că a înțeles că nu e nici o rezolvare în direcția adevărului, este autenticul pesimism al lui Eminescu, și nu cel văzut pe aiurea, cel în mare parte importat pe căi culturale.”

Emil găsea că în poziția adoptată de „poetul național” se afla, întreg, tragismul Geniului care are nevoie de un popor.

Și avu revelația că tema romanului său — acest text plin de cea mai drastică îndoială asupra închipuitelor calități ale românilor — era cu mult mai mult decât o descriere a ceea ce însemna viața individului de onoare într-o societate comunistă; descrierea meandrelor psihologice ale unei minți și ale unui suflet — normale, sănătoase — la contactul cu o lume bolnavă, depășea cadrul concret și devenea o investigație de etnopsihologie ce viza străfundurile cele mai adânci, mai tulburi, ale „chestiunii naționale”.

Actul de divorț, argumentat, dintre el și o cultură apologetică, bazată pe o iluzie confortabilă, dar neproductivă, dusesese la o literatură cât se poate de „națională”, chiar dacă rezolvată în direcția contrară eminescianismului, resemnat.

În urma acestei revelații, simți o emoție intelectuală puternică.

În acest timp, în lumea „reală”, în lumea de dincolo de ferestrele sale, deși „patriotismul” părea să-i sufoc pe conaționalii săi, Emil îi vedea trăind, în secret, cu nevroza emigrării.

Și se mira:

„Nimănui dintre apologeții acestui popor nu-i trece prin cap să se întrebe de ce oare nici un englez, nici un german, nici un francez nu vine să-și vândă forța de muncă în... România! Nici unul nu se întreabă de ce milioane de vagabonzi ai civilizației, români, infestază Anglia, Germania, Franța!”

Într-una din zile se petrecu un fapt care-i arătă că nu era în totalitate protejat de izolarea sa.

Emil își făcuse o cunoștință la un anticariat de pe lângă vechea Curte Domnească.

În vreme ce se îndrepta într-acolo, pentru a vedea dacă poate găsi vreo carte care să-l intereseze, văzu o mulțime strânsă în fața unei cafenele vecine.

Nesțind ce s-a întâmplat, își continuă drumul. Dar, în momentul în care se apropie destul, își dădu seama că era una dintre raziile obișnuite ale Miliției.

Câțiva milițieni, ajutați de o droaie de elevi — viitori milițieni, cu priviri și rânjete tâmp —, se postaseră în ușa cafenelei și îi legitimau pe cei de la mese. Nimeni nu mai putea ieși, fără să fie ambuscat.

Cereau actele de identitate și se dedau la un adevărat interogatoriu. Privitor la domiciliu, la ocupația celui chestionat,

la serviciul lui. Cu cei care nu aveau legitimații de serviciu la ei, nici nu discutau. Îi împingeau, fără menajamente, în două dube albastre parcate pe stradă.

Emil voi să se întoarcă, dar era prea târziu. Unul dintre elevii milițieni pusese deja ochii pe el. Îi tăie calea și-i ceru actele.

Dădu buletinul de identitate.

— Dar legitimația de serviciu?!

Emil minți.

— E acasă.

Elevul, căruia nu-i plăcuse fața lui Emil, deveni agresiv:

— Aaaa... e acasă! Ia vino cu noi. O să vedem dacă e acasă. Ce căutai aici?!

Emil începu să vadă negru în fața ochilor. Își spuse că, dacă nu se stăpânește, va ajunge la Miliție unde va dormi cel puțin o noapte. Spre norocul său, când era gata să răspundă sfidător milițianului în devenire din fața sa, acesta fu chemat de un ofițer. Înapoiindu-i buletinul de identitate, „elevul” se depărtă.

Fierbând de indignare și de umilință, Emil nu-și mai continuă drumul spre anticariat. Merse direct acasă și se claustră definitiv.

În primele zile ale lunii noiembrie fu chemat în fața unei „comisii” a Ministerului de Interne.

Trei „securiști” — un maior, deja faimos în rândurile celor care-și reclamau libertatea prin emigrare, și doi tineri locotenenți, toți în haine civile — îl priveau cu un dispreț fals, zugrăvit pe fețe.

Dar Emil trecuse deja de limita impusă de instinctul de conservare.

— Văd, în privirile dumneavoastră, răspunse el, politicienii totuși, la provocări, că pretenția mea de a mă declara

nemulțumit de o stare de lucruri care vi se pare bună, e considerată drept o nemaipomenită impertinență. Dar asta numai datorită faptului că dumneavoastră, acceptând să vă adunați aici și să faceți oficiul de păzitori de temniță ai sufletelor care vor să se smulgă acestei mizere dictaturi, nu puteți fi, prin definiție, decât niște oameni josnici, de la care eu nu aștept nici un fel de înțelegere. Faptul că mi-ați trimis o „negație”, cum o numiți, nu înseamnă că eu o să accept să mă supun unui regim pe care-l detest.

Maiorul zâmbea în vreme ce gugustiucii care-l încadrau îl priveau cu stupefacție. În iureșul ce se stârnisese în sufletul său, Emil ar fi voit să le aducă o insultă gravă, personală, care să poată fi înțeleasă și simțită imediat.

Era umilit, stând așa, în picioare, ca un acuzat, în vreme ce era „instructat” că „tovarășul Ceaușescu” făcuse și gândise și spusese.

Nu mai știi nici el ce răspunde, sângele zvâcnindu-i prea tare în artere. Se auzi doar rostind, printre altele, cuvinte pe care n-ar fi avut curajul să le rostească dacă n-ar fi fost starea de nemaipomenită surescitare:

— ... „tovarășul Ceaușescu”, fiind doar un imbecil...

Imediat cei doi tineri, pe care costumele nemțești, civile, stăteau ca pe maimuțe, săriră, ca două marionete împinse de un resort, de la locul lor și părăsiră încăperea. Maiorul, versat în contactele cu cei ce nu mai aveau nimic de pierdut în România, împinse, tacticos, niște „formulare” de pe birou. Hârtiile se împrăștiară pe jos:

— Ia astea și ieși afară. Noi nu discutăm cu derbedeii!

„Astea” erau faimoasele „formulare mari”.

În stradă, sub ploaia care începuse să se cearnă, își spuse: „Iată-mă devenit și un individ antisocial.”

62

Vremea se stricase. Se apropia iarna. O iarnă tristă pentru Emil.

Avu loc o ruptură între el și Gina. Fata, descumpănită de relația — cel puțin ciudată — în care intrase, dispăru mai multe zile. Și Emil nu făcu nici un gest ca s-o readucă.

O înțelegea. Ea se revolta. Dar, își spunea el, ea era încă o ființă normală, cu reacții normale la mediu, cu forță de a iubi, de a se jertfi chiar. Pentru că nu-și pierduse credința în oameni! Dar el?

Emil privea acum lumea, cu suferințele și bucuriile ei, ca dintr-o sferă de sticlă în care nu mai răzbeau nici un fel de sunete, nici un fel de emoții. Mersul acelei lumi pe care, cu ajutorul Domnului Panait, o respinsese, devenise, pentru el, doar o pantomimă fără vreun înțeles.

Gina îi lipsea, dar n-avea curajul s-o tulbure din hotărârile ei, readucând-o în neant.

Nu mai avu nici confortul sufletesc pe care i-l dădea compania Domnului Panait.

Acesta, slăbit, mai mereu bolnav, era acum internat în spital. Emil realiza că vârsta își spunea cuvântul. Natura întuneca excepționala inteligență căreia el îi datora atâta.

În aceste zile, cazuri de corupție, de abateri de la „echitatea socialistă”, în legătură cu construirea de vile, comise de mari demnitari din Piatra Neamț, ajunseseră în vizorul Comitetului Central. Ceaușescu ordonase măsuri de sancționare.

Și lui Emil îi răsunau în minte vorbele bătrânului:

„Chestia corupției nu e nouă. Și nu e caracteristică numai românilor. Ar fi fost chiar de mirare ca românii, sub înfățișarea de oameni de stat, datorită inimaginabilei lor inventivități de șerbi eterni, să nu reușească, asemeni sclavilor lui Plaut, să transforme instituțiile statului, din instrumente menite să realizeze binele public, în scheme de furt pentru realizarea intereselor proprii.”

Propaganda cu „normele echității socialiste” nu-l mai sufoca pe Emil, care doar ridica din umeri acum, scârbit de disproporția dintre vorbe și fapte. Realitatea era numai o lipsă totală de entuziasm, o demobilizare sufletească generală. Și o corupție cu adevărat „socialistă.”

Domnu’ Panait îi atrăsese atenția să nu mai idealizeze perioada „dintre cele două războaie”. Ea fusese înregistrată în conștiința unei minorități, care profitase de o moralitate laxă, dar adevărul fusese altul:

„Libertatea, o necesitate pentru câțiva singuratici idealști, s-a dovedit deosebit de profitabilă bestialității acaparatoare și a dus la «democrația românească» de atunci și la «economia de piață». Ea a confiscat-o și a folosit-o în lupta de selecție naturală inversă. Înelișul de vorbe frumoase i-a priit. Se poate imagina o mai paradoxală afacere? Și atât de profitabilă? Dar nu este în această constatare nici o condamnare, ci

dimpotrivă, o penibilă compătimire. E tot ce poate mai bine «națiunea» română. Nu a putut niciodată altfel și nu va putea niciodată mai mult. Atunci, libertate pentru ce?”

Bătrânul se ridicase peste interesele clasei sale și ajunsese la un adevăr etern:

„Cultura și civilizația, autentice, ale țărilor, ale popoarelor, țin desigur și de realizări economice, științifice și tehnice sau culturale. La români însă, mângăleala penibilă ce se numește «cultură» și «civilizație», nu e reală, întrucât s-a făcut, se face încă și se va face mereu cu bani de împrumut. Dar, înainte de toate, ele țin de ceva mai niciodată cuantificabil, dar prezent mereu la baza culturilor și civilizațiilor adevărate: de capacitatea acelor țări și popoare de a-și acomoda oamenii de înaltă moralitate, oamenii cinstiți. Când viața lor e un calvar, acele țări sunt barbare. Este cazul României.”

Câtă dreptate avusese!

„Aspirațiile generale ale societății, idealurile ei, nivelul de moralitate determină soarta indivizilor.”

O nouă îngrijorare îl posomora și mai mult pe Emil.

Sorin procurase copia unui decret — Nr. 153 din 24 martie 1970 — „pentru stabilirea și sancționarea unor contravenții privind regulile de conviețuire socială, ordinea și liniștea publică” și i-l adusese. Îl studiaseră cu atenție.

Publicat în buletinul oficial nr. 33 din 13 aprilie 1970, stipula că se pedepsea: „inițierea sau constituirea unor grupuri de persoane care, prin comportarea lor, exprimă o concepție de viață parazitară sau anarhică, contrară regulilor elementare de bună-cuviință, străină principiilor de conviețuire socialistă, precum și sprijinirea sub orice formă a unor astfel de grupuri sau aderarea la acestea.”

De decret se folosea acum Miliția și Securitatea să lichideze persoanele refractare la politica lui Ceaușescu.

Emil știa că, prin modul său de viață, se încadra și el acum între cei care „prin comportarea lor, exprimă o concepție de viață parazitară sau anarhică, contrară regulilor elementare de bună-cuviință, străină principiilor de conviețuire socialistă.”

Nu trecuseră nici două săptămâni de la prima chemare în fața „comisiei” Ministerului de Interne și trebui să se prezinte iar.

Maiorul voia, exact cum se așteptase Emil, să știe cum își câștigă existența. Îi explică. Se afla, sublinie, în perfectă legalitate. Dar „pielea de sagri” nu-l mulțumi pe „păzitorul de temniță.” Zâmbind, acesta îi spuse.

— Pentru parazitism, putem foarte ușor să te trimitem „la stuf”, în Deltă.

Emil se mulțumi să spună doar:

— Până să vă răspund eu la întrebarea asupra mijloacelor mele de existență, trebuie să răspundeți dumneavoastră la cererea mea de „plecare definitivă” din această țară.

Avea nevoie să aibă un „serviciu”.

Trebuia să redevină „un membru folositor al societății”.

Se consultă cu Sorin, care voia el însuși să se întoarcă la vechiul său loc de muncă, pe care-l părăsise când începuse noua sa idilă. Acesta nu se îndoia că, „dacă va fi drăguț cu cine trebuie”, ar putea fi „angajat” acolo.

Rămase stabilit ca a doua zi să meargă împreună la garajul auto unde el lucrase ca mecanic și să vorbească cu un anume maistru.

A doua zi însă, Sorin nu veni și nu veni nici în zilele următoare. Emil trebui să aștepte.

Luna decembrie îngheță deopotrivă natura și sufletele. Afară căzuse un strat de zăpadă de câțiva centimetri. Era foarte frig.

Dar Emil își simțea sufletul plin de o melancolie care îl scotea din casă. Avea nevoie să colinde pe undeva, departe, să vadă străzi pe care le uitase demult, locuri de care se legau amintiri. Voia, rătăcind singur, să facă o incursiune în trecut.

Trecuse de Mănăstirea Cașin și intra acum în Parcul Herăstrău. Mergând prin stratul de zăpadă își spunea: „Mau-passant a scris undeva că vederea unui câine strivit de o trăsură în drum, a unui fir de păr alb în barba unui prieten, a unui rid pe fața sa când se privea în oglindă, îi arătau moartea. Dar nu tot moartea ți-o arată și un ideal abandonat?”

Murmură:

Vise, oh, vise, aici, au murit...

În decursul ultimului an, în pofida tuturor incertitudinilor și dezamăgirilor, reușise să se concentreze asupra muncii la roman. Și asta îi dăduse sentimentul că mergea înainte. Dar, în săptămânile din urmă, echilibrul pe care i-l dăduse preocuparea pentru literatură și pasiunea cu care muncise, se împrăștiase.

Acum o apuca pe un drum contrar firii și aspirațiilor lui.

Ajunsese pe malul Lacului Floreasca, purtat de pași, inconștient. Își plimbă privirile pe întinderea de gheață. Câteva copii patinau în cercuri largi. Prudenți, se aventurau până mai departe pe gheață, încercându-i soliditatea.

Emil înaintă și el câteva pași, până simți cum, sub greutatea sa, gheața se crapă pe o lungime de câteva metri. Și acest zgomot, pe care îl uitase de atâția ani, îi deschise în suflet, ca într-un „flush” de film, un orizont de amintiri. Îi reveniră, dintr-o dată în minte zilele în care, asemenea copiilor ce acum alergau pe gheață, fugea și el de la școală venind aici. Prin

această trosnitură a gheții, lacul își recăpăta, brusc, viața sub care îl știuse el atunci și nu i se mai arătase de mult.

Rotindu-și privirile de-a lungul malurilor înălțate, își aminti de clipele petrecute cu Sorin în aceste locuri, dar în alte ierni. O dată chiar, gheața spărgându-se sub greutatea lui, căzuse îmbrăcat în apă. Avusese agilitatea să se ridice în secunda următoare pe muchia tăioasă. Se întorsese acasă ud learcă, fără ca cineva să observe.

Străfulgerat de o altă amintire, căută în jur „Crucea”. Era acolo!

Într-o vară, un coleg de-al lor se înecase în acel loc. Părinții ridicaseră acea cruce care trebuia să amintească trecătorilor de fiul lor.

Puțin aplecată, mai purta încă mica ramă ovală în care se aflate, câțiva ani, portretul înecatului. Emil înlătură cu mănua zăpada. Fotografia fusese de mult sfâșiată. Dar mai putu citi data: 7 iulie 1967.

De câte ori nu-și dăduseră ei întâlnire „la Cruce”, când veneau să se scalde în apa lacului?!

Într-un timp, cineva schimbase fotografia, revopsise numele și cifrele, „reactualizând” existența postumă a băiatului de patrusprezece ani. Acum fotografia fusese smulsă, crucea ruginise și, în curând, toate astea aveau să dispară.

Plecă. Lacul, despre care se putea spune, pe bună dreptate, că îl crescuse pe malul său, nu-i mai aparținea.

Se gândea cât de repede trecuseră anii fără ca el să fi realizat ceva. Prizonier în România, ca într-o închisoare mai mare, cu felul său de-a fi, era condamnat la cea mai teribilă moarte, aceea din viață încă.

Își aduse aminte de „singurătățile” lui Bacovia.

„Ceea ce nu înțelege geniul — din cauza tinereții mai întâi — e faptul că trebuie să se ferească de omul obișnuit ca

de fiare. El, dimpotrivă, ce face? Având acces la adevăr, la lumea morală, la lumea frumosului, pătruns de unicitatea lui, iese în față și spune: «Iată cine sunt eu!» În clipa aia e pierdut.”

Zâmbi cu compătimire.

Ajunse acum la „Oală”. Era doar un oval de apă, despărțit de masele de apă a lacurilor Herăstrău și Tei, de un stăvilă care asigura menținerea echilibrului dintre cele două nivele lichide, pe de o parte, și de un mic pod de fier pe care trecea o linie ferată, pe de alta. „Podul de fier” făcea și el parte din mitologia copilăriei și adolescenței lor. Și își aminti că, o dată, fusese cât pe ce să cadă de pe balustrada îngustă a podului, pe care ei „făceau echilibristică”, în apa de numai jumătate de metru.

Își plimbă privirile, în depărtare, peste câmpurile din marginea orașului, acum acoperite de zăpadă. Peste case mici ca de țară, peste zidurile roșii ale „Fabricii de glucoză”, ce părea abandonată. În cealaltă direcție se aflau terenurile sportive, pe unde se jucaseră și ei de atâtea ori.

De aici încolo, „teritoriul lor” se sfârșea oarecum. Rar se aventuraseră dincolo de „Oală”, de „Podul de fier”, de faleza înecată de bălării din dreptul „Fabricii de glucoză”.

Se mai opri un minut să privească malul abrupt unde, abia ieșit din copilărie, venise să se scalde cu o „prietenă”. Nu apucase însă să facă decât un pas în apă, căci se tăiasă adânc în talpă în resturile unei sticle sparte aruncate acolo. Fusese nevoie apoi de o intervenție chirurgicală la Spitalul pentru Copii „Grigore Alexandrescu”.

Se simțea nespus de singur în ninsoarea care începuse să cadă. Plimbările lui de odinioară aveau caracterul unor explorări. Acum totul îi era străin, nimic nu-i mai vorbea de prezența sa acolo. Fusese ștearsă, de Timp, din memoria locurilor.

Venise aici să-și ia rămas bun, nu numai de la locuri, dar chiar de la adolescența sa. Dar sperase mai mult. Să se regăsească pe sine, cel de odinioară. Voise să retrăiască acel sentiment tonic de speranță și încredere în el, pe care nu-l mai avusese de multă vreme. Voise să scruteze, ajutat de fantezmele ce spera că mai populează încă, străvezii, acele locuri, anii ce se scurseseră de când se pusese în slujba Ideilor ce se dovedeau acum atât de neprofitabile în fața cerințelor Vieții. Voia să găsească, temporal, momentul în care se întâmplase acel „ceva” ce făcuse ca existența sa să devieze atât de trist pentru el.

Împrăștiata stratul de zăpadă cu pașii.

„Unde oare a fost acea greșală care a făcut ca drumul meu să rățăcească atât de paradoxal? Poate că nu sunt suficient de bine înarmat pentru ceea ce vreau eu. Nu poți să aspiri la Absolut, târându-te pe brânci. Trebuie să fii decis, dincolo de îndoială, să înfrunți minciuna și falsitatea. Căci ce vreau eu de la viață? Succes? Această lume de minciună și impostură asigură «succes» garantat escrocilor, care nu trebuie decât să treacă drept ceea ce nu sunt, ceea ce nu pot fi: valori. O întreagă societate ce nu este decât o fraudă! Evident că, în mijlocul unei asemenea falsități, de o asemenea hidoasă magnitudine, cum e această «trăire românească», aspirațiile mele, prin insolitul lor, se transformă în ceva ridicol, de care ajung să mă rușinez eu însumi.”

Parcurgea acum drumul înapoi spre casă, adus de spate, înghețat. Copacii, scheletici, parcă râdeau de el. Și se întreba dacă drama sa nu era decât o „fatalitate”, o rezultantă matematică a „românismului”. Era și el tot unul dintre acei „inadaptați”?

„S-ar putea ca ultimul cuvânt, în drama mea personală, să-l aibă aceeași determinare etnică. Și această «dramă absolută»,

pe care o trăiesc acum, dureros, în carnea și în nervii mei, să nu fie decât tot o ilustrare a acelei poziții pe care o ocupă valoarea în mijlocul românilor. Nu m-aș mira deloc dacă, în romanul și în scenariile mele, aș fi descris tot niște «învinși». Nu mi-ar rămâne decât să mă resemnez. De determinarea mediului nu pot scăpa. Ea este Fatumul oamenilor rari... ca și al celor «de nimic»."

Oftă:

„Dar poți scăpa de mediu, de ereditatea socială!”

Când coborî scările la „Mistere” se lovi de Sorin care-l așteptase un timp și tocmai se hotărâse să plece.

63

Intreprinderea de reparații auto”, unde lucrase Sorin, „deservea” unul dintre Ministerele importante și era, de fapt, un fel de hambar uriaș cu pereți și acoperiș de tablă, utilat cu rampe pe care se urcau mașinile când se efectuau lucrările. „Hala” era înconjurată de un platou unde se aștepta rândul la reparații.

Când Sorin, însoțit de Emil, intră în incintă, nimeni nu-l luă în seamă. Era, de altfel acolo, un continuu du-te-vino de mecanici și șoferi care intrau și ieșeau. Din când în când, câte o mașină venea sau pleca din garaj pe la punctul unde un revizor ridica și apoi cobora un lănțug ce marca intrarea. Cât timp Emil stătu stingher într-un colț, în vreme ce Sorin se saluta cu diferiți foști colegi, observă că așa-zisa revizie tehnică consta numai în această acționare a lanțului amintit. Nimeni nu se obosea să se uite la motor sau în altă parte a mașinii cum, presupunea el, ar fi trebuit. Într-un careu, mai la o parte, zări un număr de aproximativ zece mașini aduse acolo după tamponări mai mult sau mai puțin grave.

Strigăte străbăteau vasta sală; se împingeau afară mașinile ce nu putuseră fi pornite; mecanici umblau de colo-colo cu câte o piesă în mână, înjurând, încât îți făcea impresia că toată lumea era extrem de nemulțumită din cauze care lui Emil îi rămâneau străine. Dealtminteri, toată această mișcare dădea impresia de debandadă fără seamăn. Nici certurile dintre mecanici și șoferi nu mai conteneau.

Sorin își găsisese foștii colegi cu care discuta aprins despre schimbările ce se petrecuseră de când el plecase și concluzia era că, în general, nimic nou nu se petrecuse. Uitase de Emil.

Își aminti, într-un sfârșit, și întrebă:

— Nea Petrică ce mai face? Mai bea?

Colegul îl întrerupse râzând:

— Mai bine ai întreba dacă mai bea apă. Uite, acum m-a trimis să-i cumpărăm o jumătate de țuică.

Și adăugă:

— Da' bani nu mi-a dat.

Sorin se interesă dacă se mai angajau mecanici.

— Se angajau. Mereu. Da', dracu' stă? Cine e prost să rămână aici? Unul vine și altul pleacă.

Maistrul, un bărbat aproape bătrân, cu halat albastru și cu șapcă — „nea Petrică” — părăsi un grup de șoferi, care îi solicitau servicii pe care Emil nu le pricepea și-i făcu semn lui Sorin să-l urmeze.

— Mă, noroc că știu că ești băiat bun. Lasă, că văd eu ce se poate face. Hai, dai și tu o bere, când ies! Mergem vis-à-vis, la bodegă, în colț. Mai vorbim acolo.

Și, a doua zi dimineăta, după ce în după-amiaza precedentă trecuseră pe la „bodegă”, Emil și Sorin așteptau în antecamera „Șefului”.

Intră numai nea Petrică, care și ieși imediat cu cererile lor semnate și-i expedie la „Biroul personal”. Acolo trebuia să aștepte, în picioare, mai bine de jumătate de oră într-un birou cu câteva funcționare ce discutau despre bărbații și copiii lor, despre scumpirea prețurilor. Prezența celor doi părea că le stânjenește căci, până la urmă, una li se adresă, spunându-le, cu un ton arțăgos, să stea afară, că „acolo nu e sală de așteptare”. Emil tocmai voia să le întrebe ce e atunci, când ușa se deschise și secretara șefului „Biroului personal” îi chemă înăuntru.

„Șeful” era un bărbat înalt, despre care moșu’ le spusese că lucrase în Securitate, ca toți șefii „Personalului” din întreprinderi. Se uită la ei, abia mascându-și indiferența amestecată cu dispreț și spuse doar: „Bine”. Îi concedie, strigând un nume. Femeia, care voise să-i dea afară, se grăbi în încăpere. Le dădu „foile de angajare”.

Completară „formularele”. Maistrul îi îndemnă să se grăbească să facă „analizele medicale”.

— Are nevoie de bani, moșu’, comentă Sorin.

Dar trecură două săptămâni până să reușească să ia toate semnăturile de la doctori. După ce mai umblară câteva zile pe la „Centrala” garajului, de asemenea pentru formalități, se prezentară, în sfârșit, maistrului.

— Ia luați broșurile astea și să-mi citiți până la ora trei. Aveți grijă că vă întreb!

Era „instructajul” pentru „protecția muncii”.

Dar nu trecură cinci minute, că maistrul veni din nou și le „dădu drumul”.

— Duceți-vă și vedeți-vă de treabă! Semnați-mi aici că am făcut instructajul cu voi timp de opt ore. Gata, așa, duceți-vă. Aveți țigări?

— O formalitate... ca totul în țara asta, rânji Sorin.
A doua zi începeau lucrul.

Emil examină cu privirea hala unde urma să vină în fiecare zi. Având pereți din tablă, era mai ales un loc friguros și din cauză că, aproape de plafon, o mulțime de geamlâcuri sparte lăsau vântul să intre în voie. Câteva „bancuri” erau aranjate de-a lungul unuia dintre pereți. Aveau lacăte grele, deoarece se furau mereu scule. Pe ele erau demontate motoare cu părțile componente împrăștiate în cea mai „perfectă neorânduială”. Dar, ceea ce îl impresionează mai ales pe Emil fu stratul de mizerie întins peste tot. Pereții, podeaua, ba chiar și tavanul, erau pline de ulei ars, învechit, reîmprospătat, apoi din nou învechit. Această mizerie, îmbibată cu tot felul de piulițe și șaibe, rotunjise toate intersecțiile planurilor. Și totul duhnea a benzină.

În acest interior, întunecos, lucrau mai bine de douăzeci de mecanici, unii dintre ei în vârstă, alții tineri, iar câțiva aproape copii — niște țărânuși mânați în toate părțile de cei cu „vechime”. Erau ucenicii. În rândul lor intra acum și Emil. Toți erau îmbrăcați în salopete ce luceau din cauza uleiului depus, de-a lungul timpului, pe ele. Cei care lucrau sub mașini, întinși pe niște grătare de lemn, aveau negreală și în păr, și pe față.

Sorin îl prezentă colegilor săi și spuse că, fiind prieteni, vor lucra împreună.

Își găsisese un sertar și, cum își adusese un mare lacăt de acasă, îl și puse. Își proteja propria trusă de scule.

— Un mecanic, îi spuse el lui Emil, nu lucrează niciodată cu sculele pe care ți le dauăștia de la magazie, ci cu ale sale. Cele de la magazie sunt impracticabile. Sunt, cum s-ar

spune, numai de efect. Sunt românești și nu sunt bune de nimic. Eu le am pe ale mele, nemțești. Dar trebuie să am grijă să nu mi le fure, că pe aici hoția e în floare.

Într-adevăr, până la sfârșitul programului, îi și dispăru lacătul și trebui să-și care sculele înapoi acasă.

În zilele ce urmară, Emil se obișnuie cu munca sa. Norocul fu că Sorin, care de mic fusese pasionat să demonteze și să monteze tot ce-i cădea în mână, era un bun mecanic „motorist” și, lucrând cu el, scăpă de tracasarea pe care în mod normal, pentru faptul că era începător, ar fi trebuit s-o suporte.

Încă de a doua zi, Sorin primise să facă o „reparație capitală” la un motor și munca cerea doi inși. Emil îl ajuta când era nevoie de un efort sporit, dar mai mult spăla piesele, murdare de ulei, în benzină.

Venea dimineața și se dezbrăca într-un vestiar igrasios, mobilat cu niște dulapuri de metal, scofâlcite de atâta cât li se forțaseră ușile. Înăuntru stăruia un miros greu, ce venea de la un W.C. din apropiere, dar mai ales de la trupurile celor care se dezbrăcau aici în fiecare zi, dar care nu păreau să aibă obiceiul de a se spăla zilnic. Își punea salopeta pe care o cumpărase de la magazie și intra în atelier, unde întotdeauna venea ultimul. Invariabil ceilalți citeau ziarul *Sportul* și comentau mersul echipelor. Începea apoi lucrul.

Și, în fiecare zi, aceleași gesturi se repetau întocmai. Sorin muncea conștiincios și el îl secunda. Era o activitate necalificată, care nu cerea decât cunoștințe elementare. Deși se mira de aplicația pentru tehnică pe care nu și-ar fi bănuie-o nicio dată, interesul său nu era prea mare.

Într-o zi, în preajma Crăciunului, se întâlnește pe neașteptate, pe stradă, cu locotenentul Rădulescu.

— Orășanule, ce faci, băiatule?

Emil era bucuros să-și revadă fostul comandant și intrară împreună într-o „bombă” care avea pretenția de braserie.

Emil îl puse la curent cu situația sa.

Rădulescu părea surprins și nu prea de ce auzea.

— Orășanule, băiatule, eu aveam o presimțire că te vei împotmoli. Nimeni ca tine nu poate face față vieții de aici. Eu ți-am atras atenția! Fără puțină perversitate nu faci nimic în țara asta. Nici în altă parte, dar cu atât mai puțin aici. Eu lucrez acum în București. Sunt propagandist. Și căpitan. Ce puteam face?! M-am dat cu politica. Nu mai e timpul valorii astăzi. Acum este epoca imposturii. Toți trebuie să fim impositori. Ca să trăim. Și dacă tot facem concesii, de ce să nu le facem până la capăt? Vrei să ai o atitudine de Christos? Ce folos? Cine o va plăti vreodată? Fii plătit acum, pentru ziua de azi... dacă poți. Restul nu contează. Îți repet, eram convins că tu nu erai pregătit pentru viață. Eliminând disimularea dintre mijloacele tale, îți tai singur aripile. Respectându-te, nu faci nimic. Și sfârșești prin a nu fi respectat de nimeni. Mai bine fă contrariul. Minte, prefă-te și vei fi respectat.

Se despărțiră. Când se văzu singur, lui Emil îi păru rău de această întâlnire.

Revelionul îl petrecu împreună cu Gina. Fata era resemnată. Nu mai zâmbea decât rar, cu melancolie. Evitau amândoi discuția situației lor. Nici nu ar fi putut să ia vreo hotărâre. Viețile — a lui Emil și, în consecință, a ei — nu le mai aparțineau.

64

Apoi, pentru Emil, odată trecute sărbătorile Crăciunului și ale Revelionului, zilele și săptămânile începură să se scurgă fără repere.

Sentimentele, trăirile sale, fuseseră suspendate de o „hibernare” emoțională. Doar trupul mai simțea, cu acuitate, frigul lunii ianuarie.

Mergea zilnic la atelier și-și făcea munca manuală, în vreme ce gândurile sale nu zăboveau deloc în acel mediu.

Prin februarie izbucni un scandal printre scriitori. Unul dintre ei, cu moralitate și apucături de Ferentari, dar membru în Comitetul Central, fu acuzat de plagiat. Mai probabil era că nici nu-și scria singur cărțile, ci plătea, unul sau mai mulți, „negri” literari. Din răzbunare, aceștia intercalaseră vreo optzeci de pagini dintr-un scriitor sovietic, ca să-l compromită. Și acum urma o ceartă între „mânjiți”. „Mânjiții”, în optica celor „mai puțin mânjiți”, merseseră prea departe. „Mai puțin mânjiți” nu puteau suporta, moralicește, încălcarea unei anumite „deontologii” profesionale.

Emil, care se edificase asupra „trăirii românești” pe parcursul unuia roman și a două piese de teatru, cum nu se mai scrisese nimic asemănător în limba română, găsi cearta „mânjiților” o furtună într-un pahar cu apă.

Și atunci avu revelația că experiența lui nouă, cea de „mecanic”, era mai demnă de interes. Pentru el, discipol al Domnului Panait, acest nou aspect al românismului, trecea cu mult înaintea plagiatului unui gunoi moral în plus.

Urmărea acum felul în care se efectuau lucrările. Constată că mecanicii care, cu puține excepții, nu-și cunoșteau deloc meseria, contribuiau la uzura acestor mașini, mai mult decât șoferii ce, e drept, le „traumatizau” îndeajuns și ei. Un șofer a cărui mașină prezenta o defecțiune la motor ieșea și intra de câte trei ori pe zi în garaj. Și, de fiecare dată, după un control superficial, mecanicul îl asigură că va merge. Dar, bineînțeles, nu mergea și șoferul trebuia să se reîntoarcă. Emil se mira cum, totuși, deși sufereau trecerea prin acea „întreprindere de reparații auto”, rablele alea mai stăteau pe drum.

Dar mai ales fu uimit de sistemul „trăim de unde muncim”, generalizat. Cuvântul potrivit să caracterizeze situația era: „jaf”. Mecanicii, în înțelegere cu șoferii, făceau încontinuu bonuri de materiale: ulei, filtre de ulei, becuri, cauciucuri, ștergătoare de parbriz, rulmenți, cabluri, ba chiar și carburatoare, în sfârșit, orice, și le sustrăgeau. Astfel, înlocuirea acestor piese era doar o ficțiune: filtrele de ulei se foloseau până aproape să se „gripeze” motoarele, rulmenții se spărgeau de uzură excesivă. Nu era șofer sau mecanic care să nu plece cu ceva acasă. Altfel, spuneau ei, ziua ar fi fost pierdută.

— După cât ne fură ăștia — și „ăștia” era un termen vag, care se putea presupune a fi „regimul” —, merităm și noi să trăim.

Toți întrețineau convingerea că „haiducia” asta li se cuvenea. „Socialismul” era o devălmășie; „morala socialistă”, un furt; și întreaga activitate a acelei „întreprinderi socialiste”, un sabotaj.

Sistemul „ciubucului” era generalizat. Șoferul „ungea” mecanicul, mecanicul pe maistru, maistrul pe șeful de atelier și așa mai departe.

Emil cunoscuse viața intimă a atelierului, psihologia celor care munceau acolo. Slaba pregătire profesională era egalată doar de o totală incultură. Și, peste acestea două, se suprapunea o orientală delăsare. Relațiile interumane erau de-a dreptul primitive. Bătăile se țineau lanț pentru cele mai meschine motive — folosirea unei scule ori ștergerea pe mâini cu „bumbacul” colegului. Hoția, această plagă națională, nu indigna. Se admira deopotrivă virtuozitatea în a fura, ca și „deșteptăciunea” de a nu te lăsa furat. În pauza de masă, cea mai mare distracție a colegilor era să se „bombardeze” cu cocoloașe de pâine. Și, între acești „băieți buni” se cultiva prietenia. Toți se înjurau între ei dintr-un soi de tandrețe grotescă. Cu cât prietenia era mai strânsă, cu atât înjurăturile erau mai vulgare, dintr-o intenție, oarecum nelămurită, de a se testa creditul de amicitie.

În atelier exista o ierarhie, după vârstă, pricepere, ceva asemănător cu „căprăria” din armată. Noii veniți erau obiect de glumă. De pildă, ucenicul era trimis să caute, prin curte, un cui, ca să fie bătut în motor. Acesta, inocent, îl găsea până la urmă, curtea fiind plină de deșeuri și de gunoaie, și căutarea lui concentrată, era motiv de distracție.

Și toți, dar absolut toți, aveau „patima” Automobilului!

Câte o mașină de fabricație occidentală, adusă din cine știe ce motiv acolo, îi strângea în jurul ei. Și ei își manifestau

admirația prin grohăituri și gesturi care păreau un dans ritual în jurul unui Idol.

Domnu' Panait se întorsese din spital. Era slăbit, o umbră doar a ceea ce fusese înainte. Dar spiritul nu-l trăda.

— Da, știi, primitivul vrea mașină. Vrea să se joace cu tehnica. Nu are nevoie de un vehicul ca o necesitate în sprijinul muncii sale de creare a culturii și civilizației. Ci doar așa, ca să „apară” el undeva... în fața cuiva... în special în fața femelei române. Și, bineînțeles, ca să mângălească zidul casei sale sau gardul, sau trotuarul, scriind cu litere strâmbe numărul matricol al mașinii „lui” — mașină făcută de alții!

Își aprinse o țigară, deși doctorul îi interzisese fumatul.

— Uită-te la tinerii ăștia bruneți care, la volanul unei mașini pe care poporul lor n-o poate face, execută manevrele cele mai idioate, de cele mai multe ori ca să-și impresioneze partenera. Ca și cum cine știe ce mare izbândă a spiritului ar fi să impresionezi fleica aia cu gândire atât de redusă încât să se însoțească cu asemenea animal!

Era evident că boala afectase numai trupul Domnului Panait, nu și spiritul. El era chiar mai vehement decât înainte:

— Dragul meu, dumneata n-ai văzut-o pe rrrromânca burgheză de dinainte de război — pe această Chera Duduca, pe această Miță Baston, apăsând nervoasă, „plină de draci”, cu mușchii ei de slugă, pedala nemțească! Ea, care nici n-ar fi avut dreptul să se urce într-o mașină!... Eu, acest bătrân pleșuv și gârbov, am văzut-o.

Emil îl asculta, dar nu se putea sustrage unui sentiment de tristețe pe care i-l provoca starea de slăbiciunea a „mentorului” său. Acesta părea să-i înțeleagă gândul, dar era resemnat. Și-și urma ideea:

— De ce nici n-ar avea dreptul decât, poate, la o bicicletă? Pentru că poporul ei, bărbatul pe care-l naște ea, rrrromânca,

de două mii cinci sute de ani... nu poate să facă o mașină! Pentru că nu-l taie capul! Americanul are dreptul să se deplaseze cu acest vehicol... pentru că îl și face!!! Există familii cu trei generații — ca aristocrații! — care lucrează în marile uzine Ford etc. Îi vezi ducându-se zilnic, disciplinat, cu „box”-ul lor de „lunch” la munca lor constantă, neîntreruptă de generații...

Făcu o pauză:

— Dar vreau să-ți atrag atenția asupra unei nuanțe psihologice. Copilul român, când coboară în stradă și vede o mașină luxoasă, se pătrunde de ideea că ea... vine de undeva, de unde el nu are acces. Ai lui — el însuși — nu pot s-o facă. Dacă mașini luxoase ar fi peste tot în jur, făcute de *ai lui*, nu l-ar mai interesa. Ar fi demn și s-ar apuca să transforme natura, să construiască o cultură. Așa însă... în acel moment este deja complexat și resemnat. El nu se mai ocupă de nimic constructiv, el visează să meargă undeva, într-un loc neprecizat... ca „să facă bani”... „să-și tragă” și el o mașină... „ca aia” — tot așa se întâmplă și cu „electronicele”, care îi obsedează pe colegii dumitale de generație. Este, de atunci înainte, pătruns iremediabil de inferioritatea lui. A sorbit complexul pe tot restul vieții, așa cum soarbe copilul la naștere „primul aer”. Tot ce mai poate face apoi în viață, ca român în ipostaza de intelectual „patriot”, este să protesteze contra acestui complex care i s-a turnat în sânge din cauza inferiorității lui și alor săi. Ciclul complexului inferiorității este de nedepășit. Este esența însăși a românismului.

Se lăsa pe spate în fotoliu, ostenit.

— Automobilul este la români — exact ca și la popoarele primitive — o podoabă. El le face rău, îi sărăcește, și totuși românii nu se pot lipsi de el. Dacă n-ar fi zidul protector al comunismului, germanii l-ar ademeni pe român — un

primitiv — cu aceste cutii pe roți, așa cum coloniștii îi ademeneau pe sălbateci cu sticlă colorată.

Rezumă:

— Munca e totul, prietene. Germanii, americanii sunt po-poare de gospodari. Ei nu se joacă. Ei se îngrijesc de cultura lor materială. Americanul a schimbat fața unui întreg continent prin munca lui creatoare. Ea îi e încastrată în psihic. Nici în week-end nu trândăvește. Ci, în aceste zile de repaus, se trezește dimineața și merge la garaj, îl deschide, se echipează și se pune pe treabă. Ce vezi în garajul său când deschide el ușa aia rulantă? Ei bine: măhuri, greble, tractoraș, aspirator de iarbă, unelte din cele mai felurite, strung, mașină de găurit, recipiente cu ulei de uns, cu vopsea etc. etc. etc.

Emil se gândea la munca din atelierul unde fusese împins și el, să-și piardă timpul, de absurditatea și josnicia faimoasei „trăiri românești”. Și se mai gândea și la propaganda care preamărea această activitate „socialistă”. Potrivit ei, „întregul popor, unit în jurul celui mai iubit fiu al poporului, Tovarășul Nicolae Ceaușescu, urma să ducă țara pe cele mai înalte culmi de cultură și civilizație.”

Domnu' Panait era întristat de traiectoria nouă a discipolului său. Îl durea faptul că acesta abandonase scrisul. Încercă totuși să-l consoleze.

— La nivelul la care vrei dumneata să evoluezi, viața îți este imposibilă oricum. Despre funcționarea dumitale sub dictatura comunistă nu mai vorbim. Dar nu-ți face iluzii nici asupra „libertăților democratice”. La popoarele netrebnice e doar o vorbă goală.

Domnu' Panait voia parcă să vadă dacă e înțeleș și se opri o clipă. Apoi:

— Dragul meu, munca e cea care produce cultură materială. Iar cultura materială creează cultură spirituală — filozofie, literatură, artă... Un popor gospodar, având grijă de produsele culturii sale materiale, are implicit grijă și de produsele culturii sale spirituale. Și îl hrănește pe filozof, pe literat, pe artist.

Aici îl țintui cu privirea pe Emil, semn că voia să sublinieze un lucru important.

— Cumpărându-i produsul muncii intelectuale, consumatorul nu-l cumpără pe creator. Îi lasă libertatea de a crea. Dimpotrivă, netrebnicul, nemuncind, îl lasă pe creator la discreția sirenelor „administrative” gata să-l primească în brațele lor corupătoare.

Emil era abătut. Ar fi vrut să plece, dar ezita, din delicatețe, să se ridice. Însă imediat urmă una dintre remarcile „nefilozofice” ale Domnului Panait, amare, care anunțau sfârșitul „ședinței”:

— Poporul român e un popor resemnat în netrebnicie.

Și bătrânul, cu mișcări mult încetinite, îl conduse pe Emil până la ușă.

65

Luna martie fu rece și Emil, exasperat de întârzierea primăverii, era mai tot timpul posomorât.

Mizeria vieții cotidiene se adâncea, încât te puteai întreba: „până când?” Prețurile la alimente creșteau neconținut, iar în ultimul timp se prefigura și o gravă criză energetică. Transporturile publice erau afectate de lipsa benzinei și motorinei. Din cauza economiilor la electricitate, țara se cufunda mereu mai mult în clarobscur și se putea presupune că va ajunge în beznă.

Deși asculta acum doar ocazional Europa Liberă, află de formarea unui „Sindicat Liber al Oamenilor Muncii din România” — „S.L.O.M.R.” Numele inițiatorilor, Ionel Cană și Gheorghe Brașoveanu, deveniseră noile simboluri ale revoltei împotriva Dictatorului.

Domnu’ Panait vedea evenimentele în felul său, paradoxal:

— Nu poate exista un sindicat al oamenilor muncii, pentru că nu există „oameni ai muncii”. „Clasa muncitoare” românească, atât de laudată de comuniști, este doar o uriașă

populație de șomeri. Pentru că ea există, de două decenii, doar în mod artificial, plătită fiind din împrumuturi externe. Nu poate exista muncitorime fără produs al muncii. Iar un „produs” care, din cauza lipsei de calitate, nu se vinde, nu e decât un rebut. Calitatea produsului determină existența unei piețe. Iar piața, la rândul ei, e singura care determină existența „muncitorimii” înseși. Mai devreme sau mai târziu, acest imperiu sovietic, cu picioare de lut, se va prăbuși și, odată cu el, se va prăbuși și CAER-ul și, bineînțeles, și mitul „industrializării” României.

Emil era abătut, dar nu putea să nu-i dea dreptate.

Domnu’ Panait dorea, ca întotdeauna, să se facă înțeles bine:

— Se spune că românii, când merg în străinătate, obțin performanță. Asta nu înseamnă nimic. Aceste elemente izolate reușesc acolo, deoarece popoarele în mijlocul cărora s-au cuibărit, au obținut ele, în întregul lor, performanță. Ele au creat o disciplină a muncii, o calitate a muncii și, ca urmare, piețe, interne și externe. Au creat, cu alte cuvinte, cultură și civilizație.

Atrase, ca de obicei, atenția „discipolului”, printr-o scurtă pauză:

— Dar dacă numărul românilor ar crește în țările de imigrație peste o anume masă critică, ai vedea cum acele țări se românizează și, în consecință, încetează să mai producă performanță.

Insistă:

— Și apoi, performanța, în străinătate, a unor indivizi izolați de țara și poporul lor, ea însăși, „nu dă bine”. Aceștia, în mijlocul popoarelor-gazdă sunt priviți — ca niște excentricități, niște exotici — cu un sentiment amestecat de bunăvoință și

compasiune. Exact așa cum un personaj al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu exclama în fața performanței lui Răzvan: „Ce păcat că e țigan”!

La atelier Emil simțea că e privit de ceilalți într-un fel care-i dovedea că le era antipatic. Deși nu era solidar cu ei, altfel decât prin faptul că muncea în același loc, se purtase întotdeauna firesc, cordial. Și totuși, după nici trei luni de la sosirea sa acolo, un conflict între el și unul dintre mecanici, un lungan roșcat, devenise de neevitat.

Într-o dimineață, când sosi, surprinse privirile tuturor îndreptate asupra sa. Simți că ceva fusese pus la cale de „dușmanul” său. Ajuns în dreptul bancului, observă că acesta era plin de ulei, turnat acolo intenționat. Lacătul era, de asemenea, mânjit cu vaselină. Nu spuse nimic nici când auzi în spațele său râsete de batjocură.

Sorin însă, enervat, întrebă cine a făcut asta.

— Un dobitoc, cine altcineva, remarcă Emil, așteptând apoi reacția. Și aceasta nu întârzie. Roșcatul ripostă întărâtat, gata de violență:

— Pe cine faci tu dobitoc, mă?!

Emil îl întrebă:

— Tu ai făcut asta?

— Eu!

— Ei bine, nu ești numai un dobitoc. Ești și nemernic. Un dobitoc nemernic.

Roșcatul încercă să-l apuce de gât. Emil îi trimise un năprasnic pumn în față, care-l făcu pe roșcat să se dea un pas înapoi. Și, până ca acesta să se dezmeticească și să încerce să riposteze, îl lovi repetat, cu duritate, până când îl văzu căzut jos cu fața și mai înroșită, de sânge de astă dată.

Ceilalți, care nici ei nu avuseseră timp să se dezmeticească, săriră să-i despartă. Nu fu nevoie. Emil le întoarse spatele, merse la un cuier din apropiere, luă o jachetă, pe care o știa a roșcatului, și șterse liniștit uleiul de pe banc. Jacheta, care costase poate jumătate de salariu, era ruinată definitiv.

Roșcatul, așezat pe podea, cu capul rezemat în palme, se ștergea încă de sânge. Își sufla din când în când nasul din care săreau stropi roșii, ce-și pierdeau culoarea căzând pe stratul negru de ulei. Privise ce făcuse Emil cu haina sa, dar nu spunea nimic.

Se plânse însă, în cursul zilei, șefului atelierului.

Acesta îl chemă pe Emil imediat și începu să strige:

— Bă, unde te trezești tu aici?! Ce, ești barbar? Cum ai putut să-i strici haina?! Nu numai că o să te dau afară, dar te pun să-i plătești și haina.

Emil se enervă:

— Nu-i nevoie să strigi la mine. Nu sunt surd.

„Șeful” înlemni. Bâigui ceva, ieși repede și se îndreptă aproape în fugă către birouri. Emil îl auzea strigând: „Te dau afară, acum te dau afară”.

Nu se întâmplă nimic. Pe drum se potolise de teama scandalului care ar fi adus, poate, la suprafață, potlogăriile lui.

Prestigiul lui Emil, în atelier, crescuse mult. Nimeni nu mai îndrăzni să-i facă vreo farsă. Roșcatul doar mai spunea că nu se lasă până nu îi plătește bătaia. Din acel moment, Emil fu considerat ca făcând parte din sufletul atelierului.

Sorin îi spuse:

— Este calificarea ta. Țștia și după ce se califică, tot ucenici rămân. Dar să știi că ai dat de dracu’ cu șeful. Dar puțin ne pasă. Nu facem noi purici mulți aici. Eu unul m-am săturat de pe acum.

Primăvara venea cu greu, parcă mai încet ca în alți ani. Se simțea totuși, sub cerul mereu acoperit de nori care lui Emil îi întuneceau mintea, sosirea ei.

Era mai ales îngrijorat de tăcerile Ginei. Fata își pierduse complet bucuria de a trăi. Și el se blama pentru această transformare. Trăsese o ființă, veselă și încrezătoare în viață și în oameni, într-o experiență stranie, care era existența lui fără speranță, ce se desfășura într-un subsol al vieții. Și nu era deloc sigur că ea înțelegea logica motivelor care pe el îl făcea să se îngroape de viu, doar ca să fugă de „contemporanii” săi, în virtutea unei cerințe către o lume care ei îi rămânea ascunsă. Iubirea, în cazul ei, își spunea Emil, devenise un virus ce-i afecta sistemul imunitar.

Viața lor se destrăma, paralel cu o altă destrămare, colectivă, pe care o sesizau în jur.

În primele zile ale lui aprilie merse din nou să-l vadă pe Domnu' Panait. Nu-l mai vizitase de aproape o lună și se simțea vinovat.

Sună la ușă repetat. Nu-i deschise nimeni.

Se întreba dacă bătrânul nu era cumva internat din nou în spital când, servitoarea celor de la etaj — „de sus” —, îl informă că, într-adevăr, acesta se simțise rău și fusese dus la Spitalul de Urgență Floreasca.

Ajuns acolo, colindă prin mai multe saloane.

Apoi vestea căzu ca un trăznet. Domnu' Panait murise chiar în noaptea precedentă:

„Domnul Panait Alexandru a încetat să mai trăiască”, suna banala înștiințare.

Cadavrul fusese dus la morga spitalului.

Printr-o ușă rămasă întredeschisă Emil putu vedea, pe mese de ciment, patru cadavre goale, ude. Bătrânul era ultimul, la perete. Imaginea aceea, natură moartă cu cadavre, îi îngheță sângele în vene.

Dintr-o încăpere alăturată ieșiră două persoane: un doctor în halat alb, murdar și un bărbat înalt, cărunt. Era avocatul Domnului Panait. El urma să facă formalitățile înmormântării.

Îi spuse:

— Dumneata ești, așadar, prietenul tânăr al Domnului Panait! Mă temusem că ești un „securist”.

Rămase ca Emil să-l sune la telefon, dacă voia să participe la înmormântarea ce urma să aibă loc, chiar a doua zi, în „lotul familiei” de la Cimitirul Bellu.

66

In aceea zi — splendidă, de primăvară —, Emil, singur — până la urmă avocatul Domnului Panait lăsase totul în seama sa! — stătea în fața coșciugului deschis. Preotul, grăbit, deși bine plătit, mormăia pe nas bazaconiile meseriei lui. Doi gropari, deja pe jumătate beți, la acea oră de dimineață, așteptau placid să-și încheie și ei treaba.

Cimitirul era dezmoțit sub soarele mângâietor de aprilie. Copacii înfrunziseră ușor. Un covor verde, încă timid, se așternuse pe morminte. Tufișuri izbucneau printre gărdulețe de fier forjat, ruginite.

Și Emil, mângâind cu privirea înduioșată fața liniștită a „mentorului” său, medita la acest cheag de gândire — excepțională — rădăcită în mijlocul unui comunități modeste și care, acum, după o existență neștiută, tristă, se dezintegrează în Univers.

Bătrânul metafizician, idealist, crezuse toată viața că el a creat lumea, care nici nu ar fi putu fi altfel decât o zămislire a spiritului său.

Privindu-i carcasa înțepenită în coșciug, Emil nu se putu abține să zâmbească, gândindu-se că acest creator al realității fusese atât de generos încât, după ce o plămădise undeva în lumina creierului său, o lăsase celor ce-i supraviețuiau, astfel încât ei erau acum în măsură să mânuiască materie, de felul capacului de lemn de brad neșlefuit al sicriului pe care unul dintre gropari îl ridica tocmai atunci.

Voia să-și umple privirile cu chipul bărbatului excepțional care, asemeni lui Socrate, nu scrisese nimic, dar mersese în activitatea de cunoaștere până la ultimele consecințe. Îl obseda demult gândul că nimeni nu va ști niciodată numele acestui român care coborâse în infernul adevărului despre poporul său și se întorsese ca să-i împărtășească lui, lui Emil, experiența sa, împreună cu adevărurile nedorite de nimeni „pe aici”.

Și simți, pentru prima dată, de când începuse să „frecven-teze” biroul Domnului Panait că, acum, când acesta era mort, avea o responsabilitate! Avea să scrie el, asemeni unui nou Platon, vorbele decedatului „Socrate”.

Urmări cum groapa care-l înghițișe pe Domnu' Panait se umplea treptat cu pământ gras.

Un timp rămase, singur, în fața noii movilițe, golit de orice sentiment, fără nici un gând, lăsându-și privirile să zboare libere printre crengile înmugurite ale unui copac, peste cruci, peste zidul cimitirului, peste acoperișurile caselor din depărtare.

Soarele se ridicase pe boltă. Cerul devenise luminos și morminte, cavouri, alei erau scăldate în lumină.

Fără să-și dea seama, pașii îl purtau spre locul unde era îngropată Laura. Nu mai știa bine unde se găsea mormântul.

Merse la întâmplare printre crucile de ciment sau de piatră ce păreau brațe care se întindeau înspre el. După un timp o

zări pe cea mai largă dintre toate, care îl mirase atunci la înmormântare. Se apropie cu pași șovăielnici și prinse să privească stratul de flori reînviata pe mica ridicătură ce arăta că acolo, jos, o formă omenească se afla coborâtă pentru vecie.

În candelă pâlpâia o lumânare. Își spuse mirat:

„Cineva are grijă de mormânt.. atât de devreme dimineața!”

Gândi că au și trecut doi ani de când trupul Laurei era acolo, jos.

„Cum o fi arătând acum?”

Și, în mijlocul cimitirului, ce era aproape pustiu, îi reveni în minte amănuntele înmormântării. O văzu în rochia din ziua aceea, îi revăzu parcă pantofii, chipul, mâinile.

Toate acelea erau acum la doi metri sub pământ.

Se va fi gândit Laura că el ar putea veni la ea la mormânt după atâta timp?

Emil privea stratul de pământ care îl despărțea de ființa aceea care fusese de o gingășie rară și îl cuprinse un fior de frig.

„Trebuie să fie tare întuneric... acolo jos.”

Privi încă o dată mormântul fostei sale prietene, mirat din nou de sărăcia emoțiilor sale, apoi se întoarse și porni spre ieșire.

Mergea în tăcere de-a lungul gardului de cărămizi, privind și alte luminițe ce pâlpâiau în candelile de lângă cruci. Când ajunse în dreptul porții de fier forjat, șovăi o clipă, neputându-se hotărî să iasă. Simțea nevoia să mai dea o raită prin acest panteon delapidat. Câteva femei cu basmale negre intrau pe poarta cimitirului.

Se întoarse.

Porni pe aleea care se deschidea imediat în dreapta. Știa că acolo, nu departe, avea să zărească mormântul lui

Macedonski. Și, nu făcuse decât câțiva pași, când dădu cu ochii de piatra cunoscută.

Stătea în fața monumentului, încercând să descifreze o strofă încrustată în cimentul crucii.

Și își aminti cum, pe la șaptesprezece ani, mergând să-și cumpere o carte — care să-l pasioneze cu adevărat — stătuse îndelung într-o librărie din vecinătate. Răsfoise cam vreo duzină de „poeti”, „clasici”, care mai de care mai apreciați de „Critică”. Dezamăgit, era gata să renunțe când, cu o ultimă speranță, se reîntorsese la un volum, și el din „Biblioteca pentru toți”, cu o copertă banală și semnat cu un nume anti-patic: Alexandru Macedonski. Dar nu parcursese mai mult de trei-patru poezii când fusese cuprins de o puternică emoție! Plătise grăbit modicul preț și se reîntorsese acasă aproape în fugă. Acolo, timp de vreo două ore, devoră cartea în care, prin convenția grafică a alăturării literelor alfabetului, făcea cunoștință, entuziasmat, cu acel mare poet.

Acum privea careul de ciment unde, demult, fuseseră coborâte rămășițele unei minți de elită. Un liliac, neînflorit încă, fusese plantat, acolo, cine știe de cine.

Mormânt trist!

Geniul lui Macedonski, într-o societate fără acces la trăirea superioară, trecuse drept „o idee fixă”!

Zâmbi sarcastic, privind desfășurarea extravagantă a trunchiului de liliac hrănit din trupul unui geniu: cum ar fi putut să înțeleagă criticul, acest individ inferior, că nemulțumirea marilor oameni nu e „o idee fixă”?! Că e suferința de zi de zi, de oră de oră, de clipă de clipă, a „celor puțini”, de a fi siliți, de către mărunții din jurul lor, să trăiască într-o „lume de dugheni”?! Că ei, acești oameni rari, care nu sunt nici măcar aceeași specie cu „omul de serie biologică”, suferă să fie umiliți „prin asociere”?!

Se trezi din reverie. La capătul aleii, imediat ce coti spre dreapta, se opri pentru o plecăciune pioasă în fața mormântului lui Rebreanu. Chipul de piatră al gigantului era de o seriozitate enigmatică.

În imediata vecinătate — la nu mai mult de o sută de pași depărtare de „poetul blestemat” Macedonski, se odihnea rivalul său, Eminescu, „poetul național”.

Mormântul — un pat de flori!

Se gândea la cât de mult, în adolescență, făcuse pentru el un cult! O pasiune care se poate bine numi „mortală”! Însă nu-și putuse opri creșterea, nici chiar din dragoste pentru Eminescu! Adevărul îi e superior și lui, așa cum ne e superior tuturor.

Iar acel moment, în care descoperise că marea poezie poate trăi alături de eroare, fusese pragul pe care el îl trecuse dinspre literatură spre filozofie! Și semnificase pentru el Rubiconul! Devenise liber! Chiar și să-l conteste pe Eminescu! Și înțelesese că a-l contesta pe Eminescu, în plan estetic, era o eroare în plus. El nu-și dezvăluia neîmplinirea decât legat de netrebnicia poporului care-l recunoscuse ca „poet național”!

Gândirea lui, în privința lui Eminescu, se clarificase acum:

„Eminescu corespunde perfect poporului român și el nu poate fi criticat din punct de vedere estetic. A-l critica pe baze estetice — sau pentru că ești plătit de vreo universitate «liberală» — este un eșec. Eminescu nu rezistă în planul valorii absolute, împreună cu poporul «său». Poporul român însuși nu corespunde standardelor umanității și atunci nu corespunde nici Eminescu.”

Suferise să-l „piardă”, dar el, care nu se pleca în fața statuilor, nu se plecaseră nici în fața lui Eminescu. Dacă un „jidan”, un „bulgăroi cu ceafa groasă”, un „grecotei cu nas subțire”

ar fi gândit ca el, ar fi fost suspectat imediat, de către rrrro-mâni, ca participant la o „conspirație mondială”. În ceea ce-l privea însă, se *știa* român, atât cât oricare român putea fi, dar nu se mai *considera* conațional al lor.

Din iubirea de altădată pentru Eminescu, acum rămăsese doar o compasiune, un sentiment penibil, jenant.

În dreapta mormântului, idolatria de rând a unei comunități gata oricând să cadă în genunchi în fața „stăpânului”, adusesese chiar și o... bisericuță, în miniatură.

Emil, cu privirile pe chipul de bronz din basoreliev, „comunică”, în gând, cu acest prieten acum depărtat:

„Dragul meu Mihai Eminescu, ce rău personal ți-a făcut ție un «jidan»? Ce nedreptate personală ți-a urzit ție un «gre-cotei» cu «fizionomia de capră»? Ce atingere a adus persoanei tale vreun «bulgăroi cu ceafa groasă»? În realitate, tu n-ai fost decât un român disperat de halul în care se prezentau conaționalii tăi după două milenii și jumătate în care nu făcuseră decât să vegeteze în afara civilizației. Bietul de tine, n-ai știut, sau mai degrabă n-ai vrut să știi, că românii înșiși, nu «străinii», erau cei care nu se ridicaseră la starea culturală, făcând astfel prezența geniului tău indezirabilă în acel loc peste măsură de barbar. Și ai dat, împins de un sentiment de disperare, vina pe alții! Dar aveau să fie tocmai românii tăi aceia care să facă din tine un deklasat, un «home-less», un muritor de foame. Românii tăi aveau să te împingă la balamuc, nu «jidanii», nu «gre-coteii cu nas subțire», nu «bulgăroii cu ceafa groasă»!”

Mai gândea cu compasiune la acel poet, care murise prea tânăr ca să fi aflat că fusese victima, inconștientă, a unui popor care se conservă doar, crescându-și copiii lui de nimic, ce se îndreaptă către nici un destin istoric.

De către aceștia fusese el transformat într-un stindard la adăpostul căruia își ascundeau orișice renunțare, orișice mârșăvie, orișice resemnare. Eminescu, de fapt, prin tragedia morții sale timpurii, fusese împiedicat să crească într-un adevăr. El observase deja că în mijlocul unei națiuni barbare, viața omului superior nu poate fi decât o tragedie, și o spusese chiar: „Nu i-ar putrezi oasele cui au dat ființă acestor țări în care cuvântul nu-i cuvânt, amorul nu-i amor...”, dar nu mai avusese timp să se conștientizeze și fusese „sigilat” de destin într-un apologet al celor care-l împinseseră la balamuc.

Se scutură ca de frig:

„Iar aceștia, care nici n-au habar de «destin» și alte asemenea bazaconii, te-au «împăiat» doar ca să-și facă treaba cu tine! Pentru că ei — rrrromânii, resemnați în neputință — nu pot să trăiască decât cu cei care-i «iubesc», asta însemnând cei care-i laudă!”

Oftă, ridică privirea și mai făcu doi pași lateral.

Lângă Eminescu, dintr-un medalion în care era înfățișat cu pălăria dată pe spate, Caragiale, cântărețul „moftului”, restabilea un climat de luciditate. Cât de simbolică această așezare a lui la dreapta „poetului național”!

Porni să-și caute poetul de inimă, care dormea la fel de ascuns cum fusese și în viață. Ezită destul până să descopere crucea — stilizată ca să nu pară, căci Bacovia murise în vremea cea mai antireligioasă.

Stătu acolo îndelung:

„Da, Bacovia «știuse», dar cât de încifrat era mesajul său!”

Recită în gând:

*Mai bine singuratic și uitat,
Pierdut să te retragi nepăsător,*

*În țara asta plină de humor,
Mai bine singuratic și uitat.*

*O, genii întristate care mor
În cerc barbar și fără sentiment, —
Prin asta ești celebră-n Orient,
O, țară tristă, plină de humor...*

Într-adevăr, nici un alt text românesc nu sintetizase poziția ocupată de „românism” în fața Umanității. Căci era în acel „singuratec și uitat” implacabilul poziției oricărei sclipiri de umanitate. Iar în acel „țară tristă, plină de humor” era conținută, fără echivoc, judecata supremă a lichelismului național. În acel „cerc barbar” se găsea revelația primitivității poporului român. Iar în acel „prin asta ești celebră-n Orient”, era prezentă, largă cât un orizont, înțelegerea despre neeuropenismul unui popor rămas în afara timpului, a Istoriei.

Zâmbi amar în singurătatea sa sufletească:

„Câți vor înțelege, «pe aici», că aceste două catrene, și nu basmul pueril al lui Eminescu despre Luceafăr, e cu adevărat marele poem al dramei geniului — a tragediei oricărei trăiri superioare rătăcite în mijlocul românilor?!”

Nu era tocmai el, cel care încerca să se salveze din mijlocul unui mediu în care era amenințat, „exemplul viu”, argumentul de suflet, de carne și oase, al acestei concluzii tragice la care ajunseseră, vezi bine, și alții?!

Privi în jur și singurătatea ce înconjura acel mormânt, aproape clandestin, îi răci sufletul și trupul.

Se grăbi să treacă și pe la ceilalți doi „mentori ai săi”.

Și mai ignorat, și mai greu de găsit, era „mentorul” mentorului său: C. Rădulescu-Motru. Cel care mersese și el

departe pe drumul adevărului despre români, nu părea mai puțin neavenit!

Acum nu mai trebuia decât să-l „viziteze” pe „spadasinul onoarei”, Camil Petrescu și „rondul” său era complet.

O floare veștedă zăcea pe piatra tombală, prea pompoasă, a acestui alt „semi-clandestin”.

În fața bustului de piatră rosti:

„A «nu-ți cunoaște valorile» înseamnă că acele valori nu-ți aparțin.”

Privea chipul cordial, aproape zâmbitor:

„Românul nu intuiește lumea valorilor morale, dar nu o intuiește nici pe cea a valorilor estetice. Din acest motiv, elevându-și neantul la nivel de valoare, el nu e înregistrat în istorie, istoria înregistrând doar valorile. El își alege «clasicii» lui, «valorile» lui.”

Își aducea aminte și de cuvintele „mentorului” său, de care abia se despărțise pe vecie:

„Din cauză că sunt sălbatici, românii nu sunt oameni și nefiind oameni nu-i interesează Omul. În consecință, filozofia, literatura, arta, n-au, «pe aici», actualitate, pentru că societatea e nepăsătoare față de gânditor, de scriitor, de artist, de cel care produce acele cărți sau opere de artă. Dovadă că nu interesează biografiile.”

Un câine se dezmoțea la soare pe piatra unui mormânt din apropiere. Gândurile lui Emil se întunecau.

Și dintr-o dată avu o revelație.

Înțelese de ce nu-i mai putea citi pe cei care-l ajutasera să crească. Înțelese de ce nu-l mai putea citi, de multă vreme, nici pe Eminescu: fusese ignorant ca toți ceilalți. Faptul că scrii poezii frumoase, nu înseamnă nicidecum că „știi”. Și nici Eminescu nu știuse. Și nu știuse niciunul dintre „marii clasici” oricât de frumos ar fi... „făcut frumos”.

Aici, în cimitirul abia dezmořit de razele soarelui de aprilie, avu impresia că aceștia — cu excepția lui Bacovia, care a știut, dar a încifrat — sunt doar niște ignoranți care călătoresc, fără să fi aflat, agățați cu toții de o epavă. Poporul român e epava care merge, pe lângă istorie, în derivă, pe o mare moartă, către nici un țarm!

Mai privi o dată chipul lui Camil Petrescu și se îndreptă spre ieșire.

După această înmormântare tristă — dublă înmormântare! —, Emil deveni și mai melancolic.

Ginei, care se învârtea în jurul lui cu priviri întrebătoare, nu-i împărtăși decât vag ce-l rodea:

— Am avut revelații pe care nu cred că e bine să ți le împărtășesc. Pentru că în urma lor am văzut brusc lumea în altă lumină. Ce e trist e că am avut... definitiv... revelația dramei pe care o trăim. În locuințe luxoase ori în odăi sărăcicioase, în automobile în mers, se consumă drama, abia vizibilă, a materiei organice: suferința cărnii, degenerarea epidermei, stricarea dinților, căderea părului. Am avut deci revelația condiției umane, care mi s-a arătat ca fiind o boală. Iar ființele astea mici, oamenii, mi-au părut atinși de această maladie rușinoasă, pe care ei caută să și-o ascundă în tăcere, suferind cu o gentilețe discretă, obscură. Ceea ce mai pot vedea astăzi, în locul idealurilor din tinerețe, este numai implacabilul cu care primesc sentința vremii, linia sânilor, a umerilor, a pântecului femeiesc, ca și linia mușchilor bărbatului.

Gina era tristă:

— Dar, dragul meu, acesta este numai aspectul chinuitor al vieții. Noi am avut îndrăzneala, în trecut, să-l privim pe cel înălțător.

67

Nimic nu mai era înălțător împrejur.

Ziua de 1 Mai prilejui alte „manifestații”, alte înflăcărări revoluționare în presă. Din nou stadioanele înfloriră de trupurile sclavilor moderni, pentru desfătarea „cuplului prezidențial”.

Dar alimentele erau din ce în ce mai greu de găsit. Cozi lungi se formau în fața magazilelor și prin piețele murdare, dezolante. Lumea, deși nu știa ce „se aduce”, aștepta totuși cu un aer posomorât.

La serviciu, șeful se tot ținea de capul lui Emil și căuta să-l mute din atelierul de motoare în cel de reparații curente. Escrocul se simțea stânjenit. Nu putea face, în siguranță, sus-trageri din magazie. Deși „învârtelile” astea erau ultimul lucru la care se gândea Emil, se credea urmărit.

Spre ușurarea lui, Emil nu avea să facă, într-adevăr, așa cum prevăzuse Sorin, „purici mulți” în atelier.

La o săptămână după înmormântarea Domnului Panait, fu chemat de șeful „Personalului”:

— Dumneata ți-ai depus acte de plecare în străinătate?!

Fu concediat chiar din acea dimineață.

Apoi, în iunie, pe neașteptate, fu chemat „să se înfățișeze” în fața „Comisiei guvernamentale”.

Când, a doua zi după ce primise înștiințarea — se sperase că nu va reacționa la timp —, ajunsese acolo, erau adunate mai mult de treizeci de persoane. Cineva, văzându-l că ezită, îl întrebă dacă a venit ca să intre la „comisie”. Fu invitat să se înscrie pe o listă ce se făcuse ad-hoc. Era al treizeci și patrulea.

Retras într-un colț, prinse să urmărească fizionomiile celor prezenți. Câteva femei fuseseră lăsate să stea jos, pe o bancă lungă de lemn, cum numai în tribunalele vechi mai poți găsi. Pe fețele lor putea citi cu ușurință o stare de îngrijorare și nervozitate. Bărbații se plimbau încontinuu prin lungul și întunecosul hol. După felul cum erau îmbrăcați cei mai mulți, Emil își dădu seama că aceștia aveau rude în Occident și urmăreau să plece la ele.

După vreo jumătate de oră, o secretară veni să deschidă ușa camerei unde trebuia să intre comisia. După alte câteva minute, vreo zece persoane intrară, apoi ușa se închise din nou. Cerberii nu aruncaseră nici o privire celor care așteptau în hol.

„Înfățișarea” începu. Solicitanții nu stăteau mai mult de trei, patru minute, după care ieșeau cu o expresie de nemulțumire și dezamăgire. Ca la un examen la facultate, ceilalți se repezeau la cel ce ieșea și-l întrebau „ce-a făcut”, iar răspunsul era invariabil:

— Mi-a spus să aștept rezultatul acasă. Dar aștept deja de un an. Cât să mai aștept?!

Lui Emil îi veni rândul după aproximativ o oră. Intrând, observă că așa-zisa cameră era de fapt un fel de sală de ședințe, cu o masă lungă în formă de L, la care acum stăteau

așezați membrii comisiei de „examinare”. Privirile erau fixate asupra sa cu un aer sever, de nemulțumire, care pe loc îl făcu pe Emil să simtă o enervare scurtă, urmată de o zvâcnire a sângelui prin tot corpul.

Nimeni nu-l invită să ia loc. Apoi, cineva îi ceru numele și porni să răsfoiască printr-un teanc de fișe aflat înaintea sa. Când în sfârșit găsi ceea ce căuta, se opri și îi aruncă lui Emil o privire foarte atentă, ca și când acum l-ar fi văzut pentru întâia oară. Îl întrebă, în sfârșit:

— Ia spune, dom'le. Unde vrei să pleci?

Pe Emil îl surprinse neplăcut ostilitatea întrebării și felul ostentativ ironic în care fusese rostită.

— În S.U.A.

Bărbatul dădu din cap în mod batjocoritor și continuă:

— Și ce să faci acolo?

Emil, puțin descumpănit, dădu un răspuns pe același ton:

— Să mă nasc... apoi să trăiesc.

Interlocutorului său îi trecu o umbră de surâs pe față.

— Dar cum adică, dumneata nu te-ai născut încă... și aici nu trăiești? Aici mori? Ești condamnat la moarte?

Emil își dădu imediat seama că cel ce-l interoga astfel urmărea să-l provoace. Își propuse să fie calm și să nu le dea ocazia să-l batjocorească. Dar fără să vrea, tâmpilele îi zvâcneau. Cu ton aparent liniștit, spuse:

— Aș vrea să vă pun și eu o întrebare: ce rol are comisia aceasta?

Riposta îi nemulțumi vădit pe cei ce-l priveau, căci porniră întrebări din toate părțile, trecându-se peste disciplina obișnuită. Lui Emil îi păru că a intrat în mijlocul unui tribunal inchizitorial.

— Uite, despre ce e vorba aici. Noi vrem să discutăm cu dumneata, să vedem ce te-a determinat să vrei să pleci din România. Ce nevoi ai, ce nemulțumiri. Cred că noi suntem în măsură să-ți rezolvăm orice fel de problemă.

Urâtul din fața lui, licheaua asta, credea că-i „poate rezolva problema”! Simplu. El, membru al „Comisiei guvernamentale”, membru al poporului român, popor lipsit de acel criteriu care să-i arate calea cea dreaptă: criteriul moral! Care criteriu moral presupune existența acelei realități sufletești... caracterul. Și care caracter presupune acea floare rară... onoarea!

Răspunse doar târăgănat:

— Eu sunt convins că nu puteți rezolva problema care mă determină să plec din propria-mi țară. Nu doresc nimic altceva decât un pașaport cu care s-o pot părăsi definitiv. Numai în sensul ăsta puteți să-mi fiți de folos, și nu altfel.

Se făcu pentru un scurt timp liniște. Cei de față se priveau între ei. Apoi, cel ce părea a fi șeful comisiei, spuse:

— Motivele dumitale nu sunt suficient de întemeiate. Pe baza lor, noi n-o să-ți dăm drumul să pleci.

Emil simți că începe să-și iasă din fire:

— Tocmai de aceea vreau să plec. Pentru că aici, în această țară pe care refuz s-o mai consider a mea, se poate găsi cineva care să-mi conteste libertatea, dreptul la libertate. Vreau să plec într-un loc, oricare altul, unde o comisie de cincisprezece persoane, „păzitori de temniță”, să fie o anomalie.

Șeful comisiei își păstra calmul:

— Ce-ți trebuie dumitale, dom'le, libertate?!

Emil își dădea seama că orice explicație e zadarnică. Cum ar fi putut el să explice idiotului din fața sa că datorită graudului de adâncă incultură și necivilizație al poporului român,

acesta nu poate să dea decât o foarte mică proporție de elemente cu virtualități către o viață superioară, proporție care este atât de mică încât este transformată de către mediul barbar într-o minoritate disperată?! Că aceasta nu găsește o altă alternativă, la barbaria românească, decât plecarea spre alte locuri mai culte, mai civilizate?!

Tăcea căutând un limbaj comun, care nu putea fi decât o sfidare aruncată acestor netrebnici, prizonieri ei înșiși, dar care puneau pe tarabă și se tocmeau cu libertatea lui.

Dar șeful comisiei mai spuse:

— Dar mi se pare că dumneata ai primit acasă o negație. Nu ți s-a spus clar că nu ți se aprobă cererea de plecare definitivă din țară? De ce mai stărui, încălcând legea, care a hotărât deja în cazul dumitale?

Emil știa bine că se găsește într-o lume cu o altă anatomie decât a sa. O lume cu care nu era posibilă nici o comunicare. Avu sentimentul deja familiar al prăbușirii sufletești, al singurătății implacabile și irevocabile.

Se auzi totuși spunând:

— Deci, cazul meu e judecat dinainte ca eu să fi spus ce aveam de spus?

Președintele era deja plictisit:

— Mă rog, spune ce ai de spus și să terminăm. Uite, cu dumneata am pierdut deja cinci minute. Mai avem și alții pe care trebuie „să-i rezolvăm”. Și zâmbi.

Își spuse că dacă nu se va stăpâni, va face un gest cum nu mai văzuse „comisia”. Spuse repede printre dinți:

— Mi-a devenit imposibil să mai suport ca oameni ca dumneata să-mi drămuiască mie libertatea. Își întoarse apoi privirea spre ceilalți. Sau ca dumneata, sau ca dumneata, sau

ca dumneata... Și, cum nimeni nu mai spunea nimic: m-am săturat de dumneavoastră, de regimul ăsta, de țara asta!

Se făcu din nou tăcere. Îl priveau ca pe o arătare. Le înțelegea stupefacția și-i părea bine că a reușit să-i șocheze. Gândi că mai trebuie să existe și cineva care să le spună în față că nu sunt decât niște ticăloși.

„Șeful” se uită la ceas și Emil crezu că avea să pună capăt discuției, dar acesta continuă:

— Dumneata crezi că abordând atitudinea asta vei reuși să pleci din România? Eu îți spun că nu. Cel mult vei fi internat poate într-un spital psihiatric. Dumneata, la vârsta dumatăle, nu poți fi atât de înrăit împotriva regimului nostru. Dumneata suferi de vreo boală...

Emil îi reteză vorba:

— Ba da, sunt înrăit, nu vă faceți iluzii.

— Dar ce te-a determinat pe dumneata, în viața asta scurtă a dumatăle, să urăști atât de mult societatea nouă pe care o construim noi?

Emil privea acea mângă omenească și românească și se îneca de revoltă și de dezgust. Știa că motivele sale n-ar fi găsit nici un de ecou în mințile lor murdărite irevocabil de josnicia în care habitau. Și, ca de fiecare dată când era copleșit de revoltă și de scârbă, nu mai putea spune nimic.

O secretară încetase să mai scrie și se holba la el.

Nu răspunse. Oricum, nu mai putea vorbi de indignarea care-i sufoca sufletul. Mai auzi vag o tiradă a șefului comisiei:

— Va să zică, din ăștia ne ești dumneata! Un dușman al regimului nostru! Putem noi discuta și altfel cu dumneata! Să nu cumva să ajungi la Canal cu ideile astea. Vedem noi bine că ești îndoctrinat de politica americană, care caută să denatureze adevărata esență a drepturilor omului — metoda de

luptă a cercurilor imperialiste care vor să întărească anumite forțe reacționare, cum ești dumneata, din țările de democrație populară. Demagogia imperialistă a reușit în parte. Dar noi nu facem cum vor americanii. Avem politica noastră.

Emil mai auzea vocea președintelui ca prin vată, ca de la o mare depărtare. Și se gândea că, în privința „americanilor” va veni vremea când căcații ăștia aveau să lingă unde scuiaseră:

— Bine, mergi dumneata acasă și așteaptă rezultatul acolo. Vei primi un răspuns.

Audiența se terminase.

Când ieși, cineva îl întrebă:

— De ce ați stat atât de mult?

În dreptul porții se auzeau comentarii, care mai de care mai de care mai înfricoșate și lașe:

„Eu merg la sora mea.”

„Eu am acolo fiica.”

Emil tocmai atunci se încrucișa cu un domn înalt și slab, cu o înfățișare gravă. Acesta, parcă citindu-i gândul, îi aruncă în trecut, înainte de a se depărta repede, dar nu grăbit:

— Eu nu plec din cauza comunismului, plec din cauza românilor!

Mai auzise cuvintele astea și totuși îl urmări cu privirea îndelung.

68

Soarele strălucea palid, aruncând o lumină difuză, ce mai făcea încă să sclipească parbrizele mașinilor.

Emil trecea prin dreptul Palatului Telefoanelor, prin mulțimea care se scurgea pe trotuar. Fiecare dintre cei cu care se intersecta își avea rostul lui, cu totul deosebit de al său. Pentru fiecare dintre ei, un gest făcut avea un scop imediat, o carte era cumpărată pentru o viață, o nouă cunoștință însemna o investiție sufletească. El singur era cu adevărat izolat în mulțimea aceea.

În ultimii cinci ani nu făcuse nimic pentru viitor, nici o singură dată nu-i trecuse prin cap măcar gândul unei împăcări cu această societate de nimic. Cum s-ar spune, nu sădise și nu avea de cules. Toată existența sa de până acum nu fusese decât o amânare a ceva — nu știa nici el ce.

După această „prezentare” în fața „Comisiei guvernamentale”, era și mai convins că nu-i va fi aprobată plecarea. Trebuia să considerase gestul său ca o formalitate, ca o aliniere a faptelor cu realitatea sa internă.

În timp ce trecea prin fața Universității, primele întunecări ale amurgului începuseră să coboare asupra orașului. Voia să scape din aglomerația care se formase în dreptul stațiilor de autobuze. Coborî în pasajul subteran ca să traverseze spre spitalul Colțea. Acolo, o mulțime de pierde-vară. Recunoșteai sau lichele de mahala sau lucrători de la construcții care, rezemați de coloane, priveau provocator sau adresau chemări șmecherești femeilor. „Bișnițari” stăteau la mese în compania unor golănci îmbrăcate în blugi, cu mâini noduroase, care se hlizeau din spatele geamurilor.

În stație fu nevoit să stea mai mult de o jumătate de oră până să vină autobuzul. Sute de oameni așteptau odată cu el, cu privirile pierdute în direcția de unde acesta urma să se zărească. Când, în sfârșit, trecea vreunul, șoferul oprea cu mult după stație, în așa fel încât mulțimea pornea buluc, fiecare căutând cu disperare să nu rămână pe jos. Femei tinere îmbrăcate cochet, căutau să-și facă și ele loc, dar fără succes și renunțau apoi, aruncând priviri demne și umilite în jur.

În autobuz aglomerația era de nesuportat. Ce de obicei, se iscă și o ceartă. Cineva nu putu să coboare la stația dorită și începu să îmbrâncească în dreapta și în stânga. O voce izbucni din mulțime, indignată:

— Dar uită-te, domnule, pe unde mergi, ce te împingi așa!?

— Pentru că stai ca o nesimțită în drum! Nu vezi că vreau să cobor!? Și cel ce vorbise continua să înainteze.

Emil privea cu silă acea masă josnică.

Își spunea că politețea este un fenomen intrinsec legat de trăirea superioară.

„Cu cât sunt mai politicoși cu semenii mei înseamnă că-i stimez cu atât mai mult. Dar nu-i pot stima pe ei decât în

măsura în care mă stimez pe mine. Pătruns de valoarea mea personală extrapolez de la mine și mi-i închipui pe cei din jur ca purtători de valoare similară. Popoarele civilizate sunt și cele care prețuiesc cel mai mult politețea. Ea nu poate exista la români. Românii, fiind barbari, se tratează unii pe alții în consecință: cu barbaria care le este intrinsecă. Mizeria lor interioară, făcută din conștiința obscură a ignoranței și neputinței lor, dă naștere unui scepticism asemănător unei scârbe și unui dispreț de ei înșiși, scârbă și dispreț pe care ei le proiectează și asupra semenilor lor.”

Cearta a mai continuat un timp.

Nici el nu putu coborî la stația dorită și abia la cea următoare, după ce-și făcu loc cu greu prin mulțime.

Porni agale spre casă, dezinteresat de tot ce îl înconjura. Privea în jur parcă numai cu sentimentul unui excursionist, ce avea de-a face cu lucruri indifferente, pe care nu le va mai revedea niciodată. Avea sentimentul că nimic nu-l mai privește, că de data asta ruptura cu ordinea socială era definitivă, completă.

Printre casele cufundate în aerul cald, un lătrat, lângă el, îl trezi din gânduri. Un cățel, dus în lesă de un bărbat, urina pe roata unui automobil.

Deodată, de la o fereastră, se auzi vocea lătrătoare a unei femei:

— Ce lași, bă, câinele să se pișe pe mașina mea?! Nu vezi că mașina aia e spălată?! Apoi, cu răutate obidită:

— Căca-m-aș pe câinele tău!

Bărbatul se depărtă în tăcere, târând cățelul după el.

Emil se uită curios la arătarea aceea românească din cadrul ferestrei. Grasă, cap rotund, gura lăbărțată.

Își continuă drumul îngrețosat. Își aminti remarcile Domnului Panait:

„Nația asta e scatologică. Locul ei în organismul vast al Universului este undeva aproape de anus.”

Sentimentului de neliniște ce-l chinuise de câțva timp îi luase locul o liniște ce îl izola complet de lumea exterioară. Abia acum resimțea epuizarea nervoasă provocată de ieșirea sa în fața „Comisiei guvernamentale”.

Își spuse:

„S-a consumat și ultimul act.”

Și îi reveni în minte remarca bărbatului înalt și grav cu înfățișare severă, cu care se intersectase la ieșirea de la „Comisia guvernamentală”:

„Eu nu plec din cauza comunismului, plec din cauza românilor!”

Astăzi Emil știa că fenomenul emigrării românilor poate fi privit și dintr-o altă perspectivă, mai conformă cu realitatea românească. Desigur cunoaștea — pentru că se enunțau mereu — motivele nobile ale emigrației — oprimarea politică, printre altele. Dar lui îi atrăsese atenția mai ales existența unei categorii de exilați care afirmău că și-au părăsit țara nu din cauza comunismului, ci din cauza... românilor. Această atitudine îi dăduse de gândit. Și ecuația lașității conaționalilor din perioada comunistă se lărgise nebănuit. Putuse observa că mulți nu plecau de aici ca alții, ca grecii sau italienii, de pildă. Ei întorceau, pur și simplu, spatele țării lor.

Și își răspundea singur la întrebări care acum nu-l mai nedumereau:

„De-a lungul trecutului lor măreț, românii au reușit să facă din propria țară un loc de nelocuit. Asemenea unei familii

care a făcut din casa ei un nemaipomenit dezastru, o incredibilă dezordine, murdărie, cu corelarul ei — mirosul rău, încât locul și atmosfera au devenit nelocuibile și irespirabile, tot așa românii au reușit să facă din spațiul lor, din «glia strămoșească», din «sfânta țărișoară», un spațiu de nelocuit și irespirabil.”

Îl umilea însă stăruitor gândul că trebuise să-și pună sentimentele intime pe masa „Comisiei guvernamentale” ca pe o tarabă murdară a unor nemernici.

Sperase într-o rezolvare pozitivă a cererii sale? Ce naiv fusese! Și din nou îi răsunară în minte cuvintele Domnului Panait, prietenul pierdut pentru totdeauna:

„Caracteristic în România e faptul că instituțiile statului nu pot face niciodată un bine. N-ai să întâlnești niciodată o hotărâre sau o acțiune menită să producă o reparație sau o inițiativă pozitivă. Instituțiile statului român fac numai rău. De ce oare? Simplu! Pentru că instituțiile sunt doar prelungiri ale realității sufletești a românilor — fără să fie umplute de o realitate psihologică, ele ar fi numai niște abstracțiuni. De aceea justiția, administrația, niciodată nu vor repara o nedreptate, ele vor produce una: o depozedare, o obstrucționare a reparării prejudiciului, o acțiune de vendetă politică, o întârziere de punere în drepturi etc. Dar de ce oare? Pentru că deși tendința psihologică a funcționarului ar trebui să fie rezolvarea continuă a cererilor cetățenilor, firește că în limitele legii, la români însă, care, nemulțumiți de ei înșiși, au devenit cinici, funcționarul exteriorizează acea atitudine negativă a personalității lui. De aceea impulsul său este de a obstrucționa. Sila de el însuși se manifestă și față de *cei asemenea lui*.”

Emil abia mai putea trăi. Lipsirea de libertate devenise o nevroză. Își argumenta cu lacrimi în ochi:

„Pentru omul superior, existența într-un mediu urât e o suferință — «spune-mi din ce suferi, ca să-ți spun cine ești». S-a întâmplat ca să fiu și eu unul dintre acei nefericiți, cu virtualități către adevăr, către trăirea morală, către frumos, ce trebuie să-și ducă viața de prizonieri în mijlocul unui trib de maimuțe. Și simt în carnea și-n sufletul meu că existența omului superior, a omului adevărat, a Omului, nu a caricaturii de om, este un calvar în mijlocul poporului român. Ea este imposibilă.”

69

Căldura lunii iulie mai amelioră viața oamenilor. Dar mizeria creștea în toate felurile.

De la un timp, un „Jeep” al Miliției staționa în fiecare noapte în dreptul ferestrelor sale. Și le lumina, ostentativ, ore în șir. Își înfrâna cât putea dorința de a ieși din casă.

Rar, când o făcea totuși, putea observa, fără efort, cum tot mai multe clădiri vechi se transformau în schelete de beton, apoi dispăreau definitiv, rase de pe solul orașului.

Nici bisericile nu scăpau de furia distrugătoare a „primului ateu al țării”.

În urmă cu un an, un preot, Gheorghe Calciu-Dumitreasa, ridicase o voce de protest împotriva demolării unui monument de cult istoric: Biserica Enei. Și subliniase astfel, pregnant, lașitatea inimaginabilă de care se făcea vinovat un cler, pe cât de bărbos, pe atât de josnic.

Tot atunci, de Postul Paștelui, ținuse un număr de șapte prelegeri, intitulate — „Șapte cuvinte către tineri” —, care captaseră imaginația unei audiențe lipsite de orișice alt suport moral.

Nu era de mirare faptul că lumea, din ce în ce mai dezorientată de absurdul existenței într-o „Românie socialistă”, se refugiase în religie.

Calciu-Dumitreasa fusese arestat încă din primăvară și Emil afla doar acum.

Comunismul — de fapt dictatura dinastică a lui Ceaușescu —, era clar pentru Emil, înghețase mugurii unei civilizații, oricum imposibile, și desăvârșise barbaria:

„După eliminarea definitivă a puținilor purtători a acelor calități umane — cinste, onoare, imposibilitatea de a spune altceva decât gândești —, a rămas această mîzgă românească.”

La 23 august Emil avu totuși perversitatea să privească „demonstrația”. Dresajul la care se preta românul care „manifesta”, ca un șuvoi de reziduri murdare și urât mirositoare, în fața unui pitic peltic cocoțat pe o „tribună”, îl aduse în starea de a nu-și mai putea imagina nimic mai stupid decât corpurile omenești așezate în ordine. Un pluton de armată defilând, un cor cântând, îl demoralizau și-l izolau și mai mult de lume.

Trăia de câteva zile un sentiment straniu. Căzuse parcă undeva într-un puț de unde vocea sa nu mai putea fi auzită la suprafață și deci nu putea cere ajutor nimănui. Încercă să-și facă din nou plimbările lui solitare, dar trăirile dinainte erau acum cu desăvârșire pierdute. Nu mai pornea spre Herăstrău, ci se adâncea „în cartiere democrat”. Trecea pe străzi necunoscute, învăluit de praful ridicat în vârtejuri de autobuzele de transport în comun, care-l amestecau cu fumul gros ce ieșea pe țevile de eșapament. Se strecura printre garduri năruite și printre ziduri dărăpănate, scorjite, pătate de umezeală ori de noroi. Alteori, printre blocurile noi cu arhitectura lor vulgară și cu finisarea aproximativă. Era

desprins din lumea reală și privea lucrurile înconjurătoare parcă printr-un geam de sticlă, ce-l separa de ele. Zidurile acestea urâte, care-l înconjurau, se ridicau mereu, creșteau și sfârșeau prin a deveni nerezonabil de înalte. Oboseala, disconfortul sufletesc, se amestecau cu o stare ce trebuie să fi fost asemănătoare celei ce-i mână pe somnambulii care umbla parcă fără pic de conștiință de sine. Un geam, de undeva de la etajul unei clădiri, protejat de gratii, se multiplica treptat și Emil avea sentimentul că toate acele ferestre de clădiri, pe care le privea cu mirare, erau încadrate de gratii. Drumul său se încrucișa cu cel al nelipsiților milițieni, care-l priveau într-un mod ciudat. Și trăia sentimentul de prizonierat, de habitant al unei închisori gigantice, care era țara întreagă. În acest penitenciar uriaș, făcut din dictatură, din necivilizație, din moravuri aspre și josnice, era parcă pierdut într-o lume de ocnași ce uitaseră totuși, în veselia lor sinistă, că sunt ocnași... Îi privea cu adâncă mirare cum se agitau preocupați de diferite activități, neștiutori de cele ce se întâmpla cu ei. Atunci avea nevoia imperioasă să o ia la fugă încotro o vedea cu ochii. În loc de asta, râdea de unul singur.

O dată se lovi, din neatenție, de o femeie care-l ocări. Voise inițial să se scuze, apoi se trezise gândind:

„Ce rost ar avea? Și așa această arătare nu-mi înțelege limba.”

Pornea mai departe, privind în jur, observându-i pe cei cu care se încrucișa în mers.

Îi răsună în creier vocea lui Domnu' Panait:

„Orice stăruință spre o trăire superioară, în România, e un exercițiu în absurd.”

Și își repeta cu mirare:

„Ocnaș! Închis!... Departe de ai săi!!!”

Își spunea că există, nici vorbă, anumiți senzori pe care trebuie să-i numim „de umanitate”. În fața bestialității fără sfârșit a românului, aceștia intră în stare de alarmă, de panică. Nu e o chestiune de temperament, de diferență culturală, e o chestiune de instinct de conservare. Omul se simte, „pe aici”, amenințat!

Nu se mai considera nici măcar aparținând aceleiași specii cu „conaționalii” săi. Mergea în neștire pe străzi murmurându-și monologul neîntrerupt:

„Omul este o ființă socială, dar el există ca om nu în funcție de idealurile societății, ci de cele ale Umanității. De aceea într-un popor ca poporul român, care are doar idealuri josnice, omul superior deznădăduiește. Chiar dacă ar încerca să ignore mediul, o asemenea sălbăticie psihică îl tulbură, îi omoară încrederea în oameni și până la urmă în viață. Abundența de animale în acest corp biologic, pe care-l numim generic «poporul român», și raritatea Oamenilor, adică altfel spus, raritatea umanității din mijlocul acestei mâzge, fac un mediu ostil, barbar, ucigător. Omul superior este o ființă creatoare de cultură. El are de asemenea conștiința vocației lui, care presupune lucrul pentru interesele generale ale societății. Când societatea este cu totul barbară, el își pune întrebări asupra naturii ei și, ca o consecință, asupra lui însuși și a rolului său. Omul superior nu poate să se hrănească, pentru o activitate creatoare, numai din dispreț. El trebuie să fie înconjurat de oameni. Egoismul este opus omului de vocație.”

Într-o zi, pe o căldură caniculară, se întoarse acasă palid ca un mort. O ușoară ceață i se așternuse pe creier, parcă.

Se îmbolnăvi grav.

Timp de trei săptămâni nu se putu ține pe picioare și fu nevoit să stea întins în pat. Gina nu mai merse la serviciu și îl îngriji ca o sfântă. Avea amețeli, febră, dureri de cap. Dar

mai ales în sufletul său se pornise furtuna, ce nu mai voia să se potolească.

Apoi, cu timpul, își reveni, dar rămase în casă, ca mai înainte.

Luna septembrie readuse temperaturi respirabile.

Afară prinsese să ningă cu miliarde de frunze ce se așterneau ca niște întrebări condensate, împrăștiate de vântul apropiatei toamne. Tot mai des, pe pat, rezemată de o pernă, Gina, întrebătoare, îl privea.

Fata îi vorbea adeseori cu blândețe:

— Prezența ta alături de mine, Emil, mi-a devenit o condiție a vieții. Simt că nu te-aș putea înlocui cu nimeni în această lume.

Lui Emil îi era rușine de sine.

Îi datora Ginei loialitate pentru iubirea ei, pentru încrederea ei nemărginită în el. Și-o datora sieși, pentru iubirea de sine, pentru încrederea nemărginită în el însuși.

Ajunsese să nu mai știe nici el ce mai voia.

Apoi, dintr-o dată, lucrurile se precipitară.

Trecuse cam un an de la „depunerea formularelor mari”, timp în care, după câteva chemări la Circa 1 Miliție și după tot atâtea amenințări cu închisoarea sau cu deportarea la muncă forțată în Delta Dunării — „Te trimitem la «stuf»”, i se spunea —, pierduse orice speranță de a mai întoarce spatele acestui penitenciar hidos care era „România socialistă”.

Și iată că acum, când se aștepta mai puțin, primi, în fine, un telefon, în plină noapte — la ora 3:00 AM! —, cu invitația de a se prezenta la Serviciul de pașapoarte.

Acolo, a doua zi, i se înmână pașaportul, „pentru persoane fără cetățenie”, cu seria și numărul E — 97930 — redactat în limbile română, rusă și franceză.

70

Si acum, în acest sfârșit de octombrie, „pleca”.

Nu fără peripeții triviale. Pentru că trebuise să ia contact, la prima mână, cu faimoasele „căi ferate române”.

Mai întâi că fusese imposibil să obțină o legătură telefonică pentru a se informa de situația mersului trenurilor. Nimeni nu se mai obosise să răspundă la apel. Telefonul sunase în gol, îndelung, de nenumărate ori. Nu era greu să și-o închipuie pe „românca de la ghișeu”, pe această clasică mahalagioaică cum, cu mintea ei lătăreață — ca și trupul —, hotărâse că, „date fiind împrejurările”, adică lipsa completă de informații, datorată și aceasta lipsei complete de logistică, era îndreptățită să nu se mai enerveze răspunzând. Emil știa deja că serviciul de informații la români era doar o imitație de pe undeva, de pe aiurea, din acel generic „Europa”. Acolo, în „Europa”, poate că vor fi existând oameni care să aibă cerința de a fi informați — rezultând dintr-o demnitate personală. „Doamna” de la „Informații” însă, știindu-i pe români, care sunt cum sunt, va fi gândit că aceștia „mai bine ar mai

sta și pe acasă, că și așa nu fac mare lucru pe unde se duc”. În consecință, serviciul de informații, o formă fără fond... în fond, la români, își încetase existența. În aceste condiții, Emil și Gina trebuiseră să meargă la gară să afle „nemijlocit” situația de pe „căile ferate române”. Ajunși acolo, nu cu foarte mare ușurință — pe parcurs fuseseră ambuscați de un șofer de taxi care nu mai practica vreun tarif și cu care negociaseră ca să nu trebuiască să se dea jos. Dar în fine, după această peripeție, meschină, ajunseră în faimoasa Gară de Nord. Deși România se găsea acum datoră la bănci internaționale mai bine de zece miliarde de dolari, această gară — istorică — îi primi ca o haltă de prin Bolivia, de pe acolo unde „se termină civilizația”: ziduri jupuite, leproase; podele cu dale smulse; peroane cu nenumărate gropi, adevărate hârtoape; acoperișuri ruginite, leproase și ele, prin spărturile cărora soarele, ploaia și zăpada — după anotimp — intrau nestingherite; bănci cu spătare dispărute ce arătau ca niște danturi ruinate. Cum panourile care afișau sosirile și plecările anunțau întârzieri de zeci de minute, de ore chiar, se adăpostiră în sălile de așteptare. Primitive și acestea, jengoase și neîncălzite. Retras lângă unul dintre pereții mânjiți ai acestui hol, Emil privea mai multe grupuri de tineri care, evident, așteptau să plece cu trenul. Erau români abia ieșiți din adolescență, dintre privilegiații care-și puteau permite să facă excursii în afara „lagărului socialist”. Toți afectau însă o oboseală distinsă. Cupluri își rezemau în tăcere frunțile una de alta și, fără să se privească, fumau. Răsuceau între degete țigări „străine” cu gesturi pe care ei le credeau elegante. Îi privi mai de aproape. Cizmulițe sau pantofi, toți străini — pe care părinții lor, ca parte a acestui popor, nu-i puteau face. Haine străine, saci de

călătorie pe care se distingeau înscrisuri în limbi străine — pe care părinții lor, ca parte a acestui popor, nu-i puteau face. Pălărioare sau căciuli, străine și ele — pe care părinții lor, ca parte a acestui popor, nu-i puteau face. Când, câte o mânășă, și ea străină, italiană poate, dezvelea o încheietură, mai dezvelea și un ceas pe care, iarăși, tăticii lor, ca parte a poporului român, nu l-ar fi putut face. Și, încă o dată, Emil avu viziunea poziției lor reale în lume. Aceste lujere abia intrate în viață erau doar niște consumatori de cultură, în cel mai bun caz. Căci starea disperată a împrejurimilor, care nu-i jignea deloc pe acești guguștiuci foarte neaoși totuși, te puneă în fața ideii evidente că, în fond, ei nu erau decât distrugători de civilizație. Dar, dacă părinții lor nu ar fi putut produce acele bunuri — căci după două mii cinci sute de ani tot le importă de pe aiurea — și care bunuri îi făceau pe acești mucoși să se simtă superiori, ei le puteau cumpăra cu banii furăți din banii cerșiți, adică din acele „împrumuturi externe”. Și Emil își aduse aminte de ce spunea Eminescu, martirul, înșelat, al neomeniei românești: „Civilizația adevărată a unui popor consistă, nu în adoptarea cu ridicata de legi, forme, instituții, etichete, haine streine. Ea consistă în dezvoltarea naturală, organică a propriilor puteri, a propriilor facultăți ale sale”. Și mai caracteristic îi părea faptul că acest „tineret al patriei”, după „dezvoltarea naturală, organică a propriilor puteri”, pleca! Erau adică, acești tinerei sclifosiți, puși pe plecare. Problemele interne ale țării lor „de dor” fuseseră rezolvate: moravurile îndulcite; împrejurimile înviate prin reparație și curățenie. Acum urma ca ei, drăguțeei ăștia, după o istovitoare creație, să se odihnească. În realitate, ei doar o ștergeau să-și continue primitiva lor consumație, poluând pe

aiurea. Dar acest aiurea nu era deloc vreo Bosnie, vreo Albanie, sau vreun Muntenegro. Tineretul român privilegiat nu poluează decât „țările din Vest”. Numai alea sunt de el! Și Emil avu din nou, a mia oară, revelația că România nu putea aștepta nimic în viitor de la tineretul care era cel din totdeauna, cel ce mereu tot vrea „să intre în Europa”, dar care nu intră nicăieri *pentru că e neeuropean*, rămânând etern necivilizat — *pentru că e necivilizabil!* Se întâmpla că cel din fața lui, care respira firesc în mediul ruinat, nu era acela primitiv, de la sate, ci celălalt, cel care evolua sub zodia caragialismului.

Apoi sosi și clipa tristă a despărțirii. Gina rămase în urmă, doar cu o vagă promisiune, că el va face tot ce-i va sta în putere, potrivit împrejurărilor — necunoscute acum — s-o scoată și pe ea din hidoșenia în care o părăsea.

Trenul se lungea printre dealuri, văi, apoi munți. Și el privea.

Privea „civilizația” țărănească. O orgie de paragini: casele — paragini; curțile — paragini; terenurile agricole — paragini. Și pe aceste unități de existență românească înflorea de asemenea o orgie de lucruri paraginite: latrine ce stăteau gata să se dărâme, unelte agricole sparte și ruginite, ustensile casnice rupte, sparte, ciobite. Și totul murdar! Infernal de murdar!

„Până la urmă, murmură Emil, «civilizația» materială a satului românesc, întinsă pe pânza naturii indifferente — munți impresionanți, văi pitorești, ape —, arăta ca urmele unor muci întinși pe o cămașă curată.”

Trenul oprea în vreo gară, apoi străbătea un oraș. Repeta mereu:

„Ce mizerie!”

Și peste tot o mișcare haotică a indivizilor. Iar absența oricărei creații, proba faptul că această mișcare se făcea în gol.

Încă o dată își aminti cuvintele Domnului Panait, care-și dormea somnul, undeva, într-un colț de cimitir, ce rămânea acum în urmă:

„Datorită amestecului de sânge, cu mult peste proporția ce ar asigura menținerea sănătății, poporul român s-a dezechilibrat. El poate fi asemănat cu acei nebuni care, deși dărâmați fizic, deși ruinați pe dinăuntru de nenumărate boli, tocmai datorită dezechilibrului psihic, tocmai datorită acelor explozii continue la nivelul celulelor nervoase, se agită neconținut — acei nebuni ce merg încontinuu, gesticulau, nicio dată osteniți! Toată țara — acest maidan plin de gunoaie și de deșeuri — depune mărturie de ruina economică. Iar faptul că românii își conduc la groapă cu onoruri «păzitorii de temniță», arată ruina morală. Și acest popor ruinat, dezechilibrat, nu face altceva decât să caute mereu o satisfacție pe căile cele mai străine adevăratei activități umane, care este munca. Un popor ciudat, singur, neîncadrat măcar în plutonul triburilor de la «porțile orientului», ci zăcând doar într-o groapă neagră, într-un «no man's land».

Emil simțea o apăsare în piept și ochii îi erau umezi. Murmură:

„Da, asta e România, România eternă, în care rrrromânii se măgulesc — trezind deopotrivă silă și milă spiritelor superioare — cum că ar fi și ei oameni.”

Și își spunea că pentru el, care i-a văzut pe români în deceniul '7, minciunile populare despre calitățile poporului român nu vor mai avea niciodată vreo trecere. Și că el nicio dată nu se va mai putea uita la români altcum decât cu dispreț.

Cum s-ar spune, el a aflat ce le poate pielea! Era de la sine înțeles că nici cei de mâine, cei de după „comunism”, reveniți la „democrație”, împreună cu mofturile lor clasice, nu-i vor mai apărea, din cauza celor de azi, decât tot asemeni unor maimuțe îmbrăcate în costum nemțesc.

Și acum, odată cu trenul ce urma să treacă granița marelui și hidosului penitenciar — etern penitenciar pentru Om — numit România, el părăsea românismul acesta ce avea să duie înainte, când târându-se, când șchiopătând, împlinindu-și „destinul” său către nicio performanță.

Dar pe el nu-l mai preocupa decât propriul său destin, și anume cel viitor. Acesta „românesc”, odată cu trecerea graniței, urma să ia sfârșit...

SFÂRȘIT

UN „ROMAN DE SERTAR”

Romanul acesta a fost scris în urmă cu treizeci și trei de ani! — început în toamna anului 1978 a fost încheiat în primăvara lui 1979. Despre acea epocă am mai vorbit înainte într-un interviu și, de vreme ce găsesc de cuviință să însoțesc textul de această scurtă „postfață”, e mai bine, ca să nu mă repet, să citez de acolo:

...L-am scris în anii 1977-1978¹, când abandonasem studiile la Facultatea de Drept a Universității din București și-mi „băgasem actele de plecare definitivă” din țară. Era o epocă în care Nicolae Ceaușescu semnase tratate internaționale potrivit cărora trebuia să asigure libera circulație a persoanelor. Scriam câteodată la acest roman, închis în șifonier, la lumina unei veioze, la o mașină de scris „Olivetti”, neînregistrată, în vreme ce un „Jeep” al poliției² staționa în fața blocului din cartierul Floreasca, unde locuiau părinții mei. Din când în când, cei dinăuntru, aprindeau farurile, în plină noapte, și luminau fațada blocului în direcția ferestrelor camerei mele. Iubita mea de atunci [Adriana Olteanu] venea în fiecare zi și lua paginile scrise pe care le ascundea în locuri intime și pleca cu ele, foarte speriată.³

¹ Așa apare în interviu, dar datarea corectă este 1978-1979.

² Era, de fapt, Miliția pe atunci!

³ „Spațiul acesta transcarpatic, e un soi de «Triunghi al bermudelor» [...] înghițitor și distrugător de suflete...” Interviul cu Alexandru Buican de Daniela Sitar-Tăut, *Poesis*, Satu Mare, Anul XX, nr. 215-216-217, ianuarie, 2009.

Ca și eroul meu, căruia i-am împrumutat elemente din propria-mi biografie, am părăsit România — cu un pașaport pentru „persoană fără cetățenie” —, la sfârșitul anului 1979. Deși aveam pe el o viză de intrare în S.U.A. și ar fi trebuit să ajung inițial la Roma, un incident trivial m-a făcut să mă grăbesc să părăsesc țara intempestiv și pe altă rută.⁴ El a condus la o serie neprevăzută de evenimente. Temându-mă de complicații, care ar fi putut să-mi pună în pericol plecarea (evadarea), am cerut consulului austriac o viză pentru acea țară, viză ce se acorda din ce în ce mai greu datorită comportamentului românilor (nu numai ei) ce „rezidau” în lagărul de la Traischirken și care îi inspăimântaseră pe localnici. Consulul m-a ascultat în liniște. Îmi aduc aminte că la o întrebare i-am răspuns, subliniind cu o onomatopee, că ori de câte ori aud soneria la ușă inima îmi zvâcnește incontrollabil. („Bum-bum”, l-am făcut eu să înțeleagă!). El, care până atunci mă măsurase cu un chip inscrutabil, mi-a acordat imediat viza, spre mirarea celor care așteptau afară în număr mare înșirându-se pe o scară în spirală.

După aproximativ o oră de la plecarea de pe Aeroportul Otopeni (astăzi Henri Coandă), un avion de mai mici dimensiuni și care se zguduia din toate încheieturile, de ai fi zis că e gata-gata să se dezintegreze, m-a depus pe aeroportul internațional din Viena. Un cuplu tânăr m-a recuperat și m-a dus la locuința lui. O făcuseră la insistențele unui prieten comun, Ion Manole care, fiind telegrafist pe un vas comercial pe Dunăre, ceruse azil politic în Austria, dar care ajunsese deja în Germania. (Astăzi trăiește la Nisa, în Franța). Problema era că cei doi tineri nu înțelegeau să-mi acorde găzduire mai mult de o seară. În consecință, fiind lipsit de orice mijloace, nu-mi rămânea decât să caut adăpost eu însumi în lagărul de la Traischirken. Astăzi ar trebui să mă mir de nerezonabilul atitudinii mele, un biet refugiat, în fața realității! Totuși, ajuns în lagăr, văzând chipurile pușcăriașilor cărora N. Ceaușescu le dăduse pașapoarte direct în închisoare, ca să asigure „cota” de emigrări cerută de acordurile internaționale, pe care fusese silit să le semneze, am vrut imediat să părăsesc acel loc. Am declarat deci, chiar din prima seară, că intru în greva foamei până la momentul în care voi fi lăsat să plec. Mă bazam, desigur, pe situația mea clară de la Ambasada S.U.A. din Roma. Am petrecut noaptea la etajul doi sau trei al unei

⁴ Un român făcuse un gest românesc. Având nevoie, în vederea apropiatei plecări, de „valută”, din suma modică de bani pe care mi-o dăduse fratele meu Eugen Buican, care pentru ocazie își vânduse automobilul (sacrificiu considerabil la acea vreme!), dădusem unui „prieten” o parte ca s-o schimbe în dolari. Dar acesta găsisse că e mai convenabil pentru el să pătrundă într-un bloc oarecare pe o intrare și să iasă apoi pe alta, făcându-se nevăzut.

clădiri cu arhitectură de cazarmă, care constituia „carantina” pe care fiecare nou sosit trebuia s-o suporte timp de vreo trei săptămâni. Nu-mi mai amintesc dacă am dormit. Dar a doua zi dimineța, în dreptul ușii largi ce se deschidea la capătul unui hol lung, a apărut un polițist care a strigat un nume. Cineva mi-a atras atenția că s-ar putea să fie al meu. Era, într-adevăr. În mai puțin de o oră, un funcționar al lagărului, un anume Herrman, notoriu pe atunci, mi-a întocmit externarea și, cu valiza pe care o târâsem după mine, am fost „dat în stradă” cu amenințarea: „În acest loc nu mai ai ce căuta!”

A urmat o „călătorie” agonizantă, când pe jos, când cu auto-stopul și, în fine, cu trenul, care a durat trei-patru zile. Niciunul dintre cei care aveau bunăvoința să mă ajute nu mergeau mai mult de câțiva km și mă găseam din nou singur într-un peisaj muntos. Trebuie să spun că, la un moment dat, prin Tirol, nemaiputând răbda de sete, am coborât într-o vale — drumul mi-a luat vreo două ore — unde zărisem un fel de băltoacă. Apa era aco-perită de o peliculă de petrol! Oricât îmi era de încețoșată gândirea, n-am băut totuși.

La acest punct m-am hotărât să mă urc într-un tren. Aici norocul mi-a surâs. Un controlor, căruia i-am expus situația mea, m-a îndemnat să stau liniștit că el va însoți trenul până la graniță și că e bucuros să mă ajute deoarece, anterior, marinar fiind, navigase pe Dunăre până în România. A făcut însă greșea să-mi spună că urmează ultima stație înainte de frontieră. Hotărât s-o trec fraudulos, pentru că el îmi spusese că pașaportul meu „pentru persoană fără cetățenie” și fără viza italiană nu-mi va permite să trec granița, am coborât. Numai că ultima „stație” era lungă cam de cincizeci de km!

Căutând să ajung la frontieră, am rătăcit întreaga zi de-a lungul auto-străzii. Apoi, într-un fel de cătun, în plină noapte, am cerut unui trecător întârziat să mă îndrume spre granița cu Italia. După un timp am realizat că acel bețiv nu știa nici el unde merge! Am hotărât ca în dimineța următoare să mă urc într-alt tren, chiar și fără bilet. Dar a trebuit să-mi petrec noaptea într-un grup de boscheți, în preajma unei ape. Firește, n-am dormit și auzeam, la acea oră târzie, zgomotele și vedeam luminile care veneau de la o sală unde se desfășura o activitate sportivă. Apoi, după 1:00 AM, totul a tăcut. În noaptea aceea — era octombrie — a căzut bruma! Nemaiputând suporta frigul, mă așezasem, pe valiză, pe linia mediană a șoselei, în speranța că cei din mașinile de poliție care treceau se vor interesa de soarta mea. Surprinzător, mă ocoleau și-și vedeau de treabă.

Dimineața, după ce mă descotorosisem, în fine, de valiza mea, asemănătoare celor ale emigranților din filmele americane, m-am urcat în primul tren. Agonia nu s-a sfârșit în localitatea de graniță Klagenfurt. Pașaportul „pentru persoană fără cetățenie” nu m-a ajutat să pătrund în Italia și am fost dat jos din tren de către „carabinieri” și predat polițiștilor austrieci.

Aceștia mi-au „întocmit” o serie de acte — activitate ce părea să nu se mai sfârșească —, dar n-au reacționat în nici un fel la remarca mea, timidă, că nu mâncasem nimic de aproape o săptămână. Ceea ce au putut face pentru mine a fost să mă ducă, în seara următoare, cu o mașină mică, un Volkswagen — „Beetle” —, înapoi în apropierea graniței italiene și să mă instruiască asupra modului cum aş putea trece „dincolo”, fraudulos. Nu pot uita nici acum contrastul dintre ei: unul foarte înalt și foarte slab, celălalt, tot atât de excesiv, mărunț și gras. La plecarea, în noapte, cu acea mașinuță a poliției, spre graniță, îmi spusese rău cu voci misterioase: „Te ducem să te împușcăm!”

După ce am străbătut un râuleț, a cărui apă nu-mi trecea de glezne, ce traversa un șantier și după ce am escaladat un mal de pământ, m-am pomenit la numai vreo cincizeci de metri de locul unde se verificau pașapoartele.

Un timp, am încercat zadarnic să opresc pe cineva ca să mă ia și să mă depărteze de graniță apoi, cum nu mai gândeam prea coerent, ajunsese să-mi doresc să mă înapoiez în Austria! Totuși, o mașină a stopat, dar asta m-a uimit atât de tare încât n-am reacționat. După un scurt timp de așteptare, s-a pus în mișcare. Atunci, am repetat și eu gestul meu. Mașina a oprit din nou, dar din nou nu am fost în stare să cred că cei dinăuntru ar fi făcut-o pentru mine. Cred că lucrurile s-au mai repetat o dată, apoi, în fine, m-am trezit într-un Alfa Romeo, dacă nu mă înșel, depărtându-mă de graniță.

Două cupluri, unul de arhitecți, celălalt de profesori, cred, vizitaseră anumite situri arhitectonice în Europa răsăriteană. Locuiau în Roma și, obosiți de drum, urmau să-și petreacă noaptea nu departe de graniță, în Tarvisio. La motel, la masă mă îndemneau să nu mănânc mult, gândindu-se la „postul” meu îndelungat. Când a venit vremea de culcare, mi-au propus să dorm afară, în mașina lor, ceea ce m-a mirat destul la niște oameni care, se vedea limpede, erau bine situați. Fusese însă doar o neînțelegere: crezuseră că eu n-am nici un fel de pașaport. Odată lucrurile lămurite, mi-au închiriat o cameră — o chiliuță albă, de o curățenie ce strălucea, străjuită de un crucifix mare aflat pe perete.

Aici trebuie să amintesc pe unul dintre prietenii mei. Și cel mai bine e să citez din nou dintr-un text deja publicat:

Ca să mai urmăresc un timp traiectoria romanului meu (și a celorlalte texte), să mai spun și că dactilograma rămăsese în țară, în grija fratelui meu Eugen Buican care, undeva în pădurea Băneasa, a încredințat-o unui prieten comun, italian, Giuliani Rizzotti. Acesta, la rândul său, împachetând-o cu grijă, a ascuns-o sub automobilul său și a scos-o din țară, ducând-o în mica localitate italiană Raldon, de lângă Verona, de unde am și recuperat-o.⁵

Așadar, binefăcătorii mei italieni, îngrijorați că prietenul meu ar fi putut fi un oarecare escroc — îi încredințasem nu numai manuscrisele, ci și restul de bani — nu s-au liniștit până când — sporindu-și oboseala — nu m-au încredințat acestuia, în Raldon, lângă Verona. Au și petrecut noaptea în casa lui. Oboseala nu i-a împiedicat nici să facă, în drum, un popas neplanificat, doar ca să-mi arate, cu mândrie, Veneția. Această întâlnire m-a ajutat atunci să-mi fac o idee despre ospitalitatea italienilor — a acestor italieni cărora astăzi, invadați de „conaționalii” mei, numai numele de român le provoacă oroare!⁶

Nu mai trebuie să spun că puținii mei bani, împreună cu manuscrisele și dactilogramele — printre care și romanul care se tipărește acum —, mă așteptau cuminiți într-un sertar. Dar trebuie să amintesc de amabilitatea părinților lui Giuliani care, eu bolnav fiind după săptămâna petrecută pe drumuri, m-au primit și îngrijit cu bunăvoință. Și nu pot să uit nici pe o tânără, Franca Tomasini care, cu delicatețe, s-a oferit să vină în fiecare dimineață și, cu mașina ei micuță, să-mi arate Verona — cu faimosul „balcon al Julietei” — și împrejurimile.

Întorcându-mă acum la soarta romanului meu e potrivit să citez din nou dintr-un text anterior:

Ajuns la Roma, l-am contactat pe Horia Roman care era, în acea vreme, corpondent al postului de radio Europa Liberă. Legătura dintre noi a fost imediată, născută dintr-o puternică simpatie reciprocă. Era mult facilitată și de faptul că eu cunoșteam — rezultat al preocupărilor mele din ultimii ani —, în amănunt literatura interbelică și cultura, în general. La un moment dat am fost chiar eu acela care i-am semnalat o fotografie ce

⁵ Polemici. Jurnal de exil (1981-1991), Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2010, pp. 11-12.

⁶ Au dus pasiunea pentru soarta mea până acolo încât, în anul următor, au venit în România și chiar au petrecut o noapte în apartamentul părinților mei!

apărase în revista *Manuscriptum*, de la București, și care îl înfățișa pe el împreună cu Liviu Rebreanu la Valea Mare. Căci H. Roman, în calitate de ziarist la *Adevărul*, îi luase mai multe interviuri autorului lui *Ion*. Fusesse, de asemenea, secretar al lui Cezar Petrescu, dar tot el fusesse și autorul faimosului, pe vremuri, reportaj cu acel Petrache Lupu care-l „văzuse” pe Dumnezeu la Maglavid! Pentru mine însă, calitatea lui cea mai însemnată era aceea că, în anul 1928, îi servise drept martor la căsătorie lui... Bacovia! Iar Camil Petrescu, în timpul unei călătorii la Roma, pe care o făcuse cu scopul de a depune manuscrisul tratatului său filozofic *Doctrina substanței* la Biblioteca Vaticanului, îl avusese pe H. Roman drept gazdă.

H. Roman l-a convins pe Noël Bernard, pe atunci director al postului de radio Europa Liberă, să mă angajeze acolo, în pofida unei „dezertări” anterioare din partea mea. N. Bernard venise dar, doar cu câteva săptămâni înainte, să mă întâlnească la Strasbourg unde, eu... nu mă dădusem jos din tren! Poate dintr-un sentiment de timiditate, poate pentru că destinul meu trebuia să fie altul. În pofida acelei „dezertări” din partea mea, N. Bernard a mai făcut o încercare deci, la intervenția lui H. Roman, însă nici de această dată nu aveam să dau curs invitației lui.⁷

Trebuie să amintesc și momentele de neuitat petrecute cu H. Roman pe care-l vizitam acasă sau îl întâlneam într-un mic bar, „Annibale”, aflat undeva în vecinătatea pieței Risorgimento. De acolo plecam pe străzile Cetății Eterne și el îmi povestea despre Bacovia, Rebreanu, Camil Petrescu... Un cunoscut al lui făcuse o copie a dactilogramei romanului și mersesem împreună la poștă s-o trimitem, la Paris, Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca.

Apoi evenimentele s-au precipitat. După nici două luni plecam de pe aeroportul Leonardo da Vinci-Fiumicino din Roma spre aeroportul J.F. Kennedy din New York. Odată sosit în America, se încheia un ciclu al vieții de care acest roman era strâns legat.

În interviul amintit am revenit asupra perioadei și voi mai cita de acolo:

Păstrez scrisoarea Monicăi Lovinescu [primită la New York, după sosirea mea]⁸, printre mai multe, în care îmi scria cuvinte ce erau pentru mine, la acea vârstă, încurajatoare:

N'am putut să vă răspundem imediat ce ne-ați trimis adresa de la New York deoarece nu terminasem cu totul citirea romanului trimes și țineam

⁷ Polemici. Jurnal de exil (1981-1991), Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2010, pp. 12-13.

⁸ Datată 11 ianuarie 1980.

să vă vorbesc de el. Dar să știți că nu înseamnă în niciun fel că în tot acest timp nu ne-am gândit la modul exemplar în care ați reacționat la presiunea spirituală sub care ați trăit și n-am stabilit cu dv. multe dialoguri imagine în care — mai e nevoie să spunem — eram mereu de acord.

Dialogurile acestea erau, în plus, facilitate de romanul trimes și în care nu era greu să închipuim în erou un alter ego al autorului care ne comunica astfel gândurile sale cele mai profunde. Și acest erou și autorului său le spunem deci: bun sosit printre noi, sperând că tot ceea ce i-a fost refuzat acolo ca orizont i se va desluși drept posibil și prielnic aici.

E probabil deajuns pentru a vă da seama c'am primit cartea Dv. drept ceea ce este: una dintre cele mai autentice și adevărate mărturii spirituale sosite din țară.⁹

Deși am purtat dactilograma „Est”-ului¹⁰ cu mine mai bine de trei decenii, nu am simțit niciodată imboldul de a-l tipări, deși am lăsat să apară câteva fragmente și l-am menționat în diverse volume și interviuri. Înțelegerea mea asupra evenimentelor trăite în acel deceniu 7, știam, avea să se adâncească.

În ce privește apariția lui acum, pot spune, se datorează în mare parte domnișoarei Daniela Sitar-Tăut care a știut să mă îndemne să remaniez versiunea originală, luându-și totodată asupra ei sarcina de a face corecturile.

Și nu mă pot opri să nu închei acest text într-o notă polemică, dar plină de semnificație, apărută într-un volum anterior al meu:

Mai dăunăzi, un soi de dulău bătrân, care se coborâse cu decenii în urmă, ca și strămoșii lui mocani, de la stână, ajuns acum academician (și autor al unor romane ce nu pot fi decât mocirloase ca și el), spunea, cu vădită satisfacție, într-o emisiune de televiziune, că „nu există romane de sertar”. Adică el își închipuia că aceste „romane de sertar” ar trebui să fie așa „multe”, ca și el și semenii lui. El credea că realitatea suflă din care iese această atitudine ce duce la „romanul de sertar” ar fi așa ceva ca și realitatea lui suflă din. Dar mă uitam la bătrânul dulău de stână și se vedea clar că dacă el ieșise din satul lui în urmă cu decenii, satul nu ieșise din el deloc.¹¹

⁹ „Spațiul acesta transcarpatic, e un soi de «Triunghi al Bermudei» [...] înghițitor și distrugător de suflete...” Interviu cu Alexandru Buican de Daniela Sitar-Tăut, *Poesis*, Satu Mare, Anul XX, nr. 215-216-217, ianuarie, 2009.

¹⁰ Titlul inițial al romanului.

¹¹ Polemici. Jurnal de exil (1981-1991), Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2010, p. 13.

